

JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY

S POTENCIÁLEM PORUŠIT NORMU
V OBLASTI MEDIÁLNÍHO
ZPRAVODAJSTVÍ

Viktor Jílek – Božena Bednaříková a kol.

Recenzovaly:

Mgr. Lucie Barbapostolová, Ph.D. (FF UP Olomouc), in memoriam

Mgr. Katarína Čermáková, Ph.D. (University of Glasgow)

Autorský kolektiv:

Božena Bednaříková

Lucie Bergerová

Kateřina Danielová

Magdaléna Jaroňová

Viktor Jílek

Monika Pitnerová

Soňa Schneiderová

Jindřiška Svobodová

Publikace byla zpracována v rámci projektu *Taxonomie jazykových prostředků porušujících normu v mediálním zpravodajství – analytický nástroj hodnocení zpravodajské produkce, jeho aplikace*, číslo projektu FF_2013_036.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání

© Božena Bednaříková, Lucie Bergerová, Kateřina Danielová, Magdaléna Jaroňová, Viktor Jílek, Monika Pitnerová, Soňa Schneiderová, Jindřiška Svobodová, 2015

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2015

ISBN 978-80-244-4896-1

OBSAH

I Úvodní slovo (Božena Bednaříková)	4
II Teoretické zakotvení (Viktor Jílek)	7
III Teoretické zpracování v jednotlivých rovinách	17
A) Zvuková rovina (Monika Pitnerová)	18
B) Morfologická rovina (Božena Bednaříková)	26
C) Lexikální rovina (Viktor Jílek).....	35
D) Syntaktická rovina (Lucie Bergerová a Magdalena Jaroňová)	110
E) Textová rovina (Kateřina Danielová)	118
IV Analýza jazykových prostředků porušujících zásady informační kvality	123
A) Metodologie a metodika analýzy jazykových prostředků (Viktor Jílek)	124
B) Prostředky zvukové (Monika Pitnerová)	128
C) Prostředky flexivní a lexikální morfologie (Božena Bednaříková).....	138
D) Prostředky lexikální (Viktor Jílek)	152
E) Prostředky syntaktické (Lucie Bergerová a Magdalena Jaroňová)	174
F) Prostředky textové (Kateřina Danielová).....	189
V Případové studie	198
A) Prostředky ovlivňování recipienta televizního zpravodajství (Jindřiška Svobodová).....	199
B) Rozdílná prezentace událostí v různých médiích (Soňa Schneiderová)	209
Seznam literatury a pramenů	215
Seznam zkratk a značek	223
Rejstřík	224
Summary	233

I

ÚVODNÍ SLOVO

Nahlížíme-li na tvorbu textu procesuálně, je nutno vždy respektovat její celostní charakter. Stylistická teorie v tomto ohledu počítá s působením tzv. stylových faktorů, a to individuálních (subjektivních) i impersonálních (objektivních). Z impersonálních faktorů hraje nejzávažnější roli, alespoň dle funkčně zaměřené lingvistiky, funkce textu (srov. např. ČECHOVÁ a kol. 2008, MINÁŘOVÁ 2011). Základní funkcí je bezesporu funkce komunikační, ale ta je dále konkretizována v řadě funkcí specifických. Některé z těchto funkcí jsou potom tak výrazné, že mají schopnost vyčlenit ve verbální komunikaci funkční stylové sféry asociované s tzv. funkčními styly. Příslušné funkční stylové sféry pak odpovídají užitým jazykovým prostředkům. Vedle tohoto dominantního stylového faktoru nutno počítat i s faktory dalšími, jako výrazný se jeví především cíl komunikace, v širší chápání teorii verbální komunikace, obvykle již oblast tradiční stylistiky přesahující, pak celková komunikační situace.

Komunikační situace je nepochybně předmětem neustálého vývoje v prostoru a čase, podléhá variabilitě, prolínání či rozvolňování norem a očekávání. Přesto zde jsou funkční stylové sféry oficiálního rázu, kde se stále předpokládá jistá komunikační ustálenost až modelovost (ne-li stereotypnost) a kde jakékoliv jazykové aktualizace, a tím aktivizace textu jsou pocíťovány jako nežádoucí, či dokonce hodnotu textu z hlediska funkce a cíle dané komunikace snižující.

Ustálenost, jistá modelovost, popř. i závaznost až normativnost nejsou přitom vnímány negativně, spíše jsou v těchto sférách očekávány. To se projevuje nejen ve skladbě toho, o čem se komunikuje, ale především ve způsobu, jak se o tom komunikuje, tedy ve výběru výrazových prostředků. Pokud jde o prostředky verbální povahy, počítá se s tím, že jednotlivé jazykové prostředky jsou již předtextově zatíženy jistou stylovou hodnotou zařazující je do příslušných funkčních stylových sfér. V nich jsou tyto prostředky pocíťovány jako nepříznakové, neutrální, ovšem při jejich přenosu do jiných sfér se mohou stát prostředky příznakovými, a tím výrazně stylově aktivními. Aktivizace může ovšem v různých stylových sférách hrát různou roli. Od role estetické, tj. role text ozvláštňující, pozornost adresátů přitahující, až po roli persvazivní či dokonce manipulativní. Navíc je nutno počítat s neustálým pohybem v hodnocení těchto stylových charakteristik, což může být i impulsem či facilitací pro vývoj jazykové normy samotné.

Stylovou sférou, kde se s normativností počítá (a to někdy i legislativně – srov. JÍLEK 2013) a kde je ona normativnost chápána jako konstitutivní rys, je funkční stylová sféra zpravodajská. Pokud jde o označení této funkční stylové (pod)sféry a tohoto objektivního (pod)stylu masmediální komunikace, je velmi obtížné nalézt jak ve stylistické teorii, tak v teorii mediálních studií terminologický konsensus. Nejblíže pojetí této publikace se jeví postoj J. Bartoška (BARTOŠEK 1997) a E. Minářové (MINÁŘOVÁ 2011), jež snaha o maximální zobecnění vedla k použití a definování termínu funkční styl žurnalistický. Žurnalistika přitom zahrnuje veškeré veřejné interpersonální aktivity spojené s mediální komunikací a jejich produkty (texty). Jsou tak do ní včleněny nejen žurnalistika psaná a mluvená, ale především všechny aktivity směřující jednak k informování o aktuálních společenských, politických, ekonomických apod. událostech (zpravodajství), jednak k jejich hodnocení a komentování, případně k estetizujícímu a beletrizujícímu či narativnímu zpracování (publicistika). Funkční styl žurnalistický tak zahrnuje dílčí styl zpravodajský (s funkcí informativní), dílčí styl publicistický analytický (s funkcí persvazivní) a jako specifikon i dílčí styl publicistický beletristický. Je nutno si uvědomit, že v naprosto

čisté a neprostupné podobě tyto styly v praxi neexistují, míra interference mezi nimi a až jakési invaze publicistiky směrem do zpravodajství může vést ke znejistění společensky odpovědného chování, jež společnost od médií vyžaduje. Persvaze se může projevat už v metodě získávání a selekce informací, v práci s informacemi a s jejich distribucí, ve volbě tématu a v tematickém členění, v pojetí obsahu, v účelné intertextovosti, ve způsobu argumentace apod., tato publikace však od těchto aspektů abstrahuje a soustředí se pouze na prostředky lingvální povahy.

Jak již bylo zmíněno výše, funkční stylová sféra zpravodajská je záměrně a plánovitě zatížena zvýšenou modelovostí, formulační schematičností, šablonovitostí či stereotypností výrazových prostředků, jež vyplývají ze snahy plnit pouhou informativní funkci a zajistit objektivitu, nezaújatost, nezkreslenost podávaných informací, včetně absence jejich hodnocení či dokonce ovlivňování recipientů. Slibným nástrojem pro hodnocení lingválních prostředků se jeví koncept informační kvality J. Westerstähla (WESTERSTÄHL 1983). Tento koncept, jak ještě bude vícekrát v této publikaci zmíněno, je založen na normativní teorii společenské odpovědnosti a definuje kvalitativní kritéria pro zpravodajskou funkční stylovou sféru. Takto je tato koncepce plně kompatibilní s teorií funkčně zaměřené stylistiky operující s teorií objektivních funkčních stylů a s pojetím informativní funkce jako funkce zakládající funkční styl zpravodajský. Westerstählova kritéria zahrnují vedle metody získávání informací a práce s informacemi i jejich jazykové ztvárnění. Z tohoto hlediska se jazykové prostředky zpravodajství dělí na příznakové, tj. ty, jež narušují kvalitu jimi podávané informace, a na nepříznakové, jež danou informaci nenarušují.

Právě z tohoto předpokladu koncepční kompatibility teorie funkčně zaměřené stylistiky, jež považuje informativní funkci za základní nepříznakovou funkci a jež pro zpravodajská sdělení vyvozuje z této funkce v rámci procesuálního přístupu striktní kvalitativní požadavky na užívané systémové prostředky, a zásad informační kvality, s nimiž zase počítá koncept Jörgena Westerstähla (v rámci tohoto přístupu jsou pak konstruovány dva základní hodnotové faktory, a to faktičnost a nestrannost), vychází projekt *Taxonomie jazykových prostředků porušujících normu v mediálním zpravodajství – analytický nástroj hodnocení zpravodajské produkce, jeho aplikace* (číslo projektu FF_2013_036).

Cílem tohoto projektu bylo vytvořit nástroj pro analýzu zpravodajských sdělení z hlediska užití jazykových prostředků a aplikovat jej při analýze hlavního televizního zpravodajství stanic ČT1 a TV Nova. Úkolem bylo zjistit, zda v analyzovaném zpravodajství dochází k porušování zásad informační kvality, a v případě přítomnosti porušení těchto zásad (jednotlivých faktorů a dílčích aspektů) pak identifikovat příznakové prostředky jednotlivých rovin jazyka. S tím souviselo i zadání zjistit, v jakém množství jsou takové prostředky používány, a konečně srovnat zjištěná fakta ve zpravodajstvích obou televizních stanic.

Nástroj pro analýzu byl konstruován na základě vytvořené taxonomie příznakových jazykových prostředků jednotlivých jazykových rovin. Základní sledovanou jednotkou pro analýzu zpravodajských sdělení byl televizní zpravodajský příspěvek, tedy komunikát tvořící uzavřený tematicko-obsahový celek. Zjišťovány byly absolutní a relativní četnosti výskytu sledovaných jazykových prostředků ve stanoveném vzorku (rovněž v rámci jedné zpravodajské relace a jednoho zpravodajského příspěvku). Naměřené absolutní a relativní četnosti výskytu jednotlivých jazykových prostředků byly posuzovány ve vazbě na jednotlivé roviny jazyka.

Nástroj pro analýzu zpravodajských sdělení bude v budoucnosti použitelný univerzálně pro kterékoliv zpravodajské sdělení psané či mluvené, a proto je jeho součástí i přesný popis instrukcí pro aplikaci.

Vytvořený analytický rámec byl aplikován na vzorku třiceti náhodně vybraných dnů za období jednoho roku. Výzkumný vzorek tak tvoří celkem šedesát zpravodajských relací, za každou televizní stanicí třicet. Výsledky analýzy se pokusily ověřit, zda ve zpravodajských sděleních ČT1 a TV Nova dochází k porušení zásad informační kvality, a to v rámci kterých sledovaných ukazatelů obsažených v analytickém rámci.

Na zpracování projektu se podílelo celkem 6 členů grantového týmu, a to Viktor Jílek z Katedry žurnalistiky FF UP, Božena Bednaříková, Kateřina Danielová, Magdaléna Jaroňová a Monika Pitnerová z Katedry bohemistiky FF UP a Lucie Bergerová z Pedagogické fakulty UP. Jako hosté participovaly na závěrečném výstupu se svými případovými studii Jindřiška Svobodová z Katedry bohemistiky FF UP a Soňa Schneiderová z Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.

Členové týmu vyjadřují svůj dík oběma recenzentkám, Lucii Barbapostolové z FF UP (in memoriam) a Kataríně Čermákové z Univerzity v Glasgow za laskavé posouzení rukopisu a těší se na reakce všech potenciálních čtenářů.

S vděčností přijímáme jakékoliv poznámky, výtky či rady pro další zpracování (neboť mírně obměněný tým bude v příštích letech ve výzkumné práci týkající se české mediální produkce skutečně pokračovat) a vítáme současně informace o případném citování publikace.

Za autorský kolektiv Božena Bednaříková

Adresy pro poskytnutí informace o citování publikace:

bozena.bednarikova@upol.cz

lucie.bergerova01@upol.cz

katerina.danielova01@upol.cz

magdalena.jaronova01@upol.cz

viktor.jilek@upol.cz

monika.pitnerova@upol.cz

II

ZPRAVODAJSTVÍ JAKO VYSOCE NORMOVANÁ OBLAST MEDIÁLNÍ PRODUKCE. KVALITATIVNÍ KRITÉRIA PRODUKCE ZPRAVODAJSKÝCH SDĚLENÍ A JEJICH DOPAD NA VOLBU JAZYKOVÝCH PROSTŘEDKŮ (TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ)

1 FUNKCE MEDIÁLNÍCH SDĚLENÍ, JEJICH PŮVODCI A PUBLIKUM

1.1 ZÁMĚR, CÍL, FUNKCE – VAZBA NA FUNKČNÍ STYLISTIKU

Produkce žurnalistické, šířeji celé mediální oblasti je určena širokému spektru různorodých více či méně navzájem si neznámých příjemců, tedy publiku¹, má nezpochybnitelný potenciál **působit na jednotlivce**, ovlivňovat je, skrze jednotlivce pak působit, **ovlivňovat názorové spektrum, chod celé společnosti**. Lingvistika pro záměrné působení na příjemce používá označení **konativní funkce**². V jejím rámci pojmenovává specifické funkce, přičemž sdělení naplňují alespoň jednu z funkcí, případně jejich kombinaci. Mediální sdělení slouží:

- k pobavení či k relaxaci – zábavní funkce;
- k poučení, rozšíření znalostí – edukativní funkce;
- k přesvědčování, tedy rozumovému či psychologickému působení s cílem ovlivňovat, formovat názory a postoje – persvazivní funkce;
- k získávání, motivování k určitému žádoucímu typu jednání – získávací funkce;
- k řízení, nařizování – direktivní funkce;
- k informování o událostech – informativní funkce (více viz dále zpravodajství jako primární oblast mediální produkce);³
- k zachycení reality v podobě sdělení s trvalou informační hodnotou – dokumentární funkce.⁴

---

1 Více k mediálnímu publiku, jeho typologii viz MCQUAIL 1999: 315–326.

2 Funkce, jejich strukturace a vymezení vycházejí z lingvistického diskurzu. Ve své podstatě jde o charakter textu či jeho základní sdělný potenciál ve vztahu k příjemci, jež do textu, ne nutně vědomě, vložil autor. Kromě konativní jsou rozeznávány další základní funkce textů, a to **emotivní (expresivní)** jako sebevyjádření autora textu; **referenční** jako v textu přítomný odkaz k časoprostoru promluvy; **estetická (poetická)** jako specifické uchopení obsahu a formy textu autorem; **fatická (kontaktní)** jako prostředek navázání kontaktu s příjemcem; **metajazyková** jako zaměření na sám jazykový kód (JÍLEK 2009: 20–21).

3 Více o konativních funkcích viz JÍLEK 2009: 21, 47, 50–51, 53.

4 S dokumentární funkcí počítá J. V. Bečka (BEČKA 1992: 40). Jedná se o funkci blízkou funkci informativní, jež vykazuje shodné produkční standardy.

Funkční zaměření textu, jímž se zabývá **funkční stylistika**, vyplývá z autorem předpokládaného budoucího působení textu na příjemce, **vychází z dílčích záměrů** a předpokládaného(ých) **cíle(ů)**, jenž(jež) má(mají) být dosažen(y).⁵ Snaha naplnit záměry a jejich prostřednictvím cíl(e) se odráží v jazykovém uchopení komunikátu⁶, a to ve volbě konkrétních prostředků zvukových, morfolo-gických, lexikálních a syntaktických, rovněž v tematicko-obsahové strukturaci tématu, kompozici, využívaní slohových postupů, vkládání specifických textových komponentů, v jejich rámci pak zejména citací a parafrází. Záměry (cíl/e) tak představují **elementární slohotvorné činitele** podílející se na konstituci komunikátu.

Přístup funkční stylistiky je vzhledem k jejímu zaměření na vědomou volbu jazykových prostředků s ohledem na předpokládaný efekt na straně příjemce **procesuální**. Předmětem zájmu není interpretace komunikátu na straně příjemce, sledování efektů, které komunikát u příjemce způsobí.

1.2 INDIVIDUÁLNÍ A INSTITUCIONÁLNÍ PŮVODCE

V případě žurnalistických sdělení, náležejících do širší oblasti masové komunikace, má oproti sdělením v oblasti interpersonální komunikace specifický charakter jejich původce. Na vzniku sdělení, včetně stanovení cílů, úpravě do konečné podoby a distribuci se ať už přímo, nebo zprostředkovaně podílejí vedle konkrétního novináře další osoby, pracovníci mediální organizace, přičemž všichni jsou vázáni, limitováni požadavky zaměstnavatele. Žurnalistické sdělení je tedy výslednicí působení tzv. **individuálního a institucionálního původce**.

Individuální původce, tvůrce, autor sdělení, je ovlivněn věcnými, sociálními a jazykovými kompetencemi, mentálními a osobnostními charakteristikami, názory na společnost, různorodými osobními motivacemi. Institucionální původce, tedy mediální organizace, určuje výběr témat, způsob jejich zpracování, včetně jazykového ztvárnění. Výsledné sdělení reflektuje způsob nahlížení mediální organizace na společnost, společenská témata, včetně ideologického zakotvení, odráží různorodé zájmy, zejména pak zájmy komerční. Vůli mediální organizace vyjadřují vnitřní produkční manuály, ale také nařízení či doporučení, která nemusí mít nutně písemnou podobu, mohou být pouze ústně vyslovená. Vždy jsou však společně s manuály pro individuálního původce závazná.

1.3 POŽADAVEK SPOLEČENSKY ZODPOVĚDNÉHO JEDNÁNÍ V DŮSLEDKU ASYMETRICKÉHO VZTAHU MEZI POVODCEM SDĚLENÍ A PŘÍJEMCEM SDĚLENÍ

Vztah mezi příjemcem mediálních sdělení a jejich původcem, mediální organizací, není rovnocenný, je **asymetrický**. Disproporci lze nalézt v jednosměrnosti komunikace, což s sebou nese absenci plnohodnotné zpětné vazby. Proti příjemci stojí silná a dobře organizovaná instituce disponující nerosrovnatelnými finančními a lidskými zdroji, technologickým zázemím, širokým přístupem ke zdrojům informací, společenským postavením, kontakty a vazbami. Skutečnost, že mediální organizace operují ve veřejném prostoru, mají schopnost formovat veřejné mínění a jejich vztah k příjemci je asymetrický, je důvodem, proč je jako podmínka fungování požadováno od médií **společensky zodpovědné jednání**.

---

5 Záměry představují dílčí kroky, které autor volí při zpracování tématu, cíl je pak jejich průnikem, funkce pak zobecněním. Autor obvykle v přípravné fázi textu plánuje sekvenci dílčích kroků, jež mají vést k naplnění cíle, vytváří tak komunikační strategii.

6 Terminologickou jednotku *komunikát* používá stylistika k označení textu, který původce vytváří za účelem naplnění cíle(ů). V oblasti teorie komunikace je užíváno označení *sdělení*, pojem je nutné chápat ve smyslu předání určitého obsahu (informace v nejširším smyslu slova), a to určitým způsobem, za určitých podmínek, vyplývajících z komunikační situace, s určitým záměrem a efektem. Z tohoto vymezení vyplývá, že pojem sdělení je širší než pojem komunikát.

Principy společensky zodpovědného jednání médií konstruuje tzv. **normativní teorie sociální odpovědnosti**⁷, která sice chápe média jako svobodné subjekty, ovšem s omezením, že budou respektovat **veřejný zájem**⁸. Součástí veřejného zájmu jsou očekávání, která lze k médiím vztáhnout a jejich naplnění od médií požadovat. Patří mezi ně například požadavek na kvalitu informací poskytovaných zpravodajstvím (viz dále), podporu plurality názorů, včetně menšinových, odmítnutí společensky patologických jevů. Normativní teorie společenské odpovědnosti počítá s autoritativní **vnější regulací, usměrňováním mediální produkce prostřednictvím zákonů**, včetně jejich vymáhání ze strany státu, případně s **nepřímým tlakem** vycházejícím ze **společenského prostoru** (instituce, sdružení, zájmové skupiny, jednotlivci).⁹ Za významný prostředek vedoucí ke společensky zodpovědnému jednání mediálních organizací normativní teorie považuje rovněž **autoregulaci**, mj. etické kodexy médií.

2 REGULACE MÉDIÍ

2.1 VNĚJŠÍ REGULACE MEDIÁLNÍCH INSTITUCÍ A JEJICH PRODUKCE PROSTŘEDNICTVÍM ZÁKONŮ

Míra regulace činnosti médií prostřednictvím zákonů je různá, liší se dle typu médií.

OBECNÉ A SPECIFICKÉ ZÁKONY

Všech mediálních institucí se ve společenské a ekonomické sféře týkají **obecné zákony** v oblasti trestního, občanského, správního, pracovního a finančního práva. Činnost médií regulují či na média mají vliv také některé **specifické zákony**, mezi jinými zákon č. 401/1995 Sb., o regulaci reklamy; zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím; zákon č. 35/1996 Sb., o dílech literárních, vědeckých a uměleckých (tzv. autorský zákon); zákon č. 148/1998 Sb., o utajovaných skutečnostech; zákon č. 273/1993 Sb., o audiovizí aj.

MEDIÁLNÍ ZÁKONY

Základní rámec činnosti médií poskytuje **zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku, tzv. tiskový zákon**, který upravuje činnost zejména v oblasti vydávání novin, časopisů a jiných tiskovin vydávaných pod stejným názvem, se stejným obsahovým zaměřením a v jednotné grafické úpravě nejméně dvakrát v kalendářním roce, upravuje podmínky získání oprávnění vydávat tisk, uvedení zákonem požadovaných povinných údajů v každém výtisku, poskytnutí povinných výtisků. Všech médií, nejen tištěných, ale i audiálních a audiovizuálních, se zákon týká v ustanoveních upravujících odpovědnost za obsah, institut práva na odpověď a institut dodatečného sdělení, povinnost zveřejnit důležité a neodkladné oznámení orgánů státní správy a samosprávy, ochranu zdroje informací, včetně sankcí. Činnost tištěných médií je regulována nejméně.

Zvláštní zákonné úpravy se týkají mediálních institucí provozujících vysílání prostřednictvím pozemních vysílačů, družic a kabelových systémů (audiálních a audiovizuálních). Obsahují ustanovení, v jejichž důsledku je míra regulace činnosti těchto institucí vyšší, než je tomu v případě tištěných médií. Příčinou je skutečnost, že jednak kmitočtové spektrum je tzv. vzácným statkem, který je zákonodárcem považován za statek veřejný a k jeho správě je povolána veřejná moc (týká se udělování a správy frekvencí), jednak audiální a audiovizuální média mají významnou schopnost ovlivňovat

---

7 Více viz MCQUAIL 1999: 147–180; REIFOVÁ a kol. 2004: 206, 279.

8 Veřejný zájem představuje protiklad zájmů soukromých a skupinových. V základním vymezení se jedná o aktivity prospěšné pro celou společnost. Jedná se však o neurčitý právní termín, jehož obsah je naplňován v konkrétních situacích.

9 Srov. MCQUAIL 1999: 32.

publikum¹⁰. V případě médií veřejné služby je pak regulace nejvyšší, neboť jsou zřízena k tomu, aby výrobou a vysíláním mediálních obsahů poskytovala službu veřejnosti. To je také důvodem, proč je jejich činnost financována, s výjimkou ČTK¹¹, zejména z veřejných zdrojů, a to prostřednictvím koncesionářských poplatků¹².

Fungování a činnosti médií provozujících vysílání prostřednictvím pozemních vysílačů, družic a kabelových systémů, komerčních i médií veřejné služby, vymezuje **zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání**, který kromě formulace definičního rámce daného typu médií upravuje podmínky získání vysílacích frekvencí, udělování, kontroly a odebrání vysílacích licencí, určuje základní principy a pravidla rozhlasového a televizního vysílání, včetně požadavků na kvalitu obsahů (viz dále). Na základě zákona je zřízena Rada pro rozhlasové a televizní vysílání jakožto správní úřad, jenž vykonává státní správu v oblasti rozhlasového a televizního vysílání. Rada dohlíží mj. na zachování a rozvoj plurality programové nabídky a informací, obsahovou nezávislost, dodržování právních předpisů v oblasti rozhlasového a televizního vysílání a podmínek stanovených v rozhodnutí o udělení licence či v rozhodnutí o registraci, provádí monitoring obsahu vysílání, ukládá sankce za porušení ustanovení zákona č. 231/2001 Sb.¹³

Fungování a činnost médií veřejné služby upravuje kromě výše zmíněného zákona o provozování rozhlasového a televizního vysílání dále zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi, zákon č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu, a zákon č. 517/1992 Sb., o České tiskové kanceláři. Tyto zákony média veřejné služby zřizují, vymezují jejich činnost, včetně specifických požadavků na skladbu pořadů, jejich kvalitu (viz dále) či typ mediálních obsahů, kam náleží mj. povinnost vytvářet pořady určené menšinovému publiku. Na základě těchto zákonů jsou jakožto orgány, jimiž se naplňuje právo veřejnosti na kontrolu těchto médií, zřízeny odpovídající rady médií veřejné služby, a to Rada České televize, Rada Českého rozhlasu a Rada ČTK. Jejich úkolem je mj. dohled na plnění úkolů veřejné služby, respektování zásad vyplývajících z kodexů v případě České televize a Českého rozhlasu, poskytování objektivních a všestranných informací pro svobodné vytváření názorů v případě ČTK¹⁴.

2.2 SAMOREGULACE MEDIÁLNÍ PRODUKCE

Vědomí vlivu, jaký mají média a jimi zprostředkovaná sdělení na společnost, rovněž vědomí asymetrie vztahu k příjemci jsou důvodem, proč profesní sdružení žurnalistů, Syndikát novinářů ČR, stanovuje ve svém Etickém kodexu (<http://www.syndikat-novinaru.cz/etika/kodex/>) jasná kvalitativní kritéria žurnalistické profese, která se týkají jak etiky profesního jednání, tak i žurnalistického informování. Z tohoto kodexu pak vycházejí mediální organizace při tvorbě kodexů vlastních, požadavek na jejich dodržování včleňují do pracovních smluv se žurnalisty.

10 Viz zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání.

11 ČTK může být financována dotacemi ze státního rozpočtu (§ 10, odst. 2) zákona č. 517/1992 Sb., o České tiskové kanceláři, nicméně dotace nečerpá, financována je z vlastní hospodářské činnosti.

12 Viz § 10, odst. a) zákona č. 483/1991 Sb., o České televizi a § 10, odst. 1a) zákona č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu.

13 Více viz BARTOŇ 2004: 216.

14 Dále rady zajišťují kontrolu médií, jmenují a odvolávají generální ředitele, rozhodují o stížnostech na ně, schvalují základní dokumenty (mj. i kodexy /neplatí pro ČTK/ a statuty), schvalují základní koncepční návrhy v oblasti ekonomické, obsahové či programové, organizační, technické. (Zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi; zákon č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu; zákon č. 517/1992 Sb., o České tiskové kanceláři.)

3 ZPRAVODAJSTVÍ JAKO PRIMÁRNÍ OBLAST MEDIÁLNÍ PRODUKCE

3.1 VZTAH MEDIÁLNÍCH INSTITUCÍ KE ZPRAVODAJSTVÍ

Zpravodajství jakožto produkt vlastní činnosti považují mediální organizace za jeden ze stěžejních typů mediálních obsahů a usilují u něj o co **nejvyšší sledovanost či čtenost**¹⁵. Význam, jaký zpravodajství přisuzují, lze nesporně vyvodit z **četnosti** televizních a rozhlasových zpravodajských pořadů, rovněž tak z jejich **umístění do hlavních časů** programových úseků, **tzv. prime-time**, u tištěných médií pak z **umístění na prvních stranách** kmene novin, případně regionálních suplementů. Na hlavní zpravodajské pořady audiálních či audiovizuálních médií je v průběhu vysílání **upoutávána pozornost**. Význam zpravodajství pro mediální organizace dokládá také **existence speciálních zpravodajských či zpravodajsko-publicistických kanálů** (ČT24), **webových portálů** audiálních a audiovizuálních mediálních organizací (mezi jinými www.ceskatelevize.cz/ct24, www.rozhlas.cz/zpravy/portal, www.tn.nova.cz), případně mediálních organizací vydávajících tištěná média (mezi jinými www.idnes.cz, www.lidovky.cz, www.ihned.cz aj.), rovněž České tiskové kanceláře (www.ceskenoviny.cz).

Zpravodajství je prezentováno mediálními organizacemi jako reflexe aktuální reality, přičemž této reflexi jsou v rámci sebe prezentace **přisuzovány pozitivní hodnoty**. Zpravodajská produkce je tak označována za **pravdivou, objektivní, vyváženou** a současně je zřetelně oddělována od produkce publicistické v užším smyslu (analytické, názorotvorné), případně od produkce v oblasti syžetové¹⁶.

Příjemcům je tím **nabízena interpretace** zpravodajství, tzv. **preferované čtení**¹⁷, že sdělení budou naplňovat striktně **informativní funkci**, případně **kompatibilní funkci dokumentární**. Naopak nebudou naplňovat některou z dalších konativních funkcí (či jejich kombinace), a to funkci persvazivní, získávací, edukativní, zábavní, případně jinou (základní) funkci, mj. expresivní, estetickou, fatickou aj.

Podotkněme, že **informativní funkci** ve zpravodajství chápeme jako **pouhé vyrovnání informačních obsahů** vědomí původce sdělení a příjemce, a to s vyloučením jiných formativních záměrů původce sdělení (JÍLEK 2009: 57–58).

3.2 NORMATIVNÍ POŽADAVKY NA KVALITU ZPRAVODAJSTVÍ JAKO DŮSLEDEK ASYMETRICKÉHO VZTAHU MEZI MEDIÁLNÍ INSTITUCÍ A PŘÍJEMCI

Ve zpravodajské oblasti je zvláště zřetelný výše zmíněný **asymetrický vztah mezi příjemci a mediálními organizací**. Pro příjemce představuje zpravodajství hlavní, mnohdy jediný zdroj informací o dění ve společnosti, informováni jsou o skutečnostech, s nimiž se dominantně nedostanou do osobního kontaktu. Příjemci si nemusí uvědomit, že při vytváření zpravodajského sdělení je nejdříve provedena selekce událostí a publikum je informováno o událostech, které mediální organizace považuje (z jakéhokoliv důvodu) za nejdůležitější. Selekce událostí, následně pak redakční zpracování zpravodajských příspěvků jsou odrazem představ, požadavků mediální organizace, a ty mohou být v příkrém rozporu s proklamovanými hodnotami (viz dále příčiny a důsledky porušení zásad informační kvality).

Na straně publika mohou nastat tři scénáře, jak se k nabízeným interpretacím (preferovanému čtení) zpravodajství jako celku, ale i jednotlivých příspěvků postaví. Příjemce může buď bez dalšího **přijmout nabízenou interpretaci**, že jsou mu poskytovány pravdivé, objektivní a vyvážené informace.

15 Netýká se specializovaných médií, například hudebních audiálních či audiovizuálních kanálů, časopisů.

16 Vymezení dílčích stylových oblastí publicistického stylu viz JÍLEK 2009: 53.

17 Více k preferovanému čtení, teorii zakódování a dekodování REIFOVÁ a kol. 2004: 35–36.

Nebo může na základě mj. vzdělání, zkušeností **podrobit obsahy kritické reflexi a zvážit tak přijetí nabízené interpretace**. Příjemce může ovšem také **nabízenou interpretaci zcela odmítnout**.¹⁸

Není podstatné, jaké části publika se týkají jednotlivé typy přístupu k nabízeným interpretacím zpravodajství, je však zjevné, že **existují příjemci**, kteří zpravodajství akceptují, jak je jim prezentováno, tedy **považují jej za čistě informativní, pravdivé, objektivní, vyvážené**. A na základě informací, které jsou jim prezentovány, si následně **vytvářejí názory, rozhodují se a jednají**.

Je proto logické, že požadavek společensky zodpovědného jednání je zvláště důležitý právě v oblasti zpravodajské informativní činnosti, a zpravodajská produkce je tak nejvíce normovanou částí žurnalistické produkce, a to jak v oblasti právní, tak z pohledu (části) společenských věd¹⁹, jež se zpravodajstvím zabývají a akceptují předpoklad společensky zodpovědného jednání, a rovněž lingvistiky, respektive lingvistické disciplíny funkční stylistiky.

3.3 ZÁKONNÁ ÚPRAVA OBJEKTIVITY A VYVÁŽENOSTI

Ve výše zmíněném **zákoně č. 231/2001 Sb.**, o provozování rozhlasového a televizního vysílání, je požadavek **objektivity a vyváženosti zakotven v § 31 odst. 2 a 3**. Jak vyplývá z těchto ustanovení, smyslem normativní úpravy objektivit a vyváženosti poskytovaných informací je zajistit prostor pro svobodné vytváření názorů. Ustanovení se vztahují nejen na zpravodajské pořady, ale také na pořady politicko-publicistické.²⁰ Judikatura nicméně s odvoláním na odbornou literaturu z oblasti teorie masové komunikace poukázala na to, že tyto dva typy obsahů mají rozdílné poslání, čili že smyslem zpravodajství je veřejnost nezaujatě informovat, naproti tomu cílem publicistiky je veřejné mínění ovlivňovat (rozsudek NSS ze dne 26. 5. 2010, čj. 3 As 6/2010 – 71).

Analogicky je vymezena povinnost v případě **médií veřejné služby**. V případě České televize a Českého rozhlasu je smyslem „poskytování **objektivních, ověřených, ve svém celku vyvážených a všestranných informací** pro svobodné vytváření názorů“ (§ 2 odst. 2a zákona č. 483/1991 Sb., o České televizi; identicky § 2 odst. 2a zákona č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu).²¹ V Případě ČTK pak „poskytovat objektivní a všestranné informace pro svobodné vytváření názorů“ (§ 2, odst. 1 zákona č. 517/1992 Sb., o České tiskové kanceláři).

3.4 KONCEPT ZÁSAD INFORMAČNÍ KVALITY JÖRGENA WESTERSTÄHLA

V oblasti masové komunikace na základě předpokladu, že ve společnosti vznikají očekávání, jak mají média nakládat se zpravodajskými informacemi, jak je mají ztvárňovat a předávat příjemci, že je nutné zamezit, aby se zpravodajská produkce nedostala do rozporu s veřejným zájmem, **konstruuje** v rámci **normativní teorie médií jasné kvalitativní standardy** zpravodajské produkce²² **koncept zásad informační kvality Jörgena Westerståhla** (WESTERSTÄHL 1983: 403–424). Pracuje s pojmem **objektivita** zpravodajství, čili s identickým označením, které je užito ve výše uvedených zákonech a kterého používají v rámci pozitivní sebeprezentace zpravodajské produkce samotné mediální organizace.²³

18 Srov. model zakódování a dekodování S. Halla v kontextu Parkinovy politické sociologie. MCQUAIL 1999: 125; REIFOVÁ a kol. 2004: 281–282.

19 Více viz BUCHER – ALTMEEPEN 2003: 20–27, PÜRER 2003: 57–86, MCQUAIL 2005: 161–188, WEISCHENBERG 2002: 152–189.

20 Ustanovení § 31 odst. 2 zákona č. 231/2001 Sb. se vztahuje na všechny pořady, u nichž přichází v úvahu jejich hodnocení z pohledu kritéria objektivit a vyváženosti (nejedná se o zábavní, sportovní a dětské pořady či reality show). Odstavec 3 téhož paragrafu se naproti tomu vztahuje výlučně na zpravodajské a politicko-publicistické pořady.

21 Požadavek objektivit a vyváženosti se i v případě poskytování tzv. veřejné služby v oblasti televizního a rozhlasového vysílání vztahuje nejen na zpravodajské a politicko-publicistické pořady, ale též na programovou skladbu vysílání. Ustanovení je identické v obou zákonech. Více viz CHALOUPKOVÁ – HOLÝ 2009: 132.

22 Srov. TRAMPOTA 2006: 12.

23 Další pozitivní charakteristiky, které využívají mediální organizace, jako jsou pravdivost a nestrannost, pak představují dílčí konstitutivní prvky konceptu objektivit (viz zde).

Informační kvalitu – objektivitu konstituují dva základní faktory, a to **faktičnost a nestrannost**.

Naplnění faktoru faktičnosti podmiňují tři dílčí aspekty:

Prvním je **pravdivost**, jíž lze dosáhnout, pokud je zpráva přesná, úplná a žurnalista do ní (v rámci autorských úseků, netýká se citací a parafrází – viz dále) nevkládá komentáře, hodnocení události, o níž informuje, nevyvozuje závěry²⁴. Druhým aspektem je **relevance**, která je jednak vnitřní, týkající se práce s informacemi na úrovni sdělení, a vnější, týkající se práce s informacemi na úrovni celého média. S oběma typy relevance souvisí rovněž proporcionality, čili prostor, který je věnován samotné události (souvisí s vnější relevancí) či jednotlivým aspektům události (souvisí s vnitřní relevancí). Třetím aspektem je **informativnost**, jejíž podstatou je požadavek na takové zpracování sdělení, aby jej mohl příjemce snadno zachytit, porozumět mu a pochopit jej. V širším slova smyslu se jedná o srozumitelnost zpravodajského sdělení.

Naplnění faktoru nestrannosti pak podmiňují dva dílčí aspekty:

Prvním je **vyváženost**, jíž lze dosáhnout uvedením protichůdných názorů, pohledů na skutečnost, o níž je informováno, existují-li, a to ve formě textových komponentů citace či parafráze. Protičůdné názory, pohledy musí být podány ve stejném či odpovídajícím čase, poměru, prostoru a formě.

Druhým je aspekt **neutrality**, který předpokládá volbu výrazově neutrálních označovacích prostředků (bez přítomnosti expresivity, citového hodnocení, apelových, fatických, asociačních, evokačních příznaků²⁵). V širokém chápání lze za porušení neutrality považovat, přistoupí-li autor k jakémukoliv subjektivnímu explicitnímu či implicitnímu hodnocení skutečnosti²⁶, vyjádření názoru či vyvození závěrů na základě usouvztažnění faktů, čímž může být současně, jak je výše uvedeno, porušen aspekt pravdivosti (faktor faktičnosti). Hodnocení skutečnosti, vyjádření názoru či vyvození závěru lze realizovat za užití jak nociónálních, tak nenociónálních výrazových prostředků jazykových, obrazových či zvukových (k využití z pohledu hodnocení jazykových prostředků viz dále).²⁷

3.5 JAZYKOVÉ ZTVÁRNĚNÍ ZPRAVODAJSKÉHO SDĚLENÍ A KONCEPT ZÁSAD INFORMAČNÍ KVALITY

Westerstáhlův koncept nahlíží produkci zpravodajských sdělení jako celek, jeho **přístup je procesuální, předpokládá vědomou realizaci intencí** na straně původce, **není primárně zaměřen na efekty**, které sdělení způsobí na straně příjemce a které závisí na sociokulturní charakteristice jednotlivce, mentálních schopnostech, věcných kompetencích. Zásady informační kvality nejsou současně primárně vztažené k jazykovému ztvárnění zpravodajských sdělení, zabývají se typem a hodnotou informací v nejširším smyslu slova (zprostředkovaných verbálně, obrazově, zvukem), zdroji informací a jejich využitím ve sděleních, včetně způsobu označení, práci s informacemi, řazením v periodiku či sdělení, včetně proporcionality.

Vzhledem ke skutečnosti, že základem zpravodajských sdělení je převod informací do jazykového znakového systému, ostatní znakové systémy lze považovat za doprovodné, **je důsledná aplikace kvalitativních kritérií zásad informační kvality na volbu výrazových prostředků všech rovin jazyka z pohledu vhodnosti jejich užití ve zpravodajství logická**.

24 Za vhodné máme upozornit, že terminologickou jednotku „pravdivost“ nelze ztotožňovat s obecným označením „pravda“. Smyslem zpravodajství je konstatovat fakta, nikoliv fakta hodnotit či z faktů vyvozovat závěry. Žurnalista proto pravdivost porušuje i tehdy, pokud v úvahové linii vyvozuje z faktů závěr, byť za užití věcné argumentace, čili formálně logicky správně, pravdivě. V takovém případě se již nejedná o sdělení zpravodajské, nýbrž publicistické v užším smyslu slova.

25 Srov. FILIPEC – ČERMÁK 1985: 69.

26 Z pohledu sémiotické pragmatiky náleží postojové příznaky k pragmatickým rysům významů, konotacím (FILIPEC – ČERMÁK 1985: 69).

27 Srov. REIFOVÁ a kol. 2004: 118–120.

Přístup je plně konformní s náhledem české **funkční stylistiky**, který je rovněž, jak bylo zmíněno výše, **procesuální**. Stylistikou konstruovaný **zpravodajský dílčí stylový typ**, tedy soubor stylových norem platných při vytváření zpravodajských komunikátů, je ve srovnání s dílčími typy ostatních oblastí publicistického stylu (publicistika v užším smyslu slova, syžetová oblast) a stylů ostatních, s výjimkou odborného stylu, striktní, podrobný. Normovanost volby prostředků všech rovin jazyka a kompozice komunikátů je v případě zpravodajství vysoká, je důsledně vázána na předpoklad naplnění pouze informativní (či kompatibilní dokumentární) funkce, tedy na předpoklad informovat příjemce pouze o faktech vztahujících se k události a s událostí souvisejících (JÍLEK 2013: 175–180). V tom se **přístup funkční stylistiky plně shoduje s konceptem zásad informační kvality**.

Normativní koncept zásad informační kvality je přínosný pro stylistiku tím, že rozpracovává a přesně pojmenovává dílčí kritéria, jejichž dodržení umožňuje informativní funkci naplnit, **legitimizuje** tím ve své podstatě jednotlivé normativní **požadavky zpravodajského dílčího stylového typu**. Současně poskytuje funkční **nástroj k hodnocení systémových jazykových prostředků** vnitřní lingvistiky a roviny textu z pohledu jednotlivých aspektů zásad informační kvality, což umožňuje vytvořit **taxonomii jazykových prostředků příznakových**, tedy těch, které **mají potenciál jednotlivé aspekty informační kvality porušit**.²⁸

3.6 SPECIFICKÉ ASPEKTY APLIKACE NORMATIVNÍCH KRITÉRIÍ ZÁSAD INFORMAČNÍ KVALITY PRO POTŘEBY TAXONOMIE PŘÍZNAKOVÝCH JAZYKOVÝCH PROSTŘEDKŮ

V případě označení jakýchkoliv systémových jazykových prostředků vnitřní lingvistiky či roviny textu za příznakové je nutné zdůraznit, že tyto **prostředky mají** vzhledem ke svému charakteru toliko **potenciál** některý z faktorů informační kvality **porušit**. Z jejich užití ve sdělení nevyplývá, že předpokládaným způsobem musí nutně působit vždy a na každého příjemce.

Skutečné efekty, jež má užití systémových jazykových prostředků v rámci řečové činnosti, **lze zjistit** pouze reprezentativním šetřením, a to **za využití standardizované výzkumné techniky** ověřující funkčnost jazykových prostředků. Podobný výzkum zatím nebyl realizován.

V souvislosti s využitím Westerstáhlových kritérií pro vytvoření taxonomie příznakových jazykových prostředků je nezbytné mít na paměti, že v případě prostředků **vnitřní lingvistiky** (zvukové, morfologické, lexikální a syntaktické roviny) **se vztahují na žurnalistovy autorské úseky** (výpovědi), nikoliv na výpovědi dalších osob, které jsou do textu vkládány v podobě tzv. **objektivizačních textových komponentů** formou **citací**. Jich **se koncept týká v textové rovině**.²⁹

Ne všechny aspekty zásad informační kvality se také jazyka dotýkají. Systémových jazykových prostředků se netýká aspekt relevance, v jejímž případě se jazykového ztvárnění dotýká okrajově pouze vnitřní relevance v oblasti kompozice textu. Výše bylo uvedeno širší chápání aspektu neutrality, souvislost porušení neutrality s porušením pravdivosti v požadavku absence hodnocení, komentářů, a to v důsledku přítomnosti (jakéhokoliv) explicitního či implicitního vyjádření hodnocení skutečnosti, vyjádření názoru, vyvození závěru. Z pohledu užitých jazykových prostředků umožňujících vyjádření hodnocení, názoru považujeme za **porušení neutrality** pouze situace, kdy nejsou tyto jednotky neutrální, **obsahují konotaci** (expresivní, stylovou, apelovou, fatickou, asociační, evokační). Neztotožňujeme tedy porušení pravdivosti v kritériu absence hodnocení, názoru s porušením neutrality, byť hodnocení jako vyjádření stanoviska, protože je v sémiotickém diskurzu považováno za postojovou konotaci.

28 Více viz JÍLEK 2009; JÍLEK 2013; BEDNAŘÍKOVÁ – JÍLEK 2013.

29 Více viz JÍLEK 2009: 62, 63–64, 67–69.

Podstatné je také zmínit, že jeden konkrétní jazykový prostředek může současně porušit více aspektů informační kvality.

4 PŘÍČINY A DŮSLEDKY PORUŠENÍ ZÁSAD INFORMAČNÍ KVALITY

4.1 SLEDOVÁNÍ JINÉ NEŽ INFORMATIVNÍ INTENCE A KOMERČNÍ ZÁJEM

K porušení zásad informační kvality ve zpravodajských sděleních dochází, pokud původce zpravodajského komunikátu (žurnalista) sám či na základě požadavků mediální instituce sleduje **jiný cíl, než je pouhé vyrovnání informačních obsahů či dokumentování události**, může mít zájem ovlivňovat názory a rozhodování příjemce ve smyslu zejména persvaze a získávání (viz výše funkce). Volí proto prostředky porušující aspekt pravdivosti či vyváženosti sdělení, případně porušuje relevanci. Do sdělení tak proniká hodnocení reality, ať již v podobě hodnotících výrazů, anebo úvahových úseků obsahujících věcnou či nevěcnou argumentaci. Užívány jsou různé způsoby vytýkání, prostředky zvukového, lexikálního, syntaktického, grafického zdůrazňování, dále prostředky intenzifikace, nepřesného pojmenování v oblasti lexikální i u textových komponentů (neznámý či obecný původce citace či parafráze), dochází k posouvání významu lexikálních jednotek. Informace může být rovněž v důsledku selekce faktů neúplná. Jiná než informativní intence do sdělení proniká v důsledku porušení vyváženosti, tedy při vynechání opozitních názorů, případně jsou-li opozitní názory vkládány do textu v různé formě, rozsahu či jsou umístěny na různých místech. Rovněž také pokud jsou události, o nichž bude vůbec podána informace, selektované či jsou tematizované některé aspekty události, a je tak porušena relevance.

K porušení relevance dochází dále ve snaze **zaujmout příjemce, aktivizovat** je. Informováno je o zajímavých, šokujících, neobvyklých atd. tématech, analogicky je tomu uvnitř textu, co se týká umístění a proporcionality tematických úseků. Potenciál zaujmout příjemce mají aktivizační, tedy nápadné a/či nenocionální prostředky grafické, zvukové, morfologické, lexikální a textové, jejich užitím je porušena neutralita sdělení. Vědomá snaha zaujmout příjemce je **komerčně motivovaná**. Zájmem mediální instituce je dosáhnout vysoké sledovanosti u audiálních či audiovizuálních médií, případně prodejnosti a čtenosti u tištěných médií, což ovlivňuje množství a cenu zadané reklamy.

Ne nepodstatným důvodem užití aktivizačních prostředků je to, že **usnadňují, podporují persvazivní či získávací působení** na příjemce. Užívány jsou jako prostředky doprovodné, řada z nich však má potenciál aktivizovat a současně vnášet do sdělení jinou než informativní intenci.

4.2 SPECIFICKÉ PRODUKČNÍ LIMITY – PROSTOR A ČAS

Vliv na porušení informační kvality mají rovněž specifické produkční limity žurnalistické práce. Jedná se o **tlak prostoru**, který má žurnalista k dispozici pro svůj text, přičemž prostor může být v průběhu produkce sdělení ze strany mediální instituce operativně měněn. Dále se jedná o **tlak produkčního času**, který je ohraničen tím, kdy se žurnalista o události dozví a kdy musí distribuovat hotový text. Důsledkem působení těchto limitů je schematizace sdělení, zřejmá zejména v lexikální a textové rovině, ale také v rovině syntaktické. Ta sama o sobě zásady informační kvality neporušuje. K jejich porušení však dochází zejména v lexikální rovině, kde jsou v důsledku zužování slovní zásoby užívána nepřesná zjednodušující, zobecňující přímá či nepřímá (metaforická, metonymická a frazeologická) pojmenování, která navíc mohou obsahovat hodnocení. Podaná může být rovněž neúplná informace. Užívány jsou sekvence úvahového slohového postupu, které obsahují hodnocení, analogicky sekvence vyprávěcí. Ve všech případech je porušena pravdivost. Tlak prostoru a času je příčinou prostých chyb

(viz zde dále) při volbě jazykových prostředků a při kompozici sdělení s dopadem na informativnost sdělení.³⁰

4.3 NEDOSTATEK INFORMACÍ, SUBJEKTIVNÍ VLIVY

Porušení přesnosti v důsledku zjednodušení, zobecnění pojmenování, užití příznakových citací a parafrází, stejně tak porušení úplnosti sdělení může být důsledkem **nedostatku informací** o události, když informace nelze získat, nejsou k dispozici. Může rovněž souviset s **kvalitou informačních zdrojů**. Příčina ovšem může být **subjektivní**, tedy že žurnalista se informace nesnažil získat. V takovém případě, a týká se to jakéhokoliv úmyslného nedodržení zásad informační kvality, jde o porušení **etických standardů**³¹ ve zpravodajském informačním procesu, což je projevem žurnalistovy **neprofesionality**.³²

Opomenout nelze ani další subjektivní faktory působící na straně původce, jakými jsou **věcná či jazyková nekompetence**, jež mohou způsobit nemotivované porušení zásad informační kvality, použití výše zmíněných příznakových prostředků a postupů. Věcná či jazyková nekompetence, umocněná tlakem prostoru a času, může mít rovněž za následek, že se žurnalista dopustí **chyb**, což vede k porušení informativnosti, jde-li o chyby jazykové, případně i pravdivosti, jde-li o chyby věcné.

---

30 Více komunikační rámec širší publicistické a dílčí zpravodajské oblasti, působení produkčních limitů vzniku komunikátů – faktor času a prostoru, ohled na příjemce, dvojí chápání původce. (Jílek 2009: 56–57, 65–66)

31 Etické standardy obsažené v Etickém kodexu Syndikátu novinářů jsou v souladu se zásadami informační kvality (JÍLEK 2013: 177).

32 Ovšem ani nedostatek informací nemůže legitimizovat porušení informační kvality. Není-li možné získat dostatek informací, žurnalista nemá sdělení vytvářet.

III

TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ V JEDNOTLIVÝCH ROVINÁCH

III.A

ZVUKOVÁ ROVINA

TAXONOMIE ZVUKOVÝCH PROSTŘEDKŮ S POTENCIÁLEM PORUŠOVAT NORMU VE ZPRAVODAJSTVÍ

Média jsou v současnosti považována za hlavní původce textů zpravodajského stylu, který tvoří dílčí stylovou oblast stylu publicistického. Oba tyto styly (tj. zpravodajský a publicistický) se liší zejména rozdílnými jazykovými funkcemi, které jsou pro jednotlivé styly příznačné a které v nich převládají. Čechová (2008) jako základní nepříznačnou jazykovou funkci zpravodajského stylu uvádí funkci informativní, z níž vyplývají i další požadavky na užívání jazykových prostředků, které by ve zpravodajství měly být neutrální a nociónální.

Podobným způsobem popisuje Jílek (2009) informativní funkci jako vědomé odmítnutí původce sdělení přímo ovlivňovat názory a chování příjemců zprávy, což stojí v kontrastu s hlavními rysy jiných stylů publicistické oblasti (např. reklama), kde jsou přítomny i složky persvazivní, získávací, které by měly být ze zpravodajských textů striktně vyloučeny. Důraz na čistě informativní funkci zpravodajských textů má své opodstatnění. Média získávají a zpracovávají informace, které společnosti prezentují jako zpravodajská sdělení, čímž mohou výrazně formovat veřejné mínění.

Je zde však patrná nevyváženost vztahu, na jehož jedné straně stojí původci sdělení jakožto aktivní „majitelé“ informací (tj. média) a na straně druhé pasivní recipienti (tj. společnost). Média disponují nejrůznějšími prostředky, s jejichž pomocí mohou informace získat. Těmito prostředky ovšem nedisponuje společnost, která je tedy nucena spoléhat na média, že jimi prezentované informace nebudou ovlivňovat veřejné mínění ve prospěch určité mediální skupiny (organizace), jež by tak mohla sledovat své vlastní ekonomické či politické cíle.

Společnost si je této „nerovnosti“ vědoma, a tudíž vytváří určité požadavky či očekávání toho, jak by měla média informace zpracovávat a prezentovat veřejnosti. Vztahem médií a společnosti se zabývá především normativní teorie médií a normativní teorie masové komunikace, v jejímž rámci formuloval počátkem 80. let Jürgen Westerstahl svůj koncept informační kvality, jenž je založený na normativní teorii sociální odpovědnosti, kterou by média vůči společnosti měla vykazovat.

Westerstahl popisuje kvalitativní standardy pro prezentaci zpravodajských textů, přičemž jsou tyto standardy zaměřeny na výběr informací a práci s nimi a na, pro naše účely velmi podstatnou, jazykovou rovinu (tedy na to, jak jsou pro prezentaci zpráv využívány jazykové prostředky).

Westerstahl ve své teorii konstruuje dva základní hodnotové faktory (zásady informační kvality) – faktičnost a nestrannost. V rámci faktičnosti uvažuje o aspektu pravdivosti (přesnost a úplnost informací), relevance (způsob řazení informací) a informativnosti (na straně příjemce by měla proběhnout bezproblémová recepce a percepce). V rámci nestrannosti jsou potom důležité aspekty vyváženosti (přítomnost protichůdných názorů) a neutrality.

Hodnotové faktory	
Faktičnost	Nestrannost
pravdivost	vyváženost
relevance	neutralita
informativnost	---

Tab. 1 Westerstáhlovy zásady informační kvality

Informace je příjemci prezentována prostřednictvím jazyka. Ovšem určité jazykové prostředky, které můžeme nacházet ve všech rovinách lingvistické reprezentace, resp. určité užití takovýchto prostředků, mají dle Westerstáhla potenciál narušit jednu nebo více zásad informační kvality.

Je zde patrná podobnost s tím, jak lingvistika (stylistika) pojímá informativní funkci jazyka. Oba modely (tj. Westerstáhlův koncept i stylistika) jsou vzájemně kompatibilní, neboť v jejich rámci hodnotíme jazykové prostředky porušující zásady informační kvality či informativní funkci (např. tím, že vytvářejí hodnocení informace či mají expresivní charakter nebo nějakým způsobem vyzvedávají jednu část informace, čímž mohou recipienta vést k tzv. preferovanému čtení¹) jako příznakové.

Musíme ale poznamenat, že ne všechny Westerstáhlovy aspekty hodnotových faktorů jsou porušitelné pouze jazykovými prostředky. Aspekty relevance a vyváženosti souvisí spíše s tím, jak autor zprávy pracuje s informacemi, a tudíž jsou málo (pokud vůbec) ovlivnitelné jazykovými prostředky. Pro zjišťování porušení relevance a vyváženosti by bylo třeba věnovat pozornost celým sdělení a zaměřovat se na tematicko-obsahové stránky textů, na výběr témat, řazení jednotlivých informací či na to, zdali jsou uvedeny protichůdné názory a zdali jim je např. věnován stejný čas, prostor apod.

Aspekt pravdivosti může být narušen jak jazykovými prostředky, tak i souvislostmi, jež se netýkají jazyka. Na úrovni lingvistické reprezentace ho může narušit jakýkoliv autorův komentář, který funguje jako hodnocení (tj. např. užitím expresivních prostředků), zdůraznění nebo vytčení části sdělení, což může mít za následek hierarchizaci významu informací. S tímto aspektem ještě souvisí přesnost vyjádření a úplnost informace. Přesnost může být ovlivněna zejména užitím takových prostředků, které jsou mnohoznačné (v recipientovi vyvolávají nejistotu, zdali sdělení správně interpretuje) nebo které jsou nepřesné již ze své podstaty (např. metonymie či metafora). Úplnost informace nesouvisí s jazykovou reprezentací, ale opět se týká zpracování informací, tj. mimojazykové roviny.

Pro zbývající aspekty již lze na jakékoliv úrovni lingvistické reprezentace nalézt prostředky, které budou mít potenciál normu narušit. Pro naplnění aspektu informativnosti musí na straně recipienta proběhnout bezproblémová recepce a percepce daného textu – komunikát tedy musí být srozumitelný. Aspekt neutrality může být narušen prostředky, které nemají čistě nociónální charakter, tzn. je v nich přítomná konotace.

Pro větší přehlednost zde ještě uvádíme shrnující tabulku, v níž jsou popsány jednotlivé aspekty hodnotových faktorů a možnosti jejich narušení. Zvýrazněny jsou ty aspekty, jež je možné narušit jazykovými prostředky a jež jsou tedy z hlediska našeho zkoumání relevantní.

¹ REIFOVÁ 2004: 35n: Preferované čtení chápeme jako význam, který autor do textu záměrně vkládá a jehož cílem je ovlivnit čtenáře tak, aby text interpretoval dle autorova „návodu“, tj. latentního doporučení, jak danému textu rozumět. Pokud je preferované čtení přítomno v textech masových médií, jedná se často o nenásilné prosazování interpretace v rámci tradičních hodnot (politických, kulturních, sociálních atd.) daného společenství (sociálního systému). Tzv. tradiční hodnoty pak nejčastěji odrážejí zájmy nejsilnějších společenských vrstev, které se pokoušejí eliminovat vznik jakýchkoliv alternativních výkladů skutečnosti (reality), což přispívá k udržení statu quo.

Jednotlivé aspekty hodnotových faktorů faktičnosti a nestrannosti	Může být norma narušena na jazykové rovině?	Příklady možného narušení normy (z hlediska narušení jazykovými prostředky)
pravdivost	ANO	hodnocení, vytčeni nebo zdůraznění části sdělení
relevance	NE ^{*1}	---
informativnost	ANO	nesrozumitelnost
vyváženost	NE ^{*2}	---
neutralita	ANO	užití prostředků s nenociálním charakterem

Tab. 2 Přehled aspektů jednotlivých hodnotových faktorů a možnosti jejich narušení

V předkládané studii se zaměříme na zvukové prostředky, které mají potenciál porušovat určité aspekty Westerstáhlových hodnotových faktorů, čímž může docházet k narušení informační kvality sdělení. Vytvoříme taxonomii prostředků zvukové roviny², která bude sloužit jako analytický nástroj, s jehož pomocí budeme moci hodnotit jakýkoliv zpravodajský (mluvený) text a určit míru narušení normy či vyhodnotit, které z aspektů jsou (na zvukové rovině) narušovány nejčastěji a které konkrétní prostředky jsou k tomu užity. Za předpokladu, že by podobné taxonomie vznikly i pro ostatní jazykové roviny, budeme schopni určit i celkovou míru narušení normy, což by v praxi mohlo sloužit k porovnání toho, jak je norma (ne)dodržována jednotlivými mediálními skupinami prezentujícími zprávy veřejnosti, a k vytvoření uceleného přehledu organizací, jež dodržují zásady informační kvality, a tudíž i společenské požadavky na čistě informativní funkci zpravodajských sdělení.

Při stanovování normy pro mluvený projev vycházíme z kodifikace ortoepie³, což jsou závazná pravidla pro spisovné znění češtiny. Podkladem pro spisovnou normu české výslovnosti je konkrétní skutečně existující výslovnostní úzus založený na konvenci a plnící celonárodní sdělovací funkci. Publikace *Výslovnost spisovné češtiny I* (HÁLA 1967: 10) popisuje spisovný jazyk následovně: „Je to výslovnost uživatelů spisovného jazyka po celém jazykovém území, snažících se o spisovný projev kultivovaný po všech stránkách, z hlediska výslovnosti tedy prostý zvláštností nářečních, místních a individuálních.“

Výslovnost ovšem není dělena pouze na spisovnou a nespisovnou, oba tyto typy jsou ještě dále rozrůzněny stylisticky⁴. Ačkoliv je spisovná výslovnost ve své podstatě de facto jednotná, udávají se obvykle (viz např. *Mluvnice češtiny I*, 1986) tři základní výslovnostní styly: vyšší, neutrální a nižší⁵.

Vyšší (vybraný, explicitní) styl je typický pro slavnostní oficiální projevy, při nichž je třeba vyslovovat hlásky obzvláště pečlivě, dodržovat kvantitu vokálů a dbát na to, aby jednotlivá slova nesplyvala. Neutrální (základní) styl je stylem každodenního veřejného kultivovaného, avšak nikoliv reprezentativního projevu. Je to základní styl výslovnosti pro učitele, přednášející či televizní a rozhlasové hlasatele. Nižší (zběžný, implicitní) styl je stylem hovorového denního styku (za podmínky užití spisovného jazyka), jsou zde kladeny mnohem menší nároky na výraznost, může docházet ke zjednodušování

2 Tato taxonomie je orientovaná na češtinu, je však velice dobře adaptovatelná na jakýkoliv jiný jazyk při zachování výchozích principů sestavování taxonomie a při aplikaci dílčích jazykově specifických modifikací potřebných pro daný jazyk.

3 Spadá sem ortofonie (tj. správné znění hlásek) a ortoepie v užším slova smyslu (tj. spojování hlásek v proudě řeči a modulace řeči).

4 Jelikož se zde zaměřujeme především na porušování normy, která je již ze své podstaty tvořená pouze spisovným jazykem, nebudeme se zabývat diferenciací nespisovné výslovnosti.

5 Jedlička (1972) ovšem varuje před mechanickým užíváním pojmu „výslovnostní styl“, který nemůže být zcela analogický pojmu „jazykový styl“, neboť není snadné přesně definovat (na rozdíl od „jazykového stylu“ vymezeného souborem a užitím prostředků z roviny morfologické, syntaktické a lexikální apod.) soubor prostředků, které se podílejí na utváření výslovnostního stylu. Spadá sem totiž nejen stylově rozlišená výslovnost hlásek a jejich spojení, ale i modulace řeči (suprasegmentální prostředky) a další činitelé subjektivního i objektivního charakteru (např. čtenost/nečtenost, připravenost/nepřipravenost projevu apod.)

hláskových skupin a často jsou přítomny některé nespisovné prvky přízvukování či větné melodie. Je možné se s ním setkat také u nepřipravených veřejných projevů.

Jak je již patrné z popisu výše, základ naší normy tedy bude tvořit neutrální mluvní styl spisovné (ortoepické) výslovnosti. Jedná se o nepříznačkové užití mluveného jazyka a domníváme se, že takto zvolená norma nejlépe odpovídá požadavkům na čistě informativní užití jazyka i na dodržení standardů informační kvality.

Celou třídu prostředků s potenciálem porušovat normu můžeme rozdělit na dvě základní skupiny – prostředky ze segmentální roviny a prostředky ze suprasegmentální roviny.

Segmentální (tj. artikulační) rovina fonetiky se, vzhledem k jazykové normě, vztahuje ke správné artikulaci a do jisté míry odpovídá ortofonii (nauce o správné výslovnosti jednotlivých hlásek). Ačkoliv je velmi nepravděpodobné, že by hlasatel použil nesprávnou výslovnost, je nezbytné pro úplnost taxonomie do ní zahrnout i tyto prostředky. Existují tři podskupiny prostředků, které náležejí do artikulační (segmentální) roviny a které jasně porušují danou normu – jedná se o vady výslovnosti, nářeční výslovnost a nedbalou výslovnost. Všechny porušují aspekt informativnosti, neboť mohou vést k nerosrozumitelnosti textu, tzn. mohou zkomplikovat porozumění. V případě výslovnostních vad je problém očividný. U nářeční výslovnosti může docházet především k výslovnosti nestandardního fonému či ke zkrácení kvantity vokálu (to se týká zvláště ostravského regionu). Do podskupiny nedbalé výslovnosti potom bude spadat nejen jakákoliv ledabylá výslovnost (např. vyslovování *koleje* jako [kolee], *umyj se* jako [umi se] apod.), ale také případy hyperkorekce, kdy mluvčí nadměrně aplikuje určité výslovnostní pravidlo, což vede k nesprávné výslovnosti (např. vyslovení gemináty ve slovech typu *panna* apod.).

Mimoto také pro všechny prostředky vyjmenované v podskupinách pro artikulační rovinu platí, že mohou porušovat aspekt neutrality. Nářeční výslovnost, vady výslovnosti, a dokonce i nedbalá výslovnost mohou vyvolat u některých recipientů pobavení (nebo rozčilení), čímž nabývají expresivní hodnoty, a na daný text tak nemůžeme dále nazírat jako na neutrální.

Jazykové prostředky ze segmentální roviny	Aspekty hodnotových faktorů, které mohou být porušeny prostředky ze segmentální roviny		
	pravdivost	informativnost	neutralita
vady výslovnosti	NE	ANO (může zkomplikovat porozumění)	ANO (může být přítomná expresivita)
nářeční výslovnost	NE	ANO (může zkomplikovat porozumění)	ANO (může být přítomná expresivita)
nedbalá výslovnost	NE	ANO (může zkomplikovat porozumění)	ANO (může být přítomná expresivita)

Tab. 3 Shrnutí aspektů, které mohou být porušeny jazykovými prostředky ze segmentální roviny

Druhou základní skupinou je suprasegmentální rovina. Zatímco segmentální (či artikulační) rovina se zaměřuje na individuální fonémy (segmenty), suprasegmentály se vztahují k větším jednotkám, především ke slabikám, intonaci, melodii a rytmickému členění řeči, v promluvě tedy přesahují více než jeden segment. V této studii se budeme zabývat následujícími podskupinami, které společně vy-

tváří suprasegmentální rovinu a které mohou porušovat normu: řečové tempo, intonace (tj. proměny výšky⁶ hlasu v proudu řeči), pauzy (nebo realizace předělů obecně), emfáze a důraz.⁷

Suprasegmentály jsou vysoce komplexní a alespoň u části z nich je velmi obtížné přesně určit, zdali jistou vlastnost (či rys) můžeme považovat za příznakovou, či nikoliv. Dobrým příkladem mohou být řečové tempo a výška hlasu. Přestože existují měření průměrných hodnot výšky hlasu i tempa řeči, není absolutní hodnota obvykle důležitá, v těchto případech totiž recipienti k určení potenciální příznakovosti rysu (intuitivně) využívají kontrastivní metodu hodnocení jazykových prostředků. Díky využití kontrastivní metody je patrné, že změny v řečovém tempu během promluvy jsou pro rozeznání příznakovosti mnohem důležitější než absolutní řečové tempo jednotlivce; to samé platí i pro výšku hlasu – absolutní výška hlasu není podstatná, rozhodující jsou až její změny (tj. intonace). Ve skutečnosti jsou to totiž právě tyto změny, které jsou skutečnými jazykovými prostředky.

Řečové tempo (či lépe řečeno změny v něm) může porušovat aspekt pravdivosti a informativnosti. Pomalé tempo se obvykle používá pro vytčení nebo zdůraznění části informace, a je tak spojováno s porušením pravdivosti: vytčení či zdůraznění vede k hierarchizaci významu některých částí sdělení, což může indikovat přítomnost preferovaného čtení. Na druhou stranu výrazně vysoké řečové tempo může zhoršit srozumitelnost, a tak narušit aspekt informativnosti.

Konkrétní řečové prostředky spojené s řečovým tempem	Aspekty hodnotových faktorů, které mohou být porušeny prostředky spojenými s řečovým tempem		
	pravdivost	informativnost	neutralita
pomalé řečové tempo	ANO (vytčení/zdůraznění části informace)	NE	NE
rychlé řečové tempo	NE	ANO (může zkomplikovat porozumění)	NE

Tab. 4 Shrnutí aspektů, které mohou být narušeny řečovým tempem

Intonace je mnohem komplexnější jev. Zahrnuje změny výšky a síly hlasu (někdy také řečového tempa) během promluvy. Vyznačuje hranice mezi výpověďmi či výpovědními úseky, má význam pro funkční větnou perspektivu (může společně s větným důrazem indikovat réma) a je také jazykovým prostředkem pro vyjádření komunikační funkce výpovědi.

Na základě melodické modulace rozlišujeme několik různých intonačních modelů. Česká intonace souvisí i se silovým průběhem výpovědi, neboť výpověď či výpovědní úsek začíná první přízvučnou slabikou (tj. intonačním centrem), která označuje téma. Intonační centrum je potom nejprominentnější částí výpovědi (či výpovědního úseku) a k samotnému melodickému průběhu pak dochází ve vztahu k právě této části výpovědi (tedy je použita kontrastivní metoda). Přízvučná (tónická) slabika, s níž intonace začíná, současně funguje jako větný přízvuk. V neutrální české výpovědi se intonace obvykle realizuje na posledním taktu výpovědi či výpovědního úseku, jelikož právě zde je umístěn větný přízvuk.⁸ Rozdíly mezi jednotlivými intonačními modely jsou zcela rozeznatelné až v jednotkách, které mají minimálně tři slabiky, avšak rozdíly můžeme uplatnit i v rámci jedné slabiky, pokud

⁶ Sluchová schopnost umožňuje posluchači zařadit výšku hlasu na stupnici od nízkého po vysoký (technicky se jedná o vnímanou fundamentální frekvenci F0). Proměny výšky hlasu podmiňují intonaci.

⁷ Jak již bylo řečeno výše, studium sylabické struktury bývá obvykle také řazeno do suprasegmentální roviny. Nicméně nemá žádný význam se jím zde zabývat, neboť žádný rys sylabické struktury nemůže porušit normu (tato struktura tak nikdy nemůže být příznaková), a tudíž tato struktura nebude předmětem této studie.

⁸ Větný přízvuk se může realizovat i na jiných místech. Nicméně i v těchto případech se melodický průběh odvozuje od nejprominentnější slabiky. (Toto je příznačné např. pro subjektivní slovosled, zdůraznění nebo některé druhy tázacích vět.)

tato tvoří koncový segment, např. [vezme to on↓] srov. s [vezme to on↑]. Mezi jednotlivými mluvčími mohou být velké individuální rozdíly v míře prominence tónické slabiky, tudíž je potřeba pro popis používat právě kontrastní metodu.

V češtině rozlišujeme tři základní intonační modely: kadenci (klesavou intonaci), antikadenci (stoupavou intonaci) a polokadenci.

Kadence (či klesavá intonace) je nepříznačková intonace neutrální výpovědi s deklarativní nebo tázací (to však platí pouze pro doplňovací otázky) komunikační funkcí. Kadence je charakterizována klesavým tónovým průběhem od intonačního centra až po konec výpovědi. Nicméně existuje i příznaková varianta kadence, v níž je intonační centrum hlasitější a s rozeznatelně vyšší výškou hlasu. Tato příznaková varianta se využívá pro zdůraznění části výpovědi, pro vyjádření expresivity a pro vylučovací otázky s možným emocionálním zabarvením. Takovéto příznakové užití může vést k porušení aspektu pravdivosti a neutrality, neboť je přítomno zdůraznění a expresivita.

Antikadence (čili stoupavý model) je typická pro zjišťovací otázky. Je tvořena stoupavým tónovým průběhem od intonačního centra a v některých případech mírným poklesem tónu na konci (podtyp zjišťovacích otázek – otázky vylučovací – je rozeznatelný právě díky této mírně odlišné intonaci). Použití antikadence v jakékoliv jiné funkci, než jsou tyto dvě výše uvedené, je považováno za příznakové. Pokud k takovému užití však skutečně dojde, je na výzkumníkovi, aby určil, který aspekt (které aspekty) hodnotových faktorů je (jsou) porušen(y), jelikož použití antikadence např. v deklarativní větě může značit nářeční variantu, nestandardní nebo cizí akcent, vyjádření pochybností apod. Je očividné, že není obtížné vyhodnotit určité užití stoupavého intonačního modelu jako příznakové, musíme nicméně poznamenat, že pro správné určení toho, který aspekt může být porušen, je nezbytná znalost kontextu.

Poslední model, tj. polokadence, se (v neutrální promluvě) používá pro nekoncové výpovědní úseky, avšak polokadence má ještě také varianty se specifickými komunikačními funkcemi. Je pro ni charakteristický pokles hlasu před intonačním centrem s následným opětovným stoupáním. Nepříznaková varianta polokadence použitá v neutrálních promluvách signalizuje, jak již bylo řečeno, nekoncové výpovědní úseky. Jakékoliv jiné užití polokadence je potom tedy považováno za příznakové (např. použití polokadence na konci věty, čímž jsou vyjádřeny pochybnosti, znepokojení nebo podobné nálady mluvčího), tudíž může i tento model (ve svém příznakovém užití) porušovat aspekt neutrality.

S intonací také souvisí větný přízvuk, protože jeho lokace slouží rovněž jako místo, odkud začíná intonační průběh neutrální české věty. Větný přízvuk zdůrazňuje výraz, který je relevantní z hlediska komunikace, a tudíž tvoří réma výpovědi. Obvykle je umístěn na posledním slově výpovědi, které nese největší míru komunikačního dynamismu; v této pozici se považuje za nepříznačkový. Na druhou stranu jakákoliv změna umístění větného přízvuku se potom okamžitě pokládá za příznakovou, neboť zde existuje možnost, že mluvčí svévolně hierarchizuje informace tím, že zdůrazňuje některé specifické části výpovědi, čímž může narušit aspekt pravdivosti.

Intonační modely a větný přízvuk užité příznakově	Aspekty hodnotových faktorů, které mohou být porušeny prostředky souvisejícími s intonací		
	pravdivost	informativnost	neutralita
kadence (klesavá intonace)	ANO (vytčení/zdůraznění části informace)	NE	ANO (může být přítomná expresivita)
antikadence (stoupavá intonace)	závisí na kontextu (výzkumník musí stanovit, který aspekt může být porušen)		
polokadence	NE	NE	ANO (může být přítomná expresivita)
větný přízvuk	ANO (vytčení/zdůraznění části informace)	NE	NE

Tab. 5 Shrnutí aspektů, které mohou být porušeny příznakovým užitím intonace a větného přízvuku

Proud řeči je potřeba dělit na menší části nejen kvůli lidské fyziologii (např. nutnost respirace), ale také pro lepší porozumění obsahu výpovědi. Z těchto důvodů se používají předěly. Přestože předěly mají ve skutečnosti vlastnosti segmentálních fonémů (neboť jejich užití je rozhodující pro dekódování významu)⁹, považujeme je za část suprasegmentální roviny, jelikož se realizují jako prozodické prostředky – podobně jako důraz, intonace a pauza. Obvykle rozlišujeme tři typy předělů – vnitřní, vnější a terminální.

Vnitřní předěl je foneticky nejméně prominentní. Realizuje se jako vedlejší přízvuk nebo ráz. Odděluje předložku od jména, dále části kompozit či prefix a slovní základ (např. /od=domova/ – [ʔoddomova] – pokud se předěl aplikuje mezi dva konsonanty, nedochází k asimilaci a podobně nedojde ani ke sloučení, diftongizaci, vokálů: /euro=unijňi/ – [eurounijňi], či s použitím rázu: [euroʔunijňi]). Nyní je tedy očividné, že nesprávné užití vnitřního předělu může vést k nesrozumitelnosti, čímž je narušen aspekt informativnosti.

Vnější předěl se realizuje jako obligatorní slovní přízvuk.

⁹ *Příruční mluvnice češtiny* (1995: 43) uvádí, že užití předělů je stejně podstatné jako užití jakéhokoliv jiného fonému, což dokládá příklady (srov. (1a) a (1b)):

(1a) *vrátil se k ladem ležící půdě vysloveno jako /k=ladem/, kde „=“ značí předěl*

(1b) *kladem i záporem vysloveno jako /kladem/*

Tabulka hodnot výrazových prostředků z pohledu zásad informační kvality (zvuková rovina)

Jazykový prostředek	Porušení pravdivosti			Porušení relevance (vnitřní)	Porušení informativnosti	Porušení vyváženosti	Porušení neutrality		Poznámka
	přítomnost hodnocení	nepřesnost vyjádření	neúplnost vyjádření				přítomnost expresivity (bez expresivity kontextové)	přítomnost kontextové expresivity	
vady výslovnosti					X		X		
nářeční výslovnost					X		X		
nedbalá artikulace					X		X		
pomalé řečové tempo	X								
rychlé řečové tempo					X				
kadence (klesavá intonace)	X						X		pouze příznakové užití
antikadence (stoupavá intonace)	X				X		X		pouze příznakové užití
polokadence							X		pouze příznakové užití
větný přízvuk	X								pouze příznakové užití
vnitřní předěl					X				pouze příznakové užití
vnější předěl	X								pouze příznakové užití
terminální předěl					X				pouze příznakové užití
intenzita (síla) hlasu (hlasitost)	X						X		zde se jedná o nejen o zvýšenou hlasitost hlasu, ale také o šepot (sníženou hlasitost hlasu)
zabarvení hlasu	X						X		
emfáze	X				X		X		

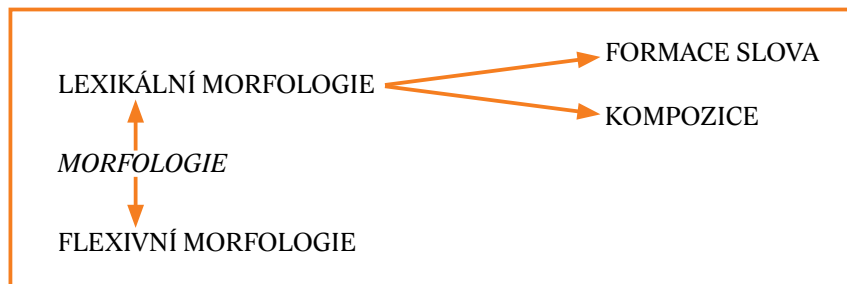
Jednotlivé prostředky a jejich užití, které potenciálně vede k narušení aspektů hodnotových faktorů, jsou detailně popsány v teoretické části (viz kap. Taxonomie zvukových prostředků s potenciálem porušovat normu ve zpravodajství).

III.B

MORFOLOGICKÁ ROVINA

1 PROSTŘEDKY FLEXIVNÍ A LEXIKÁLNÍ (SLOVOTVORNÉ) MORFOLOGIE Z HLEDISKA MOŽNÉHO PORUŠENÍ INFORMAČNÍ KVALITY

V kapitole věnované morfologickému ztvárnění textů funkční zpravodajské sféry je nutno nejdříve upřesnit, co se morfologií v kontextu současné funkčně zaměřené lingvistické teorie vlastně myslí. Vyjdeme-li z charakteru základní jednotky této jazykové roviny, počítá se v ní se slovem (ne s morfémem jako ve formalistně zaměřených morfologických deskripcích). Struktura slova je ovšem dána sérií tzv. morfologických procesů, dle jejichž charakteru mohou být dokonce vedeny hranice, byť ne nepropustné, mezi jednotlivými „odvětvími“ morfologie (srov. Bednaříková 2009):

Lexikální morfologie studuje morfologické vztahy mezi slovy (lexémy). U tzv. formace slova jde o vztah mezi komplexnějším slovem (lexémem) a slovem (lexémem) jednodušším, u kompozice jde o vztah mezi složeným (komponovaným) slovem (lexémem) a dvěma nebo více jednoduššími slovy (lexémy). Flexivní morfologie se týká slovních tvarů jako tvarů téhož lexému, tradičně v rámci tzv. paradigmatu. V ohnisku zájmu tohoto odvětví morfologie stojí tzv. morfosyntaktické kategorie a formální prostředky, včetně flexe, jimiž se vyjadřují. I v této publikaci se počítá s morfologií jako s naukou o vnitřní struktuře slova, jež tak zahrnuje jak tradiční flexivní morfologii, tak i morfologii slovotvornou (lexikální).

Pokud jde o sledování morfologických prostředků, nabízí se na prvním místě specifikon, jež skýtá převážně flexivní typ jazyka jako čeština, a to je existence tvarových dublet. Tak jako v lexiku pravděpodobně neexistuje absolutní synonymie, ani zde se a priori neočekává funkční, stylistická, někdy ani významová identita obou (popř. všech) tvarových variant. Stále máme ovšem na mysli dubletní tvary v rámci spisovné normy, nikoliv podoby (inter)dialektické. Pohybujeme se přitom obvykle na ose neutrálnost–hovorovost, či neutrálnost–knižnost (popř. neutrálnost–archaičnost). Mluvená sféra žurnalistická má v tomto ohledu mimořádný význam, protože je / může být jakýmsi seismografem vývoje jednak stylových charakteristik, jednak i morfologické normy samotné. Tato seismografická hodnota má své opodstatnění tím spíše, že se v této sféře prolínají, případně proti sobě působí dvě výrazné tendence. Jednak je to ona očekávaná tendence k modelovosti či stereotypnosti, dokonce k jakési automa-

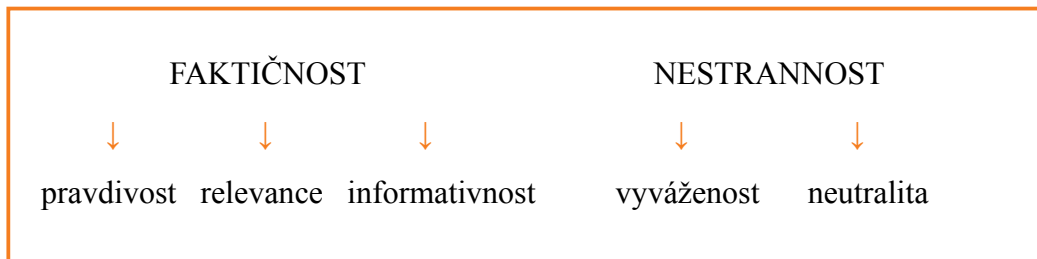
tičnosti jazykového vyjadřování, jednak tendence vyplývající ze snahy reflektovat neustále se měnící realitu, a tím jazyková vyjádření aktualizovat.

Přes tyto skutečnosti se v duchu předpokládaných hodnotových faktorů objektivitu očekává, že výrazové prostředky funkční sféry zpravodajské budou založeny právě na modelovosti, stereotypnosti a ustálenosti, neboť tyto charakteristiky mohou dobře plnit informační funkci. Prostředky morfologické tak mají být svou povahou spisovné a stylově neutrální. Používání spisovného jazyka jako prestižního celonárodního jazykového útvaru by mělo být ve veřejných projevech, od nichž se očekává jistá kultivovanost a relevantnost, samozřejmé. Prostředky za hranou spisovného jazyka působí příznakově, někdy i nekultivovaně. Může jít přitom o snahu o autentičnost, o expresivní či intenzifikační vyjádření či o záměrnou aktualizaci, všechny tyto snahy jsou však projevem aktivizace textu, ve zpravodajství nežádoucím. Totéž platí pro jazykové chyby či neznalost spisovné normy. Je třeba mít na paměti, že některé z těchto prostředků mohou být vnímány jako noremní (či alespoň v úzu velmi frekventované), ač jsou dosud nekodifikované. Je však otázka, zda i takové prostředky jsou stylově neutrální.

I když se pohybujeme v rámci spisovné normy, již při prvotním pohledu na osu knižnost–neutrálność–hovorovost je nasnadě, že hovorové variantní tvary by mohly navozovat (ať už záměrně, či nezáměrně) dojem jakési familiárnosti, tvarové dublety knižní by mohly působit nepřírozeně.

Při uplatnění Westerstáhlových kritérií informační objektivitu (Westerstáhl 1983) se situace jeví jako ještě závažnější. V konceptu informační kvality jsou základními hodnotovými faktory objektivitu faktičnosť a nestrannost. Faktičnosť zahrnuje pravdivost, relevanci a informativnost, nestrannost se týká vyváženosti a neutrality:

Základní hodnotové faktory OBJEKTIVITY

Z hlediska morfologické stránky zpravodajského textu jsou podstatné především požadavky na pravdivost a s ní korelující neutralitu. Jestliže při naplnění faktoru pravdivosti mají být události prezentovány bez komentářů a jestliže zpravodajství má být přesné a úplné, je nutno vystríhat se použití jakýchkoliv flexivních nebo slovtvorných prostředků, jež by nesly známky hodnocení, kontextové expresivity či ironie, a mohly tak mást příjemce. Korelující požadavek neutrality vyžaduje prostředky neutrální, nociónální, neemocionální. Opět jsou tedy považovány za nežádoucí charakteristiky jako expresivita, citová hodnocení, apelovost, ale současně i stylové konotace. Dalším hodnotovým faktorem, jenž má význam pro hodnocení morfologického ztvárnění zpravodajského textu, je faktor informativnosti. V něm jde především o srozumitelnost vyjádření, jež poskytuje bezproblémovou recepci a percepci dané zprávy. Možnosti zachytit informaci, porozumět jí a pochopit ji nekonvenují z hlediska morfologie především jazykové chyby, jež mohou značně snížit srozumitelnost jazykového vyjádření.

Na základě těchto obecných charakteristik vyplývajících z konceptu informační kvality byla pro morfologickou rovinu zpracována taxonomie jazykových prostředků, jež mají potenciál porušovat normu mediálního zpravodajství. Tato taxonomie má podobu analytického nástroje, využitelného pro hodnocení zpravodajské produkce:

Tabulka hodnot výrazových prostředků z pohledu zásad informační kvality
– prostředky flexivní a lexikální morfologie

Jazykový prostředek	Porušení pravdivosti			Porušení relevance (vnitřní)	Porušení informativnosti	Porušení vyváženosti	Porušení neutrality		Poznámka
	přítomnost hodnocení	nepřesnost vyjádření	neúplnost vyjádření				přítomnost expresivity (bez expresivity kontextové)	přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace)	
PÁD									
nominativ jmenovací								X	adm. styl
genitiv záporový, adverbální genitiv, genitiv srovnání, genitiv vlastností	X							X	knižní
dativ etický	X							X	emocionální zabarvení
dativ posesivní, commodi	X							X	emocionální zabarvení
dativní vazba typ: učít se čemu								X	knižní
vokativ typ: pane Novák!					X			X	nespisovné
ROD									
záměna rodu (typ datum, téma)					X				jazykové chyby
záměna rodu či životnosti (typ: chlap líná, najít hříba)	X							X	expresivní
typ: kníže (jako neutrum)								X	zastaralé
typ: brambor × brambora								X	oblastní (Čechy vs. Morava)
ČÍSLO									
plurál místo singuláru jako prostředek anonymizace (zvažovali jsme to, nerozhodli o tom)	X								zastření osobní odpovědnosti
plurál majestatikus								X	archaizační
ČAS									
prézens místo préterita, prézens historický								X	dynamičnost vyjadřování, umělecký styl
futurum pro vyjádření modality (typ: bude tam)	X							X	hovorové
GENUS VERBI									
opisné pasivum								X	knižní

Teoretické zakotvení – Morfologická rovina

Povaha VARIANT									
Npl -i × -ové u neosobních (typ: koníčkové)								X	-ové oblastní
Npl. -i × -é (typ: host, -ita, -ista, -asta, -an), -i × -ové (typ kritik)	X							X	-i vnímáno jako hovorové, u některých slov stále depreciativní
mask. s finálou K, G, H, CH (kromě deminutiv): Lpl -ách								X	hovorové
Ipl -ami (mask. a neutr.), unifikace -ama				X				X	nespisovné
pracem, pracech, kostích				X					jazyková chyba
hostí, koní, rámě × rameno								X	knižní, zastaralé
nenáležitě skloňování cizích slov a vlastních jmen				X					jazyková chyba
typ: v Jiráskové ulici				X					jazyková chyba
jmenné tvary adjektiv								X	knižní
ý × ej, é × ý typ: velký dům, vysoký stromy, to je zajímavý				X				X	interdialekt (Čechy)
unifikace: přitáhly velké vojska				X				X	interdialekt (Morava), jazyková chyba
mne × mě, něho × něj								X	mne, něho: knižní
mojí, tvojí, svojí, co (= který, kteří)								X	hovorové
týž, již (= kteří)								X	knižní
frekvence ten, tento	X							X	emocionálně zabarvené
onen	X							X	módní
ji/jí, jejich/jejích				X					jazyková chyba
třech, čtyřech								X	hovorové
dvoum, oboum				X				X	interdialekt (Čechy)
s dvěmi				X				X	hyperkorektní
i × u, í × ou (1. a 3. tř.)								X	i/í knižní
mohu × můžu, mohou × můžou								X	můžu, můžou hovorové
inf. -ti, -cí, tít (× tnout)								X	knižní
tisknul, nesem, tisknem								X	hovorové
tisk, bysem, bysme, aby jsme, aby jste				X				X	nespisovné
našels								X	oblastní (Morava)

Teoretické zakotvení – Morfologická rovina

přechodníky								X	knížní
stupňování (typ: více snadný, více snadno, více zdařilejší)					X			X	nespisovné, popř. jazyková chyba
dále, hůře								X	knížní
tvoření komparativu a superlativu u adjektiv/adverbí, jež se nestupňují					X			X	jazyková chyba
mimo + G					X			X	nespisovné, jazyková chyba
na × v (typ: na prodejně)					X			X	nespisovné
typ: je to o tom								X	módní, statické jevy chápány jako děje, dynamizující
potažmo, vůči, stran								X	knížní, módní
záměna vinou × díky					X				jazyková chyba
kěž, nechť	X							X	knížní
citoslovce	X							X	emocionální zabarvení
deminutiva	X							X	expresivní, emocionálně zabarvené, popř. slangové, profesní
prefixy od-, vy-, na- (typ: odškolit, vyhodnotit, navýšit)								X	módní
hromadění prefixů (typ: předodsouhlasit)								X	módní
-isko místo -iště								X	příznakové, aktualizací
-án × -ák	X							X	-ák nespisovné
-elní (typ: aktuální)								X	zastaralé
nepřechylování					X			X	příznakové
typ: paní doktor								X	zastaralé
univerbizace (typ: sekáč, plzeň)					X			X	nespisovné, popř. hovorové
zkratky a zkratková slova					X				zvyšují nesrozumitelnost

2 MORFOLOGICKÉ KATEGORIE

Do kompetence morfologického popisu bezpochyby patří i sledování, jakým způsobem jsou vnitřní strukturou slova nesené tzv. morfologické prostředky (morfologické kategorie) jako zobecnění gramatických informací vyplývajících buď ze struktury věty (jako reflexe relací mezi pojmenovávanými objekty reality), nebo z aktu onomaziologického (srov. mathesiovské akty pojmenování a usouvztažení).

A) PÁD

Pokud jde o vyjadřování pádových relací, zaslouží si pozornost především sémantická užití pádu, ať už jde o primární, či sekundární funkce příslušných pádů (srov. Kuryłowicz 1974). České gramatické a stylistické popisy uvažují v tomto ohledu např. o tzv. nominativu jmenovacím, jenž je doménou administrativního stylu, např. v *obvodu Praha-Zbraslav*. Knižní charakter má genitiv, jenž je vlastně stylisticky příznakovou konkurenční variantou akuzativu. Jedná se o genitiv záporový, genitiv vlastnosti a srovnání, často i o genitiv partitivní: *neminul cíle, kraj silných větrů, byl větší králů, ukrojil máslo*. Příznakově dnes již působí i genitiv adverbální místo náležitého akuzativu nebo předložkové konstrukce: *potřebovat pomoci, vzpomínat válečných hrdinů* (místo *potřebovat pomoc, vzpomínat na válečné hrdiny*). Sémantickým pádem, jenž nese poměrně silné emociální zabarvení, je dativ ve své primární, tj. adverbální/sémantické funkci. Jde hlavně o dativ etický: *Tam vám bylo lidí!*, ale rovněž o dativ posesivní a prospěchový: *Kapři nám připluli až k nohám. Utekla mu žena*. Tyto dativy mají schopnost vyjadřovat zainteresovanost mluvčího na některé části výpovědi, popř. na celém jejím obsahu. Někdy se mluví i o vztahení do sféry zájmu (srov. např. POLDAUF 1964, BEDNAŘÍKOVÁ 1987, 1996, 2001). Pokud jde o syntaktické užití pádu, tedy o objektové komplementy, je situace dativu podobná výše zmíněnému genitivu. Primární funkcí akuzativu je funkce syntaktická, ve struktuře české věty jde o objektový komplement. Akuzativní vazby, jež nahrazují původní genitiv, se postupně neutralizují a genitivy jsou pak hodnoceny jako stylově příznakové. Podobně i dativní komplementy typu *učit se čemu* jsou nahrazovány akuzativem, jenž byl původně vnímán jako nespisovný, ale nyní je již kodifikován, a dativní vazby tak nabývají rázu knižního. Pád „nepád“, který nese označení vokativ, není součástí větné struktury, nýbrž má funkci apelativní. Příznakově ovšem působí spíše jeho nevyužití, tedy typ oslovení „*pane Novák!*“. Jak vidno, jedná se při specifických použití pádu především o porušení stylové neutrality či o vnášení stylových konotací (knížnost, expresivnost, emociální zabarvení), a tím o potencionální porušení neutrality jako takové. Expresivita a emociálnost vyjádření navíc může přinášet prvky hodnocení, a tím jistým způsobem mást či ovlivňovat recipienta dané zprávy. Případné chybné použití slovesných pádových vazeb může vést i k nižší srozumitelnosti textu.

B) JMENNÝ ROD

U jmenného rodu v pojmenovací i usouvztažňovací funkci jde především o rodovou záměnu. Ta může být nemotivovaná jako jazyková chyba, např. nesprávné použití rodu u přejatých slov typu *datum, téma*, nebo motivovaná, což ovšem již přináší stylové konotace. Typ porušující rodovou kongruenci, jako *chlap líná*, nebo typ využívající záměrně koncovek životných maskulin, jako *najít hříba*, působí výrazně expresivně. Stylovou neutralitu porušují i další jevy z oblasti užívání rodové diference, jako používání substantiv typu *kníže* v singuláru jako neutrum, což je hodnoceno jako zastaralé a archaické, nebo oblastní varianty typu *brambor × brambora* (Čechy × Morava). Porušení stylové neutrality je projevem porušení neutrality vyjadřování jako takového, jazykové chyby opět mohou vést ke ztížené srozumitelnosti projevu.

C) ČÍSLO

U třetí jmenné morfologické kategorie, a současně důležité kategorie kongruenční, tedy u čísla, jde především o jeho příznakové využití jako prostředku anonymizace, a tudíž zastření osobní odpovědnosti, srov. typ *zvažovali jsme to, nerozhodli o tom*. Zbavování se odpovědnosti tak může být skrytým hodnocením daného zpravovaného jevu, v důsledku tak narušujícím faktor pravdivosti. Jiným případem je tzv. plurál majestatikus, jenž nese silné zatížení archaizační, porušující neutralitu vyjádření.

D) SLOVESNÝ ČAS A GENUS VERBI

Ze slovesných morfologických kategorií mohou hrát roli především slovesný čas a genus verbi. Oblast specifického využití slovesného způsobu patří do oblasti modality, kategorie tzv. vidu má spíše charakter prostředku lexikálního.

Ze záměn časových forem jsou nejčastější využití forem přítomného místo předešlého, často jde i o tzv. prezens historický. Tyto formy zvyšují dynamičnost vyjadřování, a jsou tak specifické především pro umělecký styl. Ve zpravodajství však působí příznakově. Do oblasti modality patří použití futura (typ *bude tam*), což však nese konotace hovorového vyjadřování. Pokud jde o genus verbi, především o pasivum, je za neutrální považováno pasivum reflexivní, zatímco pasivum perifrastické je vnímáno jako prostředek knižní. Všechny zmíněné jevy mohou narušovat stylovou neutralitu, a tím i neutralitu zpravodajského textu.

3 POVAHA VARIANT PŘI FLEXI

Jak bylo zmíněno již výše, je pro českou morfologickou rovinu typická existence tvarových dublet, velmi často stylově i jinak rozlišených. O některých variantních párech se dá soudit, že skrývají potenciál narušit faktory informační kvality, především faktor pravdivosti a neutrality, chybně zvolená flexe pak i faktor informativnosti.

V deklinaci substantiv stojí za zmínku např. výrazné odlišení dubletních tvarů v nom. pl. životných maskulin. Konkurovat si mohou koncovky *-i x -ové* (typ *koníci x koníčkové*), kde užití delší koncovky je vnímáno jako oblastní. Daleko výraznější diference je mezi koncovkami *-i x -é*, a to u typu *hosti x hosté*, dále u typu se slovo tvornými sufixy *-it(a)*, *-ist(a)*, *-ast(a)*, *-an*, popř. diference mezi koncovkami *-i x -ové* u typu *kritik*. Koncovka *-i* je ve stylistikách popisována jako hovorová, u některých slov však stále může mít původní konotace depreciativní. Dalším citlivým bodem jsou maskulina s finálou tvarotvorné báze *k, g, h, ch*, u nichž je průnik femininní koncovky v lokálu pl. *-ách* hodnocen jako příznak hovorovosti. Koncovka instrumentálu pl. *-ami*, popř. unifikující koncovka *-ama* je ovšem nespisovná. Tvary typu *pracem, pracech* či *kostích* jsou jazykové chyby. Koncovka gen. pl. u typu *host, kůň* (*hostí, koní*) je knižní či zastaralá, podoba *rámě* místo *rameno* rovněž. Jako jazykové chyby je nutno hodnotit veškeré nenáležité skloňování přejatých apelativ i proprií.

U adjektiv stojí za zmínku stále se opakující jazyková chyba při deklinaci adjektiv posesivních ve jménech ulic, náměstí a veřejných prostranství, a to typ v *Jiráskové ulici*. V tomto typu je náležitá smíšená deklinace (v uvedeném případě, tj. v lok. sg. má být použita koncovka substantivní) zaměňována za deklinaci dlouhých adjektiv typu MLADÝ. Další jazykovou chybou jsou unifikace typu *přítáhly velké vojska*, jež lze ovšem hodnotit i jako jevy interdialektické (moravské interdialekty). Jako interdialektické musejí být hodnoceny tvary adjektiv na *-ej*, typ *velkej dům*, nebo na *-ý*, typ *vysoký stromy*, či *to je zajímavý*. Přes snahu především některých korpusových lingvistů vnímat tyto tvary jako celonárodní nespisovné varianty hodné kodifikace jsou tyto tvary omezeny regionálně, a to na území Čech. Vedle dlouhých tvarů adjektiv se stále užívají i tvary jmenné, ty jsou však hodnoceny jako knižní.

U pronomin existují dubletní stylově rozlišené tvary např. u typu *mne x mě, něho x něj*, kde delší tvary (*mne, něho*) jsou posuzovány jako knižní. Častou jazykovou chybou při deklinaci zájmen

je záměna tvarů *ji/jí, jejich/jejích*. Při deklinaci posesivních zájmen se vyskytují vedle tvarů *mou, tvou, svou* i tvary *mojí, tvojí, svojí*, jež jsou však hovorové. Jako výrazně hovorové se jeví i užívání vztažného *co místo který (kteří)*. Zájmena *týž (tentýž)* a *jenž* (především nom. pl. *již* místo *kteří*) jsou považována za knižní, podobně zájmeno *onen*, jež je současně vnímáno jako velmi módní. Jako vysoce emocionálně zabarvená se chovají demonstrativa jako *ten, tento*, a to zvláště tehdy, mají-li v textech příliš vysokou frekvenci.

U číslovek se setkáváme s variantou *třech, čtyřech*, jež působí jako hovorová, popř. s tvary *dvoum, oboum*, jež jsou uváděny jako interdialektické (Čechy). Tvar *s dvěmi* je hyperkorektní.

Ze slovesných variantních tvarů si zaslouží pozornost např. tvary 1. osoby sg. a jí souvztažné 3. osoby pl. především první, ale dnes již i třetí slovesné třídy: *-i × -u, -í × -ou*. Tvary s koncovkami *-i, -í* jsou v současné češtině hodnoceny jako knižní. Jako knižní se jeví také infinitiv s koncovkou *-ti*, popř. *-ci*, dále variantní *tít* oproti novějšímu neutrálně hodnocenému *tnout* a další slovesné infinitivy tohoto typu. Hovorovým příznakem se vyznačují tvary *můžu (× mohu)* a *můzou (× mohou)*, dále *l-ová* participia s intersegmentem (kmenotvorným sufixem) *-nu-* v typu *tisknul* a variantní tvar 1. os. pl. *nesem, tisknem*. Tvary typu *tisk (× tiskl), bysem (× bych), bysme (× bychom), aby jsme, aby jste (× abychom, abyste)* jsou nespisovné. Stažená podoba *tiskls (× tiskl jsí)* je oblastní (Morava). Přechodníky jsou vnímány ve zpravodajských textech s příznakem knižnosti.

Při hodnocení povahy variant české flexe se dá usoudit, že veškeré tvarové varianty nesoucí konotace knižnosti, archaičnosti na jedné straně, nebo expresivity či emocionality na straně druhé, dále varianty hovorové, oblastní či naopak hyperkorektní porušují stylovou neutralitu, a tím opět i neutralitu jako faktor informační kvality. Některé z nich se mohou podílet i na nežádoucí přítomnosti hodnotících rysů, např. nadužívání demonstrativ či módních podob, čímž je porušen faktor pravdivosti. Veškeré interdialektické tvary či evidentní jazykové chyby ve flexi se mohou stát zdrojem nepochopitelnosti.

4 SLOVNÍ DRUHY NESAMOSTATNÉ

Vedle flexe se jistým způsobem podílejí na (ne)dodržování nociality a informativnosti textu i slovní druhy charakteru formálních slov, jako jsou předložky a částice, dále specifický slovní druh interjekcí. U předložek může jít o chybné použití předložky s daným pádem, jako je tomu např. u předložky *mimo* + genitiv (× *mimo* + akuzativ). Jako nespisovné jsou hodnoceny případy užití předložky *na* místo jiné náležité předložky, např. *v (typ: na prodejně)*. Typ *je to o tom* přináší do textu nepřislušné dynamizující tendence, kdy jevy statické jsou pojímány jako dynamické. Navíc je takové použití předložky *o* vnímáno jako jev jazykové módy. Jiné, často módní předložky jako *potazmo, vůči, stran* jsou hodnoceny jako knižní. Záměna předložek *vinou* a *díky* je pak jazykovou chybou. U částic se setkáváme s částicemi *kéž* a *nechtě*, přitom obě mají charakter knižní. Citoslovce jsou již svou podstatou emocionálně zabarvené. Knižnost prostředků, jejich módnost či dynamizující schopnost, to vše nese potenciál porušit faktor neutrality, u některých, např. u interjekcí či partikulí, možnou přítomností hodnocení i faktor pravdivosti. Nespisovná použití předložek či jazykové chyby se týkají narušení faktoru srozumitelnosti.

5 PROSTŘEDKY LEXIKÁLNÍ MORFOLOGIE (SLOVOTVORBA)

Nejfrekventovanějším slovotvorným procesem lexikální morfologie češtiny je bezesporu derivace. Některé slovotvorné formanty, především sufixy, nesou vedle svého zobecněného onomaziologického a slovotvorného významu i předtextové konotace stylové. Např. použití sufixu *-isk(o)* místo náležitého *-išt(ě)* je příznakové, aktualizací, *-ák* místo *-án* je nespisovné (někdy až depreciativní), *-eln(i)* místo *-áln(i)* je zastaralé (někdy vnímáno i jako projev nedostatečné jazykové kultury). Dalším typem

sufixace je tvoření deminutiv, ovšem používání deminutiv je celkově vnímáno jako expresivní, emocionálně zabarvené, přičemž v některých případech může jít i o užití i slangové či profesní. Pomocí sufixace (vedle konverze) jsou většinou tvořena i přechýlená jména. Nepřechylování je v neutrálních spisovných projevech považováno za příznakové. To se týká i podob typu *paní doktor*, jež je dnes již zastaralé. Pomocí slovtvorných prostředků (ovšem i včetně flexe) je v češtině realizováno stupňování adjektiv a adverbii. Pokud je místo příslušných sufixů užíváno analyticky slova *více (nejvíce)*, typ *více snadný, více snadno*, nebo dokonce *více zdařilejší*, jde o prostředek nespisovný, ne-li o jazykovou chybu. Jazykovou chybou je i tvoření komparativů a superlativů u adjektiv a adverbii, jež se vůbec nestupňují. Jako knižní jsou hodnoceny komparativy typu *dále, hůře*. Pokud jde o prefixy, stává se módní záležitostí prefixy hromadit (typ *předodsouhlasit*), nebo nadužívat prefixů *od-, vy-, na-* (typ *odškolit, vyhodnotit, navýšit*). Jiným, pro současnou češtinu typickým slovtvorným jevem je vytváření jednoslovných pojmenování pomocí procesu univerbizace. Některé z těchto univerbismů (typ *sekáč, plzeň*) jsou stále hodnoceny jako nespisovné, jiné se postupně dostávají do hovorové vrstvy jazyka. Projevem snahy o ekonomii vyjadřování je i tvoření zkratk a zkratkových slov. Jejich nadužívání však může zvýšit nesrozumitelnost. Slovtvorné prostředky a slovtvorné procesy se tak mohou podílet na zvyšování zásahů do stylové neutrality a nociónálnosti textu. Některé nesou silné stylové příznaky, a tím i potenciál porušit faktor neutrality, jiné jsou jazykovými chybami (nesprávné stupňování) či trpí malou průhledností (zkratky a zkratková slova), a tak přispívají k nesrozumitelnosti textu. Konečně některé z nich (především deminutiva, ne/přechylování, některé sufixy) mají potenciál evaluační, a tak mohou narušit i aspekt pravdivosti.

Prostředky flexivní a lexikální morfologie nejsou na první pohled tak explicitní a sugestivní jako prostředky lexikální, syntaktické a textové. Přesto v sobě skrývají implicitní potenciál porušovat stylovou neutralitu, mohou v sobě nést skrytá hodnocení, mohou zvyšovat kontextovou expresivitu i emocionální zabarvení textu, jsou potenciálně využitelné či zneužitelné pro zvyšování dynamičnosti a narativního potenciálu daného zpravodajského sdělení. Některé z nich, především chybná flexe či nesprávné užití slovtvorného formantu, mohou přispět k nižší srozumitelnosti sdělovaného obsahu. Už proto stojí za to se jimi zabývat.

III.C

LEXIKÁLNÍ ROVINA

ZPRAVODAJSKÁ LEXIKÁLNÍ VRSTVA Z POHLEDU ZÁSAD INFORMAČNÍ KVALITY

Základem zpravodajských sdělení je převod informací do jazykového znakového systému, a to včetně využití paralingválních a extralingválních prostředků v případě sdělení audiálních, audiovizuálních, respektive vizuálních. Význam jazyka je primární, ostatní znakové systémy, obraz či zvuk, lze ve zpravodajství považovat za sekundární, doprovodné. Výjimku představují fotografie a audiovizuální příspěvky bez doprovodného žurnalistického verbálního sdělení, v případě tzv. zpravodajské fotografie s popiskou základní informaci poskytuje spojení obrazu a textu (JÍLEK 2009: 78).

Mezi systémovými jazykovými prostředky vnitřní lingvistiky a roviny textu mají v procesu označování skutečnosti primární funkci lexikální jednotky jakožto nejmenší plnovýznamové jazykové znakové prostředky.

V souvislosti s aplikací zásad informační kvality na hodnocení lexikálních prostředků je nezbytné upozornit, že ne všechny aspekty či dílčí kritéria aspektů se na lexikum vztahují. Z **faktoru faktičnosti** se lexikálních prostředků týká aspekt **informativnosti** (v širším chápání srozumitelnosti označení), z aspektu pravdivosti pak pouze kritéria **přesnosti** a **absence hodnocení**. Zpravodajského lexika se netýká z aspektu pravdivosti kritérium úplnosti¹ a aspekt relevance, vnitřní i vnější, včetně proporcionality. Z **faktoru nestrannosti** se lexikálních prostředků týká aspekt výrazové **neutrality** označení, ne však aspekt vyváženosti.

Základem pro náhled na problematiku lexika užívaného ve zpravodajských sděleních je **onomaziologický přístup**, který je v souladu s **procesuálním přístupem** ke zpravodajským sdělením, jejich tvorbě. Vycházíme-li z faktu, že předmětem zájmu zpravodajství jsou reálné události, jež se odehrály v reálném čase, prostoru a jichž se zúčastnily reálné subjekty (skutečnosti vnější reality), a že cílem původce zpravodajského textu je podat o události informaci odrážející skutečný stav, a to v takovém rozsahu a takovým způsobem, aby došlo k vyrovnání informačních obsahů mezi původcem a příjemcem, lze formulovat jasné požadavky, jež je nutné respektovat v procesu označování, při výběru specifických typů pojmů a jim odpovídajících pojmenování (lexikálních prostředků) v základních onomaziologických kategoriích substancí (organických, neorganických), jevů, vlastností, dějů, stavů a okolností, rovněž jejich vzájemných vztahů.

TERMINOLOGICKÁ POZNÁMKA

Dále budeme pracovat s termíny pojem a obsah pojmu. **Pojem** chápeme ve smyslu zobecněného a stabilního neutrálně intelektuálního odrazu podstatných a určujících znaků (vlastností jevu) pojmenované skutečnosti, **denotátu**, ve vědomí. **Obsah pojmu** pak představuje souhrn určujících znaků pojmu **vyjádřených** jednotlivými **sémy**. Za synonymní označení lze považovat spojení **pojmový význam**. **Jazykový význam** je jazykově formulovaný odraz skutečnosti ve vědomí, schopný plnit funkci sdělování. Zásadní rozdíl mezi obsahem pojmu (pojmovým významem) a jazykovým významem, byť někteří lingvisté oba termíny považují za označení téhož, je dán tím, že **jazykový význam**, na rozdíl od významu

---

1 Viz i dále **Aspekt pravdivosti, Kritérium přesnosti vyjádření, 1.3.1.2 Specifické případy adherentní neurčitosti kvalitativní**.

pojmového, **obsahuje kromě denotace také konotaci**, reprezentovanou odpovídajícími sémy (expresivními, stylovými /stylémy/, volními), a na jedinci závislou, individuální představu skutečnosti. Ta je ovlivněna věcnými a sociálními kompetencemi², získanými výchovou, vzděláním, zkušenostmi. Jazykový význam je tedy oproti pojmu širší.³

Konotace a individuální představa nejsou rozhodné pro přesnost označování, konotace **jsou** však **relevantní** v případě zvažování přítomnosti některých případů **hodnocení**⁴ a při rozhodování o **neutralitě** vyjádření.

Pokud dále na základě identifikace porušení aspektů zásad informační kvality u jednotlivých lexikálních prostředků zmiňujeme schopnost například zkreslit fakta události, o níž se informuje, vnést do sdělení jinou než informativní funkci, aktivizovat příjemce, případně zkomplikovat či přímo znemožnit recepci či percepci sdělení, činíme tak na základě jejich charakteristik, netvrdíme tím však, že užití příznakového lexikálního prostředku musí mít nezbytně na každého příjemce uváděné efekty a že na všechny příjemce musí mít identické efekty. Skutečné efekty dále uváděných prostředků v řečové činnosti lze zjistit pouze reprezentativním šetřením, a to za využití standardizované výzkumné techniky.

Zmínit je také nutné, že jeden lexikální prostředek může současně porušit více aspektů informační kvality, což souvisí s tzv. vrstvením lexikálních příznaků.

---

2 Více k problematice kompetencí viz JÍLEK 2009: 30–31.

3 Srov. FILIPEC – ČERMÁK 1985: 57, BEČKA 1992: 56, HAUSER 1980: 60–61.

4 Byť jsme si vědomi, že hodnocení jako vyjádření stanoviska, postojů je v sémiotickém diskurzu považováno za postojovou konotaci.

I – FAKTOR FAKTIČNOSTI

I.A – ASPEKT PRAVDIVOSTI

Pravdivosti lze dosáhnout, je-li zpráva **přesná, úplná** a žurnalista do ní (v rámci autorských úseků, netýká se citací a parafrází⁵) **nevkládá komentáře, hodnocení** události, o níž informuje. Lexikální roviny jazyka se, jak bylo uvedeno výše, netýká kritérium úplnosti.

1 KRITÉRIUM PŘESNOSTI VYJÁDŘENÍ

Pokud chce autor zpravodajského sdělení naplnit cíl informovat, je z pohledu přesnosti vyjádření nezbytné, aby byl věcný, jasný, aby **k označení faktů**, vztahujících se k události, **používal přesné, konkrétní⁶ a určité pojmenovací jednotky**. To znamená volbu lexikálních jednotek tak, aby jednotlivé **sémy**, naplňující obsah jejich pojmu, **korelovaly beze zbytku s jednotlivými podstatnými a určujícími znaky pojmenované skutečnosti**. V případě některých lexikálních jednotek může být přesnost označení vázána na **propoziční určenost jejich pojmového významu**, tyto jednotky nabývají charakteru konkrétních pojmenování v bezprostřední kontextové vazbě (viz dále).

Lexikální jednotky, které fakta, vztahující se k události, neoznačují přesně, konkrétně, určitě, lze označit za **vágní**. Jejich charakteristickým rysem je **neostrota, nevýraznost obsahu pojmu** (vyjádřená sémy). (KARLÍK – NEKULA – PLESKALOVÁ 2002: 521)⁷

Pominout nelze ani užití nepřesné lexikální jednotky v **důsledku neznalosti věcné či sémantické**, čili prosté **chyby** v označení.

1.1 NEPŘESNOST POJMENOVÁNÍ SPOJENÁ S OBECNOSTÍ OBSAHU POJMU (POJMOVÉHO VÝZNAMU)

1.1.1 POJMENOVACÍ JEDNOTKY S KONKRÉTNÍM A OBECNÝM OBSAHEM POJMU (POJMOVÝM VÝZNAMEM)

Konkrétní pojmenovací jednotky označují skutečnost přímo, jsou přesné. Specifickou skupinu, opozitní k pojmenovacím jednotkám konkrétním, představují jednotky s obecným či zobecněným obsahem pojmu. Platí zásada, že čím větší je množství jednotlivých sémy naplňujících obsah pojmu, tím je pojem konkrétnější, současně přesnější. Naopak čím menší je počet jednotlivých sémy, tím je pojem obecnější, stává se nepřesným.

Charakteristickým rysem obecných a zobecněných pojmů je rozšíření jejich kontextové použitelnosti, kolokability, přičemž platí, že čím větší je kontextová použitelnost pojmů, tím více jsou neostře, vágní⁸. Široká kontextová vazba, realizovaná na úrovni jedné či několika navazujících výpovědí ve sdělení, pak v případě užití obecných pojmů představuje jedinou možnost, podotkneme, že jazykově neekonomickou, jak lze dosáhnout konkrétního pojmenování skutečnosti. Nelze tak však učinit ve

---

5 Těch žurnalista využívá za konkrétním účelem jako celek a jsou z pohledu zásad informační kvality hodnotitelné v rámci textové roviny sdělení.

6 Konkrétnost není míněna ve smyslu duality konkrétnost–abstraktnost.

7 Srov. SLOUKOVÁ 2003: 72–83.

8 J. V. Bečka používá v souvislosti s rozšířením kontextových užití označení rozšíření významu (BEČKA 1973: 28).

všech případech, příkladem obecných pojmů, u nichž nelze dosáhnout konkretizace pojmenování skutečnosti, mohou být dále uvedené abstraktní lexikální jednotky „*bordó, vínová (barva)*“.

1.1.2 POJMENOVACÍ JEDNOTKY S OBECNÝM, NEOSTRÝM OBSAHEM POJMU (POJMOVÝM VÝZNAMEM)

Jedná se o **abstraktní pojmenovací jednotky označující vlastnost, vztah, stav**, například abstrakta vztahů („*hodnota, krása, prostor*“), stavů („*hněv, láska, zamilovanost*“), vlastností („*běžný, čistý, lidský, malebný, mladý, obyčejný, starý*“).⁹

Náleží sem i polysémní **zástupné pojmenovací jednotky**, jež vznikly **přenosem pojmenování abstraktního** vyjadřujícího vlastnost, vztah, stav na další abstraktní denotát, například „*mladý, starý*“ --> „*mladí, stáří*“ ve smyslu „mladí, staří lidé“. Rovněž tak abstraktní lexikalizované zástupné pojmenovací jednotky, jež vznikly **přenosem z pojmenování konkrétních**, například metonymie „*barva bordó, vínová barva*“, metafora „*pomněnková barva*“, přirovnání „*oči jako pomněnka*“.

Typické je, že slovníkové vymezení obsahu abstraktních pojmů je realizováno za pomoci abstraktních synonym, například u lexikální jednotky „*obyčejný*“ je slovníkový význam „běžný, obvyklý, normální, prostý, průměrný“ (SSČ: 213); synonyma „1. obvyklý, všední, běžný, normální [...] 2. prostý (voják), průměrný, všední (šaty), (hanl.) tuctový“ (SČSA: 240); u lexikální jednotky „*(barva) bordó*“ je slovníkový význam „rudý“ (SSČ: 34); synonymum „tmavočervený“ (SČSA: 33); u lexikální jednotky „*vínová barva*“ je slovníkový význam „červený jako víno“ (SSČ: 492); synonyma „vínočervený, (tmavě) červený, bordó“ (SČSA: 483).

1.1.3 POJMENOVACÍ JEDNOTKY SE ZOBECNĚLÝM OBSAHEM POJMU (POJMOVÝM VÝZNAMEM)

V publicistickém stylu vzniká potřeba pojmenovat jevy a souvislosti komplexní, složité a abstraktní, zejména společenské, ale také technické, přírodní, čemuž odpovídá užití lexikálních jednotek terminologických.

Termíny jsou součástí terminologických systémů daných vědních oborů, ze své podstaty jsou přesné, jednoznačné (ať absolutně, nebo relativně), úplné, vyhovují tedy požadavku přesnosti.

V odborných pojmenovacích systémech termíny podléhají definičnímu vymezení a jejich definiční rámce jsou komplexní, užívají dalších terminologických pojmů (reprezentovaných jednoslovnými či souslovnými lexikálními jednotkami), usouvztažněna jsou hyperonyma a hyponyma, čímž jsou zahrnuty i definiční rámce dalších pojmů. Komplexnost definičního rámce terminologických jednotek reprezentuje rozsáhlé portfolio sémů, jež odrážejí jednotlivé znaky terminologického pojmu, vymezují tak obsah sémému a jsou prostředkem zakotvení pojmu v rámci paradigmatu.

Pro žurnalistické užití **terminologických pojmenovacích jednotek**, ať již ve zpravodajství, či publicistice v užším smyslu slova (analytické, úvahové, názorotvorné), která je primární oblastí jejich výskytu, platí zásada, že by měly být využívány pouze v nezbytné míře, ve zpravodajství pak minimálně, navíc vždy s odpovídajícím vymezením obsahu pojmu (viz dále **Aspekt informativnosti, 2 Ostatní lexikum s potenciálem porušit informativnost**). Pokud je lexikální jednotka použita v žurnalistické oblasti **bez vymezení**, je nutné ji chápat jako **zobecnělý pojem s redukováným portfoliem sémů**, naplňujících obsah pojmu. Obsah pojmu je pak chápán a užíván v intencích základního slovníkového vymezení (pojmového) významu. Takto použitá jednotka je nejen nekonkrétní, vágní, ve zpravodajském textu porušuje přesnost označení, dokonce ale může mít charakter hodnotící, persvazivní.

Jako příklad je možné uvést lexikální jednotku „*demokracie*“, k jejímuž terminologickému vymezení je využito základního definičního rámce, diachronních charakteristik a/či následně je jako

⁹ K typům srov. BEČKA 1992: 103–107, BEČKA 1988: 255–231.

hyperonymum vymezována v závislosti na vědní oblasti (historie, právo, filozofie, politologie, sociologie atd.) prostřednictvím hyponymních souslovných pojmenovacích jednotek dané vědní oblasti (athénská, deliberativní, ekonomická, elitní, křesťanská, konsensuální, korporativní, nekorporativní, liberální, neliberální, lidová, pluralitní, politická, přímá, radikální, sociální, sovětská, totalitní, účastnická, vojenská, zastupitelská atd.). Obsah pojmu je důsledně konkretizován, je přesný, jednoznačný.

V neterminologickém užití je pak obsah pojmu „*demokracie*“ redukován, vymezen je omezeným portfoliem sémů, jak je zřejmé z minimální charakteristiky slovníkového výkladu hesla: „1. vláda lidu prostřednictvím volených zástupců, řídč. přímá; státní forma na ní založená: antická otrokářská d.; moderní d. 2. princip rovnoprávného a společného rozhodování v kolektivu: odborářská d. 3. sociální d., sociálně demokratická strana.“ (SSČ: 56)¹⁰ V **neterminologickém užití** se **pojmem** v důsledku redukce struktury sémů stává obecným, přesněji je **zobecnělý**. Stanou-li se tyto lexikální jednotky v rámci slovtvorby základovým slovem pro nově vzniklou lexikální jednotku (neterminologickou), dochází k přenosu zobecnělého obsahu pojmu, například „(ne-, proti-, anti-, ...) demokratický“, „(ne-, proti-, anti-, ...)demokratičnost“, „demokratizovat“. Analogicky je tomu, stanou-li se součástí více-slovného pojmenování (neterminologického), například „(ne-, proti-, anti-, ...)demokratické struktury“¹¹. J. V. Bečka za oblast determinologizace, zobecnění obsahu pojmu považuje oblast slangovou (BEČKA 1973: 26).

Jako další příklady lze uvést lexikální jednotky „*etika, fašismus, ideologie, komunismus, (politická/y) levice – střed – pravice, pluralita, právní stát, rasismus, režim, svoboda*“, včetně neterminologických pojmenovacích jednotek vzniklých na jejich základě.

Deriváty lexikální jednotky „*demokracie*“ se zobecnělým, nekonkrétním obsahem pojmu, tedy bez vymezení, byly užity například v článku „*Tádžikistán má staronového prezidenta. Vítěze nedemokratických voleb*“.¹² V textu jsou mj. přítomna označení „*nedemokratický*“ a „(volby neodpovídaly) *demokratickým pravidlům*“. Analogicky v článku „*Bratislavské noviny opěvovaly Husáka, jako kdyby totalita neskončila*“¹³, kde jsou pojmenovací jednotky „*totalita*“ a „*pravicová (radnice)*“ rovněž použité bez vymezení, tedy se zobecnělým obsahem pojmu.

1.1.4 POJMENOVACÍ JEDNOTKY S ÚČELOVĚ POSUNUTÝM OBSAHEM POJMU (POJMOVÝM VÝZNAMEM)

V kontextovém užití¹⁴ a ve vazbě na sdělný záměr původce sdělení může dojít u terminologických jednotek, zmiňovaných v souvislosti se zobecněním obsahu pojmu, k účelové redukci sémů, **zúžení obsahu** původního komplexního pojmu, ale rovněž již zobecnělého pojmu a k pragmaticky podmíněnému situačnímu užití pouze jejich části (užití některého sému /znaku/ jakožto dominantního). Důsledkem je vznik významového odstínu na základě **posunu pojmového významu** lexikální jednotky. Takto konkretizovaná jednotka je jednoznačně nepřesná, má hodnotící, persvazivní charakter.

Příkladem mohou být hodnotící označení „*nedemokratický*“ a „*ohrožení principů parlamentní demokracie*“, která byla použita v článku „*Filip se zlobí na nedemokratické praktiky ČSSD a ANO, při-*

10 Autor textu realizoval v únoru 2014 písemnou sondu mezi padesáti studenty prvního a druhého ročníku žurnalistiky z Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Byla položena otázka: „Vymezte význam slova demokracie“, na odpověď bylo poskytnuto pět minut. Tři odpovědi obsahovaly definiční rámec širší, než je rozsah slovníkového hesla, dvě z nich historizující, jedna politologická. Čtyřicet šest odpovědí demokracii charakterizovalo jako vládu lidu (viz zúžený obsah slovníkového výkladu č. 1). Z nich bylo v devatenácti případech v různých obměnách doplněno, že tato vláda je realizována prostřednictvím volených zástupců (úplný základní význam dle slovníkového výkladu č. 1). Jeden student v odpovědi použil pouhou formulaci: „Současný stát.“ (nekoreluje se slovníkovým výkladem). Nikdo ze studentů nevolil význam dle slovníkového výkladu č. 2 a 3.

11 Zde je navíc použito obecného (neostrého, vágního) označení „struktury“.

12 Tádžikistán má staronového prezidenta. Vítěze nedemokratických voleb [online]. *Lidovky.CZ* [2013-07-11]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/tadzikistan-ma-staronoveho-prezidenta-viteze-nedemokratickych-voleb-1er-/zpravy-svet.aspx?c=A131107_133941_in_zahranici_msl

13 Bratislavské noviny opěvovaly Husáka, jako kdyby totalita neskončila [online]. *Lidovky.CZ* [2013-25-02]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/husak-slovensko-bratislava-dpc-/zahranici.aspx?c=A130225_182734_zahranici_pul

14 Srov. i tzv. lexém kontextového typu ve FILIPEC 1968: 194; FILIPEC – ČERMÁK 1985: 75.

rovnává je k Nečasově vládě“¹⁵ v souvislosti s neochotou představitelů stran vládní koalice vzniklé po parlamentních volbách v roce 2013 umožnit poměrné zastoupení Komunistické strany Čech a Moravy v orgánech a výborech Poslanecké sněmovny. Vazbou na princip poměrného zastoupení v orgánech a výborech Poslanecké sněmovny došlo (oproti terminologickým obsahům pojmů) k **manipulativnímu posunu pojmových významů** pojmenovacích jednotek „*demokracie, parlamentní demokracie*“, neboť princip poměrného zastoupení v orgánech Poslanecké sněmovny nemá zákonný (ústavní) základ, jde o pouhé zvykové pravidlo. Podobně tomu je v případě užití označení „*fašista*“ a formulace „*(nejzákeřnější) forma fašismu*“ v souvislosti s politickými subjekty působícími na Ukrajině na jaře roku 2014 v článku „*Ukrajina a znovuzrození fašismu v Evropě*“. Oproti terminologickému obsahu pojmu došlo ke **zúžení pojmového významu** vágní vazbou na výrazy „proti-židovský, Štěpán Banderu“, současně ale i k **manipulativnímu posunu pojmového významu** užitím výrazů „proti-ruský, proti-imigrační“, obojí je obsaženo mj. ve formulaci: „*Všechny tyto organizace sdílí společnou ideologii, která je mj. vehementně proti-ruská, proti-imigrační a proti-židovská. Navíc společně zbožňují tzv. Organizaci ukrajinských nacionalistů vedenou Štěpánem Banderou, tj. ty proslulé kolaboranty s nacisty, kteří aktivně bojovali proti Sovětskému svazu a pouštěli se do některých z nejstrašnějších ukrutností páchaných kteroukoliv stranou II. světové války.*“¹⁶

J. Bartošek v této souvislosti hovoří o tzv. neurčitě definovaných pojmenováních, charakterizuje je jako pojmenování, která „říkají příliš mnoho, a proto jejich výklad je mnohoznačný a protikladný“ (BARTOŠEK 1993: 13). K užití těchto pojmů uvádí: „Ve vědě je běžné, že pojmy/termíny se definují dříve, než se jich v textu začne užívat. [...] Politikové a žurnalisté to často vědí, ale neřídí se tím.“ (TAMTÉŽ: 14)

1.2 POJMENOVÁNÍ ZOBECŇUJÍCÍ (GENERALIZUJÍCÍ) A POJMENOVÁNÍ INDIVIDUALIZUJÍCÍ

Lexikální jednotky mohou mít charakter **nekonkrétních zobecňujících pojmenování**. Ovšem také lexikální jednotky s **konkrétním obsahem pojmu** nemusí být **použity v jedinečné, individualizující platnosti, nýbrž v platnosti zobecňující, generalizující**. J. V. Bečka v této souvislosti používá termíny obecná a individualizující platnost označení (BEČKA 1992: 97)¹⁷.

Vzhledem k tomu, že pojmenování zobecňující, generalizující či pojmenování konkrétní ve zobecňující, generalizované platnosti neumožňují pojmenování jedinečných skutečností, jde o prostředky nepřesného pojmenování, jejich užití ve zpravodajských sděleních je příznakové.

1.2.1 KONTEXTOVĚ PODMÍNĚNÁ NEPŘESNOST MONOSÉMNIČ A POLYSÉMNIČ KONKRÉTNÍCH POJMENOVACÍCH JEDNOTEK UŽITÝCH VE ZOBECŇUJÍCÍ, GENERALIZOVANÉ PLATNOSTI

O tom, zda je monosémní či polysémní lexikální konkrétní jednotka užitá v jedinečné platnosti, tedy označuje jednotlivosti (jednotlivé substance, jevy, vlastnosti, děje, stavy a okolnosti, jejich vzájemné vztahy), anebo ve zobecňující, generalizované platnosti, tedy označuje třídu jednotlivostí, **rozhoduje bezprostřední kontext**. Synonymní je souslovné označení **propoziční určenost pojmového významu**.

15 Filip se zlobí na nedemokratické praktiky ČSSD a ANO, přirovnává je k Nečasově vládě [online]. PARLAMENTNÍ LISTY.CZ. [2013-23-11]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Filip-se-zlobi-na-nedemocraticke-praktiky-CSSD-a-ANO-prirovnava-je-k-Necasove-vlade-294520>.

16 Ukrajina a znovuzrození fašismu v Evropě [online]. AC24.CZ. [2014-31-01]. Dostupné z: <http://www.ac24.cz/zpravy-ze-sveta/3430-ukrajina-a-znovuzrozeni-fasismu-v-evrope>.

17 Srov. FILIPEC – ČERMÁK 1985: 56.

Bezprostřední kontext chápeme jako **akt propoziční**, čili referenční či predikační, jehož cílem je identifikovat na základě vzájemného vztahu lexikálních jednotek charakter pojmenování (GREPL – KARLÍK 1986: 25, 147), tedy v daném případě, zda je lexikální jednotka užitá v platnosti zobecňující (generalizující), anebo platnosti jedinečné (individualizující).

Příkladem lexikální jednotky užitá v **jedinečné (individualizující) platnosti**, označující jedince či několik jedinců, je lexikální jednotka „*poslanec*“ ve formulacích „*je poslancem*“, „*poslanci projednali návrh zákona*“. Oproti tomu ve **zobecňující (generalizované) platnosti**, vztahující se k třídě jedinců, je stejná lexikální jednotka, dále rovněž jednotka „*volič*“ užitá ve formulích „*poslanec by měl respektovat zájmy svého voliče*“, „*poslanci by měli respektovat zájmy svých voličů*“. Analogicky v případě zástupných pojmenování metonymických jsou lexikální jednotky užitá v jedinečné (individualizující) platnosti například ve formulaci „*vyšetřovali mě mastičkáři/cvokaři*“, ve zobecňující (generalizované) platnosti ve formulaci „*mastičkáři/cvokaři mají náročné povolání*“.

1.3 POJMENOVÁNÍ URČITÁ A NEURČITÁ

Pojmenovací jednotky označující jednotlivosti mají charakter buď **určitý** (mají určitý pojmový význam), nebo **neurčitý** (mají neurčitý pojmový význam). Pojmenování neurčitá porušují přesnost označení, jsou vágní, jejich užití ve zpravodajských sděleních je příznakové. Rozlišit lze buď neurčitost **inherentní**, která je přímá, není vázaná na bezprostřední kontext (propoziční určenost), nebo neurčitost **adherentní**, která vyplývá z bezprostředního kontextu, propoziční určenosti pojmového významu. V rámci neurčitosti lze dále identifikovat neurčitost **kvalitativní**, jedná se o znekonkrétnění označení živých bytostí, předmětů, míst, dějů, vlastností a vztahů, a **kvantitativní**, která se týká nekonkrétního, vágního označení potenciálně většího, vyššího či menšího, nižšího či přibližně stejného množství, velikosti, rozsahu, míry živých bytostí, předmětů, míst, dějů, vlastností a vztahů.

Specifický typ představuje neurčitost **situační**, která vyplývá z užití situačně (široce kontextového) nevhodného hyperonymního pojmenování.

1.3.1 NEPŘESNOST PLYNOUCÍ Z NEURČITOSTI ADHERENTNÍ

1.3.1.1 Adherentní kvalitativní neurčitost

Adherentní neurčitost je přítomna u označení živých bytostí. Individualizující pojmenování v platnosti určité (určitý pojmový význam) je v případě lexikální jednotky „*svědek*“ přítomno ve formulaci „*na dotaz obhájce svědek nedokázal odpovědět*“, v případě lexikální jednotky „*policista*“ ve formulaci „*policista zkontroloval řidičský průkaz*“. Určitost vyjádření může podpořit užití ukazovacích zájmen „*ten student neuspěl*“ či zájmen a přídavných jmen přivlastňovacích, například „*jeho žena se dlouho neozvala*“, „*zaútočil na něj sousedův pes*“. Ve všech uvedených případech je zřejmé, že jde o konkrétní, určitou osobu či živočicha.

Naopak neurčité vyjádření (neurčitý pojmový význam) lze identifikovat v rámci bezprostředního kontextu ve formulacích „*v okolí se pohyboval svědek/policista/student/pes*“, „*do objektu vstoupila žena*“, míněn je nějaký, neurčitý, blíže neidentifikovaný svědek, policista, student, pes či nějaká, neurčitá, blíže neidentifikovaná žena.

Podobně je tomu v případě lexikalizovaných zástupných pojmenovacích jednotek v individualizující platnosti, například formulace využívající metonymie „*ten mastičkář/cvokař mi pomohl*“ jsou v platnosti určité. Naproti tomu v případě formulace „*musím navštívit mastičkáře/cvokaře*“ (jak v singuláru, tak v plurálu) se jedná o vyjádření neurčité.

1.3.1.2 Specifické případy adherentní neurčitosti kvalitativní

První specifický případ adherentní kvalitativní neurčitosti představuje **schematizované užití činitelských či konatelských podstatných jmen k uvození parafráze**, přičemž tato podstatná jména představují pojmenování v individualizující platnosti. Příkladem mohou být lexikální jednotky „*ekonom(ové), horník(ci), lékař(i), ředitel(é), učitel(é), úředník(ci), železničář(i)*“, rovněž k těmto pojmům hyperonymní, nadřazená obecná označení, například „*expert(i), odborník(ci), specialista(é)*“. Uvodit tak je možné parafrázi vyjádření jednotlivce, kterého lze pod označení zahrnout, například ve formulaci „*Podle názoru ekonoma/horníka/lékaře/ředitele/učitele/úředníka/železničáře//experta/odborníka/specialisty dojde k...*“. Častěji však jde o průnik vyjádření jednotlivců (užito je substantivum v plurálovém tvaru), například ve formulaci „*Podle názoru ekonomů/horníků/lékařů/ředitelů/učitelů/úředníků/železničářů/expertů/odborníků/specialistů dojde k...*“.

V žurnalistických textech se těchto označení používá bez jakéhokoliv, tedy ani bezprostředního kontextového zapojení¹⁸. Nicméně kontextové upřesnění je možné, proto tyto jednotky řadíme k pojmenováním adherentně neurčitým.

Druhý specifický případ adherentní kvalitativní neurčitosti pojmenování v individualizující platnosti reprezentuje například lexikální jednotka „*zásilka*“ ve formulaci „*Obdržel zásilku.*“. Oproti tomu pojmenování v platnosti určité je ve formulaci „*Obdržel doporučenou zásilku.*“ či „*Obdržel zásilku peněz*“ či „*Obdržel zásilku s knihou.*“.

Poznámka

Od výše uvedených lexikálních jevů je nutné **odlišit syntaktickou neúplnost**¹⁹ vyjádření, kde lexikální jednotka, podstatné jméno nebo sloveso, vyžaduje přítomnost odpovídajícího větného členu, bez něhož není vyjádření logické. Podstatná jména mohou k úplnosti vyjádření vyžadovat přítomnost přívlastku či odpovídající větné konstrukce, tedy vedlejší věty přívlastkové, například „*Oznámil konflikt.*“ --> „*Oznámil konflikt s úředníkem.*“, „*Oznámil konflikt, který měl s úředníkem.*“; „*Našel předmět.*“ --> „*Našel nebezpečný předmět.*“, „*Našel předmět, který byl nebezpečný.*“; případně konstrukce polovětné, přístavku, nebo konstrukce větné, například „*Stihla jej nehoda.*“ --> „*Stihla jej nehoda, pád z kola.*“, „*Stihla jej nehoda, spadl z kola.*“. Některá slovesa k úplnosti vyjádření vyžadují přítomnost předmětu, příslovečného určení, například „*nosil* --> *tričko*“; „*jednal* --> *suverénně*“. U části slovesných přísudků je nezbytné příslovečné určení, například „*Udělal se mu lépe.*“, „*Udělal dobře.*“ (viz i výše v případě podstatných jmen uvedené přísudky „*oznámil, našel, stihla*“).²⁰

1.3.1.3 Adherentní kvantitativní neurčitost

Při užití číslovek určitých lze určitý pojmový význam identifikovat ve formulaci „*před soudem vypovídal jeden svědek*“, naopak neurčitý pojmový význam je ve formulaci „*jeden ze svědků vypovídal odlišně*“.

V případě užití příslovcí míry „*méně, více*“ či spojení „*méně než, více než*“ má určitý pojmový význam formulace „*V letošním roce bylo na úřadech práce registrováno k 1. lednu o pět procent méně/více nezaměstnaných než v loňském roce.*“, naopak neurčitý pojmový význam je přítomen ve formulaci „*V letošním roce bylo na úřadech práce registrováno k 1. lednu méně/více nezaměstnaných než v loňském roce.*“. Tato příslovce obsahují **sém neurčitého množství, velikosti, rozsahu a míry**, mají sou-

18 Jedná se o objektivizační textové komponenty, tzv. parafráze obecných institucionálních původců. V textové rovině jde o prostředek příznakový, neboť porušuje přesnost, a to právě v důsledku neurčitého označení původce informace. (JÍLEK 2009: 67–68)

19 Nejedná se o porušení přesnosti označení, nýbrž dalšího kritéria aspektu pravdivosti, kterým je úplnost označení, a to navíc v syntaktické rovině.

20 Srov. BEČKA 1992: 102.

časně hodnotící charakter, neodrážejí podstatné věcné a určující znaky pojmenovávané skutečnosti, obsahují sém hodnocení (viz dále **2 Kritérium absence hodnocení**).

1.3.2 NEPŘESNOST PLYNOUCÍ Z NEURČITOSTI INHERENTNÍ

Žurnalista v důsledku nedostatku informací, ve snaze vyjádřit se ekonomicky, ale také pokud považuje určité označení pro sdělení za nadbytečné, volí kvalitativně či kvantitativně inherentně neurčitě pojmenování. J. V. Bečka v této souvislosti užívá označení úmyslná, v některých případech i vytčená neurčitost (BEČKA 1992: 98–99).²¹ Tyto pojmenovací jednotky jsou však také prostředkem průniku persvaze či získávání do zpravodajských sdělení, mají hodnotící charakter.

1.3.2.1 Inherentní kvalitativní neurčitost

Mezi prostředky umožňující vyjádřit **inherentní kvalitativní neurčitost** označení živých bytostí, předmětů, míst, dějů, vlastností a vztahů náleží:

- Přídatná jména s neurčitým pojmovým významem, například „*jistý, libovolný, (ne)určitý*“.
- Neurčitá zájmena, například „*bůhvídkdo, jakýkoliv, kdosi, kdokoli(v), ledakdo, někdo*“.
- Neurčitá příslovce, například „*jaksi, jakkoli, kdesi, kdekoli(v), kdysi, ledakde, ledakdy, nějak, někde, všelijak*“.
- Modální částice, například „*asi, možná, nejspíš, pravděpodobně, snad*“.
- Vytýkáci příslovce, například „*zabývá se jmenovitě/například/zejména/zvlášť pěstováním kaktusů*“, případně analogická spojení „*mimo jiné, mezi jiným*“ aj.
- Zástupná pojmenování polysémií, například metafora „*čelo*“ ve slovníkovém významu „*přední část, místo [...], označ. umístění na předním místě: postavit se do č-a hnutí; [...]*“ (SSČ: 47). V užití „*byl v čele průvodu*“ slovníkový význam „*umístění na předním místě*“ nevyklučuje pojmový význam „*úplně první / na prvním místě*“ ani „*mezi prvními/mezi jednotlivci na prvních místech*“. Formulace ve své podstatě znamená, že „*se pohyboval někde na začátku průvodu*“. Analogicky v užití „*stojí v čele podniku*“ není zřejmé, zda osoba takto označená „*je ve funkci ředitele*“, anebo „*je jednou z osob, které podnik řídí*“.²²
- Zástupná pojmenování frazeologická, například „*chodil sem tam; došel, kam ho nos dovedl; řekl tam to a ono, ale vlastně neřekl nic*“.
- Specifickým případem jsou multiverbizovaná pojmenování typu „*sportovní kruhy*“, v jehož rámci je obsaženo blíže nespecifikované portfolio osob (sportovci, rozhodčí, sportovní funkcionáři, fanoušci).

1.3.2.2 Inherentní kvantitativní neurčitost

Mezi prostředky, které v důsledku přítomnosti neurčitého sému množství, velikosti, rozsahu a míry mají charakter **kvantitativních inherentně neurčitých pojmenování** živých bytostí, předmětů, míst, dějů, vlastností a vztahů, náleží:

- Podstatná jména neurčitě označující množství, například „*skupina(y)*“, „*dav(y)* (potenciálně intenzifikační – viz dále)“.

21 J. V. Bečka dále uvádí příčiny užití vytčené neurčitosti v dalších stylech. Vzhledem k tomu, že do publicistického stylu, včetně zpravodajství, pronikají prvky ostatních stylů, máme za účelné tyto příčiny uvést. Pro esteticky sdělný styl je motivací pro vytčenou neurčitost zvýšení napětí či charakterizace postavy, případně je užitá jako charakteristický prostředek dialogu. V odborném stylu slouží k vyjádření náhodnosti (některý, někdy) či nekonkretizované omezené zákonitosti (za jistých okolností), či vyjmutí blíže nespecifikovaných jednotlivých obecností z obecnosti celkové (adjektiva *jistý, určitý, jednotlivý, konkrétní, ten nebo onen*). (BEČKA 1992: 98–100)

22 Oproti tomu při užití metaforu „*čelo*“ v dalším slovníkovém významu „*3. průčelní: č. stěna*“ (SSČ: 47), synonymum „*průčelí, fronta*“ (SČSA: 46), například ve formulaci „*opravy čela (průčelí) domu*“, je obsah pojmu určitý.

- Přídavná jména obsahující měrové hodnocení, například „*dlouhý, krátký, malý, mnohostranný, pomalý, přibližný, rychlý, (ne)mnohý, velký* (potenciálně intenzifikační – viz dále)“, včetně odvozených podstatných jmen a příslovčí.
- Neurčitá zájmena, například „*málokdo, každý, všechen*“.
- Určité číslovky vyjadřující přibližnost, například „*(zúčastnily se) desítky, stovky, tisíce demonstrantů*“ (potenciálně intenzifikační – viz dále), včetně jejich užití ve frazému „*dva (či) tři*“.
- Příslovce míry, příslovce v pozici číslovek (některé potenciálně intenzifikační – viz dále), například „*asi, až, bezmála, doslova, jen, částečně, častokrát, dost, hodně, kolem, málo, mnoho, načisto, nadobro, (ně)kolik, (ně)kolikrát, neobyčejně, několikanásobný, několikatísícový, pomalu, poněkud, přibližně, příliš, přinejmenším, skoro, spíš, takřka, téměř, trochu, úplně, vcelku, velmi, většinou, víceméně, zdaleka, zhruba, značně*“²³; případně příslovce zřetele, například „*celkově*“, rovněž spojení „*až až, jen tak, tak tak*“.²⁴

Pojmenovací jednotky inherentně kvantitativně neurčité (přímé nominace i zástupné) zahrnují jak prostředky obsahující **pouze sém neurčitého množství, velikosti, rozsahu a míry** („*skupina, přibližný, mnohý, každý, všechen, asi, bezmála, částečně, kolem, několik, několikrát, přibližně, skoro, spíš, takřka, téměř, vcelku, většinou, víceméně, zhruba*“ aj.), tak prostředky, které mají schopnost vyjadřovat **intenzitu neurčitého množství, velikosti, rozsahu a míry, odlišují se tedy neurčitým kvantitativním sémem intenzity**.

Veškeré tyto lexikální jednotky mají současně hodnotící charakter, neodrážejí podstatné věcné a určující znaky pojmenovávané, obsahují sém hodnocení (viz dále **2 Kritérium absence hodnocení**).

1.3.2.3 Intenzita pojmenování

Přítomnost **kvantitativního sému intenzity** (hodnotící potenciál viz dále **Kritérium absence hodnocení, 2.3 Hodnocení v důsledku přítomnosti sému intenzity – intenzifikace označení**) zřetelně vystupuje při srovnání pojmenování, které jej obsahuje, s dominantou synonymního pole či odpovídajícím opisem pojmového významu.

Dále uváděné příklady proto obsahují na prvním místě dominantu synonymního pole vyjádřenou lexémem, případně metajazykový opis, následují jednotky obsahující neurčitý kvantitativní sém intenzity. Zástupné pojmenovací jednotky mohou mít v důsledku potenciálnosti pojmového významu více významových realizací, odstíny pojmového významu (viz dále), v souvislosti s inherentní kvantitativní nepřesností uvádíme pouze ten z možných pojmových významů, který obsahuje sém množství, velikosti, rozsahu či míry.

Mezi pojmenování neurčitá se **sémem intenzity**, většího či menšího **množství, velikosti, rozsahu a míry** náleží **lexikální jednotky expresivní i nociónální**, například „*byt–byteček; dítě–dětátko; oko–očko; okno–okénko; pole–lán; stůl–stoleček; teplý–horký, vařící*“²⁵.

Mezi pojmenování neurčitá se **sémem míry** náleží **expresivní lexikální jednotky** hodnotící, které jsou **schopné intenzifikovat míru** kladného/záporného **hodnocení**. Zařazením těchto jednotek mezi prostředky neurčitého charakteru netvrdíme, že každý uživatel jazyka musí pojmenování jako intenzifikační interpretovat. Náleží sem:

Jednotky přímé nominace, například „*hezký, pěkný – (pře)nádherný, (pře)krásný, sličný; hloupý člověk – trouba, pitomec; pít–chlemtat; práce–dřina; přítel–přítelíček*“.

Metaforické a metonymické jednotky, například „*hádavá žena – štěkna* (= potenciálně velmi hádavá žena); *nešikovný – budižkničemu, kazisvět, přetrhdílo* (= potenciálně velmi nešikovný); *sucho/*

23 Srov. PORÁK 1958: 241–251.

24 Jsme si vědomi různosti morfologické klasifikace uváděných jednotek, stanovení jejich slovního druhu. Srov. například VONDRÁČEK 1999: 72–79.

25 Intenzifikační sémy umožňují konstruovat synonymické řady, například „*(voda) vlažná – teplá – horká – vařící/vřelá*“.

suché místo – sahara (= potenciálně velmi sucho / suché místo); *zlá žena – megera, harpie* (= potenciálně velmi zlá žena)“.

Frazeologické jednotky²⁶, například „*hloupý člověk – komu není shůry dáno, v apatyce nekoupí*“ (= potenciálně velmi hloupý, tupý, pitomý člověk); *prohráli – byli na hlavu poraženi* (= drtivá, výrazná porážka), *nešikovný – má obě ruce levé* (= potenciálně velmi nešikovný), *oklamat – utáhnout na vařené nudli* (= potenciálně snadno oklamat); v jejich rámci **lexikalizovaná přirovnání**, například „*čeká (na něco) – čeká na (něco) jako na slitování boží*“ (= potenciálně čeká velmi netrpělivě); *je neopálený – je bílý jako sýr* (= potenciálně zcela neopálený); *nezvladatelný – je jako z divokých vajec* (= potenciálně těžko, zcela nezvladatelný); *prohráli – dopadli jako sedláci u Chlumce* (= potenciálně utrpěli výraznou, drtivou porážku); *mýlí se – je vedle jako jedle* (= potenciálně mýlí se velmi, zásadně)“.²⁷

Nelexikalizovaná či aktualizovaná přirovnání, například „*zaskočená, překvapená – jako by mi spadly klíče do kanálu*“ (= potenciálně velmi nepříjemně překvapená, zaskočená)²⁸; „*pracuje – dře jako magor*“ (= potenciálně velmi pracuje, pracuje příliš, neúměrně mnoho)“.^{29 30}

Některé lexikální jednotky mohou obsahovat **současně sém množství, velikosti, rozsahu a sém míry** pozitivního/negativního **hodnocení**, například „*kapr–kapřísko*“ (= velký kapr /sém velikosti/, ale také krásný kapr /sém míry pozitivního hodnocení/); *pes–psisko, hafan* (= velký pes /sém velikosti/, ale také nepěkný či nebezpečný pes /sém míry negativního hodnocení/)“.

K neurčitým pojmenováním v důsledku přítomnosti sému míry lze řadit i případy, kdy je intenzifikace dosaženo **opakováním lexikálních jednotek**, například „*chodil a chodil; koncert koncertů; lump s lumpem; odměna odměn; pravda pravdoucí; prosil a prosil*“; **opakováním výrazů synonymních**, například „*odmítal, namítal, nesouhlasil*“ či **rektifikací** „*ne odporoval, (přímo) odmítal*“. Podobný charakter mají **výrazy v platnosti zdůrazňujících částic**, například „*ale (to je ale nerozum), jmenovitě, zvláště(ě), mi (to je mi nerozum), zejména, také (to je také nerozum)*“. Náleží sem rovněž **pojmenování hyperbolizovaná**, založená na nápadném, výrazném (hyperbolickém) užití substantiv, například „*hora, kopec, moře problémů*“; konkrétních číslovek, například „*milion/tisíce důvodů/výmluv*“; přídavných jmen, například „*celý, dokonalý, hotový, pekelný, pravý, učiněný*“; a hyperbolické frazémy, například „*tisíceré díky*“.

Sém míry obsahují také **synestézie**, přenášející vlastnosti náležející smyslovému vnímání. Příkladem může být přenos pojmenování z oblasti hmatové „*ostrý*“ na „*ostrý zrak*“, přičemž neurčitá měrová charakteristika vyplývá z nejasnosti, zda jde o „*dobry*“, anebo velmi *dobry*, nadstandardně *dobry zrak*“. Analogicky v případě „*ostrý zvuk*“ není jasná míra vlastnosti. Neurčitost označení souvisí i s neostrotí těchto označení plynoucí z obecnosti pojmenování (jedná se o abstrakta – viz výše), což s sebou nese rovněž nepřesnost v důsledku odlišností obsahu pojmů a kontextové distribuce. Totéž se týká i dalších výše uvedených zástupných pojmenování.³¹

Poznámka

Užití inherentně kvantitativně neurčitých pojmenování, jež obsahují sém neurčitého množství, velikosti, rozsahu a míry je důsledkem nedostatku informací k události či nedostatečné rešerše ze strany

26 Intenzifikační frazeologismy a přirovnání jako jejich součást mají zároveň expresivní charakter, neboť součástí hodnotící měrové charakteristiky je automaticky prvek citového sebevyjádření, což souvisí i se skutečností, že v případě existence synonyma jde o synonymum expresivní. Srov. BEČKA 1992: 79.

27 Příčinou neurčitosti však není meliorativnost označení, například u eufemismů „*zemřít – odejít, zesnout*“.

28 Případala jsem si, jako by mi spadly klíče do kanálu, říkála Soukalová [online]. [iDNES.cz](http://sport.idnes.cz/rozhovor-soukalova-04x-/biatlon.aspx?c=A140320_143601_biatlon_tm2) [2014-20-03]. Dostupné z: http://sport.idnes.cz/rozhovor-soukalova-04x-/biatlon.aspx?c=A140320_143601_biatlon_tm2.

29 Dřív jsem dřel jako magor. Teď se šetřím, říká badmintonista Koukal [online]. [Rungo.cz](http://rungo.idnes.cz/petr-koukal-badminton-0ur-/behani.aspx?c=A140402_164123_behani_fro) [2014-04-04]. Dostupné z: http://rungo.idnes.cz/petr-koukal-badminton-0ur-/behani.aspx?c=A140402_164123_behani_fro.

30 Poznámka. Uváděné interpretace jsou přibližné, umožňuje je kontext.

31 Kvantitativní sém intenzity obsahují i lexikální jednotky vytvořené zveličujícími či zdobňujícími formanty, rovněž pak slovtvorné reduplikace typu „malilinkatý“. Byť jde o jev morfologický, lexikální systematika tyto lexikální jednotky řadí mezi inherentní expresiva (viz dále **Faktor nestrannosti, Aspekt neutrality, 2.1.1.2 Expresivita jako prostředek naplnění konativní funkce**).

novináře, popřípadě jde o důsledek toho, nakolik žurnalista informaci (ne)považuje za důležitou (relevantní). V případě lexikálních jednotek, jež obsahují kvantitativní sém intenzity, je cílem novináře zdůraznit význam, důležitost, rozsah skutečnosti, o níž informuje.

1.3.3 SITUAČNĚ PODMÍNĚNÁ NEURČITOST V DŮSLEDKU VOLBY URČITÉ POJMENOVACÍ JEDNOTKY NADŘAZENÉ, HYPERONYMNÍ

Situačně podmíněná neurčitost je důsledkem **nevhodné volby** pojmenovací **jednotky**. Nastává tehdy, pokud původce sdělení zvolí sice určitou pojmenovací jednotku monosémní či polysémní, která je ovšem v rámci komplexního sémantického (pojmového a odpovídajícího významového) pole pro danou výpovědní situaci nevhodná, **hyperonymní**, nadřazená. Použije tedy v rámci paradigmatu, vertikální struktury sémantického pole (v rozmezí od pojmenování obecných k pojmenováním zvláštním), pojmenovací jednotku obecnější, přičemž kontext vyžaduje jednotku konkrétnější. V důsledku toho je pojmenování skutečnosti sice formálně správné, ale neúměrné, nedostatečně konkrétní, a tudíž nepřesné.

Poznámka

Tento typ neurčitosti nepřirazujeme k výše uvedené adherentní neurčitosti, byť by to bylo v širším chápání kontextu možné, neurčitost je však dána situačními faktory, nikoliv neurčitostí v důsledku propoziční vazby (viz výše).

1.3.3.1 Hyperonymní monosémní lexikální jednotky přímé nominace

Příkladem může být věta „*Po dvoře pobíhal pes*“, v níž reprezentuje slovo „*pes*“ pojmenování v daném kontextu konkrétní, úměrné. Naproti tomu ve větě „*Po dvoře pobíhala psovitá šelma*“ se jedná v případě sousloví „*psovitá šelma*“, ale i samostatného slova „*šelma*“ o pojmenování situačně nekonkrétní.

1.3.3.2 Hyperonymní zástupné lexikální jednotky

Typickým příkladem jsou frekventované, v publicistickém užití plně lexikalizované zástupné polysémní pojmenovací jednotky, které nahrazují konkrétní označení osob či kolektivních orgánů. Jedná se o jednotky, jež jsou ve své podstatě nadřazené konkrétním pojmenovacím jednotkám v rámci vertikální struktury sémantického pole. Jsou vytvořené na základě metonymického přenosu proprií, například „*Hrad*“ (eliptická plně lexikalizovaná alternativa k označení „*Pražský hrad*“) v užití „*Hrad vyjádřil nesouhlas*“, „*Berlín*“ (zeměpisné označení) v užití „*Berlín vyjádřil nesouhlas*“, ale také označení orgánů institucí, například „*rozhodl(o) ministerstvo/magistrát/odbor/ČEZ*“.³²

Slovníkový význam slova „*Hrad*“, vázaný na velké počáteční písmeno, není přenesený (ve vztahu k dále uvedenému přenosu je invariantní) a je formulován: „sídlo bývalých českých králů, dnes prezidenta“ (SSČ: 101), variantní pojmový význam, SSČ jej neuvádí, je vymezen: „prezident republiky, osoby vyjadřující se jménem prezidenta či reprezentující, zastupující sídlo prezidenta“. Variantní pojmový význam představuje hyperonymní označení pro hyponymní pojmenování, jejichž prostřednictvím je obsah pojmu vymezen. Veřejným dotazem v Českém národním korpusu, korpusu Syn2010, rozsah vyhledávání byl omezen na publicistické texty, byla lexikální jednotka „*hrad*“ ve všech významech zachycena ve 426 užitích, z toho ve výše zmíněném variantním významu 87krát³³.

32 Synekdochy typu totum pro parte (celek za část).

33 Korpus Syn2010, omezeno na publicistické texty, cit. 31. 3. 2014. Dostupné z: [https://kontext.korpus.cz/run.cgi/view?q=word%2C\[lemma%3D%22Hrad%22\]within+%3Copus+txtype_group%3D%22publicistika%22+%2F%3E&q=f;fromp=1;-corpname=omezeni%2Fsyn2010&refs=%3Dopus.nazev&lemma=Hrad](https://kontext.korpus.cz/run.cgi/view?q=word%2C[lemma%3D%22Hrad%22]within+%3Copus+txtype_group%3D%22publicistika%22+%2F%3E&q=f;fromp=1;-corpname=omezeni%2Fsyn2010&refs=%3Dopus.nazev&lemma=Hrad).

Prvotní slovníkový význam slova „Berlín“ není přenesený (ve vztahu k dále uvedenému přenosu je invariantní) a je formulován: „hlavní město SRN“ (SSČ: 626), variantní pojmový význam, SSČ jej neuvádí, je vymezen: „orgány a instituce reprezentující Spolkovou republiku Německo, spolkovou zemi či město Berlín, osoby mající k těmto institucím přímý vztah, rovněž obyvatelé města Berlín“. Variantní pojmový význam představuje hyperonymní označení pro hyponymní pojmenování, jejichž prostřednictvím je obsah pojmu vymezen.

Veřejným dotazem v Českém národním korpusu, korpusu Syn2010, rozsah vyhledávání byl omezen na publicistické texty, byla lexikální jednotka „Berlín“ ve všech významech zachycena v 529 užitích, z toho ve výše zmíněném variantním významu 130krát, 4krát v nezářejmém významu.³⁴

1.4 VÁGNÍ POJMENOVÁNÍ V DŮSLEDKU KOMBINACE POJMENOVACÍCH JEDNOTEK S OBECNÝM ČI ZOBECNĚLÝM OBSAHEM POJMU A POJMENOVACÍCH JEDNOTEK S NEURČITÝM POJMOVÝM VÝZNAMEM

Neurčité pojmenovací jednotky lze produktivně spojit s pojmenovacími jednotkami obecnými, například s abstraktními jednotkami s významem obecným, neostrým, vágním („*ne/demokratické*“ --> *jisté nedemokratické postoje*“), případně s jednotkami s posunutým obsahem pojmu („*stovky fašizujících mladíků* /ve smyslu majících například nacionální postoje/“). Využít lze rovněž spojení neurčitých jednotek s adherentně neurčitými pojmenováními v důsledku užití hyperonym („*velké množství dělostřeleckých granátů* --> *velké množství střeliva* --> *velké množství vojenského vybavení*“).

1.5 ZÁSTUPNÁ POJMENOVÁNÍ

Mezi zástupná pojmenování patří jednak jednotky motivované částečnou shodou vnějších znaků, tedy metafory, personifikace, synestézie a hyperboly, dále idiomy, frazeologismy, lexikalizovaná přirovnání (jež lze považovat za typ frazeologismů) a přirovnání nelexikalizovaná. Jednak se jedná o jednotky motivované částečnou věcnou (vnitřní) souvislostí znaků (jež lze usouvztažnit), tedy metonymie.

Dříve, než se budeme věnovat nepřesnosti u zástupných pojmenování, je nezbytné vymezit obsah základních terminologických pojmů, dále pak příslušnost tzv. tropů k základním typům zástupných jednotek. Tato potřeba je dána nejednotností jejich klasifikace v pracích lingvistů. Rovněž je nezbytné transparentně identifikovat, které jednotky jsou z pohledu kritéria přesnosti relevantní, a které nikoliv.

Nejednotnost ve vymezení se týká některých frazeologismů. Spojení jako „*kočičí hlavy* (= dlažební kostky)“, „*zlatá kaplička* (= Národní divadlo)“ mohou být identifikována jako víceslovné metafory (viz FILIPEC – ČERMÁK 1985: 109). Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o víceslovné (ne jednoslovné) pojmenovací jednotky, jež jsou obrazné, frazeologizované jako celek, dáváme přednost jejich zařazení k frazeologismům frazeologizovaným jako celek (viz například HAUSER 1980: 161). V případě adverbialních spojení „*kolem dokola, křížem krážem, široko daleko*“, která mohou být identifikována jako sdružená pojmenování příslovečná (viz HAUSER 1980: 159), dáváme vzhledem k tomu, že se jedná rovněž o jednotky obrazné, frazeologizované jako celek, přednost jejich zařazení k frazeologismům frazeologizovaným jako celek, jedná se o tzv. frazémy kolokační (shodně s FILIPEC – ČERMÁK 1985: 213).

³⁴ Korpus Syn2010, omezeno na publicistické texty, cit. 31. 3. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/run.cgi/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=phaserow&iquery=&lemma=&lpos=&phrase=Berl%C3%ADn&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

Ani hyperbola není zařazována shodně, v literárněvědné teorii je označována jako metonymie (viz HRABÁK – ŠTĚPÁNEK 1987: 95), v lexikologii je vyčleňována jako samostatný tropus založený na přirovnání (FILIPEC – ČERMÁK 1985: 111). My dáváme přednost identifikaci hyperboly jako dílčího typu metafory dle rozsahu (viz HAUSER 1980: 71).

Tam, kde hovoříme o **metafoře**, **podřazujeme** pod toto hyperonymum rovněž specifické tropy, které jsou v jejím rámci vyčleňovány, a to **hyperbolu**, **personifikaci**, **synestézii**. Analogicky hovoříme-li o **metonymii**, máme na mysli současně její kvantitativní variantu, **synekdochu**.

V případě eufemismu, dysfemismu, ironie a antiironie, čili dalších vyčleňovaných tropů, jde z pohledu lexikologie o hraniční jevy. Lexikalizované **dysfemismy a eufemismy** (jednoslovných či víceslovných forem) reprezentují meliorativní, případně zhrubělá či vulgární označení, kterými ovšem **není založena neurčitost označení** živých bytostí, předmětů, míst, dějů, vlastností a vztahů, případně množství, velikosti, rozsahu, míry.

Ironie a antiironie, zařazované ke kontextové expresivitě, jsou založené na specifické operaci s lexikálními jednotkami, efekt je však zřejmý teprve ze zapojení těchto lexikálních jednotek do širšího výpovědního kontextu, nikoliv kontextu bezprostředního. Ani jeden z těchto tropů **nemá vliv na přesnost označení**. Lexikální jednotky, které vstupují do kontextové expresivity, lze posoudit z hlediska (ne)určitosti samostatně.

1.5.1 PŘESNOST–NEPŘESNOST ZÁSTUPNÝCH POJMENOVÁNÍ

Z principu zástupnosti pojmenování, ať již v důsledku částečné shody znaků vnější, anebo částečné věcné souvislosti znaků, vyplývá potenciál přibližnosti, nepřesnosti, vágnosti pojmenování reality při užití zástupné lexikální jednotky (variantu polysémní lexikální jednotky, přirovnání či frazeologismu a idiomu) ve sdělení. Nepřesnost, vágnost však bez dalšího nelze vyvodit z pouhého faktu zástupnosti.

O přesnosti či nepřesnosti pojmenování rozhoduje, zda má zástupná jednotka pouze jeden jednoznačný pojmový význam. Je-li tomu tak a současně platí, že se jedná o konkrétní (ne obecné) označení určité, je pojmenování přesné. Obecné a neurčité zástupné pojmenovací jednotky byly uvedené již výše, přičemž k identifikaci jejich pojmenovací hodnoty bylo využito konfrontace se synonymními přímými pojmenovacími jednotkami a/případně s metajazykovým opisem.

Synonymita a/či metajazykový opis jsou stěžejní pro identifikaci dalších typů porušení přesnosti označení v případě zástupných lexikálních jednotek.

1.5.1.1 Kritéria identifikace přesnosti pojmenování

Pokud má zástupná pojmenovací jednotka ve vztahu k lexikální jednotce, která umožňuje přímé konkrétní (ne obecné), individualizované, určité označení reality, **charakter neideografického synonyma**,^{35 36} má tato zástupná jednotka charakter **přesného označení** skutečnosti. Neexistuje-li taková synonymní přímá pojmenovací jednotka, lze využít metajazykový opis. Pokud z **metajazykového opisu** obsahu pojmu zástupné pojmenovací jednotky **vyplývá schopnost označit pouze jednu** jedinečnou, konkrétní, určitou **skutečnost**, má tato zástupná jednotka charakter **přesného označení**. V případě existence neideografického synonymního přímého označení reality metajazykový opis nutně vystihuje současně obsah pojmu zástupné pojmenovací jednotky a jednotky přímého pojmenování.

35 Ideografické synonymum je definováno jako synonymum lišící se v denotaci a současně distribuci (má různá kontextová užití).

36 Používáme-li označení synonymum, tak ne v užším slova smyslu, kde je vztaženo k jednotlivým slovům, nýbrž za synonymum k jednoslovnému pojmenování považujeme i sousloví a frazeologismy.

1.5.1.2 Kritéria identifikace nepřesnosti pojmenování

Zástupné pojmenovací jednotky mohou být nepřesné v důsledku posunu či rozšíření pojmového významu. Takovéto jednotky mají **pojmový význam potenciální**, což znamená, že je lze použít k označení sice relativně blízkých (obsahují identický hypersém), současně však neidentických, různých skutečností, jde o **variety pojmového významu, tzv. významové odstíny**. **Ve výpovědi jsou pak potenciálně přítomny všechny** variety pojmového významu, **významové odstíny** (vstupují společně do interpretačního rámce). Odstíny významu nelze odlišit v bezprostředním kontextu, ale jen formou například rektifikace či vložení upřesňující výpovědi, výjimečně v širším kontextu. Současně může být pojmový význam těchto jednotek otevřený, což umožňuje jeho aktualizace, rozšiřování v (širším) kontextovém použití.

V případě významových odstínů nejde o polysémii, neboť v jejím případě je pojmový význam zřejmý z bezprostředního kontextu (propoziční určenost pojmového významu). Rovněž nejde o dříve zmíněný případ situačně podmíněné neurčitosti v důsledku užití hyperonyma, neboť se zde nejedná o užití pojmu nadřazeného.

Zástupnou lexikální jednotku s významovými odstíny lze identifikovat na základě konfrontace obsahů pojmů dvou a více ideografických synonym, jež je možné v dané výpovědi využít jako náhradu zástupné pojmenovací jednotky, a/či dvou a více metajazykových opisů obsahů pojmů sice relativně blízkých, ovšem neidentických, jež vyplývají z užití lexikální zástupné jednotky.

Specifický případ porušení přesnosti označení představují zástupné pojmenovací jednotky, které mají **charakter větné či nadvětné promluvy** (viz dále).

1.5.2 PŘESNÉ ZÁSTUPNÉ POJMENOVACÍ JEDNOTKY

Přesné označení umožňují:

Metafory, například „čelo“ ve slovníkovém významu „3. průčelní, čelní stěna“ (SSČ: 47), synonymum „průčelí, fronta“ (SČSA: 46); „hodiny jdou“ ve slovníkovém významu „6. být v činnosti, fungovat“³⁷ (SSČ: 123); „houba saje vodu“ ve slovníkovém významu „2. vstřebávat do sebe /něco tekutého/“ (SSČ: 377), synonymum „vstřebávat, (odb.) absorbovat, resorbovat“ (SČSA: 382); „kvetoucí kočičky“ ve slovníkovém významu „2. jehnědy vrby se stříbřitými chloupky“ (SSČ: 137), pojmový význam plně synonymní k terminologickému označení „jehnědy“ (SČSA: 138)³⁸; „nádivkou naplnit kapsu“ ve slovníkovém významu „2. co připomíná kapsu, udělat kapsu v telecím hrudí, dutinu na nádivku“ (SSČ: 128); „ocelový trn“ ve slovníkovém významu „2. ostrý zašpičatělý výběžek jako součást zařízení“ (SSČ: 455), synonymum „výběžek, výčnělek“ (SČSA: 450); „pata hory/hráze/věže“ ve slovníkovém významu „3. spodní, zadní nebo ukončující část předmětu“ (SSČ: 264), synonymum „spodek, úpatí“ (SČSA: 273); „skákat v tělocviku přes kozu“ ve slovníkovém významu „2. co připomíná kozu [...] tělocvičné nářadí“ (SSČ: 148), „zub pily“ ve slovníkovém významu „2. část něčeho připomínající tvarem zub [...] zub pily“ (SSČ: 582), synonymum „výčnělek, výstupek, ostěn“ (SČSA: 567).

Metonymie, například „kašmír (látka)“ jako apelativizované proprium v jediném slovníkovém významu „jemná vlněná tkanina“ (SSČ: 130); „list papíru“ ve slovníkovém významu „2. kus papíru na psaní ap.“ (SSČ: 166), synonymum „papír, arch, stránka“ (SČSA: 167); „pekařství“ ve slovníkovém významu „2. prodejna pečiva“ (SSČ: 266); „pít čaj“ ve slovníkovém významu „2. nápoj z nich /sušených čajových listů/ i z jiných sušených plodin“ (SSČ: 46), synonymum „(zast.) thé“ (SČSA: 45); „porcelán“ ve slovníkovém významu „2. výrobky z této /bílé keramické/ hmoty“ (SSČ: 293); „provést tabu“ ve slovníkovém významu „1. tavení“ (SSČ: 444); „poslat psaní“ ve slovníkovém významu

37 Pojmový význam vyplývá z bezprostředního kontextu, nejedná se o významové odstíny.

38 Z hlediska utvářenosti mohou být tato pojmenování původně expresivní, případně s identifikovatelnou mírou vlastnosti, při přechodu do neutrální lexikální zásoby však příznaky ztratila (další příklady: „ručičky hodinek“, „stolička v ústech“).

„2. dopis“ (SSČ: 341), synonyma „dopis, (kniž.) list“ (SČSA: 351); „*projet zatačku*“ ve slovníkovém významu „2. zatočení, zakřivení cesty do oblouku“ (SSČ: 553). Frazeologismy, například „*být sám proti sobě*“ (= synonymum „škodit si“); „*husí kůže*“ (= metajazykový opis „fyziologická reakce kůže, její svraštění“, frazeologizován jeden člen³⁹); „*nalít čistého vína*“ (= synonymum „říct pravdu“); „*srovnat krok*“ (= synonymum „sladit tempo, rychlost“ /dle kontextu/).

Vzhledem ke skutečnosti, že pro přesnost je rozhodná synonymie pojmová, nikoliv lexikální, přesnost nenarušuje, jsou-li zástupná pojmenování synonymem dobovým, stylistickým, expresivním. **Přesné** jsou proto rovněž:

Hovorové zástupné lexikální jednotky, metafory, například „*strefil se do klece*“, synonymum „do branky“; „*tulipány lezou ze země*“, metajazykový opis „vyrůstají nad úroveň země“; metonymie, například „*přivezli ten infarkt*“, synonymum „pacienta s infarktem“, slangismus; „*nasadili mu želízka*“, metajazykový opis „zařízení sloužící k znehybnění“, synonymum „pouta“; frazeologismy, například „*je mu to platné jak mrtvému zimník*“, metajazykový opis „je mu to k ničemu“; „*je tu vymeteno jak ve mlýně*“, metajazykový opis „nikdo zde není“, synonymum „prázdnost“; „*sedí/je jako přibitý*“, synonymum „nehýbá se“; „*koupit za pět prstů*“, synonymum „ukrást“; „*kočičí hlava*“, metajazykový opis „dlažební kostka se svrchní oblou stranou“; „*moje maličkost*“, synonymum „já“; „*na just*“, synonymum „naschvál“; „*nechat si pro strýčka Příhodu*“, synonymum „udělat si rezervu“.

Terminologické lexikální jednotky, které musí být z povahy pojmenování absolutně či relativně (kontextově) jednoznačné a přesné, například metafory „*kovadlinka ve vnitřním uchu, pata kolmice*“, metonymie „*galvanizovat, malířská běloba*“, frazeologismus „*pátá kolona*“.

Knižní či poetické lexikální jednotky, metafory, například „*démanty hvězd, hvězdný třpyt*“; metonymie, například „*poslat list*“, synonymum „dopis, psaní“, současně archaismus; „*enšpígl*“, synonymum „šprýmař, čtverák“, současně archaismus; frazeologismy, například „*zlatá kaplička*“, synonymum „Národní divadlo“, současně archaismus a expresivum; „*má Kristova léta*“, metajazykový opis „má třicet tři let“; „*jablko sváru*“, metajazykový opis „příčina neshody, sporu“; „*de facto*“ synonymum „ve skutečnosti“.

Expresivní lexikální jednotky, metafory, například „*je bačkora*“, synonymum „slaboch“, současně hovorové; „*je to had* (o člověku)“, synonymum „základní“, současně hovorové; metonymie, například „*počítat kasu*“, metajazykový opis „počítat obsah pokladny“, „*Klausovo Sarajevo*“, metajazykový opis „pokus odstranit V. Klause z vedení strany“; frazeologismy, například „*být pod pantofolem*“, synonymum „být v područí /ženy/“, současně hovorové; „*leštit kliku*“, synonymum „podbízet se“, současně hovorové; „*plácát páte přes deváté*“, synonymum „říkat nesmysly“, současně hovorové; „*vzít roha*“, synonymum „utéct“, současně hovorové.

1.5.3 NEPŘESNOST ZOBECŇUJÍCÍCH ZÁSTUPNÝCH POJMENOVACÍCH JEDNOTEK VE FORMĚ VĚTNÉ ČI NADVĚTNÉ PROMLUVY

V části věnované pojmenováním zobecňujícím a individualizujícím jsme zmínili pojmenování nepřesná v důsledku toho, že neoznačují jedinečné skutečnosti, ale představují jejich zobecnění, generalizaci. Zmínili jsme v této souvislosti přímá pojmenování a polysémní lexikální jednotky. Specifickou skupinu zástupných lexikálních jednotek, jež jsou pojmenováním obecným blízké, představují **frazeologismy**, které mají formální podobu **hotové promluvy větné či nadvětné** a **nemají pojmový význam konkrétní, nepředstavují synonymní alternativu k označení jedinečné skutečnosti** (jednotlivé substance, jevu, vlastnosti, děje, stavu a okolnosti, jejich vzájemného vztahu). Do této kategorie náleží jednak frazeologismy, jež jsou obrazným zobecněním opakujících se jedinečných sku-

39 Je-li spojení „husí kůže“ chápáno coby frazeologizované jako celek, například „*měl z toho husí kůži*“ (= synonyma „strach, byl vystresovaný, nepříjemný pocit“), jedná se o nepřesnou lexikální jednotku s více pojmovými významy (více viz dále).

tečností či jsou obraznou analogií skutečnosti. Jedná se o některá rčení⁴⁰, například „*zdání klame, pamatovat na zadní kolečka, výt s vlky*“; pořekadla „*Nepásli jsme spolu krávy. Není dýmu bez ohně.*“; pranostiky „*Lucie noci upije, ale dne nepřidá. Studený máj, v stodole ráj.*“; případně okřídlená spojení, kulturní frazémy, například „*za vším hledej ženu, házet perly sviním*“. Dále pak frazeologismy, jež jsou zobecněním sociokulturních standardů či významných dějinných událostí i fiktivních literárních dějů, jedná se o přísloví jako průpovědi s mravním, etickým ponaučením, například „*Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá. Jaký pán, takový krám.*“; okřídlená spojení, kulturní frazémy, například „*království za koně, kostky jsou vrženy*“.

F. Čermák v této souvislosti hovoří o tzv. propozičních (větných) či polypozičních (nadvětných) frazémeh a idiomech (FILIPEC – ČERMÁK 1985: 205–206, 219–221).

1.5.4 NEPŘESNOST ZÁSTUPNÝCH POJMENOVACÍCH JEDNOTEK V DŮSLEDKU PŘÍTOMNOSTI VÝZNAMOVÉHO ODSŤÍNU

Příkladem může být frazeologismus „*být jako vosk*“, který existuje v pojmovém významu materiálním „být měkký“, například ve formulaci „*Po zahřátí je kompozitum jako vosk.*“, a v pojmovém významu týkajícím se člověka „být poddajný“, například ve formulaci „*Karel je jako vosk*“. Oba základní polysémní významy od sebe lze v rámci propoziční určenosti, tedy v užším kontextu, jednoznačně odlišit. V případě pojmového významu týkajícího se člověka však k vymezení v základním pojmovém významu přimykají další, sekundární pojmové významy, vyjádřitelné synonymy „*submisivní, bojácný, bezzásadový, zbabělý*“ (například v doplněné formulaci „*Karel je jako vosk, každý si s ním dělá, co chce.*“), ale také „*vystresovaný, vystrašený, zoufalý*“ (například v doplněné formulaci „*Karel byl jako vosk, stál tam, ani se nehnul.*“). Jednotlivé navzájem blízké, přesto však odlišné pojmové varietní významy, významové odstíny, v uvedených příkladech již nelze identifikovat na základě propozice, čili vstupují do výpovědi všechny, zástupná lexikální jednotka je proto nepřesná. U frazeologismů tento jev zmiňuje F. Čermák, který v případě frazeologismu „*dát někomu co proto*“ zmiňuje pojmové významy „*namlátit*“ a „*vytrestat*“, označuje je jako zdánlivě samostatné pojmové významy, hovoří o zdánlivé polysémii frazeologismu. Ve skutečnosti jde dle F. Čermáka o konkretizace širokého „*vytrestat*“, přičemž tento pojmový význam je otevřený pro další aktualizace, vznik dalších specifických pojmových významů. (FILIPEC – ČERMÁK 1985: 193–194)

Příkladem polysémní jednotky s významovými odstíny jsou metafory „*lev, lvice*“. Slovníkový význam týkající se živých bytostí je vztažen k mužskému tvaru „*lev*“, uveden je rovněž frazeologismus vztahující se k přídavnému jménu „*lví podíl*“, frazeologismus „*bít se jako lev*“ a vymezení přechýleného pojmenování: „1. velká afr. n. as. žlutohnědá kočkovitá šelma [...] bít se jako l. – statečně; [...] lví [...] l. podíl – největší, hlavní [...] lvice [...] samice lva [...]“ (SSČ: 163). Vymezení frazeologismu „*bít se jako lev*“ vyhovují synonyma „*statečně, s velkou silou, s velkým nasazením*“, která jsou ideografická (poznámka: jde o lexikální jednotku obsahující inherentní kvantitativní neurčitost – viz výše). Ve slovníku synonym pak je uveden frazeologismus „*lev salonů*“, synonymum „*elegán, světák, bonviván*“ (SČSA: 164). Uvedená synonyma jsou rovněž ideografická.

Veřejným dotazem v Českém národním korpusu byla lexikální jednotka „*lev*“ ve všech významech zachycena ve 151 užití.⁴¹

V 8 výskytech odpovídalo užití výše uvedenému významu frazeologismu „*bít se jako lev*“, které nevyloučilo užití uvedených ideografických synonym „*statečně, urputně, s velkou silou, s velkým nasazením*“.

40 Další rčení představují synonyma přímých označení, například „*jde to jako po drátkách (= snadno/rychle), koupit za pět prstů (= ukrást), utáhnout na vařené nudli (= /lehce/ oklamat)*“, nejedná se o pojmenování generalizovaná. Analogicky v případě pořekadel.

41 Korpus Syn2010, omezeno na publicistické texty, cit. 2. 4. 2014. https://kontext.korpus.cz/run.cgi/view?q=aword%2CZ%22lev%22within+%3Copus+txtype_group%3D%22publicistika%22+%2F%3E&q=f;fromp=1;corpname=omezeni%2Fsyn2010&refs=%3Dopus.nazev.

Ve 12 výskytech byla možná náhrada ideografickými synonymy „dominantní, neohrožený, silný“, ale také „hrdý, obávaný“.

Ve 2 výskytech byla jednotka užitá ve smyslu „řvát jako lev“, tedy bez významových odstínů. V ostatních využitích šlo o označení šelmy, případně byla lexikální jednotka užitá jako proprium.

Lexikální jednotka „lev“ v ženském rodě byla zachycena ve 48 užitích⁴².

V 5 výskytech odpovídalo užití výše uvedenému významu frazeologismu „*bít se jako lev*“, tedy i odpovídajícímu užití ideografických synonym „statečně, urputně, s velkou silou, s velkým nasazením“.

V 6 výskytech byla možná náhrada ideografickými synonymy „dominantní, neohrožená, silná, ale také hrdá, obávaná“.

Ve 2 výskytech byla možná náhrada ideografickými synonymy „atraktivní, elegantní, pěkná“.

V ostatních využitích šlo o označení šelmy, případně byla lexikální jednotka užitá jako proprium.

(Poznámka. V případě lexikální jednotky „lev“, v mužském i ženském rodě, jde současně, s výjimkou označení šelmy a užití jako propria, o pojmenování obsahující ve všech užitích inherentní kvantitativní neurčitost, neboť v charakteristikách je možná synonymie intenzifikační – viz výše).

V případě pojmového významu metafor „lev“ a „lvíce“, stejně tak frazeologismů „*bít se jako lev*, *lev salónů*“ se jedná vzhledem k existenci významových odstínů o nepřesné pojmenovací jednotky. Zřejmé je to jak z výskytu ideografických synonym v případě samotného slovníkového hesla ve variantním pojmovém významu, tak z odpovídajících užití v textech.

Nepřesné v důsledku přítomnosti významových odstínů jsou analogicky metafory, například „*bakchus*“, synonyma „požívačný, tlustý“; „*donchuán*“, synonyma „svůdce, záletník“; „*balík* (o člověku)“, synonyma „nemotorný, neotesaný“; „*lišák* (o člověku)“, synonyma „chytrý, vychytralý, záhludný“; „*pávice* (o ženě)“, synonyma „pyšná, hrdá, elegantní, parádivá“; frazeologismy, například „*Jak se do lesa volá, tak se z něho ozývá.*“, synonyma „odplata, odpověď, msta“; „*oko za oko, zub za zub*“, synonyma „msta, odplata, trest“; „*jde to jako po drátkách*“, synonyma „snadno, rychle“; „*kouká jak zjara*“, synonyma „překvapeně, ustrašeně, vyděšeně“; „*má kamenné srdce*“, synonyma „je bezohledný, necitlivý, sobecký“; „*má oči jako ostríž*“, metajazykový opis „dobře vidí, je zvědavý, všeho si všimne“; „*má vlasy jako hřebíky*“, synonyma „rovné, nepoddajné“.

Uvést lze i specifický příklad nepřesnosti při užití frazeologismu „*husí kůže*“, například ve formulaci „*Z celého zážitku mu naskočila husí kůže.*“ Není zřetelné, jde-li o význam plynoucí z užití frazeologismu s frazeologizovaným jedním členem, metajazykový opis „fyziologická reakce kůže“, anebo jde o významové odstíny plynoucí z užití frazeologismu frazeologizovaného jako celek ve významech „byl zděšený, byl překvapený, měl nepříjemný pocit“ (metajazykové opisy).⁴³

1.5.5 NEPŘESNOST ZÁSTUPNÝCH POJMENOVACÍCH JEDNOTEK NELEXIKALIZOVANÝCH (AKTUÁLNÍCH)

1.5.5.1 Nepřesnost zástupných pojmenovacích jednotek metaforických a metonymických okazionálních

Jedná se o pojmenování příležitostná, jež se obvykle nezačlení do lexikálního systému. Jejich užití je jednorázové, případně opakované, ovšem časově omezené, jak je zřejmé u dále uváděných jednotek „*čunkovat*“ a „*odklonit*“, v jejichž případě nebyl v prvním čtvrtletí roku 2014 zachycen žádný výskyt.

V případě zástupných pojmenovacích nelexikalizovaných jednotek je nepřesnost jednoznačná. Příčinou je neohraničenost, neustálenost, vágnost obsahu pojmu ve vědomí uživatelů jazyka, a to jako

42 Korpus Syn2010, hledán výraz (nikoliv pouze fráze, která byla zachycena pouze v 18 výskytech), omezeno na publicistické texty, cit. 2. 4. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/run.cgi/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=lemmarow&iquery=&lemma=lvic&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

43 Oproti tomu formulace „*Po celém těle mu naskočila husí kůže*“ je přesná, neboť je za základě propoziční určenosti zřejmé, že se jedná o frazeologismus s frazeologizovaným jedním členem, metajazykový opis „fyziologická reakce kůže“.

projev skutečnosti, že jde o jednotky nekonvencionalizované, neuzualizované, vyskytující se v širokých kontextových realizacích. Větší či menší odlišnosti v obsahu pojmu (vyjádřeném jednotlivými sémy) ve vědomí uživatelů jazyka se nutně projevují na straně příjemce v různosti interpretace výpovědi, které tyto jednotky obsahují, případně v neporozumění sdělovanému obsahu. Původce sdělení se může sice pokusit kompenzovat potenciální různost obsahu pojmu ve vědomí příjemce v rámci širšího kontextu či ve sdělení obsah pojmu přímo vyložit, to však nic nemění na skutečnosti, že takovýto lexikální prostředek je nepřesný, sám o sobě nesrozumitelný.

1.5.5.2 Nepřesnost okazionálních pojmenovacích jednotek jako důsledek neustálenosti obsahu pojmu (otevřenosti pojmového významu)

Užití okazionální jednotky v různých odlišných kontextech může mít za následek, že se obsah pojmu vymezuje pro jednotlivé konkrétní situace, je neohraničený, nepřesný, má značný potenciál neustále se rozšiřovat. Příkladem může být okazionální **pojmenovací jednotka metonymického původu** s následnou slovtvornou derivací „čunkovat“ (včetně v dále uváděném článku zachycených jednotek vycházejících ze stejného základu, tedy příjmení J. Čunka, politika KDU-ČSL, mj. „čunkiáda“, „čunkačinka“, „čunkafleky“). Neohraničenost, nepřesnost obsahu pojmu využil autor článku v Lidových novinách a pokusil se zachytit pojmové významy tohoto okazionalismu. „LN: Čunkovat – zbohatnout a nakrást“, zmíněny jsou významy „vyľhat se“, „za každou cenu přežít“, „nakrást“,⁴⁴ což současně dokládá přítomnost expresivního sému. Neohraničenost obsahu pojmu, nejasnost lexikální jednotky dokladuje užití identického slova s odlišnými obsahy pojmu v jednom článku: „... *aféra ‚milión za zákon‘ ukázala, že v jeho nové straně nelze čunkovat*“ a „*Aby ani nečunkoval, ani se nevytácel [...]*“.⁴⁵ Kontext obsahuje vágní odkaz na politicky motivované uplácení a na etiku politika.

Nepřesnost až nesrozumitelnost označení při užití nelexikalizovaných frází (nelze hovořit o frazeologismu) lze zaznamenat v titulku „*Koaliční smlouva se už ‚peče‘. Lidovci chtějí pojistku na taktiku*“⁴⁶. Nepřesnost formulace „*pojistka na taktiku*“ způsobuje už pouhá skutečnost, že se jedná o kontextové aktualizace frazeologismů. Při stanovení pojmového významu spojení lze vycházet z obsahu pojmu lexikální jednotky „*pojistka*“, jejíž metajazykový opis je „*smlouva s pojišťovací společností, sloužící k zajištění se proti škodě*“, v uvedeném užití k tomuto pojmovému významu přistupují významové odstíny vyjádřené metajazykovým opisem „*účelové, vypočítavé zajištění se*“, přítomen je i sém hodnocení. Čili již s užitím lexikální jednotky „*pojistka*“ je spojena nepřesnost označení.⁴⁷

Dalším příkladem může být nepřesný aktualizovaný (zkrácený) frazeologismus „*zelený strom života*“⁴⁸, potenciálně nesrozumitelný (obsah pojmu nevyplývá zřetelně ani z kontextu), v souvětí „*A externality mají negativní vliv na zelený strom života, který je pak kvůli nim poněkud neduživý a listy z něj padají už na jaře.*“⁴⁹

44 LN: Čunkovat – zbohatnout a nakrást [online]. Lidovky.cz [2008-22-05]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/ln-cunkovat-zbohatnout-a-nakrast-d4h-zpravy-domov.aspx?c=A080522_220334_in_domov_mel.

45 Kalousek: Kdo by chtěl u nás čunkovat, skončí za pár hodin [online]. Novinky.cz [2009-28-09]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/180150-kalousek-kdo-by-chtel-u-nas-cunkovat-skonci-za-par-hodin.html>.

46 Koaliční smlouva se už "peče". Lidovci chtějí pojistku na taktiku [online]. Týden.cz [2013-26-11]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/koalici-smlouva-uz-se-pece-politici-ukoluji-odborniky_290107.html#.UzVQEc7In_c. Poznámka. Obsah pojmu pojistka na taktiku je z kontextu možné vyvodit pouze přibližně.

47 Ve spojení „*Koaliční smlouva se už peče*“ je navíc přítomné nepřesné polysémní pojmenování (metafora) „*peče*“. Nepřesnost je způsobena přítomností významového odstínu (viz výše), což vyplývá z metajazykového opisu „*připravuje se netransparentně, připravuje se tajemně, připravuje se něco překvapivého, připravuje se něco nevýhodného*“.

48 Jedná se o původní citát J. W. Goetheho z Fausta „*Šedivé, drahý příteli, jsou všechny teorie, a věčně zelený je strom života.*“

49 Šedá ekonomická teorie a zelený strom života bez peněz [online]. Deník Referendum. [2012-19-10]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/14163-seda-ekonomicka-teorie-a-zeleny-strom-zivota-bez-penez>.

Poznámka. Porozumění celé výpovědi znesnadňuje přítomnost internacionálního termínu a dvou metaforických lexikálních jednotek.

Nepřesnost je zřejmá i u **nelexikalizovaných či aktualizovaných přirovnání**, například „*Jako by mi spadly klíče do kanálu*“⁵⁰, metajazykový opis „byla jsem velmi nepříjemně překvapená/zaskočená/znechucená aj.“; či „*dřel jako magor*“⁵¹, metajazykový opis „pracoval jsem mnoho / příliš mnoho / zbytečně mnoho aj.“. Obě uváděné interpretace jsou vyvozené z širšího kontextu článků a z obsahu pojmů v přirovnání použitých, jsou přibližné, potenciální, nepředstavují uzavřený výčet všech možných interpretací. Skutečný obsah přirovnání je zřejmý pouze autorovi výpovědi.

(Poznámka: V případě nelexikalizovaných přirovnání je současně přítomna inherentní kvantitativní neurčitost – viz výše).

1.5.5.3 Nepřesnost okazionálních pojmenovacích jednotek v důsledku příklonu k invariantnímu (lexikalizovanému) obsahu pojmu, dezinterpretace

Příkladem je **okazionální metafora** „*odklonit*“. Označení využil v roce 2011 ministr obchodu a průmyslu Martin Kocourek k vysvětlení nejasného původu vysoké částky peněz na účtu své matky, které na něj převedl v době rozvodu svého manželství. Z pohledu práva šlo o podvodné jednání, užití označení mělo meliorativní charakter, šlo o eufemismus. Obsah pojmu lze vymezit jako „aktivita zamezující, aby se finanční prostředky nestaly předmětem vyrovnání společného jmění manželů v rámci rozvodového řízení“. Slovníkový význam toto užití nepředpokládá, je vymezen: „1. vzdálit od něčeho, odchýlit: o. hlavu stranou 2. způsobit změnu pův. směru, pohybu něčeho: o. paprsek z dráhy; odchýlit: o. dopravu (při objížděce); [...]“ (SSČ: 235). V sekvenčním (návazném) žurnalistickém textu nazvaném „*Odklonit peníze. Ministr Kocourek ‚obohatil‘ politický slovník*“ je přímý odkaz na situaci, autor rovněž volí formulaci: „*Jinými slovy: ukryl je, aby finance nemusel přiznat u blížícího se rozvodového řízení.*“⁵². Obsah pojmu slova „*odklonit*“ byl tedy vymezen přímým vysvětlením, čili v rámci širokého kontextu.

V žurnalistické produkci však bylo zachyceno užití této lexikální jednotky bez přímé vazby na původní situaci, stejně tak bez vysvětlení obsahu pojmu, například v textech „*Pomůžeme vám odklonit kradené miliony [...]*“⁵³ či „*Jaký byl mechanismus, odklánění ‚odvodů z hazardu u této konkrétní loterijní firmy?‘*“⁵⁴. Užití je nepřesné, neboť nelze vyloučit, že příjemce sdělení slovo nebude chápat v jeho okazionálním, nýbrž v lexikalizovaném pojmovém významu, výpověď, případně celé sdělení tak budou dezinterpretovány.⁵⁵

Výskyt slova a jeho kontextová užití byly zjišťovány veřejným dotazem v Českém národním korpusu, korpusu Syn2010, který zachycuje slovní zásobu z doby před užitím jednotky s okazionálním obsahem pojmu. Lexikální jednotka „*odklonit*“ byla zjištěna v 375 kontextových výskytech, přičemž veškerá užití odpovídají slovníkovému významu, ani jeden výskyt neodpovídal okazionálnímu pojmovému významu.⁵⁶

50 Připadala jsem si, jako by mi spadly klíče do kanálu, říkála Soukalová [online]. [iDNES.cz](http://sport.idnes.cz/rozhovor-soukalova-04x-/biatlon.aspx?c=A140320_143601_biatlon_tm2) [2014-20-03]. Dostupné z: http://sport.idnes.cz/rozhovor-soukalova-04x-/biatlon.aspx?c=A140320_143601_biatlon_tm2.

51 Dřív jsem dřel jako magor. Teď se šetřím, říká badmintonista Koukal [online]. [Rungo.cz](http://rungo.idnes.cz/petr-koukal-badminton-0ur-/behani.aspx?c=A140402_164123_behani_fro). [2014-04-04]. Dostupné z: http://rungo.idnes.cz/petr-koukal-badminton-0ur-/behani.aspx?c=A140402_164123_behani_fro.

52 Odklonit peníze. Ministr Kocourek „obohatil“ politický slovník [online]. [Lidovky.cz](http://www.lidovky.cz/odklonit-penize-ministr-kocourek-obohatil-politicky-slovník-pu9-/zpravy-domov.aspx?c=A111109_183421_in_domov_ogo) [2011-09-11]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/odklonit-penize-ministr-kocourek-obohatil-politicky-slovník-pu9-/zpravy-domov.aspx?c=A111109_183421_in_domov_ogo.

53 Pomůžeme vám odklonit kradené miliony, slibuje na webu recesistická právní kancelář [online]. [IHned.cz](http://zpravy.ihned.cz/c1-54894750-pomuzeme-vam-odklonit-kradene-miliony-slibuje-na-webu-recesisticka-pravni-kancelar) [2012-01-03]. Dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/c1-54894750-pomuzeme-vam-odklonit-kradene-miliony-slibuje-na-webu-recesisticka-pravni-kancelar>.

54 Jak odklonit sto milionů ve prospěch provozovatelů hazardu [online]. Česká pozice [2012-08-02]. Dostupné z: <http://www.ceska-pozice.cz/byznys/podnikani-trhy/jak-odklonit-sto-milionu-ve-prospech-hazardnich-provozovatelu>.

55 Záměrné užití takové jednotky může být prostředkem manipulace. A právě to byl důvod, proč byl tento okazionalismus vytvořen.

56 Korpus Syn2010, hledán výraz, cit. 31. 3. 2014. Dostupné z: [https://kontext.korpus.cz/run.cgi/view?q=aword%2C\[lemma%3D%22odklonit%22\]&q=f;fromp=8;corpname=omezeni%2Fsyn2010&refs=%3Dopus.nazev&lemma=odklonit](https://kontext.korpus.cz/run.cgi/view?q=aword%2C[lemma%3D%22odklonit%22]&q=f;fromp=8;corpname=omezeni%2Fsyn2010&refs=%3Dopus.nazev&lemma=odklonit).

1.5.5.4 Nepřesnost polysémních zástupných pojmenovacích jednotek ne zcela lexikalizovaných

Jde o pojmenovací jednotky, které stojí na pomezí nelexikalizovaných a lexikalizovaných jednotek. Typickou oblastí jejich výskytu je právě oblast žurnalistických komunikátů, představují podstatnou část publicismů (viz dále **Faktor nestrannosti, Aspekt neutrality, 2.2.1.1 Stylový příznak**). U těchto jednotek se již začínají ustalovat základní kontextové realizace, ustaluje se v důsledku toho i obsah pojmu. Ovšem stejně jako v případě pojmenování okazionálních není obsah pojmu ustálen natolik, aby vyloučil extenzi kontextové realizace. Naprosto zřetelná je přítomnost významových odstínů, potencionálnost, ale také otevřenost jejich významu. V důsledku toho je obsah pojmu neostrý, nepřesný.

Příkladem může být metafora „*tunelovat*“ a lexikální jednotky z ní odvozené. Jednotka je uvedena v SSČ jako publicismus⁵⁷ s významem „finančními machinacemi odčerpávat kapitál, majetek“ (SSČ: 459). Její výskyt a kontextová užití byly zjišťovány veřejným dotazem v Českém národním korpusu, korpusu Syn2010. Lexikální jednotka „*tunelovat*“ byla zjištěna ve 45 kontextových výskytech.⁵⁸

Následujícímu metajazykovému vymezení odpovídalo 31 výskytů, přičemž v každém textu byl zachycen vždy alespoň jeden sém z každé ze šesti skupin uváděných sémů:

- (ne)transparentnost;
- narušení zájmů (jiného subjektu);
- (ne)zákonnost – (ne)etičnost;
- finanční hodnoty – hmotné statky – duševní statky;
- krádež – vyprázdnění;
- škoda – škodlivost.

Již z výše uvedené charakteristiky jsou zřejmé významové odstíny (ne)zákonnost – (ne)etičnost; týká se finančních prostředků – hmotných statků – duševního vlastnictví; krádež – vyprázdnění; škoda – škodlivost, v důsledku čehož je lexikální jednotka nepřesná.

Dalších 7 výskytů dokumentuje extenzi pojmového významu (podtrženo) na jedné straně, současně pak užívání pouze části výše uvedených sémů (v závorce):

- „[...]řešení konfliktů, může být nevěra způsob, jak tunelovat veškerou pozitivní i erotickou energii ze vztahu úplně jinam [...]“ (narušení zájmů, vyprázdnění, škodlivost);
- „[...] této významné historické události. Nenechme si však zbytečně tunelovat naše dějiny, protože platilo, platí a bude [...]“ (narušení zájmů, neetičnost, vyprázdnění, škodlivost);
- „Neduplikuje to náhodou IV. článek smlouvy o NATO? Netunelujete alianci? To nebude smlouva o společné obraně, [...]“ (netransparentnost, narušení zájmů, vyprázdnění, škodlivost);
- „Ti chtěli vtisknout nadnárodní monarchii německý ráz, čímž tunelovali to, čemu se říkalo rakouské poslání – být ochráncem [...]“ (vyprázdňování);
- „[...]můžete vidět elegantnější řešení – nechat Outlook, aby tuneloval svoji běžnou RPC komunikaci přes HTTP [...]“ (vyprázdnění);
- „[...]státní správu za letošní rok. Městské části jsou tunelovány státem,“ řekl starosta Prahy 19 Pavel Žďárský [...]“ (narušení zájmů, vyprázdnění, škoda, škodlivost);
- „Je to určitá forma občanské opozice. Nemáme v úmyslu tunelovat ODS, jak nedávno prohlásil pan premiér [...]“ (netransparentnost, narušení zájmů, vyprázdnění, škodlivost).

57 Viz dále **Faktor nestrannosti, Aspekt neutrality, Výrazově nápadné aktualizací lexikální prostředky, 2.2.1.1 Stylový příznak**.

58 Korpus Syn2010, hledán výraz, cit. 31. 3. 2014. Dostupné z: [https://kontext.korpus.cz/run.cgi/first?shuffle=1&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=cqlrow&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&cql=\[lemma%3D%22%28%3Fi%29tunelovat%22\]&iquery=tunelovat&cnc-portal-case-insensitive=on&cnc-portal-lemmatization=on](https://kontext.korpus.cz/run.cgi/first?shuffle=1&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=cqlrow&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&cql=[lemma%3D%22%28%3Fi%29tunelovat%22]&iquery=tunelovat&cnc-portal-case-insensitive=on&cnc-portal-lemmatization=on).

Ve 2 výskytech byla lexikální jednotka užitá v dominantním pojmovém významu, jenž odpovídá slovníkovému vymezení (viz 31 výskytů pojmu v základním vymezení). Smyslem byl slovní humor, k jeho dosažení byla využita homonymie. Kontextualizováno bylo slovo „*tunelovat*“ s návštěvou kolektorových tunelů pod budovou České národní banky. Jde o realizace:

- „[...] samozřejmě pokračovat, myslí si Svoboda. Tady jsme tunelovali národní banku. Redaktorka MF DNES navštívila čtyřkilometrovou síť kolektorů [...]“;
- „[...] téměř stometrovou chodbou pod ulicí Sukova. ‚Tady jsme tunelovali Českou národní banku,‘ směje se Milan Hellinger [...]“.

Ve 3 výskytech byl obsah pojmu nejasný, nevyvoditelný:

- „[...] ať tunelujete, jak tunelujete, pořád je co tunelovat. Že se demontáže všech tradic ještě dožiji [...]“;
- „[...] Rathem. (Bendl pro změnu prohlásil, že Rath tuneluje lékařskou komoru, pozn. red.) Tam jsem rozhodl totožně [...]“;
- „[...] začala tunelovat. A vůbec – už samo slovo ‚tunelovat‘ patří k těm nejohavnějším eufemismům, patří do řady [...]“.

V 1 výskytu byla jednotka využita jako technický terminologický pojem:

- „[...] v důsledku tunelového efektu mu zcela nezabraňuje: systém může tunelovat z údolí A do údolí B. Jestliže je tato teorie [...]“.

V 1 výskytu byla jednotka použita ve smyslu „vytvářet díry do hmotného předmětu“:

- „[...] díry, které zejí v mé hotelové moskytiéře, jsou totiž tunelovány zcela neomylně a s téměř neúnosnou frekvencí [...]“.

Uvést lze i další žurnalistická užití jednotky „*tunelovat*“ po roce 2009 (tímto rokem je limitován užitý korpus Syn2010), jež obsahují extenzi dominantního obsahu pojmu identifikovanou ve výše uvedených sedmi textech. Články byly vyhledány na základě zadání klíčového slova „*tunelovat*“ do internetového prohlížeče. Naznačují ustalování obsahu pojmu v daných kontextech. K článku z oblasti informačních technologií, v němž jsme identifikovali sém „vyprazdňování“, byl nalezen článek obsahující identický sém, a to „*Tuneluji, tuneluješ, tunelujeme: jak a k čemu*“⁵⁹ (o tunelování elektronických systémů), ale také článek „*Mobilní internet pustí operátorům žilou, lidé se učí ‚tunelovat‘ telefonní hovory*“⁶⁰ (o tunelování telefonních hovorů prostřednictvím VoIP služby), který využívá i dalších sémů, a to „narušení zájmů, finanční hodnoty, škoda“. K článku vztahujícímu se ke smlouvě o NATO, v němž jsme identifikovali sémy „netransparentnost, narušení zájmů, vyprázdnění, škodlivost“, jsme našli z pohledu sémantické struktury identický text „*Tunelování americké ústavy a základní práva v ohrožení*“.⁶¹

Dalším příkladem může být metonymické pojmenování „*šmejdi*“, jež představuje následnou sémantickou derivaci vcházející z invariantního významu slova „podřadné zboží, bezcenná věc, brak“ a variantních významů „podvodné jednání, nepoctivý obchod“ a „darebák, ničema“ (významy dle SSJČ). Primárně se jedná o relativně nové označení prodejců na organizovaných prodejních akcích spojených se zájezdem, jež jsou určené především pro osoby důchodového věku, na které je v jejich

59 Tuneluji, tuneluješ, tunelujeme: jak a k čemu [online]. *Root.cz* [2003-10-07]. Dostupné z: <http://www.root.cz/clanky/tuneluji-tunelujes-tunelujeme-jak-a-k-cemu/>.

60 Mobilní Internet pustí operátorům žilou, lidé se učí „tunelovat“ telefonní hovory [online]. *Lupa.cz* [2012-05-07]. Dostupné z: <http://www.lupa.cz/clanky/pusti-mobilni-internet-operatorum-zilou/>.

61 Tunelování americké ústavy a základní práva v ohrožení [online]. *Reformy.cz* [2014-08-01]. Dostupné z: <http://www.reformy.cz/zpravy/martin-panek-tunelovani-americke-ustavy-a-zakladni-prava-v-ohrozeni/>.

rámci vyvíjen hrubý nátlak.⁶² Proto také nebyla lexikální jednotka v tomto významu nalezena v korpusu Syn2010 (v ostatních významech pak byla nalezena ve 182 užitích)⁶³. Nelexikalizovaný význam jednotky je neustálený, otevřený, tedy potenciálně nepřesný, byť je relativně omezen lexikalizovanými významy jednotky (významem invariantním a významy variantními). Pojmenování je kromě výše uvedeného významu rovněž užíváno ve zobecněném významu, a to k označení jakýchkoliv prodejců, kteří užívají nekalých obchodních praktik. Na oba významy odkazuje článek „Přímí prodejci vzkazují: ‚Nejsme žádní šmejdi‘“⁶⁴.

1.6 NEPŘESNOST OZNAČENÍ V DŮSLEDKU CHYBNÉ VOLBY LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY ČI ZŘETELNÉHO ROZPORU POJMOVÉHO VÝZNAMU LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY S OZNAČOVANOU SKUTEČNOSTÍ

Původce sdělení se může v **důsledku nedostatečné věcné kompetence**, rovněž její úplné absence, čili **věcné neznalosti**, případně nedostatečné kompetence jazykové, čili **neznalosti sémantické**, dopustit **prostých chyb při označení skutečnosti**. Neznalost sémantická je dána tím, že ve vědomí původce sdělení nejsou zakotveny (či nejsou brány v potaz) veškeré sémy vymezující obsah pojmu lexikální jednotky. V procesu označování pak je volena systémová lexikální jednotka, jejíž jednotlivé sémy nekorelují beze zbytku s podstatnými a určujícími znaky pojmenovávané skutečnosti. Nejčastěji se jedná o nevhodnou volbu částečného synonyma, ale také užití paronyma. Příkladem může být záměna předložky „*kvůli*“ se sémou „účel“, „důvod“ předložkou „*díky*“ s kompatibilním sémem „příčina“, ovšem nekompatibilním sémem „zásluhovost, kladné hodnocení“ ve formulaci „*Euro se propadá díky problémům v eurozóně aneb kdo bude po Irsku další na řadě?*“⁶⁵. Analogicky záměna substantiva „*zastupitelstvo*“ substantivem „*parlament*“ v souslovném pojmenování „*městské zastupitelstvo*“ ve formulaci „*V městském parlamentu mají totiž převahu strany, které projekt Wanemi nepodporovaly [...]*“⁶⁶. Shodné sémy jsou „základní orgán“, „volený orgán“, „volený na čtyři roky“, rozdíl spočívá v sémach „orgán města“ v případě souslovného pojmenování „*městské zastupitelstvo*“ oproti „orgán státu“ v případě pojmenování „*parlament*“.⁶⁷

Původce sdělení může rovněž vědomě zvolit lexikální jednotku jejíž **pojmový význam je zřetelně v rozporu s označovanou skutečností**. Jedná se o jeden z typů inkongruence, jež je dále zmíněna v souvislosti k porušením kritéria absence hodnocení (viz dále **2.2 Hodnocení jako důsledek inkongruentního (nenáležitěho) užití lexikální jednotky**).

62 Lexikální jednotka užitá v uvedeném významu v dubnu 2013 v dokumentu Silvie Dymákové „Šmejdi“. Recenze: Šmejdi odhalují praktiky lidských hyen [online]. *Aktuálně.cz* [2013-18-04]. Dostupné z: <http://magazin.aktualne.cz/kultura/film/recenze-s-mejdi-odhaluji-praktiky-lidskych-hyen/r~i:article:772959/>.

63 Korpus Syn2010, hledán výraz, cit. 1. 11. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=lemmarow&iquery=&lemma=%C5%A1mejd&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all.

64 Přímí prodejci vzkazují: „Nejsme žádní šmejdi“ [online]. *Podnikatel.cz* [2013-05-08]. Dostupné z: <http://www.podnikatel.cz/clanky/primi-prodejci-vzkazuji-nejsme-zadni-smejdi/>.

65 Euro se propadá díky problémům v eurozóně aneb kdo bude po Irsku další na řadě? [online]. *Hospodářské noviny* [2010-06-12]. Dostupné z: <http://byznys.ihned.cz/c1-48479190-euro-se-propada-diky-problemum-v-eurozone-aneb-kdo-bude-po-irsku-dalsi-na-rade>.

66 Na smlouvách s Wanemi je podpis místostarosty [online]. *Deník.cz* [2010-12-11]. Dostupné z: http://sumpersky.denik.cz/zpravy_region/na-smlouvach-s-wanemi-je-podpis-mistostarosty-radn.html?reakce=862235.

67 Původce sdělení mohl být motivován snahou použít aktualizací pojmenovací jednotku. To ovšem nic nemění na tom, že jde o sémantickou chybu, jež může vést ke ztížení porozumění sdělení, v krajním případě k nepochopení.

2 KRITÉRIUM ABSENCE HODNOCENÍ

Smyslem požadavku absence hodnocení je, aby sdělení nenaplnovalo jinou než informativní či kompatibilní dokumentární funkci, brání tedy průniku výpovědi či úseků sdělení naplňujících funkce typické pro dílčí stylovou oblast publicistickou v užším smyslu, a to persvazivní, získávací, respektive edukativní.

2.1 HODNOTÍCÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

Základním rysem **hodnotících lexikálních jednotek** je to, že kromě denotativních sémů **obsahují také sém hodnocení** (evaluativní)⁶⁸, přičemž sém hodnocení má buď charakteristiku (hodnotící ráz) kladnou, či zápornou (například „*chytrý*“ vs. „*hloupý*“). V žádném případě se tedy nejedná o **označení odrážející** podstatné věcné a určující znaky pojmenovávané **skutečností**. J. V. Bečka v této souvislosti konstatuje, že jedna a táž **skutečnost (objekt) může být** ze strany různých původců **hodnocena různě**, dokonce i **protikladně** (BEČKA 1986: 23). **Sém hodnocení** může mít **kvalitativní** podstatu („*chytrý, hloupý*“), případně je **determinován** přítomností **sému neurčitého množství, velikosti, rozsahu a míry**, jak je tomu u adherentně kvantitativně neurčitých příslovcí míry „*méně, více*“ (viz výše **1.3.1.3 Adherentní kvantitativní neurčitost**) a části inherentně kvantitativně neurčitých pojmenování. Ostatní inherentně kvantitativně neurčitá pojmenování pak obsahují **sém intenzity neurčitého množství** (obojí viz výše **Kritérium přesnosti vyjádření, 1.3.2.2 Inherentní kvantitativní neurčitost**). V důsledku toho, že hodnotící lexikum umožňuje původci výpovědi vyjádřit názor, zaujmout stanovisko, proniká jeho užitím do sdělení subjektivita. Z tohoto důvodu sémiotika považuje hodnocení (evaluaci) za pragmatický postojový rys významu, čili konotaci.

Volba hodnotící lexikální jednotky ze strany původce představuje výslednici mentální operace, v jejímž rámci působí řada individuálních faktorů, jež stylistika označuje za subjektivní činitele, mj. vědomostní a zkušenostní báze autora, vnímání předmětné skutečnosti, osobní vztah k ní, okolnosti této skutečnosti (situační faktory) a jejich vnímání autorem či také momentální nálada. Fakt, že hodnocení přímo nevyovídá o skutečnosti, a potenciální různost hodnocení téže skutečnosti více autory jsou důvodem, proč je přítomnost hodnocení ve zpravodajském sdělení příznaková a je identifikována jako porušení aspektu pravdivosti. Jedná se navíc o porušení zásadní. Užitím hodnotícího lexika je zařazeno do výpovědi stručné tvrzení, jež příjemce nemusí odlišit od konstatování faktů (souvisí se skutečností, že zpravodajství je prezentováno jako informativní, objektivní, pravdivé atd. – viz teoretické zakotvení normativního konceptu zásad informační kvality), tudíž je přijme a interpretuje jako informaci. Efekt užití hodnotícího lexika může posílit, pokud je užito jednotek lexikálně příznakových, zejména **expresivních**, v širším chápání aktualizáčních, a to **jako podpůrného prostředku hodnocení**, jež je v kontextu vyjádřeno nociónální lexikální jednotkou, případně **jako přímého nosiče hodnocení**. (Hodnotící expresiva jsou pojednána dále v rámci části věnované lexikálním jednotkám porušujícím faktor nestrannosti, aspekt neutrality. Viz dále **Faktor nestrannosti, Aspekt neutrality, 2 Aktualizační lexikální jednotky**.)

Autor může k zesílení (persvazivního, získávacího či edukativního) efektu použít také řetězení hodnotících pojmenování, například „*lokální politický problém*“, případně, jak uvádí J. V. Bečka, jejich násobení (BEČKA 1986: 24), například „*nevýznamný, směšný pidiprobém*“, případně kombinaci obojího.

J. V. Bečka uvádí několik typů lexikálních jednotek s hodnotícím charakterem.

Rozlišuje jednotky, jež samy o sobě vyjadřují pouze hodnocení, nemají další věcný význam, který získávají až v užití, například slovo „*protiva*“. Dále lexikální jednotky, jež mají věcný význam a hodnotící platnost jej pouze doprovází, kam náleží mj. vyjádření duševních vlastností, charakterizační

68 Specifické postavení mají jednotky, které vyjadřují pouze hodnocení, nemají jiný věcný význam (viz dále).

adjektiva a substantiva, abstrakta vlastností či odvozeniny od nich, například „*bystrý, bystře, hloupost, chytrák, chytrost, krása, je bačkora* (= synonymum „slaboch“), *krásný, krásně, nenasyta, nenasytně, opatrně, opatrnost, rychle, rychlý, vzít roha* (= synonymum „utéct“)“; zvláštní skupinu tvoří substantiva a slovesa vyjadřující negativně vnímané společenské skutečnosti, včetně odvozenin, například „*kšeft, kšeftování, kšeftovat; tunelář, tunelování, tunelovat* (metaforické pojmenování, publicismus – viz výše⁶⁹)“. Kromě výše uvedených typů existuje řada dalších substantiv a sloves, případně slov odvozených, s kladným či záporným hodnotícím doprovodem, část z nich má charakter synonymních označení k nehodnotícím jednotkám, například „*pracovat × dřít, makat*“ (souvisí s intenzifikací – viz zde dále, rovněž s expresivitou), „*růst × bujet i bujení*“.

Další skupinu tvoří lexikální jednotky, u nichž je hodnocení přímo součástí věcného významu, například „*drnčet, kritizovat, nedostatek, oceňovat, profit, význam*“.

Zvláštní skupinu představují lexikální jednotky hodnotící, které ovšem nemají zřejmý ráz (kladné × záporné) hodnocení, kromě výše uvedeného příkladu „*překvapit*“ také například „*(pozitivně × negativně) hodnotit, (kladný × záporný) ohlas, (kladná × záporná) reakce*“. (BEČKA 1992: 113–114; BEČKA 1986: 23–24)

Poznámka

Za porušení kritéria absence hodnocení nelze ve zpravodajských sděleních považovat, je-li užitá jednotka původně hodnotící, která však nabyla charakteru termínu, s výjimkou užití terminologické jednotky ve zřetelném (věcném) rozporu s označovanou skutečností (viz zde dále). Terminologické jednotky obsahující hodnotící lexikum z jazykového pohledu prošly procesem terminologizace, v jehož rámci ztratily veškeré příznaky, tedy i příznak hodnotící, získaly charakter označení, jež přesně a jednoznačně odráží věcné a určující znaky pojmenovávané **skutečnosti**. Příkladem užití terminologických jednotek je formulace „*Zadržen byl pachatel trestného činu.*“.

2.2 HODNOCENÍ JAKO DŮSLEDEK INKONGRUENTNÍHO (NENÁLEŽITÉHO) UŽITÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

Specifický typ hodnocení, který je spojen s užitím lexikálních prostředků, představuje **inkongruentní užití lexikální jednotky, tedy je-li užitá ve vztahu k bezprostřednímu kontextu zřetelně nenáležitě z hlediska věcného významu, spoluvýznamu či lexikálního příznaku**.

Jedná se o součást širšího jazykového jevu označovaného jako tzv. **kontextová expresivita**. Ta je založena na kontrastu způsobeném užitím výrazových prostředků, jež neodpovídají kontextu svým věcným významem, případně svou pragmatickou charakteristikou. Může jít o nesoulad sémantiky výpovědi a sémantické charakteristiky užitých paralingválních, rovněž extralingválních prostředků, užití pro komunikát stylově nekompatibilních formantů, sémanticky nekompatibilních lexikálních jednotek. Princip jevu je založen na zdánlivém logickém rozporu (v důsledku sémantické nekompatibility) mezi částmi výpovědi či uvnitř výpovědních sekvencí. Vzhledem k tomu, že kontextová expresivita je realizována prostřednictvím prostředků různých jazykových plánů či doprovodných systémů a souvisí s výpovědní sémantikou, je považována, jak uvádí E. Minářová, za jev stylistický (MINÁŘOVÁ 2011: 234).

Přes toto vymezení se kontextovou expresivitou lexikologie zabývá či se jí dotýká, přesněji jejích projevů vázaných na užití lexikálních jednotek, souvisí s ní J. Filipcem zmiňovaná problematika změn konotačních sémů vlivem kontextu (FILIPEC – ČERMÁK 1985: 71). V lexikální rovině kontextová expresivita vzniká v bezprostředním kontextu, nikoliv v komplexní výpovědní perspektivě, je založena na inkongruentním, zřetelně nenáležitém užití lexikálních jednotek. Důsledkem pak je přítomnost

69 Okazionální a ne zcela lexikalizované metafory jsou vytvářeny za účelem neotřelého hodnotícího pojmenování skutečnosti, začasť mají ironický charakter (viz výše například „*čunkovat, odklonit, tunelovat*“).

hodnocení označované skutečnosti, které má primárně charakter (ráz) negativně hodnotící, jde o **ironii**.⁷⁰ Jsme si vědomi, že definiční rámec ironie se u různých lingvistů či literárních vědců liší, zejména pokud se týká rozsahu jevu⁷¹. My vycházíme ze základní charakteristiky, že typickým rysem ironie je ironický signál, jehož přítomnost ve výpovědi upozorňuje příjemce, že význam slov je ironicky posunut (TROST 1997: 81). Signálem je v daném případě právě zřetelná nenáležitost užití lexikální jednotky.

Hodnocení v důsledku zřetelně nenáležitého užití lexikální jednotky může být dosaženo dvěma způsoby.

V prvním případě jde o užití jednotek neobsahujících žádný pragmatický sém, jež nejsou ani jinak lexikálně příznakové, jsou však **inkongruentní v důsledku zřetelného rozporu pojmového významu (denotace) s označovanou skutečností**, přičemž rozpor je zjevný z bezprostředního kontextu, například „*Předložil své třístránkové dílo.*“. Takto užití lexikální jednotky mají současně **potenciál porušit kritérium přesnosti označení**.

Druhým případem je užití jednotek, které jsou sice z hlediska pojmového významu **v souladu s označovanou skutečností**, ovšem jsou **inkongruentní v důsledku přítomnosti stylové konotace**, případně v důsledku **kombinace** stylové konotace **s časovou charakteristikou**. Týká se to jednotek, které mají v sémantické struktuře obsažen **stylém knižní, poetický, hovorový**, v rámci knižních jednotek se pak jedná zejména o **zastaralé archaismy**, přičemž **stylový charakter sdělení užití** takových prostředků **vyklučuje, jsou s ním ve zřetelném rozporu**. Hodnocení skutečnosti zde při zachování shody pojmového významu lexikální jednotky očekávané a skutečně užití tedy vyplývá z výrazného kontrastu, rozporu mezi ve zpravodajském sdělení očekávanou neutrální, nepříznačnou lexikální jednotkou a příznakovým charakterem skutečně užití lexikální jednotky (se stylovým či současně časovým příznakem).

Například knižní a současně archaická jednotka „*jazykozpyt*“ při užití v odpovídajícím kontextu, kde výpověď je vztažena k minulosti, například „*Lingvistika byla dříve nazývána jazykozpyt.*“, nemá inkongruentní charakter, tudíž nenabývá charakteru hodnotícího. Naproti tomu v kontextu, v němž je výpověď vztažena k současnosti, například „*Dnešní jazykozpytci si nevědí rady.*“, má lexikální jednotka inkongruentní charakter, v důsledku jejího užití pak nabývá výpověď potenciálního (implicitně) negativně hodnotícího charakteru (rázu). Analogicky poetismus „*veršotepec*“ v potenciálně hodnotícím (implicitně) negativním užití ve formulaci „*Tento veršotepec 21. století [...]*“. Analogicky v případě lexikální jednotky bez časové charakteristiky, ovšem s hovorovou konotací „*pacoš*“ ve formulaci „*Nějací pacoší jej vůbec nezajímali.*“.

Poznámka

Při zachování sémantické shody pojmového významu lexikální jednotky s označovanou skutečností nepředpokládáme ve zpravodajských sděleních inkongruenci termínů v důsledku přítomnosti stylového konotačního sému. Důvodem je, že odborný styl, jehož lexikální vrstvu termíny tvoří, společně se zpravodajstvím představují vysoce normované pragmatické styly, jež předpokládají užití přesného, jednoznačného spisovného lexika, které umožňuje přímé označení skutečnosti, což termíny splňují. Více k postavení termínů ve zpravodajských sděleních viz dále **Faktor nestrannosti, Aspekt neutrality, 2.2.1.1 Stylový příznak**.

Kombinaci předchozích dvou variant představuje **třetí případ**, kdy autor sdělení může přistoupit ke zdůraznění rozporu tak, že využije nejen **rozporu pojmového významu s označovanou skutečností**, ale současně také rozporu **mezi stylovým charakterem sdělení a stylovým příznakem lexikální jednotky**, případně rozporu mezi **časovým zakotvením výpovědi a časovým příznakem lexikální jednotky**. Využít lze rovněž expresivity. Výsledkem je zesílení hodnocení skutečnosti. Příkladem může být užití pojmenovací jednotky „*zbrojnoš*“ ve formulaci s negativně hodnotícím rázem

70 Neodmyslitelnou součástí je pak také výrazová nápadnost, která z pohledu zásad informační kvality porušuje neutralitu v rámci faktoru nestrannosti. Viz **2.2.2 Inkongruentně užití lexikální prostředky (lexikálně podmíněná kontextová expresivita)**.

71 Srov. FILIPEČ – ČERMÁK 1985: 111, HRABÁK 1977: 153, MISTRÍK 1985: 143.

„Dostavili se zbrojnoši ze zásahové jednotky.“. Jedná se o historismus, jenž má charakter termínu, v daném kontextu je zřetelný rozpor mezi označovanou skutečností a pojmovým významem lexikální jednotky, který je umocněn rozparem mezi časovým zakotvením výpovědi a časovou charakteristikou pojmenovací jednotky. Příkladem, kde je hodnocení založeno jak na rozporu pojmového významu a označované skutečnosti, tak na hodnotící expresivitě, může být spojení „*třicetiletý hošíček*“, využívající inherentního hodnotícího expresiva „*hošíček*“, či „*stokilová laň*“, využívající adherentního hodnotícího expresiva „*laň*“ (tedy polysémií jednotky ve variantním významu). V uvedených případech jde současně o specifický typ přepólování kvalitativní charakteristiky (rázu) inherentně či adherentně expresivní jednotky, a to právě v důsledku inkongruence⁷². Analogicky v případě užití lexikální jednotky „*enšpígl*“ ve slovníkovém významu „šibal, šasek, čtverák, šprýmař, taškár: ten kluk je takový malý enšpígl“ (SSJČ⁷³) ve formulaci „*Je to takový ubřečený enšpígl*.“. Hodnocení je rovněž vázáno jak na rozpor pojmového významu a označované skutečnosti, tak na hodnotící (přepólovanou) expresivitu, dále na stylovou konotaci a časový příznak.

Poznámka

Všechny případy hodnocení v důsledku inkongruentně užití lexikální jednotky náleží současně k výrazově nápadným jednotkám, které porušují aspekt neutrality, faktor nestrannosti (viz **2.2.1 Výrazově nápadné aktualizační lexikální jednotky**).

2.3 HODNOCENÍ V DŮSLEDKU PŘÍTOMNOSTI SÉMU INTENZITY – INTENZIFIKACE OZNAČENÍ

V části věnované porušení kritéria přesnosti jsme identifikovali jako příznakové lexikální jednotky inherentně kvantitativně neurčitě (viz výše **Kritérium přesnosti vyjádření, 1.3.2.2 Inherentní kvantitativní neurčitost**), v jejich rámci pak ty z nich, které mají schopnost vyjadřovat **intenzitu neurčitého množství, velikosti, rozsahu a míry, obsahují tedy kvantitativní sém intenzity**. Smyslem užití hodnotících neurčitých lexikálních jednotek obsahujících sém intenzity je prezentovat hodnocenou skutečnost (substance organické či neorganické, jevy, vlastnosti, děje, stavy a okolnosti, rovněž jejich vzájemné vztahy) jako významnou, důležitou, zásadní, výrazně pozitivní, či ji naopak prezentovat jako bezvýznamnou, nedůležitou, výrazně negativní. Vyjádření intenzity bývá **spojeno** s užitím aktivizačních jazykových prostředků, zejména **s expresivitou**, důsledkem je snazší (zamýšlené, či nevědomé) persvazivní, získávací či edukativní působení na příjemce (viz dále **Faktor nestrannosti, Aspekt neutrality, 1 Prostředky stylově aktivní – aktualizace**).

2.4 HODNOTÍCÍ CHARAKTER FRAZEOLISMŮ, JEŽ MAJÍ CHARAKTER VĚTNÉ ČI NADVĚTNÉ PROMLUVY, A FRAZEOLISMŮ NEVĚTNÝCH S POTENCIÁLNÍM POJMOVÝM VÝZNAMEM

V případě jednotek přímé nominace, uzuálních zástupných pojmenování polysémií a nevětných frazeologismů (kromě nevětných frazeologismů s dále uváděným pojmovým významem potenciálním) sém hodnocení být přítomen může, ale také nemusí. **Sém hodnocení je však součástí všech větných a přechodových frazémů, včetně přirovnání**. Jde o důsledek toho, že vznikají buď jako obrazné zobecnění opakujících se jedinečných skutečností, případně představují připodobnění, analogii ke skutečnosti, a to v případě rčení, pořekadel, pranostik. Anebo jsou zobecněním sociokulturních stan-

72 K inkongruentně užitým lexikálním jednotkám neřadíme prosté kontextové přepólování kvalitativní hodnotící charakteristiky (rázu) adherentních či inherentních expresiv, případně zeslabení, zesílení jejich kvantitativní charakteristiky.

73 SSJČ [online] [2014-21-10]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=en%C5%A1p%C3%AD-gl&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

dardů či významných dějinných událostí i fiktivních literárních dějů, jedná se o přísloví jako průpovědi s mravním, etickým poučením. Obě výše uvedené motivace vzniku pak nalezneme u okřídlených spojení a kulturních frazémů (viz i výše **Kritérium přesnosti vyjádření, 1.5.3 Nepřesnost zobecňujících zástupných pojmenovacích jednotek ve formě větné či nadvětné promluvy**).

V případě části frazeologismů charakteru větné či nadvětné promluvy kromě toho, že představují zobecnění skutečností či připodobnění, analogii ke skutečnosti může být jejich hodnotící charakter také důsledkem skutečnosti, že mají **potenciální pojmový význam**, vykazují přítomnost **významového odstínu**. Totéž se týká části **nevětných frazeologismů**.⁷⁴ Povaha těchto pojmenování je zobecňující či charakterizační, tudíž hodnotící.

2.5 HODNOCENÍ U POJMENOVÁNÍ OKAZIONÁLNÍCH A NE ZCELA LEXIKALIZOVANÝCH

V. Staněk okazionalismus, na rozdíl od vlastních neologismů, považuje za výsledek individuálního řečového aktu, který vzniká spontánně v „okamžiku myšlenkového pochodu a jeho řečové realizace; autor jím často vyjadřuje svůj subjektivní pohled na určitý jev“, charakterizuje jej jako „lexikální jazykový prostředek, který je výrazem postoje pisatele nebo mluvčího k předmětu sdělení“ (STANĚK 2002: 57). Z toho vyplývá zřetelný hodnotící potenciál okazionalismů, tedy i původních okazionalismů, jež v publicistické oblasti pronikly do širšího užívání (publicismy), ovšem nejsou stále plně lexikalizované (viz výše **Kritérium přesnosti vyjádření, 1.5.5 Nepřesnost zástupných pojmenovacích jednotek nelexikalizovaných (aktuálních)**).

3 TAXONOMIE LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ S POTENCIÁLEM PORUŠIT ASPEKT PRAVDIVOSTI

3.1 LEXIKÁLNÍ PROSTŘEDKY S POTENCIÁLEM PORUŠIT KRITÉRIUM PŘESNOSTI

Pojmenování adherentně kvalitativně neurčitá
Pojmenování adherentně kvantitativně neurčitá užívající určité číslovky
Pojmenování hyperonymní (monosémní i polysémní)
Pojmenování konkrétní užitá ve zobecňující, generalizované platnosti
Pojmenování okazionální a ne zcela lexikalizovaná nehodnotící
<i>Metodologická poznámka:</i> <i>Ne zcela lexikalizované jednotky náleží současně mezi vlastní neologismy.</i>
Prostá chyba při volbě označovací jednotky

74 K jejich identifikaci viz výše **Kritérium přesnosti vyjádření, 1.5.4 Nepřesnost zástupných pojmenovacích jednotek v důsledku přítomnosti významového odstínu**.

3.2 LEXIKÁLNÍ PROSTŘEDKY S POTENCIÁLEM PORUŠIT SOUČASNĚ KRITÉRIUM PŘESNOSTI A ABSENCE HODNOCENÍ

Hodnotící expresiva nepřesně označující skutečnost
Pojmenování adherentně kvantitativně neurčitá obsahující sém množství, velikosti, rozsahu a míry
Pojmenování inherentně kvalitativně neurčitá bez sému množství, velikosti, rozsahu a míry
Pojmenování inherentně kvantitativně neurčitá intenzifikační
Pojmenování inherentně kvantitativně neurčitá obsahující neurčitý sém množství, velikosti, rozsahu a míry (bez sému intenzity)
Pojmenování inkongruentní (denotačně) nepřesně označující skutečnost
Pojmenování okazionální a ne zcela lexikalizovaná hodnotící <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Ne zcela lexikalizované jednotky náleží současně mezi vlastní neologismy.</i>
Pojmenování s obecným, neostrým obsahem pojmu
Pojmenování s účelově posunutým obsahem pojmu <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Mezi prostředky tohoto typu náleží taková pojmenování jevů a souvislostí komplexních, složitých a abstraktních terminologického původu, u nichž je obsah pojmu v širším kontextu vymezen selektivně.</i>
Pojmenování se zobecněným obsahem pojmu <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Mezi prostředky tohoto typu náleží taková pojmenování jevů a souvislostí komplexních, složitých a abstraktních terminologického původu, která jsou v textu řazena bez vymezení obsahu pojmu.</i>
Pojmenování zástupná polysémní, frazeologická obsahující v sémantické struktuře významový odstín <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Mezi frazeologická zástupná pojmenování tohoto typu náleží kromě nevětných frazémů s významovým odstínem rovněž část zde výše uvedených větných a nadvětných frazémů, pokud obsahují významový odstín.</i>
Pojmenování zástupná ve formě větného či nadvětného frazému

3.3 LEXIKÁLNÍ PROSTŘEDKY S POTENCIÁLEM PORUŠIT KRITÉRIUM ABSENCE HODNOCENÍ

Hodnotící expresiva přesně označující skutečnost
Hodnotící nevětné frazeologismy a idiomy přesně označující skutečnost <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Mezi prostředky tohoto typu náleží nevětné frazeologismy, jež neobsahují významový odstín.</i>
Pojmenování monosémní a polysémní hodnotící
Pojmenování stylově inkongruentní (přesná)

Metodologická poznámka k hodnoticímu lexiku

V případě, že ve výpovědi dochází k řetězení hodnotících pojmenování, je nezbytné v rámci analýzy každou lexikální jednotku započítat zvlášť, a to vždy v odpovídající kategorii (lexika porušujícího kritérium přesnosti a absence hodnocení či lexika porušujícího kritérium absence hodnocení).

I.B – ASPEKT INFORMATIVNOSTI

Normativní požadavek **informativnosti** předpokládá, že původce zpracuje sdělení tak, aby jej mohl příjemce snadno zachytit, porozumět mu a pochopit jej, jedná se tedy o **požadavek srozumitelnosti zpravodajského sdělení**. Ten tvoří základ zpravodajského dílčího stylového typu, uváděn je ve všech stylistikách. Zatímco porušení ostatních normativních požadavků, vyplývajících ze zásad informační kvality, může být v zájmu autora sdělení či může být přímo požadováno mediální institucí, například v redakčních manuálech, v případě aspektu informativnosti je tomu právě naopak, srozumitelnost je vyžadována (JÍLEK 2009: 65–66). Důležité je ovšem upozornit, že ne všechny prostředky, jež podporují srozumitelnost, současně vyhovují ostatním aspektům a dílčím kritériím zásad informační kvality, což v odpovídajících částech textu vždy konstatujeme. Příkladem může být srozumitelné, ovšem nepřesné či hodnotící, případně expresivní lexikum.

K **porušení informativnosti** ve sděleních dochází ze dvou příčin. První z nich je **nedostatečná věcná či jazyková kompetence**, sémantická či systémová, v důsledku čehož se původce sdělení dopouští prostých chyb při označení skutečnosti. Užito může být ale také lexikum, které je sice zvoleno sémanticky korektně, ovšem bez znalosti limitů použitelnosti, jež vyplývají z charakteristiky předpokládaného příjemce mediálního sdělení⁷⁵. Druhou příčinou porušení informativnosti je **sledování jiného než informativního záměru** ze strany autora či mediální instituce, a tedy potenciálně manipulativní volba například internacionálního terminologického lexika zobecněného, případně lexika s posunutým významem (viz výše přesnost označení). Cílem může být také intelektualizace sdělení, autor v takovém případě volí lexikum exkluzivní, domácí i internacionální (viz dále knižní stylový příznak).

Poznámka k identifikaci lexika s nízkou četností výskytu

Lexikum, které porušuje informativnost, stojí mimo běžnou aktivní a pasivní slovní zásobu uživatelů jazyka. Ti pojmenování vůbec neznají, případně je zaznamenali, ale neznají jejich pojmový význam. Typickým rysem lexikálních jednotek stojících mimo běžnou aktivní a pasivní slovní zásobu je nízká četnost výskytu.⁷⁶ Pro identifikaci lexika s nízkou četností výskytu, v případě sledování potenciálního porušení aspektu informativnosti ve zpravodajství se jedná o jednotky, jež odpovídají systémové charakteristice jednotek s časovým příznakem (archaismy, historismy, neologismy), jednotek internacionálních, jednotek vymezených územně (dialektismy, regionalismy) či vazbou na specifické sféry komunikace dle sociální a profesní příslušnosti (slangismy, argotismy), případně jednotek se stylovým konotačním sémem (knižní slova a termíny), je možné využít Českého národního korpusu⁷⁷.

Potenciál porušit aspekt informativnosti lze přisoudit takovým pojmenováním, u nichž je v Českém národním korpusu, ve spojených korpusech řady Syn, při omezení na korpus Syn2010 a Syn2013pub⁷⁸, ve všech typech textů průměrný počet výskytů sledované jednotky nebo slova v hypotetickém textu/korpusu o délce 1 milion slov do výše 1,5 včetně, a to při zaokrouhlení setin výskytu dolů.⁷⁹ Kritérium jsme stanovili na horní hranici zachycených průměrných počtů výskytů u dále uváděných příkladů lexikálních jednotek s výše uvedenými příznaky (časový příznak, internacionální původ, územní, sociální charakteristika, stylová konotace), z jejichž systémové charakteristiky vyplývá omezená srozumitelnost vně skupin mluvčích, jež tyto prostředky používají. Příslušnost k odpo-

75 K médií konstruovanému charakteru příjemce (publika) viz JÍLEK 2009: 66.

76 Tyto lexikální jednotky jsou v oblasti lexikografie označovány jako slova řídka (HAUSER 1980: 58).

77 Veškeré příklady lexikálních jednotek uváděné v části věnované aspektu informativnosti byly nalezené v reálných textech. Není-li uveden jiný zdroj, byly zdrojem textu spojené korpusy řady Syn, při omezení na korpus Syn2010 a Syn2013pub.

78 Český národní korpus – SYN [online]. [2014-01-11 – 2014-17-11]. Dostupný z: <http://www.korpus.cz>.

79 Volba hypotetického korpusu o délce 1 milion slov, v jeho rámci pak všech typů textů je motivována snahou zamezit zkreslení, které by mohla způsobit vysoká frekvence výskytu jednotek v relativně malém počtu textů, případně módnost, nadměrné užívání lexikální jednotky v jedné (publicistické) stylové oblasti.

vídajícím typům příznaků jsme, není-li uvedeno jinak, zjišťovali v SSJČ⁸⁰. Stejný zdroj byl užit, není-li uvedeno jinak, v případě slovníkového významu.

Pro srovnání uvádíme příklady průměrných počtů výskytů nociónálních pojmenování frekventovaných, jež náleží k jádru slovní zásoby: „asi“ (271,97), „dům“ (277,06), „chléb“ (11,36), „já“ (891,11), „jídlo“ (35,84), „matka“ (59,03), „mladý“ (274,89), „mluvit“ (101,43), „pracovat“ (139,59), „protože“ (276,63), „voda“ (192,38), „teplý“ v invariantním významu (23,24), „učit“ (38,63).

1 PORUŠENÍ INFORMATIVNOSTI U LEXIKA S ČASOVÝM PŘÍZNAKEM

1.1 ARCHAISMY A HISTORISMY

Zastarávání lexikálních jednotek **souvisí se společensky podmíněným vývojem jazyka**. V případě archaismů lze rozlišovat **lexikální jednotky zastarávající**, jejichž vnímání příjemci je **vázáno na věk, případně vzdělání**. Jedná se o lexikální prostředky v relativně nedávné době nahrazené jinými časově neutrálními synonymními pojmenováními. Pro **starší uživatele** jazyka, kteří se s nimi seznámili v průběhu své jazykové výchovy a následně je užívali, jsou tato pojmenování **srozumitelná**. Naopak **mladší uživatelé** jazyka zastarávající pojmenování neužívají, pokud se s nimi neseznámili v rámci (sebe)vzdělávání, nemusí znát jejich pojmový význam, tudíž se pro ně jedná o lexikální prostředky **nesrozumitelné**.

Druhou skupinu archaismů tvoří **zastaralé lexikální jednotky**, tedy pojmenování, jež vyšla z užívání již v době vzdálené, a současní, žijící uživatelé jazyka se s nimi již nesetkali. Pokud nebyli s formou a pojmovým významem zastaralých archaismů seznámeni ve vzdělávacím procesu či se s nimi neseznámili v procesu sebevzdělávání, jsou pro ně **nesrozumitelné**.

S archaismy spojujeme stylový příznak, považujeme je za součást výrazů knižních. Příkladem mohou být jednotky „anžto“ (0,03), „apatyka“⁸¹ (0,12, v SSJČ označeno současně jako obecně české), „avízo“ (0,01), „cirka“ (0,12), „drahný“ (0,18), „funebrák“ (0,07), „chmelovina“ (0,01), „chrabrý“ (0,22), „škamna“ (0,12), „šlojír“ (0,01, synonymum „závoj“, v SSJČ, SSČ neuvedeno), „oř“ (0,57, v SSJČ označeno současně jako poetismus), „svit“ (0,40), „šenkýř“ (0,08), „vyňatá slova“ (0,00), „žal“ (1,03).

Historismy pak nejsou primárně vázány na jazykovou výchovu a osobní jazykovou zkušenost, nýbrž **souvisí s věcnými kompetencemi** jedince, jež získal v procesu (sebe)vzdělání či na základě zkušenosti. Jedná se o jednotky **vázané striktně na označovanou skutečnost**, jež vymizela v důsledku **společenského či technologického vývoje**. Z hlediska stylového příznaku historismy plní jednak funkci **termínů**, setkáváme se s nimi v terminologických systémech vědních oborů, byť takto nemusí být nutně označené ve slovnících spisovné češtiny, například „cimbuří“ (0,27, v SSJČ bez stylové hodnoty), „léno“ (0,18, v SSJČ označeno jako termín), „leník“ (0,03, v SSJČ označeno jako termín), „centurion“ (0,03, v SSJČ, SSČ neuvedeno), „mincmistr“ (0,03, v SSJČ označeno jako termín), „parkán“ (0,69, v SSJČ bez stylové hodnoty), „platněř“ (0,06, v SSJČ označeno jako termín), „poddanství“ (0,10, v SSJČ bez stylové hodnoty), „poddaný“ (1,22, v SSJČ bez stylové hodnoty), „práce“ (0,10, v SSJČ označeno jako termín), „sudlice“ (0,02, v SSJČ označeno jako termín), „travnice“ (0,00, ve významu „plachta na trávu a seno“, v SSJČ, SSČ neuvedeno). Jednak se jedná o **neterminologická označení dobových reálií**, například „kněžka“ (0,23), „kořenářka“ (0,13), „lazebník“ (0,32), „žnec“ (0,05)/„ženec“ (0,00).

80 Slovník spisovného jazyka českého [online]. [2014-01-11 – 2014-17-11]. Dostupný z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>.

81 Ve variantním tvaru „apatéka“, který uvádí SSJČ, v korpusech Syn2010 a Syn2013pub nenalezeno.

Archaismy porušují informativnost vždy, v případě historismů je tomu tak tehdy, pokud není v bezprostředním kontextu vymezen obsah pojmu, a to jak u historismů terminologických (termíny viz dále), tak neterminologických označení dobových reálií.

1.2 NEOLOGISMY

Vznik neologismů má základ jednak ve společenském a technologickém vývoji, jde o věcnou potřebu pojmenovat nové skutečnosti, zejména v odborné a prostě sdělovací oblasti. Jednak souvisí se záměrem vytvořit neotřelá pojmenování, například v publicistické či prostě sdělovací oblasti, případně souvisí s literární autorskou pojmenovací potřebou v esteticky sdělné oblasti. Rozlišovány jsou neologismy v širším slova smyslu, kam náleží pojmenování okazionální, tedy neperspektivní neologismy, mezi něž řadíme i aktualizované frazeologismy a nelexikalizované fráze, dále pojmenování autorská. Druhou skupinu představují neologismy v užším smyslu, tzv. vlastní neologismy, kam náleží jednotky motivované racionální technologickou a společenskou pojmenovací potřebou, jež mají potenciál stát se systémovou jednotkou. Řadíme sem rovněž aktualizací, neotřelá pojmenování, jež vstoupila do širšího užívání.⁸²

1.2.1 OKAZIONALISMY

V případě lexikálních jednotek okazionálních vyplývá porušení informativnosti z jejich jednorázového, případně omezeného užití. I proto se průměrný počet výskytů okazionálních slov a frází ve výše zmíněném hypotetickém textu o délce milion slov blíží hodnotě 0,00 či je jí rovný, například „alkoholizovat“ (0,00), „čunkiáda“ (0,00), „čunkačinka“ (0,00), „čunkafleky“ (0,00), „dutolebec“ (0,00), „malopodnikatel“ (0,02), „odklonit“ (0,00 v potenciálním, otevřeném pojmovém významu vyjádřitelném synonymními alternativami „zcizit“, „ukrást“, případně metajazykovým opisem „zjemňující označení pokusu o finanční podvod, poškození jiné osoby“), „zabíječka“ (0,01) ve významu film či činnost ve filmu; aktualizované frazeologismy a nelexikalizované fráze „člověk člověku člověkem“ (0,00), „grilování komisařů“⁸³ (0,00), „pojistka na taktiku“ (0,00), „zelený strom života“ (0,00), „jako by mi spadly klíče do kanálu“ (0,00).⁸⁴

Okazionální charakter mají rovněž vlastní poetismy (viz dále Faktor neustrannosti, Aspekt neutrality, 2.2.1 Výrazově nápadné aktualizací lexikální jednotky, stylový příznak), například „krasosmutně“ (0,02, v SSJČ, SSČ neuvedeno), „pábit“ (0,02) / „pábitel“ (0,11, v SSJČ, SSČ neuvedeno). Vyskytují-li se mimo původní autorské literární texty, pak zejména v rámci intertextuality.

1.2.2 NEOLOGISMY VLASTNÍ

Pomineme-li relativní obtížnost bezpečně identifikovat lexikální jednotku jako vlastní neologismus⁸⁵, je nezbytné upozornit na to, že pro hodnocení srozumitelnosti těchto pojmenování není rozhodný vždy pouze formální příznak novosti, jenž je indikován četností výskytu, ale u části neologismů musí být zohledněna specifická kritéria. U derivovaných jednotek, včetně derivovaných kompozit, derivov-

82 Srov. MARTINCOVÁ 1972: 284.

83 Juncker je s grilováním komisařů spokojen, přes menší problémy [online]. Týden.cz [2014-02-10]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/juncker-je-s-grilovanim-komisaru-spokojen-pres-mensi-problemy_320012.html#VDAOCVewStk.

84 Zdroje uváděných příkladů „čunkiáda“, „čunkačinka“, „čunkafleky“, „odklonit“, „pojistka na taktiku“, „zelený strom života“, „jako by mi spadly klíče do kanálu“, jejich užití a významy (v SSJČ, SSČ neuvedené) viz výše Aspekt pravdivosti, Kritérium přesnosti vyjádření, 1.5.5 Nepřesnost zástupných pojmenovacích jednotek nelexikalizovaných (aktuálních); „dutolebec“ viz dále Faktor neustrannosti, Aspekt neutrality, 2.1.2.5 Expresivita okazionálních a ne zcela lexikalizovaných zástupných pojmenování, aktualizovaných frazeologismů.

85 Srov. BACHMANNOVÁ 2002: 285, HAUSER 1980: 46–47.

vaných zkratkových a zkrácených slov, je nutné zvažovat charakter formantů a základových, respektive kořených slov, u nederivovaných kompozit pak pouze charakter základových, kořených slov, u zkratků je nezbytné zjistit, zda je zkratka v bezprostředním kontextu vysvětlena uvedením původního souslovného pojmenování, u terminologických neologismů, zda je v bezprostředním kontextu vymezen obsah pojmu.

1.2.2.1 Vlastní neologismy slovtvorné

Mezi slovtvornými neologismy rozlišujeme neologismy **derivační**, **abreviační**, tedy zkratky, zkratková, zkrácená, derivační zkratková a derivační zkrácená slova, **kompozita**.

Derivační neologismy nemají potenciál porušit informativnost:

- Je-li četnost výskytu vyšší než 1,5.
- Pokud četnost výskytu není vyšší než 1,5, ale formanty nemají internacionální charakter, kořená, základová slova jsou současně plně lexikalizovaná a nemají charakter do české slovní zásoby nezačleněných či ne zcela začleněných internacionalismů, případně nenáleží k lexiku s omezeným výskytem, tedy ke slovům knižním, termínům, lexiku s územním či sociálním příznakem (viz zde dále), o čemž rozhoduje četnost výskytu.

Kompozita – neologismy nemají potenciál porušit informativnost:

- Je-li četnost výskytu vyšší než 1,5.
- Pokud četnost výskytu není vyšší než 1,5, ale kritérium četnosti výskytu vyšší než 1,5 naplňují oba (všechny) komponenty, jimiž jsou tato kompozita tvořena (základová slova).
- Pokud není u dále derivovaných kompozit užito internacionálních formantů.

Neologické zkratky nemají potenciál porušit informativnost:

- Jsou-li vysvětlené uvedením původního souslovného pojmenování (viz i dále zkratky).
- Pokud zkratka není vysvětlena uvedením původního souslovného pojmenování, ale četnost výskytu zkratky je vyšší než 1,5.

Nederivovaná neologická zkratková a zkrácená slova nemají potenciál porušit informativnost, je-li četnost výskytu vyšší než 1,5.

Derivovaná neologická zkratková a zkrácená slova nemají potenciál porušit informativnost:

- Je-li četnost výskytu vyšší než 1,5.
- Pokud četnost výskytu není vyšší než 1,5, ale formanty nemají internacionální charakter a současně kritérium četnosti výskytu vyšší než 1,5 splňuje kořeně, základové slovo (analogicky jako u derivačních neologismů).

Poznámka

Mezi zkrácená slova řadíme i univerbismy, které mohou být jak derivované, tak nederivované.

Jako příklad **slovtvorných neologismů, jež informativnost neporušují**, lze uvést **derivační neologismus** „rozkrýt“, který je jak z pohledu formantu, tak i kořeného slova domácího původu, základové slovo „krýt“ je plně lexikalizované, zachycený výskyt je 6,57. Analogicky v případě lexikální jednotky „hladovkář“, kořeně slovo „hlad“, zachycený výskyt je 7,21; či u pojmenování „protilidovecký“, základové slovo „lidovec“ ve smyslu „člen strany KDU-ČSL“, zachycený výskyt je 22,04 .

Z **kompozit** můžeme uvést například „*cyklotrasa*“ (4,03), „*videozáznam*“ (2,20). Informativnost ale neporušuje ani lexikální jednotka „*videokonference*“, jejíž zachycený výskyt je sice pouze 0,23, četnost výskytu internacionálních komponentů je ovšem vyšší než 1,5 včetně, u komponentu „*video*“ je 14,62 a u komponentu „*konference*“ pak 31,76. Analogicky je tomu v případě neologismu „*cyklosetkání*“ (0,00), složeného z internacionálního komponentu „*cyklo*“ (zachycený výskyt viz dále) a domácího „*setkání*“ (50,62); „*videopřehrávač*“ (0,11), složené z internacionálního komponentu „*video*“ (14,62) a domácího „*přehrávač*“ (5,55).

Ze **zkratek**, pokud by nebyly v bezprostředním kontextu vymezené uvedením odpovídající soušlovné jednotky, například „*EU*“ (51,06), „*SMS*“ (11,55). Ze **zkratkových a zkrácených slov** například derivační zkratková lexikální jednotka „*smska*“ (0,23), a to vzhledem k tomu, že v případě kořeného slova „*SMS*“ je zachycený výskyt 11,55; případně nederivovaný univerbismus „*mobil*“ (20,05), synonymní soušlovné pojmenování „*mobilní telefon*“.

Jako příklady **slovtvorných neologismů s potenciálem porušit informativnost** lze uvést **derivační neologismy** „*antilidovec*“ (0,00) s internacionálním prefixem „*anti*“, případně „*exposlanec*“ (0,46) s internacionálním prefixem „*ex*“ či „*džihádista*“ (0,01) s internacionálním kořeným slovem „*džihád*“, jehož zachycený výskyt je 0,85, navíc internacionálním sufixem „*-ista*“.

Z **kompozit**, jež mají potenciál porušit informativnost v důsledku četnosti výskytu jednoho či obou komponentů nižší než 1,5 včetně, například „*cyklocomputer*“ (0,01), složené z internacionálních komponentů „*cyklo*“ („*cyklista*“ /31,76/, „*cyklistický*“ /9,36/) a „*computer*“ (1,21); „*ekoaktivista*“ (0,00), složené z internacionálních komponentů „*eko*“ (0,54) a „*aktivista*“ (1,04); „*mikroklima*“ (0,33), složené z internacionálních komponentů „*mikro*“ (0,11) a „*klima*“ (7,04); „*minivěž*“, složené z internacionálního komponentu „*mini*“ (0,03) a domácího „*věž*“ (25,47); „*videorekordér*“ (0,29), složené z internacionálních komponentů „*video*“ (14,62) a „*rekordér*“ (0,36).

Ze **zkratek**, pokud by nebyly v bezprostředním kontextu vymezené uvedením odpovídající soušlovné jednotky, například „*NERV*“ (0,50, ve významu „*Národní ekonomická rada vlády*“), „*OVM*“ (0,02, v obou významech, tedy jak „*Otázky Václava Moravce*“, tak „*orgán veřejné moci*“), „*SPOZ*“ (0,03, ve významu „*Strana práv občanů /Zemanovci/*“), „*SÚKL*“ (0,30, ve významu „*Státní ústav pro kontrolu léčiv*“). Ze **zkratkových a zkrácených slov** například derivační zkratková slova „*simka*“ (0,01), v jejímž případě je zachycený výskyt kořeného slova, zkratky „*SIM*“ (0,87); „*topka*“ (0,01), v jejímž případě je zachycený výskyt kořeného slova, zkratky „*TOP09*“ (0,06); nederivační zkratkové slovo „*zamini*“ (0,03, ve významu „*ministerstvo zahraničních věcí*“); univerbismy „*fleška*“ (0,00), vytvořený ze soušlovného spojení „*flash disk*“; „*jednačka*“ (0,01), vytvořený ze soušlovného spojení „*jednací místnost*“; „*kompro*“ (0,02), v obou realizacích, tedy jak univerbismus vytvořený ze spojení „*kompromitující materiál*“, tak nederivační zkrácené slovo vytvořené z lexikální jednotky „*kompromitovat*“.

1.2.2.2 Vlastní soušlovné neologismy

Soušlovné neologismy, jež jsou často tvořené za užití internacionalismů, **mají potenciál porušit informativnost**, pokud je četnost jejich výskytu nižší než 1,5 včetně a není-li v bezprostředním kontextu vymezen obsah jejich pojmu.⁸⁶ V případě soušlovných lexikálních jednotek nerozhoduje četnost výskytu komponentů, jež se podílely na jejich vzniku.

Informativnost tak **porušují** například soušlovné neologismy „*energetická politika*“ (0,11), „*digitální multiplex*“ (0,07), „*LTE síť*“ (0,00), „*měnová intervence*“ (0,00), „*multifunkční robot*“ (0,00), „*programové priority*“ (0,10), „*sociální síť*“ (0,89), „*stress testy*“ (0,00), „*zelená nafta*“ (0,00), „*záchranný fond*“ (0,02).

⁸⁶ Soušlovné neologismy představují produktivní způsob vzniku termínů.

1.2.2.3 Vlastní sémantické a frazeologické neologismy – zástupná pojmenování

Sémantické a frazeologické neologismy mají vzhledem k tomu, že jde o jednotky nelexikalizované, vysoký potenciál porušit informativnost. O porušení informativnosti však lze rozhodnout teprve na základě **zjištění četnosti výskytu těchto jednotek**.

Jako příklad **sémantických neologismů porušujících informativnost** lze uvést dvě jednotky v různém stupni lexikalizace. S mírou lexikalizace souvisí četnost výskytu jednotek.⁸⁷ Prvním příkladem je relativně nové pojmenování „šmejdi“ v nelexikalizovaných významech „prodejci na organizovaných prodejních akcích spojených se zájezdem, jež jsou určené především pro osoby důchodového věku, na které je v jejich rámci vyvíjen hrubý nátlak“, „prodejci využívající nekalé obchodní praktiky“, zachycený výskyt obou realizací je 0,00. Druhým případem je pojmenování ne zcela lexikalizované „*tunelovat*“ ve slovníkovém významu „finančními machinacemi odčerpávat kapitál, majetek“, který je ovšem potenciální, otevřený, zachycený výskyt je 0,23. (K významům obou jednotek a jejich užití viz výše **Aspekt pravdivosti, Kritérium přesnosti vyjádření, 1.5.5.4 Nepřesnost polysémních zástupných pojmenovacích jednotek ne zcela lexikalizovaných**.)⁸⁸

Jako příklady **frazeologických neologismů**, rovněž s různou mírou lexikalizace a s ní související četností výskytu, mohou sloužit jednotky „*daňový ráj*“ (0,57, ve významu „stát či území s žádným či minimálním zdaněním příjmů“), „*dát (do toho) srdíčko*“ (0,03, ve významu „/velmi/ se snažit“), „*názorový proud*“ (0,03, ve významu „skupina jedinců se shodným názorem“), „*napříč politickým spektrem*“ (0,66, v potenciálním, otevřeném významu „bez ohledu na politickou příslušnost, bez souvislosti s politickou příslušností“)⁸⁹, „*porcování medvěda*“ (0,54, ve významu „rozdělení části veřejného rozpočtu na veřejně prospěšné projekty konkrétních žadatelů“), „*vymetl pavučiny*“ (0,04, ve významu „strefil se do horního rohu branky“).⁹⁰

2 OSTATNÍ LEXIKUM S POTENCIÁLEM PORUŠIT INFORMATIVNOST

Kromě lexikálních jednotek s časovým příznakem řadíme mezi prostředky s potenciálem porušit informativnost další lexikální prostředky, u nichž lze v důsledku omezeného okruhu uživatelů předpokládat, že jejich pojmový obsah nebude znám všem uživatelům jazyka.

Jedná se o **lexikum s knižním a odborným stylovým příznakem**, lexikum s **územně či sociálně omezeným užitím**, náležející k útvarům či poloútvaram národního jazyka, a lexikum **internacionální**.

2.1 KNIŽNÍ LEXIKUM A TERMÍNY

Pouze omezený okruh uživatelů jazyka má ve své verbální kompetenci obsažené **lexikální jednotky knižní**, k nimž kromě již výše zmíněných archaismů náleží rovněž exkluzivní pojmenování internacionálního původu, internacionální kulturní fráze a jejich kalky. Jedná se o pojmenování, která jsou užívána v komunikátech vyššího stylu. **Knižnímu lexiku přisuzujeme potenciál porušit informa-**

87 V obou případech se jedná, jak je uvedeno, o pojmenování s potenciálním, otevřeným pojmovým významem. Otevřenost pojmového významu však nepovažujeme za příčinu porušení informativnosti, byť může ztížit porozumění sdělovanému obsahu, dekodování informace.

88 Pro srovnání lze uvést polysémní jednotku (metaforu) plně lexikalizovanou „*lehký*“ ve variantních slovníkových významech dle SSJČ „2. pružný, svižný, hbitý; obratný, dovedný“, „3. slabý, jemný, mírný; bezvýznamný, nepatrný“, „4. klidný, tichý; bezstarostný“, „5. málo namáhavý; snadný“, jejíž zachycený výskyt ve všech variantních významech je 36,97.

89 V realizaci bez adjektiva „*napříč spektrem*“ (0,08).

90 Voleny byly frazeologické neologismy, jež současně obsahují stylový konotační sém publicistický. Uváděné významy byly stanovené na základě kontextových realizací zachycených ve výše zmíněných spojených korpusech řady Syn, při omezení na korpus Syn2010 a Syn2013pub.

tivnost ve zpravodajských sděleních jako celé kategorii. O příčinách, proč informativnost porušují archaismy, bylo pojednáno již výše, pro srozumitelnost knižních jednotek internacionálního původu je překážkou porozumění kromě nízké četnosti výskytu rovněž cizí původ, v případě knižních frází, jež mají intertextuální charakter, pak neznalost odpovídajícího kontextu.⁹¹

Charakter internacionálních exkluzivních pojmenování mají knižní jednotky „*deziluze*“ (0,42, v SSJČ bez stylové charakteristiky), „*mystický*“ (1,28, v SSJČ bez stylové charakteristiky), „*de iure*“ (0,15, v neterminologickém významu „podle práva“, v SSJČ bez stylové charakteristiky), „*happy end*“ (0,65, v SSJČ bez stylové charakteristiky), „*konsekvence*“ (0,10, v SSJČ označeno jako knižní), „*konsensus*“ (0,33, v SSJČ označeno jako knižní), „*pardon*“ (0,92, ve slovníkových významech „1. citoslovce vyjadřující žádost o prominutí, dovolení; 2. odpuštění, prominutí; smilování, milost“, v SSJČ ve významu 1 bez stylové charakteristiky, ve významu 2 označeno jako hovorové), „*peripetie*“ (1,52, v SSJČ označeno jako knižní). Dále pak fráze, například „*cui bono*“ (0,04), „*království za koně*“ (0,02); fráze a jejich kalky, například „*festina lente*“ (0,01), kalk fráze „*spěchej pomalu*“ (0,01); „*Hannibal ante portas*“ (0,00), kalk fráze „*Hannibal je před branami*“ (0,00), ve zkrácené formě „*před branami*“⁹² (0,59); „*homo homini lupus*“ (0,01), kalk fráze „*člověk člověku vlkem*“ (0,02).

Poznámka

Za součást knižního lexika lze v širším vymezení považovat rovněž multiverbizovaná pojmenování, jim však nepřisuzujeme potenciál porušit informativnost, nicméně mohou porušit kritérium přesnosti označení (viz výše).

Ke knižnímu lexiku přiřazujeme rovněž **původní poetismy**, jež přešly do širšího užívání, ztratily okazionální charakter, s ním vazbu na původní literární dílo a autora. Jako příklad lze uvést nepříliš frekventovaná, ale přesto obecně užívaná pojmenování „*čarokrásný*“ (0,11, v SSJČ označeno jako knižní), „*luna*“ (1,00, bez proprií, v SSJČ označeno jako poetismus), „*rov*“ (0,05, v SSJČ označeno jako knižní). Více k původním poetismům viz dále **Faktor nestrannosti, Aspekt neutrality, 2.2.1 Výrazově nápadné aktualizací lexikální jednotky, stylový příznak**.

Terminologické lexikální jednotky, internacionální či domácí, jednoslovné či souslovné, mají ze sémantického hlediska charakter komplexních pojmenování, podléhají definičnímu vymezení. Obsah pojmů termínů je vymezen rozsáhlým portfoliem sémů, jež mohou zahrnovat definiční rámce dalších termínů, současně je zakotvují v rámci paradigmatu.

V důsledku toho jsou termíny přesné a jednoznačné. K tématu viz i výše **Aspekt pravdivosti, Kritérium přesnosti vyjádření, 1.1.3 Pojmenovací jednotky se zobecněným obsahem pojmu (pojmovým významem)**. Primární oblastí užití termínů jsou teoreticky odborné (internacionální termíny) či prakticky odborné (termíny domácí) komunikáty. Z komplexnosti obsahu pojmů a typických oblastí výskytu vyplývá, že se jedná o pojmenování s nižší frekvencí výskytu v ostatních typech sdělení, proto mohou být termíny pro uživatele jazyka, kteří jsou kompetenčně nezakotvení v odpovídajícím odborném diskurzu, **potenciálně nesrozumitelné či ne zcela srozumitelné**. S četností užívání termínů souvisí i to, zda jsou, anebo nejsou zachyceny ve slovnících spisovného jazyka. Základní termíny vědních oborů, rovněž i základní souslovná spojení na nich založená uvádí SSJČ i SSČ. Jako příklad lze uvést jednotky „*hepatitis/hepatitida*“, česky „*žloutenka*“, které jsou v SSJČ, SSČ označeny jako termíny (SSČ: 92). Další termíny, například „*expirace*“, nikoliv jeho novější podobu „*expirace*“, ve významu „vydechování, výdech“ uvádí a jako termín označuje pouze SSJČ, v SSČ jednotka uvedena není. Český biologický termín „*výdech*“ ve významu „druhá fáze dýchání, při které se vypuzuje z plic

91 Potenciál porušit informativnost přisuzujeme i těm jednotkám, které mají výskyt vyšší než 1,5 včetně, například knižní internacionální lexikální jednotce „*de facto*“ (3,36, v neterminologickém významu „ve skutečnosti“, v SSJČ bez stylové charakteristiky).

92 V daném případě lze připustit, že i při neznalosti frazému příjemce sdělovaný obsah na základě významu komponentů frazému přibližně dekóduje, a to jako volné spojení slov, nikoliv ovšem v plném pojmovém významu.

vzduch zbavený kyslíku, expirace“ je uveden a jako termín označen pouze v SSJČ, v SSČ je lexikální jednotka uvedena bez stylové charakteristiky ve významu „vydechnutí, vydechování“ (SSČ: 506). Specifické, méně frekventované termíny nejsou v SSJČ či SSČ uváděné vůbec, například farmaceutický termín „*expirace*“ ve významu „mezní lhůta použitelnosti léčiva“ či lingvistický termín „*monokolokabilní*“ ve významu „vyskytující se pouze v jednom spojení (frazému) či v několika striktně omezených dalších spojeních (frazémech)“⁹³.

Z charakteru termínů a vzhledem k typické oblasti jejich užití **vyplývá** pro užití termínů ve zpravodajských sděleních **zásada, že obsah pojmu termínu má být v bezprostředním kontextu vymezený**.⁹⁴ Příkladem může být astronomický termín „*exoplaneta*“ (0,21, v SSJČ, SSČ neuvedeno), jenž byl v textu článku „NASA našla v souhvězdí Labutě exoplanetu s oblaky vodních par“⁹⁵ v bezprostředním kontextu vymezen: „*Termínem exoplanety jsou označována vesmírná tělesa, která leží mimo sluneční soustavu a obíhají kolem vlastní hvězdy.*“ V případě, že **obsah pojmu termínu v bezprostředním kontextu vymezen není, o potenciálu porušit informativnost rozhoduje četnost výskytu**.

Jako příklady termínů, jež **nemají potenciál informativnost porušit** ani tehdy, není-li v bezprostředním kontextu vymezen jejich pojmový obsah, lze uvést jednoslovné a souslovné jednotky „*infekce*“ (5,95), „*inflace*“ (9,18), „*krevní tlak*“ (2,35), „*tuberkulóza*“ (1,75), „*viróza*“ (2,81), „*zloženina*“ (6,26), „*žloutenka*“ (4,14). **Potenciál informativnost porušit** naopak **mají**, není-li v bezprostředním kontextu vymezen jejich pojmový obsah, například jednoslovné a souslovné termíny „*asteroid*“ (0,73), „*cyankali*“ (0,00), „*černý kašel*“ (0,51), „*deflace*“ (0,31), „*erupce*“ (0,66), „*expirace*“ (0,01) / „*expirace*“ (0,03, v obou potenciálních významech – viz výše), „*geomagnetické pole*“ (0,01), „*hepatitida*“ (0,93) / „*hepatitis*“ (0,01), „*houfnice*“ (0,12), „*kyanid draselný*“ (0,02), „*salmonela*“ (0,37, výskyt jak v terminologickém významu „druh bakterií vyvolávající střevní choroby“, tak neterminologickém „choroba způsobená bakterií salmonela“ – viz dále), „*salmonelóza*“ (0,52), „*sluneční aktivita*“ (0,10), „*souhvězdí Labutě*“ (0,04), „*supernova*“ (0,27), „*úplavice*“ (0,22), „*virová infekce*“ (0,03).

Kritérium **četnosti výskytu, není-li v bezprostředním kontextu vymezen obsah pojmu**, je rozhodné pro identifikaci potenciálu porušit informativnost také v případě **pojmenování neterminologických, která však z termínů vznikla, přičemž význam nově vzniklého pojmenování odpovídá významu terminologické jednotky**. Například v případě motivovaných lexikálních neterminologických jednotek „*tubera*“ (0,05, v SSJČ označeno jako obecně české, v SSČ neuvedeno) --> „*tuberák*“ (0,02, v SSJČ označeno jako obecně české, v SSČ neuvedeno) nepředpokládáme, že by užití těchto pojmenování bez vymezení obsahu pojmu v bezprostředním kontextu porušilo informativnost. Důvodem je četnost výskytu kořeného slova „*tuberkulóza*“⁹⁶ (1,75, v SSJČ označeno jako termín, v SSČ: 459 uvedeno bez stylové charakteristiky).

Oproti tomu motivovaná lexikální neterminologická jednotka „*salmonela*“ (0,37⁹⁷, v neterminologickém významu „choroba způsobená bakterií salmonela“, v SSJČ ani SSČ neuvedeno) má potenciál informativnost porušit, neboť četnost výskytu jak motivované jednotky, tak i kořenné jednotky „*salmonelóza*“ (0,52, ve slovníkovém významu „střevní choroba vyvolaná salmonelami“, uvedeno pouze v SSJČ, jednotka označena jako termín) je nižší než 1,5 včetně.

93 Význam dle FILIPEC – ČERMÁK 1985: 173.

94 Identická zásada platí pro jakékoliv užití termínu v žurnalistických sděleních.

95 NASA našla v souhvězdí Labutě exoplanetu s oblaky vodních par [online]. [Lidovky.cz](http://www.lidovky.cz/nasa-nasla-v-souhvezdi-labute-exoplanetu-s-oblaky-vodnich-par-pua-/veda.aspx?c=A140925_100836_In_veda_ape) [2014-27-09]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/nasa-nasla-v-souhvezdi-labute-exoplanetu-s-oblaky-vodnich-par-pua-/veda.aspx?c=A140925_100836_In_veda_ape.

96 Termín „*tuberkulóza*“ má původ v terminologickém označení bakterie nemoc způsobující „*mycobacterium tuberculosis*“.

97 Vzhledem k souhrnné četnosti výskytu pouze 0,37 nebylo nutné rozlišovat realizace v neterminologickém významu „střevní choroba vyvolaná salmonelami“ od užití v terminologickém významu „druh bakterií vyvolávající střevní choroby“.

2.2 LEXIKUM S ÚZEMNÍM A SOCIÁLNÍM PŘÍZNAKEM

Byť lexikum s územním a sociálním příznakem má stylový příznak hovorový, k identifikaci porušení informativnosti nelze přítomnost hovorového stylového sému užít, a to ze dvou důvodů. Prvním důvodem je, že konotační stylový sém hovorový mají rovněž lexikální jednotky náležející k hovorové češtině, tedy lexikum považované za spisovné v mluvené formě jazyka, které je užíváno bez územního či sociálního omezení. Jedná se o jednotky původně nespisovné, ale zespisovnělé, například „*dodávka*“ (ve významu dodávkové auto v SSJČ neuvedeno, v SSČ: 62 označeno jako hovorové), „*mobil*“ (v SSJČ neuvedeno, v SSČ: 184 uvedeno bez hovorové charakteristiky), „*obýván*“ (v SSJČ, SSČ: 231 označeno jako hovorové), „*panelák*“ (v SSJČ označeno jako obecně české, v SSČ: 260 označeno jako hovorové). Druhým důvodem je, že chápání obecné češtiny, včetně obecně českého lexika, které hovorový konotační sém obsahuje, překročilo hranice interdialektu, takže za obecně české jsou považovány veškeré nespisovné jazykové prostředky uzálně užívané na celém jazykovém území (viz i dále **Faktor nestrannosti, Aspekt neutrality, 2.2.1 Výrazově nápadné aktualizací lexikální jednotky, stylový příznak**). Náleží sem jak lexikální jednotky pouze nespisovné (například „*kecat*“, v SSJČ, SSČ: 132 označeno jako obecně české), tak jednotky, které mají z diachronního hlediska sice původ v obecné češtině coby interdialektu (například „*kafe*“, v SSJČ, SSČ: 126 označeno jako obecně české) či v poloutvarech národního jazyka (například původní studentský slangismus „*řída*“, v SSJČ označeno jako slangismus, v SSČ neuvedeno, či profesionalismus „*part*“, v SSJČ, SSČ: 261 označeno jako obecně české), přičemž jejich územní, profesionální či sociální podstata již nejsou zřejmé. Těmto jednotkám **potenciál porušit informativnost nepřisuzujeme**.

Mezi lexikální prostředky, jež **mají potenciál porušit informativnost zpravodajství v důsledku územně omezeného užití**, řadíme **dialektismy**, například „*košťovat*“ (0,28), „*štokrle*“ (0,04); **regionalismy nespisovné**, například „*umolousaný*“ (0,09, ve všech významech, tedy invariantním významu „špinavý, zanedbaný“ a ve variantních potenciálních významech „vydřený, upachtěný“), „(přijít) *dýl*“⁹⁸ (0,18, synonymum „později“), **spisovné**, například „*pletýnka*“ (0,02, synonymum „houska“).

Mezi lexikální prostředky, jež **mají potenciál porušit informativnost zpravodajství v důsledku sociálně omezeného užití**, řadíme **slangismy zájmové**, například „*bafuňář*“ (0,40, ve významu „funkcionář“), „*slechy*“ (0,03, ve významu vnější sluchový orgán u zvířat), **slangismy profesní**, například „*ponk*“ (0,10), „*storka*“ (0,04, profesní označení pro žurnalistický text přinášející příběh), **argotismy**, například „*crack/krek*“ (0,14/0,07, synonymum „kokain“), „*piko*“ (0,03, synonymum „pervitin“), „*práskač*“ (0,18, v SSJČ označeno jako argot).⁹⁹

Výše zmíněná četnost výskytu lexikálních prostředků s územně, sociálně či profesně omezeným užitím má pouze ilustrativní charakter, potenciál porušit informativnost ve zpravodajských sděleních přisuzujeme všem jednotkám těchto kategorií, a to bez nutnosti četnost výskytu zjišťovat.

2.3 ZKRATKY, ZKRÁCENÁ A ZKRATKOVÁ SLOVA

Pro užívání zkratk v žurnalistických sděleních platí dvě zásady. Jednak **nejsou zkratky užívány v mluvených komunikátech**, jednak **při prvním užití zkratky** je nutné uvést víceslovné pojmenování, z něhož zkratka vznikla. Obvykle je víceslovné pojmenování uvedeno jako první, zkratka je uvedena v závorce následně, například „*Vláda schválila návrh rozpočtu Státního fondu dopravní infrastruktury (SFDI), informovalo tiskové oddělení vlády.*“¹⁰⁰, dále v textu je již užívána pouze zkratka.

98 Pro snazší identifikaci v korpusu užito s obecně českou hláskovou variantou „ý“, byť ve stejném významu je užíváno i v podobě „éle“.

99 Významy regionalismů a slangismů, argotismů, není-li uvedeno jinak, jsou stanovené na základě kontextových realizací zachycených ve výše zmíněných spojených korpusech řady Syn, při omezení na korpus Syn2010 a Syn2013pub.

100 Vláda schválila návrh rozpočtu fondu pro dopravní stavby [online]. České noviny [2014-22-09]. Dostupné z: http://www.ceskenoviny.cz/tema/zpravy/vlada-schvalila-navrh-rozpoctu-fondu-pro-dopravni-stavby/1126030&id_seznam=8146.

Kritérium pro hodnocení potenciálu porušit informativnost bylo, včetně příkladů, uvedeno již výše v souvislosti s neologismy. **Potenciál porušit informativnost mají zkratky**, k nimž není uvedeno při prvním užití odpovídající souslovné pojmenování, **nederivovaná zkratková a nederivovaná zkrácená slova**, pokud četnost jejich výskytu je nižší než 1,5 včetně. **Derivovaná zkratková a zkrácená slova s četností výskytu nižší než 1,5 včetně neporušují informativnost** tehdy, splňuje-li kritérium četnosti výskytu kořenné (základové) slovo.

2.4 INTERNACIONÁLNÍ LEXIKUM

Informativnost nemají potenciál porušit plně začleněné **internacionalismy**, jejichž **původ již není pocítován a nemají charakter termínů, archaismů, knižních slov či historismů**, například „cíl“ (109,96), „čaj“ (12,15), „facka“ (2,94), „hřbitov“ (20,50), „kostel“ (59,65), „okres“ (46,05), „peníze“ (252,01), „škola“ (371,73), „taška“ (12,75). Analogicky tomu je v případě **nocionálních internacionalismů** běžně užívaných, pro něž **neexistuje jednoslovné české synonymum**, například „automobil“ (49,13), „banka“ (89,81), „benzín“ (14,67), „elektřina“ (23,99), „komise“ (70,82), „kombinace“ (21,38), „systém“ (134,57), „telefon“ (47,92).

V ostatních případech lze **o potenciálu jednotky porušit informativnost** rozhodnout na základě četnosti jejího výskytu.

Informativnost tak neporušují například internacionální označení charakteristická pro místo: „dolar“ (61,87), „džungle“ (2,68, v invariantním i variantním přeneseném významu), „krokodýl“ (2,30), případně nadnárodní neterminologické internacionalismy „airbus“ (3,30), „diskuse“ (31,94, v neterminologickém významu „výměna názorů“), „facebook“ (2,22), „konflikt“ (17,92), „terorista“ (10,56).

Informativnost naopak mají potenciál porušit například internacionální označení charakteristická pro místo jako „džihád“ (0,85), „kaftan“ (0,09, ve významu „orientální dlouhý volný plášť“), „kakadu“ (0,12, v neterminologickém významu „velký chocholatý papoušek z australské oblasti“), „pejzy“ (0,05, ve významu „u ortodoxních židů dlouhé kudrny na skrání u ucha“), „rupie“ (0,34, ve významu „měnová jednotka indická, pákistánská, cejlonská, indonéská“), „savana“ (0,38, ve významu „oblast s travnatým porostem a skupinami keřů a stromů (v tropickém a subtropickém pásmu)“), „tundra“ (0,25, v neterminologickém významu „rozsáhlá rovina, zejména v severní Asii, porostlá nízkou vegetací“), rovněž nadnárodní neterminologické internacionalismy „bigamie“ (0,06), „junta“ (1,05) / „chunta“ (0,00), „karafa“ (0,25), „prohibice“ (0,26), „twitter“ (0,45).

Poznámka

K internacionalismům viz i výše neologismy, knižní lexikum, termíny.

2.5 LEXIKALIZOVANÁ SOUSLOVÍ A LEXIKALIZOVANÉ FRAZEOLISMY

Plně **lexikalizovaná domácí sousloví a frazeologismy**, **neobsahují-li stylový konotační sém knižní a odborný, nemají-li územní či sociální příznak a neobsahují-li internacionální komponent, nepovažujeme za jednotky porušující informativnost.**

Pokud **sousloví obsahují** některý z výše uvedených **příznaků**, případně obsahují **internacionální komponent, rozhodují kritéria uvedená výše** v odpovídajících úsecích. **V případě, že pro určení potenciálu porušit informativnost je rozhodná četnost výskytu**, nelze vycházet z jednotlivých komponentů, nýbrž ze sousloví jako celku.¹⁰¹ Pokud **obsahují frazeologismy** (nelexikalizované fráze

101 Byť jsme si vědomi, že význam některých sousloví lze vyvodit ze slov, která je tvoří, pro stanovení požadavku zjišťovat četnost výskytu celého sousloví vycházíme z faktu, že sousloví, na rozdíl od volného spojení slov, tvoří jednu lexikální jednotku, čili je lexikalizované jako celek, význam je vztažen k celku, nikoliv jednotlivým slovům, jež sousloví tvoří.

byly zmíněny již výše – viz neologismy) některý z výše uvedených **příznaků**, případně obsahují **internacionální komponent**, je **rozhodná četnost výskytu**, sledován musí být **celek**, nikoliv komponenty frazeologismu.¹⁰² Za prostředek **porušení informativnosti** pak považujeme **idiomy**, a to vzhledem k přítomnosti monokolokabilní jednotky, ustrnulého slova či tvaru slova, jež se v jiných spojeních nevyskytuje, případně se vyskytuje pouze v několika striktně omezených dalších frazémeh.¹⁰³

2.6 PORUŠENÍ INFORMATIVNOSTI V DŮSLEDKU CHYBNÉ VOLBY LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

V souvislosti s nepřesností označení (viz výše **Aspekt pravdivosti, Kritérium přesnosti vyjádření, 1.6 Nepřesnost označení v důsledku chybné volby lexikální jednotky či zřetelného rozporu pojmového významu lexikální jednotky s označovanou skutečností**) bylo konstatováno, že původce se může v **důsledku neznalosti věcné** či **sémantické** dopustit při označení skutečnosti **prosté chyby** při volbě lexikální jednotky. Uvedené byly příklady záměn jednotek „*díky*“ místo „*kvůli*“, „*parlament*“ místo „*zastupitelstvo*“ v souslovném pojmenování „*městské zastupitelstvo*“. J. Bartošek uvádí jako příklad chyby v důsledku neznalosti významu lexikální jednotky internacionální formulaci „[...]obviněný napadl policisty nejprve slovně a pak verbálně“ a jako příklad chyby v důsledku neznalosti významu zkratky formulaci „Demonstranti přišli až k mostu Svatého Čecha.“, namísto „Svatopluka Čecha“ (BARTOŠEK 2001: 18).

3 TAXONOMIE LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ S POTENCIÁLEM PORUŠIT ASPEKT INFORMATIVNOSTI

Dialektismy a regionalismy
Frazeologismy spisovné s nízkou četností výskytu*
Historismy neterminologické (užité v odpovídajícím kontextu) bez vymezení obsahu pojmu
Historismy užité nenáležitě (mimo odpovídající dobový kontext) či inkongruentně bez vymezení obsahu pojmu
Idiomy
Internacionalismy bez knižní a odborné stylové konotace s nízkou četností výskytu*
Knižní lexikum archaické domácí <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Mezi prostředky tohoto typu náleží rovněž původní poetismy, s výjimkou původních poetismů, které stylové a časový příznak ztratily, staly se neutrálními.</i>
Knižní lexikum internacionální (exkluzivní) <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Mezi prostředky tohoto typu náleží exkluzivní pojmenování internacionálního původu, internacionální kulturní fráze a jejich kalky.</i>
Okazionalismy <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Mezi prostředky tohoto typu náleží rovněž vlastní poetismy.</i>
Plně lexikalizovaná spisovná sousloví s nízkou četností výskytu* a bez knižní a odborné konotace
Prostá chyba při volbě označovací jednotky

102 Význam frazeologismu, bez ohledu na to, zda je frazeologizovaná jedna část, nebo je frazeologizovaný celek, nelze vyvodit z jeho jednotlivých částí, komponentů.

103 Srov. FILIPEC – ČERMÁK 1985: 173.

Slangismy (slangismy v užším smyslu, profesionalismy) a argotismy <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Mezi prostředky tohoto typu náleží slangismy v užším smyslu, profesionalismy, argotismy, pokud je příznak zřejmý ze synchronního pohledu.</i>
Termíny, terminologická sousloví a lexikum terminologického původu bez vymezení obsahu pojmu v bezprostředním kontextu s nízkou četností výskytu*
Vlastní neologismy frazeologické
Vlastní neologismy neterminologické slovtvorné s nízkou četností výskytu*
Vlastní neologismy neterminologické souslovné s nízkou četností výskytu*
Vlastní neologismy sémantické s nízkou četností výskytu*
Zkratky bez uvedení plného souslovného pojmenování s nízkou četností výskytu* <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Mezi prostředky tohoto typu náleží jednotky, u nichž plné souslovné pojmenování není uvedeno v bezprostředním či širším kontextu.</i>
Zkrácená, zkratková slova s nízkou četností výskytu*

*Metodologická poznámka k jednotkám s nízkou četností výskytu

Za jednotky s nízkou četností výskytu považujeme lexikum, u něhož je v Českém národním korpusu, ve spojených korpusech řady Syn, při omezení na korpus Syn2010 a Syn2013pub, ve všech typech textů průměrný počet výskytů v hypotetickém textu/korpusu o délce 1 milion slov do výše 1,5 včetně, a to při zaokrouhlení setin výskytu dolů.

II – FAKTOR NESTRANNOSTI

II.A – ASPEKT NEUTRALITY

Naplnění aspektu neutrality předpokládá **volbu nocionálních, výrazově neutrálních prostředků**, tedy takových, jež neobsahují expresivitu, citové hodnocení, apelové, fatické, asociační, evokační příznaky¹⁰⁴.

Jak bylo uvedeno v teoretickém vymezení užití konceptu zásad informační kvality v lingvistické oblasti (viz výše), při jejich aplikaci jakožto základního normativního kritéria pro výběr jazykových prostředků ve zpravodajství neutralitu chápeme v užším vymezení, nezahrnujeme do jejího rámce prostředky hodnotící, byť hodnocení jako vyjádření stanoviska, protože je v sémiotickém diskurzu považováno za postojovou konotaci (viz rovněž výše **Faktor faktičnosti, Aspekt pravdivosti, Kritérium absence hodnocení, 2.1 Hodnotící lexikální jednotky**).

1 PROSTŘEDKY STYLOVĚ AKTIVNÍ – AKTUALIZACE

V souvislosti s požadavkem neutrality užitého lexika, obecně jakýchkoliv výrazových prostředků, je klíčovým pojmem termín **aktualizace**¹⁰⁵. Aktualizace se týká všech jazykových plánů vnitřní lingvistiky, je založena na mimořádnosti užití jazykového prostředku (širěji jakéhokoliv výrazového prostředku). Pojem zavedl Bohuslav Havránek¹⁰⁶ a vymezil jej v opozici k pojmu automatizace (synonymně modelovost): „Automatisací rozumíme [...] takové užívání jazykových prostředků, a to buď izolovaných anebo vzájemně spojovaných, jaké je obvyklé pro určitý úkol vyjádření, totiž takové, že výraz sám nebudí pozornost, vyjádření po stránce formy jazykové se děje a je přijímáno jako konvenční a chce být ‚srozumitelné‘ již jako součást jazykového systému a nikoliv teprve doplněním v konkrétním jazykovém projevu ze situace a souvislosti. Aktualisací naopak rozumíme užití jazykových prostředků takovým způsobem, že samo budí pozornost a je přijímáno jako neobvyklé, jako zbavené automatizace, disautomatisované, na př. živá básnická metafora (na rozdíl od lexikalisované, která je automatizována).“ (HAVRÁNEK 1932: 52–53) J. V. Bečka aktualizační prostředky charakterizuje jako výrazy překvapivé, osobité, působivější ve vztahu k příjemci. Jejich užití umožňuje autorovi vyjádřit osobní stanovisko, v jeho rámci případně i citové zaujetí, je ve své podstatě projevem osobnosti autora (BEČKA 1992: 42). J. Chloupek a další stylistické aktualizační prostředky považují za prostředky živé, neotřelé, působivé, tedy stylově aktivní¹⁰⁷, vyvažující schematizovanost, automatizaci jazyka komunikátů (CHLOUPEK a kol. 1991: 206, GREPL a kol. 2003: 769). **Stylově aktivní (aktualizační) jazykové prostředky** lze tedy charakterizovat jako takové **prostředky, jež jsou v textu nápadné, mimořádné, jejich užití vybočuje z pro daný typ textu standardní stylizace, vyjadřování, a mají potenciál aktivizovat příjemce**.

Motivací k užití aktualizačních prostředků v publicistických sdělení je snaha **text oživit, ztraktivnit**, a tak **upoutat pozornost** příjemce, **motivovat jej k přečtení/poslechu** mediálního obsahu,

---

104 Srov. FILIPEC – ČERMÁK 1985: 69.

105 V oblasti stylistiky je v souvislosti s aktualizací užíván také pojem aktivizace. Obvyklé je synonymní chápání obou pojmů (CHLOUPEK a kol. 1991: 207, ČECHOVÁ a kol. 2008: 250). Pojmy však lze i rozlišovat, což máme za vhodnější. Pojem aktualizace (disautomatizace) je v takovém případě vztažen k textu, případně záměru autora, kdežto pojem aktivizace k příjemci sdělení. Aktivizace představuje efekt, který má užití stylově aktivních (aktualizačních) prostředků na příjemce.

106 Nevztáhl jej však ke stylu žurnalistickému.

107 Stylově aktivní prostředky CHLOUPEK 1986: 38, ČECHOVÁ – KRČMOVÁ – MINÁŘOVÁ 2008: 250; stylová aktualizace MINÁŘOVÁ 2011: 175.

následně **pozornost** příjemce **udržet**. Obojí souvisí se čteností či sledovaností komunikátu, motivace jejich užití je tedy **komerční**. Další příčinou používání aktualizačních prostředků je, že jejich část má potenciál přímo **naplňovat** pro zpravodajství příznakové **funkce**. Jedná se o základní funkci **expresivní** a specifické konativní funkce **persvazivní**, **získávací** či **edukativní**, rovněž také v oblasti masové komunikace konstruovanou funkci **zábavní**. Aktualizační prostředky mohou rovněž **prostředky naplňující** tyto **funkce** ve sdělení **doprovázet**, působit tedy jako jejich podpůrný prostředek. Výhodou použití aktualizačních prostředků je, že na příjemce působí přímo a jsou snadno interpretovatelné.

Všechny vyjmenované efekty jsou důvodem, proč jsou **aktualizační prostředky** považovány **z pohledu zásad informační kvality** za **příznakové**, porušující zpravodajskou normu, aspekt neutrality¹⁰⁸, a naopak proč s nimi počítá dílčí stylový typ (jakožto soubor stylových norem) publicistický v užším smyslu slova a dílčí stylový typ syžetový (beletrizující).

2 AKTUALIZAČNÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

Požadavkům vyplývajícím z definičního rámce aspektu **neutrality** vyhovují **lexikální jednotky nepříznakové, nociónální, spisovné**. Za prostředek **porušení neutrality** je nutné považovat kromě lexikálních jednotek¹⁰⁹ obsahujících **expresivitu** také pojmenování **výrazově nápadná**, kam náleží lexikum se **stylovou konotací** (s výjimkou termínů – viz dále), **časovým příznakem** (kromě terminologických neologismů)¹¹⁰, **aktuální, rovněž výrazově nápadné** (viz dále) **polysémní jednotky a frazeologismy**. S výjimkou části expresiv, citoslovcí a částic se jedná o lexikum, jež představuje alternativu k nociónálnímu, spisovnému vyjadřování. Zvláštní postavení mezi výrazově nápadnými lexikálními prostředky má vzhledem ke své kontextové podmíněnosti **inkongruentně užitě lexikum**.

2.1 EXPRESIVNÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

F. Čermák charakterizuje **expresivitu lexikálních jednotek** jako **projev specifických poměrů formálních, sémantických či funkčních**. Expresivum přisuzuje z hlediska znakové stránky lexému **dominantně hodnotící charakter**, a to **kvantitativní**, jde zejména o intenzitu a důraz, či **kvalitativní**, obvykle chápaný jako polární v opozici kladný–záporný, a to zejména pochvalný–hanlivý, obdivný–pohrdlivý, žertovný–posměšný, mazlivý–zhrubělý, rovněž kladně–záporně ironický (FILIPEC – ČERMÁK 1985: 198).¹¹¹ Kvantitativní charakteristika (ráz) může být kombinovaná s charakteristikou (rázem) kvalitativní(m), v takovém případě jde o intenzitu, míru kvalitativního (kladného, záporného) hodnocení. U kladného hodnocení je tomu tak kromě meliorativních eufemismů také v případě hypokoristik, tedy u obměn rodných proprií („*Kájík, Kájíček, Kájínek*“), u domácích apelativ („*maminka, mamička, mamulenka*“), v případě dětských slov („*hačinkat*“) či slov důvěrných („*zlatíčko*“). U záporného hodnocení pak je stoupající míra záporného hodnocení základem rozlišování jednotek hanlivých („*všivák*“) --> zhrubělých („*grázl*“) --> vulgárních („*hajzl*“), v jejich rámci pak dysfemismů.¹¹²

Za **základ členění** expresivních lexikálních jednotek lze považovat dělení expresivity na **inherentní a adherentní**. V obou případech jsou expresivní konotační sémy součástí sémému, jsou tedy součástí lexikálních významů pojmenovacích jednotek. Specifický charakter, jež nesouvisí s lexikál-

108 Jsou-li současně hodnotící, porušují i kritérium absence hodnocení v rámci aspektu pravdivosti (viz výše faktor faktičnosti).

109 Vycházíme z elementární lexikální systematiky dle Přemysla Hausera (HAUSER 1986).

110 Srov. i ČECHOVÁ a kol. 2008: 170.

111 Čermákova charakteristika expresiv je uvedena v souvislosti s frazeologismy a idiomy, vztahuje se však ke všem expresivním lexikálním jednotkám. Kvalitativní hodnotící charakter kladně–záporně ironický souvisí s inkongruentně užitými jednotkami.

112 Jsme si vědomi terminologické nejednotnosti v případě termínů lexikální jednotky pejorativní a hanlivé. Na jedné straně jsou hanlivá pojmenování považována za totéž jako označení pejorativní. Na straně druhé lze pejorativa chápat také bez ohledu na přítomnost sému míry, kvantity, tedy za pojmenování vyjadřující negativní poměr, cit, nepřátelství vůči označované osobě. V takovém případě může být pejorativum současně identifikované jako hanlivé, zhrubělé, vulgární či dysfemismus (viz uvedené příklady).

ním významem, nýbrž s jejich užitím, má expresivita **kontextová**, což je také důvod, proč ji pojednáme samostatně v části věnované ostatním aktualizačním prostředkům.¹¹³

Inherentní expresivita je obsažena v lexikálním významu či je s ním spjata. Vyplývá (bez kontextového zapojení) z hláskové či slovotvorné utvářenosti, či lexikálního významu, čemuž odpovídá členění na expresivitu hláskovou, slovotvornou a lexikálně sémantickou. Determinace expresivního spoluvýznamu utvářeností slova má mimolexikální (zvukovou, morfologickou) či sémantickou (lexikální) podstatu.¹¹⁴

Adherentní expresivita se týká variantních významů polysémných jednotek. Založena je na přenosu pojmenování na jinou označovanou skutečnost, denotát, přičemž invariantní význam je neexpresivní, expresivní konotační sém obsahuje až význam variantní. Navíc platí, že expresivní konotace tvoří stabilizovanou součást významu lexikální jednotky, je lexikalizovaná.

2.1.1 PŘÍČINY UŽITÍ EXPRESIVNÍCH LEXIKÁLNÍCH JEDNOTEK

Motivace užití expresivních lexikálních jednotek (obecně jakýchkoliv expresivních výrazových prostředků) může být trojí. Může jít o projev sebevyjádření, může jít o záměr užitím expresivních prostředků podpořit naplnění některé z dalších funkcí, zejména funkce konativní, případně může jít o kombinaci obou příčin.

2.1.1.1 Expresivita jako projev vnitřního emočního stavu, citové reflexe skutečnosti

Užití expresivních lexikálních jednotek (obecně expresivity) může být **projevem (sebe)vyjádření** emočního stavu či i **uvolnění vnitřní emocionality**, případně se jedná o vyjádření **citové reflexe skutečnosti**.¹¹⁵ Sdělení v takovém případě naplňuje mimo možných dalších funkcí funkci expresivní.

Takto motivovaná expresivita je v autorských úsecích žurnalisty ve zpravodajských sděleních a ve sděleních publicistických v užším smyslu slova vyloučena, odporuje dílčím stylovým typům. Vyplývá to z charakteristiky komunikačního rámce (objektivních slohotvorných činitelů), neboť jde o sdělení veřejná, připravená, naplňující konativní funkce, zaměřená na příjemce, nikoliv na původce. Pronikne-li do sdělení (autentická) emocionalita či citová reflexe reality, jedná se o chybu, projev ne-profesionality. Projevy emocionality či citové reflexe skutečnosti v úměrné míře nejsou v rozporu se stylovým typem dílčí oblasti syžetové (beletrizující).

2.1.1.2 Expresivita jako prostředek naplnění konativní funkce

Expresivní lexikální jednotky (obecně expresivita) **užité vědomě, racionálně** slouží, jak bylo zmíněno výše, k **aktivizaci příjemce**, případně k **naplnění** některé z **konativních funkcí**. Užití expresiva jako **podpůrného prostředku hodnocení**, které je vyjádřeno nociónální lexikální jednotkou, či jako **přímého nosiče hodnocení** (charakter expresiv je dominantně hodnotící, kladně či záporně, pouze u malé části expresiv není hodnocení přítomno, případně kvalita není vyhraněna) může být motivováno snahou původce vzbudit u příjemce emoční, citovou odezvu a na jejím základě dosáhnout změny postoje, případně příjemce motivovat k žádoucímu typu jednání.

Působení na city, emoce představuje jeden z produktivních prostředků manipulativního, nevěcného ovlivňování¹¹⁶. Jde o postup problematický z hlediska etického, zejména je-li příjemce ovlivňo-

113 ZIMA 1961: 10–11, dále viz HAUSER 1980: 49–51, MINÁŘOVÁ 2011: 233–235, MISTRÍK 1985: 81.

114 Srov. HAUSER 1980: 48.

115 Srov. BEČKA 1992: 119.

116 Na úrovni výpovědi je působení na city a emoce využíváno v rámci tzv. nevěcné argumentace. Více k tématu BARTOŠEK 1993: 42–48.

ván ve prospěch původce sdělení. Příjemce navíc nemusí být schopen vůbec identifikovat, že je prostřednictvím užitého expresiva (expresivního prostředku a postupu¹¹⁷) ovlivňován. Zásadní problém takový postup představuje ve zpravodajství, které je, jak bylo konstatováno v teoretickém vymezení užití konceptu zásad informační kvality v lingvistické oblasti, prezentováno mediálními institucemi jako informativní.

Mezi specifické komerčně podmíněné cíle mediálních institucí, realizované manipulativně prostřednictvím expresivních prostředků a postupů, náleží sebe prezentace mediální instituce jako empatické, citlivé k problémům, starostem jednotlivců, tedy potenciálně kteréhokoliv příjemce mediálního sdělení. Rovněž také bulvarizace sdělení, obsahů, kdy se mediální instituce snaží, mj. za užití expresivity, šokovat, apelovat na základní pudy a city příjemců sdělení.

2.1.2 TYPOLOGIE EXPRESIVNÍCH LEXIKÁLNÍ JEDNOTEK

2.1.2.1 Inherentní expresivita monosémních pojmenovacích jednotek

Hlásková expresivita je založena na přítomnosti **hlásek a jejich skupin**, které jsou pocíťované jako zvukově expresivní, například „*cmrmdat, cuchtat, cumlat, cunda, čadit, čuchtat, čupr, gajdat, glgat, grgat, chechtat, chlemtat, chrochtat, chroptět, kňourat, kňučet, ňafat, ňouma, paprčit, pracka, prtávý, štourat, štárat, šuškat, tula, tuňta, žbrunda*“, či na přítomnosti specifických slabičných struktur, které jsou pocíťované jako zvukově expresivní, například „*cik cak, křížem krážem, třesky plesky*“. Hláskovou expresivitu lze identifikovat i u části onomatopoií a lexikálních jednotek od nich odvozených, například „*tuk*“ --> „*tukat*“, „*žbluňk*“ --> „*žbluňkat*“, „*vrkú*“ (nikoliv odvozené „*vrkat*“).¹¹⁸

Slovotvorná expresivita je spjata se slovotvornou utvářeností lexikálních jednotek a s odpovídajícími slovotvornými typy. Je vázána na užití **formanty**.¹¹⁹ Expresivní jsou slova vytvořená za užití **zdrobňujících** (deminutivních) **přípon**, například „*-ánek, -átka, -átečko, -eček, -ének, -ečka, -ečko, -enka, -enko, -íček, -ička, -ičko, -íneček, -inečka, -ínek, -inka, -inko, -ulenka, -unka, -uška*“; **přípon zveličujících** (augmentativních) a přípon umožňujících vytvořit slovo **označující nositele vlastnosti s nápadným vnitřním či vnějším znakem**, například „*-ač, -anda, -árna, -as, -ec, -dlo, -isko, -izna, -na, -och, -oun, -ous, -out, -uzna*“. Expresivní charakter mají **slova označující osoby**, která jsou vytvořená **za užití záporné předpony**, například „*antitalent, necita, neruda*“. Rovněž neterminologické obecně české lexikální jednotky derivované za užití **předpon zveličujících**, případně **intenzifikačních**, například „*arci-, etc-, giga-, mega-, obr-, super-, ultra-*“, či **zdrobňujících**, například „*pidi-*“. Expresivní intenzifikační charakter mají lexikální jednotky vzniklé v rámci procesu slovotvorné **reduplikace**, například „*malilinkatý, dlouhatananášský*“.¹²⁰

Expresivní pojmenování tvořená expresivními příponami, předponami a reduplikací mají dominantně hodnotící charakter (ráz). Deminutiva mají hodnotící charakter primárně kladný, augmentativa, slova vytvořená za užití přípony označující nositele s nápadným znakem a slova označující osoby utvořená za užití záporné předpony mají primárně záporný charakter. V případě lexémů tvořených zveličujícími, intenzifikačními či zdrobňujícími expresivními předponami a reduplikací je kladný či

117 Expresivní prostředky morfologické, syntaktické, paralingvální a extralingvální; expresivita v důsledku volby a zpracování tématu, obrazové složky sdělení, expresivita zvukového podkresu.

118 Jsme si vědomi nejednotného řazení. Onomatopoeia bývají řazena společně s ostatními citoslovci a částicemi mezi lexikálně sémantická expresiva. Srov. HAUSER 1980: 50.

119 Výjimkou jsou lexikální jednotky, které ztratily expresivní příznak, mají nociónální charakter. Jde o slova vystihující kvantitativní charakteristiku označované skutečnosti, například „*stolek*“ ve významu „malý stůl“ (nikoliv však expresivní „*stoleček*“), „*židlička*“ ve významu „malá židle“, případně současně označující samostatné denotáty, byť i s kvantitativní charakteristikou, například „*autíčko*“ ve významu „dětská hračka malých rozměrů“, „*ubrousek*“ ve významu „malý čtverec či obdélník z papíru či textilu k očištění úst a rukou po jídle“.

120 Souvisí s nepřesností označení, jde o prostředek inherentní kvantitativní neurčitosti (viz výše **Faktor faktičnosti, Aspekt pravdivosti, Kritérium přesnosti pojmenování, 1.3.2.2 Inherentní kvantitativní neurčitost**).

záporný charakter vázán na konkrétní lexikální jednotku, případně její užití, nevyplývá nutně z formantu.

Lexikálně sémantická expresivita je v případě lexikálních jednotek vyjadřujících emoce či vůli **spjata se základním významem pojmenování**. Jedná se o **citoslovce**, například „*ach, běda, bože, br, ejhle, ha, haló, herdek, hm, chacha, jejdámánku, krucifix, šupšup*“¹²¹, **částice**, například „*ať, kéž, no, nuž, tak, kéž*“¹²².

U **plnovýznamových lexikálních jednotek** pak jde o lexémy, u nichž **jsou expresivita** a současně také kladné či záporné **hodnocení obsažené přímo v lexikálním významu**, například „*blb, bordel* (ve významu „nepořádek“), *hačat, hajat, herka, kec, lump, nevidomý, skonat, tělesně postižený, všivák, žrádlo*“. Výjimkou jsou hypokoristika, u nichž je expresivita, podobně jako je tomu pojmenování vyjadřujících emoce a vůli, spjata se základním významem, například „*Jarda, máma, táta*“.

2.1.2.2 Inherentní expresivita zástupných pojmenování frazeologických

Expresivní frazémy jsou dle F. Čermáka (FILIPEC – ČERMÁK 1985: 195) **dominantně hodnotící**, jejich **expresivita kvantitativní či kvalitativní je obsažena v lexikálním významu**, a jako takové náleží k inherentním lexikálně sémantickým expresivům. O expresivitě a hodnotící charakteristice (rázu), přítomnosti odpovídajících sémů, lze vzhledem k lexikálně sémantické povaze expresivity frazému rozhodnout na základě konfrontace se synonymním označením téže skutečnosti, případně s odpovídajícím metajazykovým opisem. **Pokud alespoň jedno k frazeologismu synonymní pojmenování, jeden možný metajazykový opis obsahuje expresivní konotaci**, tedy má schopnost vyjádřit emoční stav či přímo emocionalitu, případně citovou reflexi skutečnosti, **je frazém expresivní**. **Analogicky je tomu v případě hodnotící charakteristiky (rázu)**. Při stanovení kritéria konfrontace frazému se synonymním pojmenováním či metajazykovým opisem vycházíme z potenciálnosti lexikálního významu¹²³, možné existence variet významu, významových odstínů, jež jsou potenciálně obsažené ve vědomí příjemce a na jejichž základě je frazém příjemcem interpretován (viz rovněž výše **Faktor faktičnosti, Aspekt pravdivosti, Kritérium přesnosti pojmenování, Zástupná pojmenování, 1.5.1.2 Kritéria identifikace nepřesnosti pojmenování**).

Příkladem může být přirovnání „*je jako vosk*“. V pojmovém významu materiálním „být měkký“ v užití „*Materiál je měkký jako vosk*“ jde o pouhé připodobnění, které nevykazuje sekundární pojmové významy vyjádřitelné synonymy (metajazykovým opisem) s expresivní konotací v lexikálním významu. V pojmovém významu týkajícím se člověka „být poddajný“ v užití „*Karel je jako vosk*“ lze identifikovat potenciální sekundární pojmové významy vyjádřitelné z hlediska lexikálního významu nociónálními synonymními jednotkami „submisivní, bojácny, bezzásadový“, ale také inherentně či adherentně expresivními synonymními jednotkami, například „*bačkora, strašpytel, zbabělec/zbabělý*“. Frazém má tedy v sémantické struktuře lexikálního významu konotaci, expresivní sém. Analogicky „*lev salonů*“, potenciální synonymní jednotky „*bonviván, elegán, krasavec, světák, švihák*“.¹²⁴ Oproti tomu neexpresivní charakter mají frazémy „*krok za krokem*“, synonymní jednotka „*postupně*“, případně i „*pomalů*“, „*kočičí hlava*“, metajazykový opis „*dlažební kostka s oblou svrchní stranou*“¹²⁵, „*přidat do kroku*“, synonymní jednotka „*zrychlit*“.

Kvantitativní intenzifikační a zdůrazňující expresivita frazeologismů, týká se eufemismů a dysfemismů, je založena na **větší či menší intenzitě hodnotícího rázu expresiva**, případně na jeho **zdůraznění**. V případě **eufemismů** vyplývá z kontrastu, asymetrie mezi zamýšlenou menší mírou ne-

121 Srov. citové interjekce, BEČKA 1992: 119–120. Rovněž apelová expresivnost pojmenování, TAMTÉŽ: 124.

122 Specifická typologie částic, včetně citoslovců, viz MISTRÍK 1985: 84–86.

123 Na rozdíl od identifikace nepřesnosti se jedná o lexikální, nikoliv pojmový význam, přesněji o přítomnost konotačních sémů.

124 Oba příklady již uvedeny v části věnované faktoru faktičnosti, aspektu pravdivosti, kritériu přesnosti pojmenování (viz **1.5.4 Ne-přesnost zástupných pojmenovacích jednotek v důsledku přítomnosti významového odstínu**).

125 Jedná se o kvazifrazém. Kvazifrazémy spolu s kvaziidiomy expresivitu neobsahují. Mezi dalšími příklady lze uvést „*mrtvý chod* (termín), *širé moře, dávat pozor, věnovat pozornost*“. (FILIPEC – ČERMÁK 1985: 198, 205)

gativní konotace u expresiva oproti synonymnímu neutrálnímu označení, které je však pocíťováno jako nevhodné. V případě **dysfemismů** pak vyplývá z kontrastu, asymetrie mezi zamýšlenou vyšší mírou negativní konotace u expresiva oproti synonymnímu neutrálnímu pojmenování, které již samo o sobě může být pocíťováno jako pojmenování s negativní konotací, případně oproti expresivnímu synonymnímu pojmenování, jež má menší než požadovanou míru negativní konotace.

Například místo nociónálního, neexpresivního pojmenování „zemřít“, jež může být chápáno jako nevhodné (má subjektivně pocíťovanou negativní konotaci), lze užít některý z meliorativních frazeologických eufemismů, který umožňuje mluvčímu eliminovat tvrdost vyjádření či ji alespoň zmírnit, například „odejít navždy, opustit nás, usnout navěky, zavřít oči“. Naopak autorská snaha intenzifikovat, zesílit tvrdost vyjádření (oproti neutrálnímu či již expresivnímu pojmenování), zdůraznit ji, vede k užití některého z frazeologických dysfemismů, například „natáhnout bačkory, hryzat drn, žrát trávu zezdola“¹²⁶.

Poznámka

Analogicky je tomu u jednoslovných eufemismů a dysfemismů.

2.1.2.3 Inherentní expresivita polysémních jednotek

Variantní významy polysémních jednotek, vzniklé na základě přenosu formy, slouží zejména k označení bytostí či neživých skutečností, jejich vlastností, charakteristických rysů, označení stavů, dějů, zvukových projevů, pohybu, vztahu k subjektům, míst, dále se jedná o konkréta, jež nabývají přenosem abstraktního smyslu.¹²⁷ Pro hodnocení typu expresivity v případě expresivních polysémních lexikálních jednotek, tedy zda jde o expresivitu inherentní, nebo adherentní, je rozhodná přítomnost, či nepřítomnost konotačního sému expresivity v invariantním významu, případně následná derivace jednotky za užití expresivních formantů, reduplikace, expresivní změna hláskové struktury.

Vydeme-li ze základních charakteristik

- a. inherentní expresivity, jež je založena na hláskové či slovtvorné utvářenosti, či lexikálním významu (viz výše);
- b. adherentní expresivity, týkající se polysémních jednotek, jejichž pojmový význam je zřejmý z kontextového zapojení a u nichž nepředpokládáme u invariantního významu existenci expresivního konotačního sému, neboť dochází k přenosu formy toliko na základě využití znaků původního denotátu, sému pojmového (nikoliv lexikálního) významu, které jsou shodné s nově označovaným denotátem, a v rámci nového, variantního, pojmového významu jsou doplněny o sémy vztahující se k nově označované skutečnosti, přičemž expresivní konotační sém, včetně případné hodnotící charakteristiky (rázu) a její kvality, je konstruován až v rámci nově vzniklého variantního lexikálního významu jako důsledek například samotného principu přenosu, tedy užití podobnosti či vnitřní souvislosti, kontrastu mezi původním denotátem a denotátem nově označovaným (viz výše);

pak je nezbytné v případě polysémních lexikálních jednotek, jež **v invariantním významu obsahují expresivní konotační sém**, hodnotit **variant**, **obsahuje-li expresivní konotační sém**, jako **inherentně expresivní** (viz i zde poznámka).

Jsme si vědomi, že se jedná o hraniční chápání inherentní expresivity. Nicméně ať již dojde k přímému přenosu expresivního sému (založeného na hláskové, slovtvorné utvářenosti či lexikálně sémantické charakteristice) z invariantu na variant, anebo je expresivní sém znovu konstruován až v rámci nově vzniklého variantního lexikálního významu, je u obou (všech) lexikálních významů polysémního lexému expresivní sém integrální součástí jednotlivých sémémů (lexikálních významů) a je

¹²⁶ Frazém „natáhnout bačkory“ má vyšší míru negativní konotace než „zemřít“, ale nižší než zbývající dva frazémy.

¹²⁷ Ke komplexní typologii polysémních jednotek viz FILIPEC – ČERMÁK 1985: 111–120.

uživateli jazyka rozpoznán i bez kontextového zapojení lexikální jednotky, a to na rozdíl od pojmového významu, k jehož identifikaci kontext nezbytný je.

K **inherentním expresivům** řadíme také **varianty polysémních jednotek, u nichž bez ohledu na přítomnost expresivity v invariantu došlo k následné derivaci za užití expresivních formantů, reduplikaci či expresivní úpravě hláskové struktury** (alternaci) lexikální jednotky.

Prostředků způsobujících inherentní expresivitu variantů polysémních jednotek **může být využito ke kvantitativní změně**, zesílení či zeslabení hodnocení, například „*jidášek, kašpárek, kočička, kravka, kravička, laňka, volek, voleček*“ (vlastnosti, charakteristické rysy bytostí či neživých skutečností, současně případně vztah k subjektu), „*srdíčko, zlatíčko*“ (vztah k subjektu), **k přepólování kvality hodnotící charakteristiky (rázu)**, například „*pokladeček*“ (vztah k subjektu), „*rájíček*“ (pojmenování místa, pojmenování stavu). Užití těchto jednotek může být motivováno i snahou dosáhnout **slovního humoru**, například „*saharečka*“ (označení stavu či místa, současně kvantitativní změna), „*kyblík*“ (kvantitativní změna hyperboly), potenciálně i další výše uvedené příklady.

Poznámka

Přenos identického konotačního expresivního sému z invariantu do variantu je potenciální, možný, nikoliv automatický, jak dokazují lexikální jednotky, u nichž je invariantní význam expresivní, ovšem v případě variantního významu došlo ke ztrátě expresivní konotace, například (stylově) neutrální deminutivum „*ručičky (hodinek)*“ či terminologizovaná deminutiva „*krček (kyčelního kloubu), tyčinka (na květním lůžku)*“.

2.1.2.4 Adherentní expresivita polysémních jednotek

U adherentních expresiv je hodnotící charakter (ráz) přítomný přímo ve variantním významu slova či je s ním spjat. **Identifikace významové realizace polysémního lexému**, čili že se jedná o variantní, přenesený expresivní význam, vyplývá z kontextového zapojení lexikální jednotky. **Na kontextu** může být u adherentních expresiv, která obsahují hodnocení, **závislá i kvalitativní charakteristika** expresiva, ta může oproti ve významu obsažené primární hodnotící charakteristice kladné **změnit ráz** na zápornou, případně ze záporné na kladnou (přepólování kvality hodnotící charakteristiky).

Kladnou (primární) hodnotící charakteristiku (ráz) lze identifikovat například u variantních významů jednotek „*herkules, laň, laní, lev, lví, ryzí*“ (vlastnosti, charakteristické rysy bytostí či neživých skutečností, současně případně vztah k subjektu), „*příst si, švitořit*“ (zvukový projev), „*poklad, srdce, zlato*“ (vztah k subjektu), „*ráj*“ (pojmenování místa, pojmenování stavu), „*eldorado*“ (pojmenování místa), „*usnout*“ (ve smyslu „zemřít“ – děj, eufemismus).

Zápornou (primární) hodnotící charakteristiku (ráz) obsahují například variantní významy jednotek „*bačkora, drsný, jidáš, kašpar, klaun, kráva, pavouk, švejk*“ (vlastnosti, charakteristické rysy bytostí či neživých skutečností, současně případně vztah k subjektu), „*kejhat, kvokat*“ (zvukový projev), „*bouřit*“ (ve smyslu „projevovat se hlasitě“ – zvukový projev; ve smyslu „nezvukového projevu“ – vlastnosti, charakteristické rysy bytostí či neživých skutečností), „*bublat*“ (ve smyslu „projevovat se zvukem“ – zvukový projev; ve smyslu „projevu negativního stavu myslí“ – stav), „*cejchovat*“ (konkrétní, jež nabylo abstraktního smyslu), „*plazit se*“ (pohyb), „*sahara*“ (označení stavu či místa), „*skousnout*“ (konkrétní, jež nabylo abstraktního smyslu), „*plácát*“ (děj), „*pojit*“ (ve smyslu „zemřít“ – děj, dysfemismus).¹²⁸

Polysémní jednotka může mít více než jeden variantní význam s expresivní konotací, ovšem s odlišnými hodnotícími charakteristikami (rázy). Užitá varianta pak je zřejmá z kontextu.

¹²⁸ Pojmenování, jež mají kladnou a zápornou charakteristiku, lze členit rovněž dle specifické typologie na lexikální jednotky důvěrné, familiární, laudativa, meliorativa (eufemismy), respektive pejorativa, jednotky zhrubělé, vulgární, dysfemismy.

tového zapojení (bezprostředního kontextu), například „*buchta*“ (ve smyslu „pěkná dívka, žena“ /primární kladný význam/ × ve smyslu „tlustá, líná, nepohyblivá dívka, žena“), „*kočka*“ (ve smyslu „pěkná dívka, žena“ /primární kladný význam/ × ve smyslu „falešná dívka, žena“), „*kvočna*“ (ve smyslu „hloupá dívka, žena“ /primární záporný význam/ × ve smyslu „pečlivá matka“).

V případě některých lexikálních **jednotek** variantní význam sice **obsahuje sém hodnocení, ne však sém kvality**, kvalita hodnocení je vymezena až v rámci determinace, případně v kontextu. Například hyperbolická pojmenování „*gejzír, hora, kopec, moře nápadů*“ oproti „*gejzír, hora, kopec, moře chyb*“ (souvisí i s kvantitativní charakteristikou, intenzifikací).

U některých lexikálních jednotek, zejména v případě pejorativ, může být **v důsledku** uživatelské **dominance variantního významu invariantní význam vytlačován, pocítován rovněž jako expresivní**, například „*blondýna*“ (ve významu „žena s blond vlasy“ /nacionální invariant/ × ve významu „hloupá žena“ /expresivní variant/), „*inteligent*“ (ve významu „vzdělaný, chytrý člověk“ /nacionální invariant/ × v potenciálních významech „negativní označení inteligentního nebo vzdělaného člověka“ či „negativní označení jedince projevujícího, prezentujícího se jako inteligentní nebo vzdělaný“ /expresivní varianty/). Původce sdělení se užití těchto lexikálních prostředků vyhýbá, a to nejen v situacích, kdy z kontextu není zřejmé, která významová realizace lexému je míněna.

2.1.2.5 Expresivita okazionálních a ne zcela lexikalizovaných zástupných pojmenování, aktualizovaných frazeologismů

Okazionální a ne zcela lexikalizovaná zástupná pojmenování, jež mohou mít charakter slov a nelexikalizovaných frází, případně aktualizovaných frazeologismů, jsou výrazným prostředkem vyjádření, simulace emočního stavu či uvolnění vnitřní emocionality. Dominantně se však jedná o výrazné prostředky (simulace) vyjádření citové reflexe skutečnosti, jež mají hodnotící charakter.

Při **identifikaci expresivní konotace** u hodnotících okazionálních a ne zcela lexikalizovaných, čili nekonvencionalizovaných, neuzualizovaných, pojmenování a aktualizovaných frazeologismů hrají roli **formální ukazatelé**, kterými jsou nápadná, neobvyklá **hlásková utvářenost**, užití **formanty** s expresivní charakteristikou, příslušnost ke slovním druhům s expresivní charakteristikou (citoslovce, částice), dále lexikálně **sémantická expresivní charakteristika základových slov**, jež se podílela na derivaci či kompozici jednoslovných okazionalismů, případně se stala komponentem nelexikalizovaných frází či aktualizacím komponentem aktualizovaných frazeologismů. Z lexikálně sémantického hlediska pak hraje v případě těchto nově vytvořených jednotek či jednotek aktualizovaných roli neohraničenost, neustálenost, vágnost lexikálního významu, čili jeho otevřenost, potenciální existence variet významu, jež obsahují sém expresivity, která je zjištělná **srovnáním s potenciálními synonymními pojmenováními či metajazykovými opisy**.¹²⁹

Za **zdroj expresivní konotace** lze považovat rovněž to, že se jedná o **nové**, případně **pozměněné označení** skutečnosti, které je v důsledku toho **nápadné, neobvyklé**.

Inherentní expresivita

Okazionálním a ne zcela lexikalizovaným slovům přisuzujeme v souladu s výše uvedenou charakteristikou daného typu expresivity **inherentně expresivní charakter** tehdy, pokud vznikly za užití prostředků, jež nesou **hláskovou, slovtvornou či lexikálně sémantickou inherentní expresivitu**. Radíme sem i **polysémní jednotky, jež obsahují v invariantu inherentní expresivitu**. Expresivní **nelexikalizované fráze či aktualizované frazémy** považujeme za inherentně **expresivní** z důvodu jejich **sémantické charakteristiky**, případně i vzhledem k **formální charakteristice jejich komponentů**.

¹²⁹ Synonymní jednotky, metajazykový opis, a to při vědomí potenciálnosti významu, existence variet významu, významových odstínů (viz výše **2.1.2.2 Inherentní expresivita zástupných pojmenování frazeologických**).

Příkladem okazionálních jednotek inherentně expresivních mohou být negativně hodnotící okazionalismy „*hololebý, dutohlav, dutolebec*“ v užití „*Děkuji za štěpné zkrácení mého výrazu ‚hololebý dutohlav‘ na ‚dutolebec‘ a okamžitě si ho přisvojuji [...] V Dachau zhanobili dutolebci stěnu jednoho z baráků [...]*“¹³⁰. V případě okazionalismu „*hololebý*“ je patrná motivace inherentním lexikálně sémanticky expresivním negativně hodnotícím frazémem „*holá lebka*“, v případě okazionalismu „*dutohlav*“ pak analogická motivace inherentním lexikálně sémanticky expresivním negativně hodnotícím frazémem „*dutá hlava*“. V případě kompozitního derivovaného okazionalismu „*dutolebec*“ je slovtvorná motivace zřejmá přímo z citovaného úseku, tedy spojení základů „*duto*“ a „*lebý*“. I bez kontextového zakotvení v uvedeném užití vyplývá inherentní expresivita, současně rovněž negativní hodnotící charakter (ráz) z kombinace významu první části kompozita „*duto*“ (základ dutý – adhe- rentní expresivum), následně expresivního negativně hodnotícího derivačního sufixu „*-ec*“, připoje- něho k druhé části kompozita.

Pokud je hodnotící základová lexikální jednotka (v případě kompozita obě základové lexikální jednotky), která byla užitá při vzniku nové lexikální jednotky, neexpresivní a není užit expresivní formant, nově utvořené slovo může získat expresivní charakter už jen v důsledku faktu, že k hodno- cení bylo užití nového, neobvyklého pojmenování. Příkladem může být další potenciální inherentně expresivní lexikální význam výše uvedeného okazionalismu „*hololebý*“, který se vztahuje k jedinci bez vlasů.

Příkladem expresivity okazionální jednotky jak v důsledku novosti, neobvyklosti pojmenování, tak i neohra- ničenosti, neustálenosti, vágnosti lexikálního významu, existence potenciálních variet významu, která je zjistitelná na základě konfrontace se synonymními pojmenováními, metajazyko- vými opisy, může být okazionalismus „*čunkovat*“ v textu článku s názvem „*Čunkovat – zbohatnout a nakrást*“¹³¹. Pojmenování vychází z příjmení J. Čunka, politika KDU-ČSL, a má zřetelný negativně (inherentně) expresivní potenciál. Neohra- ničenost, vágnost významu slova dokumentuje vymezení sémů pojmového významu přímo v textu článku, a to synonymními pojmenováními či opisy. Ko- notační sém neobsahuje „*zbohatnout*“, sém expresivity, současně záporného hodnocení obsahují „*vylhat se*“ a „*nakrást*“, „*za každou cenu přežít*“. Analogicky v případě souvisejících okazionalismů „*čunkiáda, čunkačinka /zde navíc inherentně expresivní formant/, čunkafleky*“¹³². Je nezbytné dodat, že uvedená vymezení nelze považovat za konečná, uzavřená, význam je naopak potenciální, otevřený pro další významy či variety významu.¹³³

Analogicky je tomu v případě inherentní lexikálně sémantické expresivity nelexikalizované fráze „*grilování komisařů*“¹³⁴ v užití „*Juncker je s grilováním komisařů spokojen [...]*“¹³⁵. Význam kompo- nentu fráze „*grilování*“ je vymezen neexpresivními synonymy užitými návazně v textu článku „*sly- šení*“, „*vystoupení*“, ale také kontextově expresivním „*výslech*“. Vymezení však nelze považovat za konečné, uzavřené, je nezbytné počítat s potenciálními varietami pojmového významu, jež lze meta- jazykově vyjádřit sémami „*ubližovat*“, „*trápit*“, „*týrat*“ aj. a jež jsou současně z pohledu lexikálního vý- znamu nositeli konotačního sému expresivity, včetně hodnotící charakteristiky (rázu).

Mezi příklady expresivních negativně hodnotících aktualizací frazeologismu „*Tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne.*“ lze uvést podobu „*Tak dlouho kradl, až skončil ve*

130 Šamanova listárna: ...a možná i střelbou [online]. Neviditelný pes [2001-22-09]. Dostupné z: http://archiv.neviditelnypes.lidovky.cz/clanky/15743_20_0_0.html.

131 LN: Čunkovat – zbohatnout a nakrást [online]. Lidovky.cz [2008-22-05]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/ln-cunkovat-zbohatnout-a-nakrast-d4h-/zpravy-domov.aspx?c=A080522_220334_ln_domov_mel.

132 TAMTÉŽ.

133 Zmíněno již výše – viz výše **Faktor faktičnosti, Aspekt pravdivosti, Kritérium přesnosti pojmenování, 1.5.5.2 Nepřesnost oka- zionálních pojmenovacích jednotek jako důsledek neustálenosti obsahu pojmu (otevřenosti pojmového významu)**.

134 Jediný slovníkový význam lexikální jednotky „*grilovat*“ je „*opékat na grilu*“ (SSČ: 88).

135 Juncker je s grilováním komisařů spokojen, přes menší problémy [online]. Týden.cz [2014-02-10]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/juncker-je-s-grilovanim-komisaru-spokojen-pres-mensi-problemy_320012.html#VDAOCVewStk.

vazbě.“¹³⁶, která je negativně expresivní i v důsledku užití lexikálně sémantického expresiva „kradl“. Dále pak aktualizaci „*Tak dlouho nás budou krmit nesmysly o Ukrajině, až zjistíme, že je zle.*“¹³⁷, která je negativně expresivní i v důsledku užití lexikálně sémantických expresiv „nesmysly“ (lexikální jednotka je užitá v aktualizacím komponentu, kterým je frazém „nás budou krmit nesmysly“) a „zle“, expresivní konotace je dána i otevřeností pojmového významu, existencí potenciálních pojmových variant, jež do lexikálního významu vnášejí expresivní konotaci, například „obelhávat“, „katastrofa“. Aktualizace „*Tak dlouho se chodí okukovat veterán, až dojde na chvíli, kdy majitel není doma.*“¹³⁸ je expresivní již v důsledku užití lexikálně sémantického expresiva „okukovat“, negativně expresivní konotaci umožňuje otevřený pojmový význam s potenciálními sémami „netransparentnost“, „nezákonnost“, implicitně i „krádež“, „škoda“, vyloučené nejsou varianty významu, například „podlost“. Expresivní negativně hodnotící aktualizaci frazeologismu „*Vrána vráně oči nevyklová.*“ je formulace „[...] *ani zelená vrána zelené vráně oči nevyklove* [...]“¹³⁹, spočívá ve vložení okazionální pejorativní aktualizace „zelená vrána“ (využita je původní neexpresivní fráze „bílá vrána“ ve smyslu „výjimka“), v níž je využito metonymického označení ekologů „zelení“. Negativně expresivní konotace je dána otevřeností pojmového významu s potenciálními sémami „netransparentnost“, nelze vyloučit varianty významu vyjádřitelné expresivními synonymy „bratříčkování“, „prospěchářství“ aj. Expresivní (kvantitativně) negativně hodnotící aktualizaci frazeologismu „*vylít vaničku i s dítětem*“ představuje formulace „*Současná podoba zákona o dětských skupinách vylívá s vodou z vaničky tisíce dětí*“¹⁴⁰, obsahující kvantitativní, intenzifikační expresivní konotaci v lexikální jednotce „tisíce“. Výše uvedené aktualizované frazeologismy jsou navíc expresivní již v důsledku novosti, nápadnosti, neobvyklosti označení skutečnosti.

Adherentní expresivita

V případě **polysémných jednotek** s nově konstituovaným variantním významem **bez markantů inherentní expresivity v invariantu jde o adherentní expresivitu**. Expresivní charakter **vyplývá z konfrontace se synonymními pojmenováními, metajazykovým opisem, souvisí s potenciálností pojmového významu**. Příkladem může být okasionalismus „*odklonit*“, například ve formulaci „*Odklonit peníze. Ministr Kocourek ‚obohatil‘ politický slovník*“¹⁴¹, který má potenciální synonymní alternativy „*zcizit*“, expresivní „*ukrást*“, případně odpovídá metajazykovému opisu „*zjemňující označení pokusu o finanční podvod, poškození jiné osoby*“. Jedná se o eufemismus.¹⁴²

136 Tak dlouho kradl, až skončil ve vazbě [online]. *Policie.cz* [2014-20-08]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/tak-dlouho-kradl-az-skoncil-ve-vazbe.aspx>.

137 Analytička Spencerová: Tak dlouho nás budou krmit nesmysly o Ukrajině, až zjistíme, že je zle. Putin měl zásadní návštěvu. A pozor, vše se mění [online]. *Parlamentní listy.cz* [2014-14-08]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/kauzy/Analyticka-Spencerova-Tak-dlouho-nas-budou-krmit-nesmysly-o-Ukrajine-az-zjistime-ze-je-zle-Putin-mel-zasadni-navstevu-A-pozor-vse-se-meni-330653>.

138 Tak dlouho prý chtěl kupovat, až kradl [online]. *Pardubický deník.cz* [2014-04-09]. Dostupné z: <http://pardubicky.denik.cz/zlociny-a-soudy/tak-dlouho-pry-chtel-kupovat-az-kradl-20140903.html>.

139 Celá řada afér [online]. *Respekt* [2007-01-10]. Dostupné z: http://service.ihned.cz/respekt/data/2007/Respekt_PDF_2007_40-5377-a5237a3b88576.pdf.

140 Horská (KDU-ČSL): Současná podoba zákona o dětských skupinách vylívá s vodou z vaničky tisíce dětí [online]. *Parlamentní listy.cz* [2014-23-07]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-volicum/Horska-KDU-CSL-Soucasna-podoba-zakona-o-detskyh-skupinach-vyliva-s-vodou-z-vanicke-tisice-deti-327987>.

141 Odklonit peníze. Ministr Kocourek ‚obohatil‘ politický slovník [online]. *Lidovky.cz* [2011-09-11]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/odklonit-penize-ministr-kocourek-obohatil-politicky-slovník-pu9-/zpravy-domov.aspx?c=A111109_183421_in_domov_ogo.

142 Uvedený příklad a další zachycené realizace viz výše **Faktor faktičnosti, Aspekt pravdivosti, Kritérium přesnosti pojmenování, 1.5.5.3 Nepřesnost okazionálních pojmenovacích jednotek v důsledku příklonu k invariantnímu (lexikalizovanému) obsahu pojmu, dezinterpretace**.

Poznámka

Větší či menší odlišnosti v obsahu pojmu, ale rovněž lexikálním významu okazionální jednotky (jehož součástí je i sém expresivity) ve vědomí uživatelů jazyka se nutně projevují na straně příjemce v různosti interpretace výpovědí, které tyto jednotky obsahují.

2.2 VÝRAZOVĚ NÁPADNÉ AKTUALIZAČNÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY A INKONGRUENTNĚ UŽITÉ AKTUALIZAČNÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

Jak bylo výše uvedeno, v případě aktualizačních jednotek, expresivních i neexpresivních, se jedná o prostředky, které jsou nápadné, vybočují z předpokládaného standardního vyjadřování ve zpravodajské oblasti, jež k naplnění informativní funkce předpokládá užití spisovného a nociónálního nepříznačného lexika. Neexpresivní aktualizační lexikální prostředky představují nápadnou, tedy příznakovou alternativu lexikálně neutrálního označení skutečnosti, ovšem bez expresivní konotace v lexikálním významu. Příznakovost aktualizačních prostředků zřetelně vystupuje při porovnání s neutrálním synonymním pojmenováním. Pro **stanovení taxonomie** (neexpresivních) lexikálních prostředků porušujících neutralitu je rozhodná **konfrontace** systémových lexikálních příznaků (dle tradiční lexikální systematiky) s **normativními požadavky vyplývajícími z aspektu neutrality v rámci zásad informační kvality**, tedy identifikace těch příznaků, jejichž přítomnost ve zpravodajském sdělení je z pohledu zpravodajského stylového typu příznaková. Specifický typ aktualizačních prostředků představují jednotky, které jsou užité **inkongruentně**. V případě lexikální inkongruence se jedná o mechanismus, kdy je lexikální jednotka ve vztahu ke kontextu užita stylově či sémanticky zřetelně nenáležitě. Vzniká tak sémantický efekt označovaný jako kontextová expresivita.

J. V. Bečka v souvislosti s neexpresivními (aktualizačními) lexikálními prostředky příznakovými z pohledu neutrality užívá označení **výrazová expresivita**, s upřesněním, že se jedná o expresivitu, která **nevyplývá ze samotné lexikální jednotky**, nýbrž lexikální jednotka **jí nabývá teprve v aktuálním užití**. (BEČKA 1992: 124) Jde o velmi široké chápání expresivity, jež je dáno schopností způsobit užitím lexikálního prostředku specifický efekt na straně příjemce, přičemž ten nespočívá v přítomnosti konotačního sému expresivity ve významu lexikální jednotky. J. V. Bečka předpokládá vědomé užití (procesuální přístup) prostředků výrazové expresivity v komunikátech (TAMTÉŽ).¹⁴³ Označení výrazová expresivita máme za výstižné, nicméně se vyhneme zavádějícímu užití termínu expresivita, důvodem je to, jak expresivitu vymezujeme výše. Používat proto budeme označení **výrazová nápadnost**. Vzhledem k závislosti efektů, jež mohou výrazově nápadná pojmenování způsobit, na individuálních jazykových kompetencích příjemců, v případě inkongruence na kontextu, je nutné zdůraznit, že **jakékoliv efekty, jež jsou** v souvislosti s těmito prostředky **předpokládány, jsou nejen potenciální**, jak je uvedeno již v teoretickém zakotvení konceptu zásad informační kvality, ale že rovněž i **míra pravděpodobnosti jejich aktivizačního působení na příjemce je různá**, je dána různou mírou nápadnosti, neobvyklosti jednotek. Rozhodnout o míře nápadnosti, neobvyklosti lexikálních jednotek není předmětem tohoto textu, učinit by tak bylo možné pouze na základě šetření u reprezentativního vzorku uživatelů jazyka.

2.2.1 VÝRAZOVĚ NÁPADNÉ AKTUALIZAČNÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

Mezi (neexpresivní) **prostředky výrazově nápadné** lze řadit lexikální jednotky, jež obsahují v lexikálním významu **konotační stylový sém, stylém**, s výjimkou terminologických jednotek, tedy kongruentně použitá **hovorová, knižní slova, publicismy a poetismy**. Dále kongruentně užitá lexikální jednotky s **časovým příznakem**, s výjimkou terminologických neologismů, **polysémní lexikální jed-**

143 Což nemusí platit vždy, neboť tyto prostředky, jejichž část náleží k prostředkům užívaným v běžné komunikaci, může původce používat spontánně, aniž by tušil jejich potenciální dopad na příjemce. Nevědomé užití souvisí s mírou verbálně komunikačních kompetencí původce sdělení, žurnalisty.

notky aktuální, polysémní jednotky uzuální, u nichž nezanikla sémantická motivace, a frazeologismy.¹⁴⁴ Výrazově nápadné lexikální jednotky lze v textech identifikovat, jak jsme již zmínili, na základě konfrontace s neutrálními synonymními pojmenováními, zejména v případě frazeologismů pak lze využít rovněž neutrálního, **nocionálního opisu**.^{145 146} Výrazově nápadná nejsou pojmenování bezpříznaková spisovná, frekventovaná, stylově, dobově a časově nezabarvená. Současně pojmenování přímá, případně polysémní jednotky, u nichž zanikala (není pocíťována) sémantická motivace.¹⁴⁷

2.2.1.1 Stylový příznak

Hovorové lexikum

K **hovorovému lexiku**, jež je, s výjimkou spisovných regionalismů, dominantně nespisovné, náleží **prostředky útvarů a poloútvárů národního jazyka**. Jedná se o pojmenování typická pro území, **dialektismy**, například „*košťovat*“, zachyceno ve 22 užitích¹⁴⁸, či „*štokrle*“, zachyceno ve 4 užitích¹⁴⁹, **spisovné regionalismy**, například moravismus „*pletýnka*“ ve významu „*houska*“, zachyceno ve 3 užitích¹⁵⁰, **nespisovné regionalismy**, například čechismus „*umolousaný*“, zachycený v invariantním významu „*špinavý, zanedbaný*“ v 6 realizacích, ve variantních potenciálních významech „*vydřený, upachtěný*“ („*umolousaná výhra*“, „*umolousané myšlenky*“) ve 2 realizacích¹⁵¹.

K územně vymezenému lexiku je v lexikálních systematikách řazena rovněž **obecná čeština**.¹⁵² My však v souladu se současným diskurzem obecně české lexikum nechápeme jako interdialekt, nýbrž k němu řadíme veškeré celonárodně uzuálně užívané nespisovné lexikum, jež ze synchronního pohledu neobsahuje územní a sociální příznak. Problematika užšího a širšího chápání obecné češtiny, včetně příkladů původních územně vázaných výrazů obecné češtiny, slangismů v užším smyslu a profesiona-

144 Lexikální prostředky jsou členěné na základě elementární typologie lexikálních příznaků dle P. Hausera (HAUSER 1980).

145 Užití opisu je nezbytné zejména u přechodových, větých a nadvětých frazémů, ovšem také v případě některých frazémů nevětých. Například již výše zmíněný větný frazém „*kočičí hlava*“ nelze nahradit synonymním pojmenováním, nýbrž pouze nocionálním opisem „*dlažební kostka s mírně zaoblenou svrchní plochou*“.

146 Příklady výrazově nápadného lexika, u nichž je uveden výskyt v Českém národním korpusu, byly získány v rámci písemné sondy mezi padesáti vysokoškolskými studenty žurnalistiky z Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, realizované v únoru 2014. Studenti byli vyzváni, aby každý napsal pět příkladů lexikálních jednotek, z nich alespoň jednu frázi, jež sami užívají či je zaznamenali v libovolné komunikaci. Měli za úkol vypsát české či internacionální lexikum: a) které pocítují jako územně typické; b) které pocítují jako nepřiliš spisovné či nespisovné, ovšem nepovažují jej za územně typické; c) které pocítují jako exkluzivní, intelektuální, setkávají se s ním mimo odborné texty, a to včetně citátů; d) které pocítují jako typické pro žurnalistickou stylovou oblast. Získané příklady byly rozříděny dle systémových lexikálních příznaků a využity jako příkladový materiál, pokud byly současně nalezeny v publicistických realizacích v korpusu Syn2010. Omezení, která byla nastavena při vyhledávání v korpusu Syn2010, jsou součástí odkazu.

147 Srov. ČECHOVÁ 2000: 24.

148 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=ko%C5%A1tovat&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika&remote=1.

149 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=%C5%A1tokrle&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

150 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=plet%C3%BDnka&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

151 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=umolousan%C3%BD&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

152 Srov. HAUSER 1980: 21.

lismů, které územní, sociální či profesní příznak ztratily, byla zmíněna již výše v souvislosti s faktorem faktičnosti, aspektem informativnosti (viz **2.2 Lexikum s územním a sociálním příznakem**). Jako další příklady obecně českých lexikálních jednotek lze uvést „*handl*“ ve významu „obchod“, zachyceno ve 38 užitích¹⁵³; „*kafe*“, zachyceno v 247 užitích¹⁵⁴; „*špagát*“ v invariantním významu „svazek stočených vláken“, zachyceno ve 2 užitích, ve variantním významu „poprava“, zachyceno rovněž ve 2 užitích. Slovo „*špagát*“ představuje rovněž konstitutivní komponent obecně českého frazeologismu „*dostat špagát*“ ve významu „být odsouzen k trestu smrti“, v tomto užití či jeho aktualizacích bylo zachyceno ve 4 případech¹⁵⁵. Rovněž také původní argotismy „*prachy*“ (ŠMILAUER 1939: 49), synonymní neutrální označení „peníze“, zachyceno v 201 užití¹⁵⁶, „*baštit*“ (TAMTÉŽ), synonymní neutrální označení „jíst“, zachyceno ve 20 užitích¹⁵⁷.

Druhá skupina hovorových lexikálních jednotek náleží k poloútvárům národního jazyka a je vymezena na základě užití sociálními či profesními skupinami, jedná se jednak o **slangismy v širším smyslu**, dále členitelné na slang zájmový (slang v užším smyslu), například „*bafuňář*“ ve významu (s pejorativní expresivní konotací) „funkcionář“, zachyceno v 51 užitích¹⁵⁸; „*slechy*“ ve významu „vnější sluchový orgán u zvířat“, nezachyceno ani v jednom užití¹⁵⁹; sociální, například „*štěnice*“ ve variantním významu „odposlouchávací zařízení“, zachyceno ve 30 užitích¹⁶⁰; a profesní, například

153 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=handl&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.t xtype_group=publicistika.

154 Korpus Syn2010, omezeno na fráze v publicistických textech, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=kafe&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.t xtype_group=publicistika.

155 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=%C5%A1page%C3%A1t&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.t xtype_group=publicistika.

156 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=prachy&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.t xtype_group=publicistika.

157 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=ba%C5%A1tit&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.t xtype_group=publicistika.

158 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=bafu%C5%88%C3%A1%C5%99&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.t xtype_group=publicistika.

159 Zachyceno však ve spojených korpusech Syn, při omezení na korpuse Syn2010 a Syn2013pub. Viz výše **Faktor faktičnosti, Aspekt informativnosti, 2.2 Lexikum s územním a sociálním příznakem**.

160 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=%C5%A1t%C4%9Bnice&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.t xtype_group=publicistika.

„ponk“ ve významu „pracovní stůl řemeslníka“, zachyceno ve 3 užitích¹⁶¹; jednak o **argotismy**, například „kapřík“, konspirativní synonymum pro lexikální jednotku „peníze“, zachyceno v 18 užitích¹⁶².

Specifické postavení v rámci hovorového lexika mají lexikální jednotky původně nespisovné, obvykle obecně české (v širším vymezení), které však zespisovněly, nyní náleží k **hovorové češtině**, mluvené formě spisovného jazyka, a takto jsou označené zkratkou „hov.“ v SSČ či SSJČ. Z hlediska slovtvorného se jedná často o univerbizovaná pojmenování, jejichž víceslovná alternativa není běžně (frekventovaně) užívána.¹⁶³ Náleží sem například „dodávka“, synonymní neutrální označení „dodávkový automobil“ (SSČ: 62), „obývací“, spisovné v obou významech, invariantním „obývací pokoj“, variantním metonymickým „zařízení obývacího pokoje“ (SSČ: 231), „panelák“ (SSČ: 260).

Výrazová nápadnost jednotek náležejících k hovorovému lexiku plyne z toho, že **vně územně, sociálně vymezených skupin** uživatelů, zejména pak při užití ve formálních stylech, tedy i ve zpravodajství, mají tato pojmenování zřetelný potenciál být **považována** či pocíťována **jako netypická, specifická**, případně také **nepatřičná**, či dokonce směšná¹⁶⁴. V případě **obecné češtiny**, bez ohledu na užší či širší chápání, je percepce **závislá na vzdělanostní a sociokulturní charakteristice příjemce**. Alespoň u části uživatelů jazyka pocíťovaná nápadnost obecně českého lexika vyplývá z přítomnosti stylového konotačního sému hovorového, jenž je **vázán na nespisovný charakter** jednotek. Vzdělanostní, sociokulturní charakteristika, případně i věk způsobuje, že část uživatelů jazyka pocíťuje i jednotky **hovorové češtiny** (přes jejich kodifikovanou spisovnost) jako **výrazově nápadné v neutrálních typech sdělení**, tedy i ve zpravodajství.

Poetismy

Poetismy, jež byly zmíněny již výše v rámci porušení aspektu informativnosti (viz výše **Faktor faktičnosti, Aspekt informativnosti**), jsou vytvářené jako jedinečná (okazionální) pojmenování, určená pro konkrétní komunikát. Vyhovují literární autorské potřebě neotřele označit pojmenovávanou skutečnost, a to prostřednictvím přímého užití jednotky, jak je tomu například u personifikace a synekdochy, či prostřednictvím sémanticky kontrastního spojení s dalšími lexikálními prostředky, jak je tomu například u oxymoronu. Mohou být rovněž použity k dosažení specifických sdělných efektů na mimo-lexikální úrovni, a to v kombinaci s dalšími výrazovými prostředky, jak je tomu například u anafory, aliterace, rýmu, eufonie, kakofonie aj. Plnit mohou více z uvedených funkcí současně.¹⁶⁵ Ve vzájemné interakci s ostatními výrazovými prostředky užitými v textu a v kombinaci s tematicko-obsahovou strukturací sdělení umožňují naplnit estetickou (poetickou) funkci. **Poetismy** tedy představují, ať již jsou užity o samotě, anebo spolupůsobí s dalšími výrazovými prostředky lexikálními i nelexikálními, **jednotky** z lexikálně sémantického (ale také literárněvědného) pohledu originální, zřetelně **výrazově nápadné**.

Pro stanovení **taxonomie lexikálních prostředků porušujících aspekt neutrality**, stejně jako tomu bylo v případě informativnosti, je nezbytné na jednotky, jimž je přisuzována poetická (estetická)

161 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=ponk&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

162 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=kap%C5%99%C3%ADk&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

163 Srov. PRAVDOVÁ – SVOBODOVÁ 2014: 212.

164 V takovém případě se již jedná o inkongruentně užitou lexikální jednotku.

165 Uvedený potenciál užití nemají pouze poetismy, nýbrž i další lexikální jednotky.

stylová konotace, nahlížet nikoliv z diachronního, nýbrž ze synchronního pohledu. V takovém případě je zapotřebí rozlišit vlastní poetismy a původní poetismy.

Vlastní poetismy mají **okazionální charakter**, čili bez ohledu na jejich stáří **náleží k lexiku s časovým příznakem, k neperspektivním neologismům**. Typickým znakem vlastních poetismů je originalita pojmenování skutečnosti, nízká četnost výskytu, současně ale také vazba na literární dílo, v němž byly užity či na autora tohoto díla, mají výrazný intertextuální potenciál. Jako příklady byly již výše uvedené jednotky „*krasosmutnění*“, v korpusu Syn2010, při omezení na publicistické texty, nezachyceno ani v jednom užití¹⁶⁶, a „*pábit*“, zachyceno ve 4 užitích (nebyly vyhledávány odvozeniny)¹⁶⁷.

Původní poetismy jsou pojmenování, která lexikalizovala, **přešla do širšího povědomí uživatelů jazyka**, a tedy **i užívání**, čímž u nichž zanikla současně původní vazba na literární dílo či na jeho autora, intertextualita, došlo ke ztrátě původního stylového konotačního sému poetického (estetického). Dokladem toho, že původní poetismy překročily hranici okazionalismů, lexikalizovaly, je jejich zachycení ve slovnících spisovného jazyka.¹⁶⁸ Původní poetismy, jež jsou užívány v omezené míře, mají buď charakter **exkluzivních pojmenování bez časového příznaku**, například „*deziluze*“, původní poetismus, lumírovci (HAUSER 1980: 40), v SSJČ bez stylové charakteristiky, zachyceno v 52 užitích¹⁶⁹, „*mystický*“, původní poetismus, symbolisté (TAMTÉŽ), v SSJČ bez stylové charakteristiky, zachyceno ve 131 užití¹⁷⁰; anebo jsou pocítovány jako **archaické**, například „*čarokrásný*“, v SSJČ označeno jako knižní, zachyceno v 6 užitích¹⁷¹, „*luna*“, v SSJČ označeno jako poetismus, zachyceno v 27 užitích¹⁷², „*rov*“, v SSJČ označeno jako knižní, zachyceno ve 4 užitích¹⁷³. Ty původní poetismy, které mají charakter exkluzivních pojmenování bez časového příznaku či charakter archaismů, **náleží z pohledu taxonomie lexikálních prostředků porušujících informační kvalitu ke knižnímu lexiku**.

Autorskou motivací použití **poetismů mimo komunikáty esteticky sdělené je záměr využít úzké intertextuální vazby** na literární dílo či i jeho autora nebo **využít originality** pojmenování k **jedinečnému označení skutečnosti**, to v případě vlastních poetismů. Případně se jedná o **záměr ozvlášt-**

166 Zachyceno však ve spojených korpusech Syn, při omezení na korpusy Syn2010 a Syn2013pub. Viz výše **Faktor faktičnosti, Aspekt informativnosti, 1 Porušení informativnosti u lexika s časovým příznakem**.

167 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=p%C3%A1bit&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

168 Byť se zde setkáváme s různými stylovými charakteristikami, včetně jejich označení coby poetismů – viz dále.

169 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=deziluze&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

170 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=mystick%C3%BD&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

171 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=%C4%8Darokr%C3%A1sn%C3%BD&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

172 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=luna&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

173 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=rov&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

nít text zařazením příznakové, aktualizací **synonymní alternativy k neutrálnímu pojmenování**, jež je nápadná v důsledku intelektualizačního charakteru, netypičnosti, neobvyklosti označení skutečnosti, to v případě původních poetismů.

Poznámka

Specifickou skupinu původních poetismů představují pojmenování, která ztratila stylový konotační sém zcela, neutralizovala. P. Hauser uvádí jako příklady lexikální jednotky „*oslavenec, prázdnota, třtina, dalekosáhlý*“ (HAUSER 1980: 40). Jejich použití ve zpravodajském sdělení nepředstavuje porušení aspektu neutrality.

Knižní lexikum

Knižní lexikální vrstvu tvoří **archaismy**, a to zastarávající i zastaralé, které byly zmíněné už výše v souvislosti s porušením aspektu informativnosti, mj. „*drahný*“ ve významu „dávno, dávný“, zachyceno v 18 užitích¹⁷⁴. Náleží sem rovněž **původní poetismy**, jež vešly do širšího užívání, ovšem nezobecněly, ztratily sice stylový sém poetický (estetický), nabyly však stylového konotačního sému knižního (viz zde výše). Knižní charakter mají **exkluzivní pojmenování z cizích jazyků**, včetně odpovídajících původních poetismů (viz zde výše), například „*de facto*“, zachyceno v 389 užitích¹⁷⁵, „*de iure*“ (termín ustálený mimo právní oblast), zachyceno v 15 užitích¹⁷⁶, „*happy end*“, zachyceno v 51 užitích¹⁷⁷, „*konsensus*“, zachyceno ve 34 užitích¹⁷⁸, „*pardon*“ (konverzační obrat), zachyceno v 93 užitích¹⁷⁹, „*peripetie*“, zachyceno ve 171 užitích¹⁸⁰; **kulturní fráze a skutečné či fiktivní citáty**, včetně kalků, například „*fes-*

174 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=queryrow&query=drahn%C3%BD&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.tdtype_group=publicistika.

175 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=queryrow&query=de+facto&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.tdtype_group=publicistika.

176 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=queryrow&query=de+iure&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.tdtype_group=publicistika.

177 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=queryrow&query=happy+end&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.tdtype_group=publicistika.

178 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=queryrow&query=konsensus&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.tdtype_group=publicistika.

179 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=queryrow&query=pardon&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.tdtype_group=publicistika.

180 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=queryrow&query=peripetie&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.tdtype_group=publicistika.

tina lente“, zachyceno ve 4 užitích¹⁸¹, „*spěchej pomalu*“, zachyceno ve 2 užitích¹⁸², „*(Hannibal) ante portas*“, zachyceno ve 2 užitích¹⁸³, „*(Hannibal je) před branami*“, zachyceno ve 30 užitích¹⁸⁴. Knižní konotační sém obsahují rovněž **multiverbismy**, například „*lékařské kruhy*“, zachyceno v 1 užití¹⁸⁵, „*provést kontrolu*“, zachyceno ve 30 užitích¹⁸⁶.

Knižní lexikální jednotky jsou užívány v oficiálních formálních komunikátech psaných i mluvených, náležejících do **vyššího stylu**. Jejich užití v **jiných stylových oblastech** je **výrazově nápadné**, jde o projev **intelektualizace sdělení** (nejsou-li užity inkongruentně – viz dále).

Publicismy

Publicismy se pohybují na ose aktualizace–schematizace. **Vznikají jako okazionální neotřelá**, aktualizací **pojmenování**, jsou-li však uživatelským prostředím akceptovány, **vejdou do širšího užívání**, mnohdy s vysokou frekvencí výskytu, **schematizují**, stávají se modelovými. V procesu schematizace dochází k ustalování lexikálního významu těchto jednotek. Schematizované publicistické fráze mohou být v důsledku nadužívání (negativně) vnímány příjemci jako fráze „otřepané“, **klišé**. **Byť** se jedná o **vrcholně schematizované** lexikální jednotky, **stávají se** ve sdělení **nápadnými**. Typickým rysem publicistického výraziva je nestabilita, podléhá obměně jak v rozsahu, tak v čase, současně vykazuje proměnlivost z hlediska frekvence výskytu. Obojí je závislé na reálných událostech, které se ve společnosti odehrávají, a na mediálním zájmu o ně či na mediálním zájmu o obecně společenská témata.¹⁸⁷

Rozsah chápání publicismů je značně **široký a nejednotný**. Lexikálním jednotkám je přiřazován stylový konotační sém na základě frekvence výskytu v publicistických sděleních. Takto je za publicismy považována řada terminologických jednotek, zejména z oblasti ekonomie a ekonomiky, kultury, administrativní, právní, politologické sféry. Jejich výskyt v publicistických sděleních¹⁸⁸ je však vysoký vzhledem k tomu, že jde o pojmenování vztahující se k oblastem, jež se dotýkají každodenního života

181 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=festina+lente&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

182 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=sp%C4%Bchej+pomalul&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

183 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=phraserow&iquery=&lemma=&lpos=&phrase=ante+portas&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

184 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=p%C5%99ed+branami&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

185 Korpus Syn2010, hledána fráze, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=phraserow&iquery=&lemma=&lpos=&phrase=l%C3%A9ka%C5%99sk%C3%A9+kruhy&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

186 Korpus Syn2010, hledána fráze, omezeno na publicistické texty, cit. 15. 5. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=prov%C3%A9st+kontrolu&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

187 K publicismům srov. BARTOŠEK 2001: 16, 18, CHLOUPEK 1986: 38, CHLOUPEK 1991: 207.

188 Užíváme-li terminologickou jednotku **publicistická sdělení**, která je vázána na označení publicistický styl či publicistická sféra (oblast), máme na mysli veškerá sdělení produkovaná širokou skupinou původců (novináři, státní orgány, politici, občané aj.),

společnosti. Kritérium četnosti výskytu v publicistických sděleních není pro určení publicistické stylové konotace lexikální jednotky dostačující. Na nejednotnost při identifikaci publicismů upozorňuje E. Minářová, na jedné straně uvádí příklady terminologických jednotek, jež jsou v SSJČ označeny jako publicismy, například „*masmédiu*“, na straně druhé pak příklady jednotek vysoce frekventovaných v publicistických sděleních, mj. „*konsolidace, angažovanost*“, u nichž však není v SSJČ zmíněna stylová charakteristika, tedy jsou považovány za stylově neutrální (MINÁŘOVÁ 2011: 209–210).

Stylistikové těžiště publicismů spatřují ve slovních spojeních typu „*bojovat o záchranu, konzumní společnost*“ (CHLOUPEK 1991: 145), „*inflační spirála, rodinné stříbro*“ (MINÁŘOVÁ 2011: 210), přičemž za základ těchto spojení považují lexikální jednotky s posunutým, přeneseným významem. Současně jako typické příklady publicismů zmiňují neologismy, slovtvorné obměny formantů u lexikálních jednotek, ať již monosémních, či také polysémních, zejména pak sloves, například „*oddisponovat, předjednat, přerozdělit, vydodat, vylobovat*“, či přejímky pojmenování z poloútvářů národního jazyka, například „*surfář*“, původní slangismus v pojmovém významu „člověk využívající internet“ (TAMTÉŽ: 212).

Je zřejmé, že při **identifikaci publicismů** je nezbytné kombinovat kromě **kritéria četnosti výskytu** jednotky v publicistických sděleních také **kritérium sémantického posunu**, případně **specifické slovtvorné utvářenosti**.

Terminologické jednotky (více viz zde dále), jednoslovné i souslovné, jsou-li užitý v **terminologickém významu a v odpovídajícím kontextu**, za **publicismy považovat nelze**, jejich stylová charakteristika zůstává i v publicistickém užití odborná. Z tohoto důvodu je nepovažujeme za výrazově nápadné. V případě, že jsou terminologické jednotky **užity bez sémantického posunu pojmového významu jako obecná označení**, současně **v odpovídajícím neterminologickém kontextu**, z hlediska pojmového významu jsou úplně synonymní s neutrálním označením (týká se zejména internacionálních jednotek) a **nejsou použity inkongruentně** (viz dále), jde o prostředek intelektualizace sdělení, náležející ke **knižnímu lexiku** (viz zde výše). Příkladem může být lexikální jednotka „*stimulovat*“, jež má primárně terminologický charakter. V SSČ je uvedena v jediném významu „*povzbuzovat, povzbudit*“, označena jako termín (SSČ: 414), v SSJČ je uvedena ve významu „*dráždění, povzbuzování organismu k zvýšenému výkonu*“, označeno jako biologický termín. Příkladem jejího terminologického užití je formulace „*Implantát elektrickými impulzy stimuluje poškozenou sítnici*“¹⁸⁹. E. Minářová jednotku v neterminologickém užití, například v realizaci „*stimulace soukromého podnikání*“, považuje za desémantizované pojmenování a řadí ji k publicismům, k nimž řadí i víceslovná pojmenování založená na této jednotce, analogicky v případě lexému „*konsolidace*“ aj. (MINÁŘOVÁ 2011: 210, k víceslovným pojmenováním viz dále)¹⁹⁰. Dle našeho názoru je jednotka „*stimulovat*“ užitá sice mimo odbornou oblast, tedy neterminologicky, ovšem nikoliv v desémantizovaném, vyprázdněném, ani sémanticky posunutém, obrazném, variantním významu, nýbrž v pojmovém významu identickém¹⁹¹. Jde proto o internacionální, exkluzivní synonymum k stylově neutrálnímu pojmenování „*povzbuzovat*“, synonymum, které má intelektualizační charakter, a náleží tedy ke knižnímu lexiku. Příkladem takového neterminologického užití může být formulace „*Celé know-how, jak dělat úspěšně bulvár, vychází z elementárních poznatků o základních lidských potřebách a stimuluje i naši potřebu vidět za oponu*“ [...]¹⁹².

kteřá jsou určena veřejnosti, širokému (heterogennímu, disperznímu) či určitým způsobem vymezenému (například na základě profese, zájmů, názorů) publiku, a jsou zprostředkována kanály masového sdělování. (JÍLEK 2009: 52)

189 Bionické oko už není science fiction. Pomůže nevidomým [online]. [Lidovky.cz](http://www.lidovky.cz/bionicke-oko-svetlo-nadeje-ve-svete-nevidomych-flp-veda.aspx?c=A140710_101051_In_veda_ape) [2014-11-07]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/bionicke-oko-svetlo-nadeje-ve-svete-nevidomych-flp-veda.aspx?c=A140710_101051_In_veda_ape.

190 Lexikální jednotky *simulace, konsolidace* byly zachyceny ve výše uvedené sondě mezi studenty oboru žurnalistika na FF UP v Olomouci.

191 V lexikálním významu pak bez odborné stylové konotace.

192 Bulvár působí jako anestezie [online]. Česká pozice [2014-21-05]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/bulvar-pusobi-ja-ko-anestezie-di9-/tema.aspx?c=A140520_112219_pozice-tema_paja.

Jiná situace ovšem nastává při **sémantickém tvoření pojmenování**, kdy dochází k **přenosům forem**, začasné internacionálních **terminologických jednotek**, na označení jiné skutečnosti, **případně i k následným derivacím**. Jedná se o **produktivní způsob vzniku publicismů**, který vychází vstříc jednak požadavku aktualizovat označení, jednak mnohdy současně umožňuje kondenzovat komplikovanou věcnou podstatu pojmenovávané skutečnosti do stručného označení ve formě jedné lexikální jednotky (viz například již dříve zmíněné jednotky „*přerozdělit, tunelovat*“), případně více-slovného pojmenování. Roli hraje prostá výrazová ekonomie, čili snaha po co nejúspornějším a zažitém označování.¹⁹³ Určení významové realizace polysémního lexému a v jejím rámci určení stylové příslušnosti vyplývá z kontextového užití. Pro variantní, přenesené významy je užíváno označení aktuální význam. Příznačným rysem jednoslovných publicismů, které vznikly na základě sémantického tvoření, je již výše zmíněná otevřenost pojmového významu, jeho potenciálnost (existence variet významu), jež souvisí s relativní novostí jednotek. Vše bylo doloženo na jednoslovném metaforickém publicismu „*tunelovat*“, jenž byl včetně realizací, zachycujících významové odstíny (variety), uveden výše (viz výše **Faktor faktičnosti, Aspekt pravdivosti, Kritérium přesnosti pojmenování, 1.5.5.4 Nepřesnost polysémních zástupných pojmenovacích jednotek ne zcela lexikalizovaných**). Lexikální jednotka „*tunelovat*“ má však i terminologický, invariantní význam, v SSJČ uvedeno ve významu „souhrn všech prací při stavbě ražených tunelů“, označeno jako termín v oblasti stavebnictví, v SSČ neuvedeno¹⁹⁴. V tomto významu jednotka nebyla nalezena v Českém národním korpusu, ve tvaru derivovaného podstatného jména slovesného však byla nalezena v internetovém odborném periodiku **Silnice-železnice.cz**, mj. ve formulaci „*Při tunelování byl používán téměř výhradně pilířový systém ražení s provizorní výztuží tvořenou výdřevou.*“¹⁹⁵. Stylová příslušnost významové realizace k termínům vyplývá z kontextu. Dalším příkladem polysémní jednotky, jež je v invariantním významu termínem, ve variantním metonymickém významu publicismem, je lexikální jednotka „*kauza*“. V užití „*Kauza tak už podle advokátů několik měsíců stojí na mrtvém bodě.*“¹⁹⁶ má terminologický charakter v pojmovém významu „právní případ, věc“, byť je v SSJČ uvedena bez stylové charakteristiky. Naopak v užití „*Kauza Oleo Chemical. Byl jsem otrokem mafie, koupili si mě, promluvil podnikatel*“ se jedná o publicismus, a to ve významu „věc, případ“, který je jako jediný u této lexikální jednotky uváděn v SSČ (SSČ: 130). Že nejde v dané kontextové realizaci lexikální jednotky o termín, dokládá i další formulace v článku: „*Novákův mafiánský příběh souvisí s kauzou petrochemické společnosti Oleo Chemical, kterou LN již několik týdnů rozplétají.*“¹⁹⁷, užití je typicky publicistické. V souvislosti se slovníkovým vymezením významu publicismu „*kauza*“ je nezbytné upozornit, že variantní význam lexikální jednotky je ve skutečnosti potenciální, umožňuje relativně široké vymezení „příběh, případ bez vazby na právní kvalifikaci“ s možnými varietami významu „*problematický*“, „*ze společenského hlediska negativně nahlížený*“, „*s kriminálním podtextem*“ aj.

V případě **jednoslovných jednotek**, jež vznikly na základě dalšího **produktivního způsobu tvorby publicismů**, a to **derivační inovace**, jsou důvody vzniku identické, jak tomu bylo u sémantického tvoření variantů polysémních lexémů. Jedná se o snahu aktualizovat vyjádření či kondenzovat označení komplikované věcné podstaty do jednoho slova, případně jde o výrazovou ekonomii, snahu nahradit víceslovné pojmenování nebo opis jednoslovnou lexikální jednotkou. Jednotlivé příčiny mohou působit současně. Jako příklad může sloužit již výše uvedená lexikální jednotka „*přerozdělit*“,

193 Souvisí i s omezováním slovní zásoby původců sdělení, což je vrcholným projevem schematizace.

194 Zde lexikální jednotka uvedena pouze ve významu „finančními machinacemi odčerpávající kapitál, majetek“, a to s publicistickou stylovou konotací (SSČ: 459).

195 Vývoj podzemního stavitelství v České republice [online]. **Silnice-železnice.cz** [2010-04-07]. Dostupné z: <http://www.silnice-zeleznice.cz/clanek/vyvoj-podzemniho-stavitelstvi-v-ceske-republice/>.

196 Kauza úniku Bémových odposlechů uvízla na mrtvém bodě, nedaří se prolomit šifry [online]. **Novinky.cz** [2014-16-10]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/350685-kauzu-uniku-bemovych-odposlechu-uvizla-na-mrtvem-bode-nedari-se-prolomit-sifry.html>.

197 Kauza Oleo Chemical. Byl jsem otrokem mafie, koupili si mě, promluvil podnikatel [online]. **Lidovky.cz** [2014-28-07]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/byl-jsem-otrokem-mafie-koupili-si-me-rekl-podnikatel-ktery-se-zapletl-s-podsvetim-ggz-/zpravy-domov.aspx?c=A140726_201458_ln_domov_sk.

jež je alternativním označením ve smyslu metajazykového opisu „dále/znovu rozdělit již dříve rozdělené“, například v užití „*Ministr Heger chce znárodnit pojišťovnam miliardy a přerozdělit je*“¹⁹⁸.

V případě **víceslovných pojmenování za publicismus nepovažujeme sousloví**, byť by byla v publicistické produkci sebevíce frekventovaná. Sousloví **slouží výhradně k přímému, přesnému označení skutečnosti**, nejedná se ze synchronního pohledu o pojmenování přenesená, často mají odbornou stylovou konotaci či jde o jednotky determinologizované. Výše je uveden příklad víceslovného pojmenování „*stimulace soukromého podnikání*“, charakterizovaný E. Minářovou jako publicismus. V daném případě se však dle našeho názoru jedná o spojení dvou lexikálních jednotek, jež nevznikly na základě přenosu významu, pojmenovávají skutečnost přímo. Zastoupena je zde knižní (intelektualizační) jednotka „*stimulace*“ a souslovná nociónální lexikální jednotka „*soukromé podnikání*“, označující jeden ze segmentů podnikatelské činnosti. Uvedené spojení ani jeho části proto nepovažujeme za publicismus.

Specifické postavení mají publicistické **frazeologismy a fráze**. V jejich případě je pro **rozhodování o příslušnosti k publicistické vrstvě** nutné provést **komparaci výskytu v publicistických a ostatních textech**. Navíc není možné souhrnně hovořit o frazeologismech, byť se u části z nich o frazeologismy jedná. V ostatních případech pak jde o **ne zcela lexikalizované fráze**, tedy stabilizovaná víceslovná spojení v různém stupni lexikalizace, které vznikly v publicistické sféře jako okázalné víceslovné pojmenování s frazeologizovaným jedním členem¹⁹⁹, případně frazeologizovaná jako celek. Tvrzení opíráme o základní charakteristiku frazeologismů (a idiomů). Ta obsahuje jednak sémantický definiční rámec těchto lexikálních jednotek, který předpokládá, že se jedná o jedinečná spojení alespoň dvou prvků, z nichž některý či žádný nefunguje stejným způsobem ve spojení jiném či ve více spojeních, popřípadě se vyskytuje pouze ve výrazu jediném či v několika málo výrazech (FILIPÉC – ČERMÁK 1985: 177). Současně také obsahuje předpoklad ustálenosti, plné lexikalizace frazeologismů (HAUSER 1980: 160) a jejich obecného užívání, nepředpokládá úzkou vazbu na jednu stylovou sféru.

Rozdíl mezi frazeologismem a ne zcela lexikalizovanou frází lze doložit na spojeních „*rodinné stříbro*“ a „*grilování komisaře* (obecně jakéhokoliv ústavního činitele)“.²⁰⁰

V případě frazeologismu „*rodinné stříbro*“ lze identifikovat dva významy. V prvotním pojmovém významu jde o lexikalizovaný frazeologismus se základním metonymickým komponentem „*stříbro*“ ve významu „*předměty ze stříbra*“ (SSČ: 420), kde je frazeologizovaná jedna část. Sekundární pojmový význam „*cennost, hmotný či nehmotný statek vysoké hodnoty, kolektivně vlastněný*“, v SSI ani SSČ neuvedeno, vznikl na základě obrazného (metaforického) přenosu celého pojmenování, frazeologizovaný je jako celek. V obou případech se jedná o významy plně lexikalizované, nadindividuální, stabilizované, čemuž odpovídá rovněž relativní uzavřenost obou pojmových významů. Ve významu obsahujícím sémantický komponent „*předměty ze stříbra*“ plná lexikalizace navíc vyplývá z uvedení frazeologismu ve slovníku spisovného jazyka. Realizace se sekundárním, variantním významem „*cennost, hmotný či nehmotný statek vysoké hodnoty, kolektivně vlastněný*“ je relativně nová a má původ v publicistické oblasti. Za publicismus tento frazém považuje i E. Minářová (MINÁŘOVÁ 2011: 210). Primární zakotvení frazému se sekundárním významem ve stylové oblasti, současně i aktuální stylovou charakteristikou obou frazémů lze dovodit ze zachycených výskytů v Českém národním korpusu, korpusu Syn2010. O primárním zakotvení frazeologismu frazeologizovaného jako celek (tedy v sekundárním významu) v publicistické oblasti vypovídá, že při omezení vyhledávání na přítomnost fráze v publicistických textech byla jednotka ve všech 24 zjištěných výskytech užitá výhradně právě ve variantním významu „*cen-*

198 Ministr Heger chce znárodnit pojišťovnam miliardy a přerozdělit je [online]. [idnes.cz \[2011-06-06\]](http://zpravy.idnes.cz/ministr-heger-chce-pojistovnam-znarodnit-tri-miliardy-ty-se-brani-10c-/domaci.aspx?c=A110606_100908_domaci_taj). Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/ministr-heger-chce-pojistovnam-znarodnit-tri-miliardy-ty-se-brani-10c-/domaci.aspx?c=A110606_100908_domaci_taj.

199 Frazeologizovaný člen na bázi metafory či metonymie.

200 K chápání frazeologismů a víceslovných polysémných jednotek viz výše **Faktor faktičnosti, Aspekt pravdivosti, Kritérium přesnosti pojmenování, 1.5 Zástupná pojmenování**.

nost, hmotný či nehmotný statek vysoké hodnoty, kolektivně vlastněný“²⁰¹. Z faktu, že fráze nebyla v publicistických textech ani jednou zachycena jako frazém s jednou lexikalizovanou částí, tedy ve významu obsahujícím sémantický komponent „předměty ze stříbra“, je současně zřejmé, že lexikální jednotka v tomto významu není publicismem. Koneckonců i ve slovníku spisovného jazyka není u této významové realizace uvedena jakákoliv stylová charakteristika (SSČ: 420).

Když bylo vyhledávání v korpusu Syn2010 omezeno na literární a odborné texty, byla jednotka v sekundárním variantním významu „cennost, hmotný či nehmotný statek vysoké hodnoty, kolektivně vlastněný“ z celkových 17 užití vyhledávané fráze identifikována v 7 případech, přičemž v 1 dalším užití byl explicitně zmíněn jak sekundární pojmový význam „cennost, hmotný či nehmotný statek vysoké hodnoty, kolektivně vlastněný“, tak i význam obsahující sémantický komponent „předměty ze stříbra“ a v 1 užití pak kontext umožňoval obě významové realizace. Dále byla jednotka v literárních a odborných textech nalezena v 6 užitích ve významu obsahujícím sémantický komponent „předměty ze stříbra“, ve 2 užitích pak rovněž v tomto významu, ovšem v podobě přirovnání „jako rodinné stříbro“²⁰².

Zjištěné výskyty (sekundární) významové realizace „cennost, hmotný či nehmotný statek vysoké hodnoty, kolektivně vlastněný“ v odborných a literárních textech naznačují přechod frazeologismu frazeologizovaného jako celek do obecného užívání, a tím postupnou ztrátu publicistické stylové konotace.²⁰³

V případě spojení „grilování komisařů“ („grilování kandidátů /na.../“), jehož základem je metaforická jednotka „grilování“, která je doplněna označením osoby či osob, jde o nelexikalizovanou frázi. Již výše byl uvedený příklad užití „Juncker je s grilováním komisařů spokojen [...]“²⁰⁴. Že se v daném případě nejedná o pouhé spojení metafory „grilování“ a přímého eliptického pojmenování „komisař“ ve smyslu „kandidát na komisaře Evropské komise“, nýbrž o stabilizované (schematizované) spojení dvou komponentů (frazeologizována je jeho jedna část), vyplývá z toho, že jde o opakující se označení standardní, oficiální procedury probíhající vždy před volbou Evropské komise v Evropském parlamentu, již lze označit nepříznakovým spojením souslovného charakteru, a to „slyšení kandidátů na komisaře Evropské komise v Evropském parlamentu / před Evropským parlamentem“. V obměnách se jedná o spojení týkající se rovněž také „interpelace komisařů Evropské komise, kteří mandát již získali“ či analogických procesů, které probíhají v jakémkoliv parlamentu (viz dále). Pojmový význam, konstituovaný spojením komponentů fráze, vykazuje relativní stabilitu, ovšem současně je otevřený pro kontextové realizace, také pro variety významu, což je typické pro nelexikalizovaná či ne zcela lexikalizovaná pojmenování. Na základě dotazu v Českém národním korpusu, korpusu Syn2010, vyhledávána byla fráze, rozsah vyhledávání byl omezen na publicistické texty, bylo zjištěno 7 užití, a to 1. „grilování premiéra v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky“ (3 výskyty, týká se ústavního činitele), 2. „grilování kandidáta na evropského komisaře“ (1 výskyt, týká se ústavního činitele), 3. „grilování svědka ve výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky“ (1 výskyt), 4. „grilování svědka před soudem“ (1 výskyt), 5. „grilování kandidátů na ústavní soudce před Senátem Par-

201 Korpus Syn2010, hledána fráze, omezeno na publicistické texty, cit. 21. 8. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=phraserow&iquery=&lemma=&lpos=&phrase=rodinn%C3%A9+st%C5%99%C3%ADbro&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=publicistika.

202 Korpus Syn2010, hledána fráze, omezeno na literární a odborné texty, cit. 21. 8. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=phraserow&iquery=&lemma=&lpos=&phrase=rodinn%C3%A9+st%C5%99%C3%ADbro&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.txttype_group=beletrie&sca_opus.txttype_group=odborn%C3%A1.

203 Souvisí s plnou lexikalizací frazeologické jednotky.

204 Juncker je s grilováním komisařů spokojen, přes menší problémy [online]. Týden.cz [2014-02-10]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/juncker-je-s-grilovanim-komisaru-spokojen-pres-mensi-problemy_320012.html#VDAOCVewStk.

lamentu České republiky“ (1 výskyt, týká se ústavních činitelů)²⁰⁵. Z realizací je zřejmý stabilizovaný výskyt fráze v dominantním obecném významu „slyšení ústavního činitele či kandidáta na ústavního činitele v parlamentu“, současně však potenciálnost významu, ale také jeho otevřenost pro variety významu, a to v užití 1 „interpelace ústavního činitele“ s možnou varietou významu „kritické, konfliktní, konfrontační“, v užití 2, 5 „představení sebe, názorů, zodpovězení dotazů ze strany kandidátů na ústavního činitele“ s možnou varietou významu „kritické, konfrontační“. Realizace 3, 4 v obecném významu „výslech svědka“, který je rovněž potenciální, otevřený významům jako například „svědectví, podání informace“, máme za okazionální, sekundární, motivované frázi ve významu „slyšení ústavního činitele či kandidáta na ústavního činitele v parlamentu“.²⁰⁶ Pokud bylo v korpusu Syn2010 v odborných a beletristických textech vyhledáváno podstatné jméno slovesné „grilování“, tak ve všech 176 zjištěných realizacích byla jednotka užitá ve významu „úpravy potravin na grilu“²⁰⁷. Pokud bylo v odborných a beletristických textech vyhledáváno sloveso „grilovat“, tak ve všech 153 zjištěných realizacích šlo o odpovídající význam „upravovat potraviny na grilu“²⁰⁸. Zjištěné výskyty nelexikalizované fráze (ve významu „slyšení ústavního činitele či kandidáta na ústavního činitele v parlamentu“) pouze v publicistických textech jednoznačně dokládají její výhradní zakotvení v publicistické sféře, jedná se o publicismus. Otevřenost pojmového významu, vyplývající z kontextových realizací, pak současně signalizuje, že se jedná o frázi nelexikalizovanou.

O ne zcela lexikalizované frázi, byť může jít oproti předchozímu případu o vysoce frekventované spojení se stabilizovaným, nikoliv otevřeným pojmovým významem, hovoříme tehdy, když je její výskyt omezený na jednu stylovou sféru, v případě publicismů na sféru publicistickou, jinde se nevyskytuje, případně se vyskytuje v jednotkách užití. Příkladem je schematizované spojení, fráze s jedním frazeologizovaným členem „*nosné téma*“, pojmový význam „nejdůležitější téma“, zachycené například v užití „*Italům chybí v kampani nosná témata*“²⁰⁹. V korpusu Syn2013pub, vyhledávána byla fráze, rozsah byl omezen na noviny („NWS“) a časopisy („J“), bylo zjištěno 109 užití, všechna v uvedeném významu²¹⁰. V korpusu Syn2010, vyhledávána byla fráze, rozsah byl omezen na odborné a literární texty, vyloučené byly noviny a časopisy, byla jednotka zjištěna v uvedeném významu ve 2 užitích²¹¹.

205 Korpus Syn2010, hledána fráze, omezeno na publicistické texty, cit. 21. 8. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&queryselector=phraserow&iquery=&lemma=&lpos=&phrase=grilov%C3%A1n%C3%AD&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.tdtype_group=publicistika.

206 Navíc realizace „grilování svědka“ v případě soudního výslechu svědka ani výslechu svědka v parlamentu dle našeho názoru neodpovídá podstatě označované skutečnosti.

207 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na odborné a literární texty, cit. 21. 8. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=lemmarow&iquery=&lemma=grilov%C3%A1n%C3%AD&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.tdtype_group=beletrie&sca_opus.tdtype_group=odborn%C3%A1.

208 Korpus Syn2010, hledán výraz, omezeno na literární a odborné texty, cit. 21. 8. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=grilovat&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.tdtype_group=beletrie&sca_opus.tdtype_group=odborn%C3%A1.

209 Italům chybí v kampani nosná témata [online]. Hospodářské noviny [2006-09-03]. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/c1-17989460-italum-chybi-v-kampani-nosna-temata>.

210 Korpus Syn2013pub, hledána fráze, omezeno na „NWS“ a „J“, cit. 21. 10. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2013pub&usesubcorp=&queryselector=phraserow&iquery=&lemma=&lpos=&phrase=nosn%C3%A9+t%C3%A9ma&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.med=J&sca_opus.med=NWS.

211 Korpus Syn2010, hledána fráze, omezeno na odborné a literární texty, vyloučené noviny a časopisy, cit. 21. 8. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=phraserow&iquery=&lemma=&lpos=&phrase=nosn%C3%A9+t%C3%A9ma&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.tdtype_group=beletrie&sca_opus.tdtype_group=odborn%C3%A1&sca_opus.med=ALT&sca_opus.med=B&sca_opus.med=NET&sca_opus.med=NPU&sca_opus.med=OC&sca_opus.med=STE.

Specifickou skupinu publicistických frází, vrcholně schematizovaných, představují **klišé**. Ta mohou být uživateli jakožto „otřepané fráze“ vnímána negativně, jejich lexikální význam tedy obsahuje potenciální negativní konotační sém. Příkladem může být spojení „tečka za (něčím)“. Jedná se o frázi s jedním frazeologizovaným členem, která je založena na metaforické ne zcela lexikalizované jednotce „tečka“ (SSČ s tímto přenosem významu nepočítá, SSČ: 445). V Českém národním korpusu, korpusu Syn2010, vyhledáváno bylo spojení „tečka za“, rozsah vyhledávání byl omezen na publicistické texty, byla fráze zachycena v 160 užitích²¹². Pokud byla fráze vyhledávána v korpusu Syn2010 v literárních a odborných textech, při vyloučení novin („NWS“) a časopisů („J“), byla zachycena v 77 výskytech²¹³, což současně vypovídá o primárním zakotvení fráze v publicistické sféře, jedná se o publicismus.

Rozsáhlou skupinu klišé, kterou zmiňuje E. Minářová, představují spojení podstatného jména a hodnotícího metaforického přívlastku, mj. „*drtivá porážka, palčivé otázky, plodná diskuse*“ (MINÁŘOVÁ 2011: 211).

Z výše uvedeného vymezení publicismů vyplývá, že **za publicismy považujeme jednoslovná pojmenování s posunutým, přeneseným významem, jednotky vzniklé na základě slovtvorných obměn formantů, frazeologismy a ne zcela lexikalizované fráze, pro něž je typický výskyt v publicistické oblasti, zatímco v dalších oblastech se nevyskytují, případně je jejich výskyt nižší než v oblasti publicistické**. Pro ověření výskytu lexikálních jednotek v reálných textech, včetně zjištění četnosti výskytu, lze využít Českého národního korpusu, kde je na základě použití filtru možné konfrontovat výskyty jednotek v publicistických sděleních a výskyty ve sděleních odborných a literárních, případně i s vyloučením novin a časopisů. Je-li výskyt jednotek v textech nepublicistických v porovnání s texty publicistickými vysoký (ovšem stále nižší než v publicistických textech) a pokud je pojmový význam relativně uzavřený, lze předpokládat plnou lexikalizaci jednotky, rovněž lze usuzovat na postupnou ztrátu stylové konotace. U polysémních jednotek je nezbytné vždy ověřit reálné kontextové zapojení, tedy zda je realizován invariantní význam, nebo význam či významy variantní. Totéž se týká frazeologismů a ne zcela lexikalizovaných frází, pokud mají více než jeden pojmový význam.

Výrazová nápadnost relativně nových publicismů spočívá v neotřelosti označení skutečnosti. Ovšem i ty publicismy, které můžeme označit za **lexikalizované**, plně schematizované, které již nepůsobí jako neotřelé, lze považovat za výrazově nápadné, neboť jsou **uživateli jazyka** více či méně **pocítovány jako jednotky příslušné k publicistické stylové sféře**, mají tedy zřetelnou stylovou konotaci. Výrazová nápadnost těchto jednotek je **zřetelná při konfrontaci s nociónálním synonymem či nociónálním opisem** pojmenovávané skutečnosti. **Klišé** jsou výrazově nápadná kvůli své zřetelné **příslušnosti k publicistickému výrazivu**, jejich **potenciálnímu negativnímu vnímání** ze strany uživatelů jazyka.

Termíny

Terminologické jednotky, včetně terminologických neologismů s nízkou frekvencí výskytu, byť v lexikálním významu obsahují stylovou konotaci, stylém, **nelze** ve zpravodajských textech **hodnotit jako výrazově nápadné**, čili příznakové z hlediska neutrality označení (ne tak již z pohledu aspektu informativnosti – viz výše **Faktor faktičnosti, Aspekt informativnosti, 2 Ostatní lexikum s potenciálem porušit**

212 Korpus Syn2010, hledáno spojení „tečka za“, omezeno na publicistické texty, cit. 21. 8. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=te%C4%8Dka+za&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.t xtype_group=publicistika.

213 Korpus Syn2010, hledáno spojení „tečka za“, omezeno na literární a odborné texty, vyloučeny noviny („NWS“) a časopisy („J“), cit. 21. 8. 2014. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&reload=&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=iqueryrow&iquery=te%C4%8Dka+za&lemma=&lpos=&phrase=&word=&wpos=&char=&cql=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&sca_opus.t xtype_group=beletrie&sca_opus.t xtype_group=odborn%C3%A1&sca_opus.med=ALT&sca_opus.med=B&sca_opus.med=NET&sca_opus.med=NPU&sca_opus.med=OC&sca_opus.med=STE.

informativnost), pokud jsou užitá v odpovídajícím kontextu, tedy ve zpravodajském textu, který informuje o skutečnosti související s odbornou sférou²¹⁴. Lze připustit, že příjemce sdělení termín může identifikovat jako prvek cizorodý, neznámý, z tohoto pohledu nápadný. Nicméně nejde o nápadnost ve smyslu stylové aktualizace, a ani z procesuálního hlediska nelze předpokládat užití termínu v žurnalistickém komunikátu k dosažení specifického komunikačního efektu, jakým je zaujetí příjemce sdělení či jeho motivace k přečtení textu.²¹⁵ Důvod lze spatřovat v **přináležitosti zpravodajství a odborného stylu k vysoce formalizovaným a schematizovaným pragmatickým stylům** s odpovídající mírou normovanosti, jež vychází z předpokladu **naplnění informativní funkce** ve smyslu vyrovnání informačních obsahů mezi původcem a příjemcem sdělení. Ta je v případě zpravodajství předpokládána jako jediná, v případě odborného stylu pak tvoří základ funkce odborně sdělné. A **termíny**, lexikální fundament odborného stylu, coby **spisovné prostředky přesného, jednoznačného označení** pojmenovávající skutečnosti **umožňují naplnit informativní funkci bez** jakýchkoliv **dalších** potenciálních komunikačních **efektů** na straně příjemce. Příkladem užití terminologické jednotky v odpovídajícím (historickém) kontextu může být termín, současně historismus „nevolník“ ve formulaci „[...] *celé vesnice plné nevolníků kdesi v podhradí*“²¹⁶.

Je-li původní terminologická jednotka užitá mimo odborný diskurz, **ztrácí terminologický charakter**. Pokud si však **zachovává původní význam či jeho část** (v rámci zobecnění), získává **knižní charakter** (viz zde výše v souvislosti s publicismy zmíněné jednotky „*masmédiu*“, „*konsolidace*“, „*angažovanost*“), jde o projev intelektualizace. V případě, že se terminologická jednotka stala **základem sémantické derivace**, došlo k posunu, přenosu významu, případně **se stala součástí fráze, a má typické užití v publicistických sděleních**, pak se jedná o **publicismus** (viz například zde výše zmíněné jednotky „*kauza*“, „*tunelovat*“). Výrazově nápadně lze terminologickou jednotku **užít inkongruentně** (viz dále), příkladem může být termín „*nevolník*“ v užití „*Protože nechci, aby se z úředníků ve státní správě stali nevolníci*.“²¹⁷.

Poznámka

Samozřejmě lze připustit, že termín bude užit v nenáležitém jazykovém okolí, například v hovorovém textu. Má-li zpravodajské sdělení charakter hovorového textu, není příznakové užití termínu, nýbrž jeho jazykové okolí.

2.2.1.2 Časový příznak

Z lexikálních jednotek s časovým příznakem (zmíněno již výše, viz **Faktor faktičnosti, Aspekt informativnosti, 1 Porušení informativnosti u lexika s časovým příznakem**) mají **potenciál porušit neutralitu archaismy zastarávající a zastaralé, okazionalismy, vlastní neologismy s nízkou četností výskytu, historismy užitá mimo odpovídající kontext**, nikoliv však inkongruentně (viz dále).

Z lexika s časovým příznakem **nepřisuzujeme potenciál porušit neutralitu zpravodajského sdělení terminologickým neologismům, jsou-li užitá v náležitém kontextu** (zdůvodnění viz zde výše). Analogicky rovněž také **historismům jak terminologickým, tak neterminologickým, jsou-li náležitě užitá**, neboť v takovém případě označují dobové realie, o nichž zpravodajský text pojednává.

U lexika s časovým příznakem, a to jak v případě monosémných jednotek, tak polysémných variantů, aktualizovaných frazeologismů a nelexikalizovaných frází, je **výrazová nápadnost**, tedy aktualizací potenciál, dána neobvyklostí **vyplývající z vědomí časové nenáležitosti na straně příjemce**

214 Inkongruentní užití viz dále.

215 Aktualizační charakter v takovém případě může mít téma, nikoliv skutečnost, že jsou volené terminologické pojmenovací jednotky.
216 Autentický středověk: sami si tkají, šijí, vaří na ohni a bojují mečem [online]. [Hobby.iDnes.cz](http://hobby.idnes.cz/autenticka-stredoveka-druzina-dzr-/hobby-dilna.aspx?c=A140227_140734_hobby-dilna_mce) [2014-28-02]. Dostupné z: http://hobby.idnes.cz/autenticka-stredoveka-druzina-dzr-/hobby-dilna.aspx?c=A140227_140734_hobby-dilna_mce.

217 Hnyková (Úsvit): Z úředníků nevolníci [online]. [Parlamentní listy.cz](http://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-volicum/Hnykova-Usvit-Z-uredniku-nevolnici-327568) [2014-19-07]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-volicum/Hnykova-Usvit-Z-uredniku-nevolnici-327568>.

(zřetelné zejména u archaismů), **rovněž nízké frekvence výskytu**, jedná se o jednotky, které se vymykají z rámce běžně užívaného lexika.

Specifické je postavení **zastarávajících archaismů** (viz i zde výše knižní lexikum). Jedná se o jednotky, jež jsou vázány na věk uživatelů jazyka. Staršími uživateli jazyka mohou být považovány za nepříznakové, neboť je takto v průběhu své jazykové výchovy poznali a následně užívali. Za nápadné je však obvykle považují mladší uživatelé, což je také důvod, proč tyto lexikální jednotky řadíme mezi pojmenování výrazově nápadná. To se netýká **zastaralých lexikálních jednotek**, které je nezbytné považovat za výrazově nápadné ve vztahu ke všem uživatelům jazyka, neboť vyšly z užívání již v době vzdálené a současní uživatelé jazyka se s nimi jako s nepříznakovými již nesetkali.

V případě **okazionalismů**, tedy i aktualizovaných frazeologismů a nelexikalizovaných frází, pak výrazová nápadnost plyne navíc z **originality označení skutečnosti**. Odvrácenou stranou těchto jednotek je výše konstatovaná potenciální nesrozumitelnost (viz výše **Faktor faktičnosti, Aspekt informativnosti**).

2.2.1.3 Vrstvení stylového a časového příznaku

U části lexikálních jednotek dochází k **vrstvení stylového a časového příznaku, což může výrazovou nápadnost posílit**. Knižní charakter mají archaismy. Všechny nelexikalizované publicistické fráze a část publicismů jednoslovných a frazeologických mají charakter neologismů, a to jak okazionálních, tak i neologismů vlastních s různou mírou lexikalizace. Okazionální charakter je typický pro vlastní poetismy, většina původních poetismů, které vstoupily do širšího užívání, pak nabyly příznaku časového, archaického, a tím i stylového konotačního sému knižního. Výjimkou jsou pouze ty původní poetismy, které ztratily stylový a časový příznak zcela, zobecněly. Okazionalismy a neologismy nalezneme také mezi jednotkami hovorovými.

Naopak **vrstvení příznaků výrazovou nápadnost nezpůsobuje** v případě **terminologických neologismů, terminologických historismů a historismů**, jež **označují dobové reálie** a neobsahují odbornou stylovou konotaci, jsou-li užity v **odpovídajícím kontextu**.

Poznámka

Dochází-li u lexikálních jednotek k vrstvení stylového a časového příznaku, je nezbytné v rámci analýzy prostředků porušujících nestrannost jednotky započítávat ve všech odpovídajících kategoriích.

2.2.1.4 Zástupná pojmenování polysémní a frazeologická

Varianty polysémních jednotek a frazeologismy společně s **idiomy** stylistické považují za výrazné **prostředky stylové aktualizace**, a to vzhledem k tomu, že skutečnost označují nepřímo, oklikou přes označení jiné skutečnosti (BEČKA 1992: 130), současně působivě či vtipně (SRPOVÁ 1998: 104), mají schopnost upoutat pozornost příjemce, dodat sdělení živosti a naléhavosti (MINÁŘOVÁ 2011: 201), což podporuje agitační působivost sdělení (CHLOUPEK 1991: 207). **Mají tedy potenciál aktivizovat příjemce**, motivovat je k přečtení komunikátu, případně podpořit naplnění dalších konativních funkcí, než je ve zpravodajství předpokládaná funkce informativní. Potenciální aktivizační efekt těchto prostředků je založen na kontrastu **vůči jednotkám standardního vyjadřování ve zpravodajské oblasti**, tedy vůči jednotkám přímého označení skutečnosti.

Zástupná pojmenování polysémní

Polysémní jednotky, **metafory, metonymie a další tropy na nich založené**, jsou standardně rozdělovány na aktuální a uzuální, respektive lexikalizované, a pojednány, včetně příkladů, byly již v souvislosti s předchozími kritérii informační kvality.

Mezi **aktuální** zástupné pojmenovací **jednotky** řadíme **okazionální významové varianty** polysémních jednotek, jež mají ryze individuální charakter, vytvořené jsou pro konkrétní, jednorázové užití či užití s omezenou četností opakování, současně případně i v určité stylové sféře.²¹⁸ Náleží sem i **ne zcela lexikalizovaná pojmenování**, tedy původní okazionální významové varianty polysémních lexémů, které byly přijaty uživateli jazyka, vstoupily do širšího užívání, začínají lexikalizovat, ustalují se jejich kontextové realizace, v důsledku toho i obsah pojmu. Ten však není ustálen natolik, aby byla zcela vyloučena extenze kontextových realizací, zřetelná je potenciálnost, otevřenost jejich významu. **Aktuální zástupné pojmenovací jednotky jsou ve sdělení výrazově nápadné vždy**, neboť v důsledku absolutní či relativní novosti představují neobvyklá označení skutečnosti, současně se jedná o označení uživateli jazyka zřetelně pocíťovaná jako nepřímá, zástupná s přeneseným významem.

O **uzuálním**, (plně) **lexikalizovaném pojmenování** hovoříme tehdy, stane-li se původně aktuální lexikální jednotka ze synchronního hlediska plnohodnotnou součástí lexikálního systému, je zachycena v kodifikované podobě a významu v normativních příručkách, zejména synchronních slovnících spisovného jazyka, SSČ, SSSJČ.²¹⁹ Ovšem ani z faktu **lexikalizace** polysémní jednotky **nelze vyvozovat, že lexikální jednotka není výrazově nápadná**, z pohledu neutrality zpravodajského lexika nepřiznaková. Rozhodnout lze pouze na základě zjištění, je-li, či není její sémantická motivace zastřena, případně zaniklá. Postupné kroky lexikalizace těchto pojmenování dokládá na metaforách I. Němec. Proces lexikalizace metafor vychází z nelexikalizovaného přirovnání, postupuje přes nelexikalizované dvojčlenné či vícečlenné metafory nebo alegorie k přechodovému typu mezi nelexikalizovanými a lexikalizovanými metaforami, což jsou lexikalizované metafory se spojitelnými slovy příznačného sémantického okruhu. Všechna jmenovaná stadia reprezentují lexikum aktuální. Uzuální charakter pak již má další vývojové stadium, tzv. lexikalizované metafory jednočlenné, vrchol lexikalizace reprezentují lexikalizované metafory se zaniklou motivací, tedy i obrazností. Jako příklad lexikalizované metafory jednočlenné I. Němec uvádí pojmenování „osvícený“ v kontextové realizaci „osvícený lid“ s tím, že přenesený význam „vzdělaný“ není signalizován žádným vyhraněným okruhem spojitelných slov s významem přeneseným. Variantní význam je však jako přenesený vnímán na základě živě pocíťovaného významu nepřeneseného a zřejmost „**motivace se [...] může projevit v řeči [...] volbou takových slov, která umožňují zvýraznit obraznost lexikalizované jednočlenné metafory**“ (NĚMEC 1987: 117–118). Z toho vyplývá, že ani v případě uzuální jednočlenné lexikalizované metafory nedochází k úplnému zastření (systémově sémantickému) jejich motivace. Jinak je tomu u metafor se zaniklou motivací, tedy i obrazností (TAMTĚŽ). J. Mistrík je nazývá jednotkami pevně srostlými s označovanou věcí, u nichž není pocíťována jejich sekundárnost (MISTRÍK 1985: 136). Úplná ztráta motivace je označovaná jako rozpadlá polysémie, motivace je zde zjistitelná etymologicky. Lexikalizace metonymií probíhá analogicky, samozřejmě s ohledem na specifika daného typu přenosu, která se projevují například absencí prvního stupně vzniku metafory, tedy přirovnání.²²⁰ **Pouze uzuální metafory a metonymie se zastřenou či plně zaniklou motivací nelze považovat za výrazově nápadné**. Zda je sémantická motivace uzuální jednotky zastřena, či nikoliv souvisí i s mírou její lexikalizace. Vykazuje-li lexikální jednotka **relativní otevřenost, potenciálnost** variantního **pojmového významu**, jedná se o signál, že sémantická motivace není zastřena.

218 Jedná se zejména o nelexikalizované (okazionální) publicismy v publicistické sféře, okazionální hovorové lexikum v prostě sdělovací sféře, autorská slova v esteticky sdělné sféře, tedy vlastní poetismy.

219 Rozhodnout jednoznačně o uzuálnosti, současně i o spisovnosti variantních polysémních jednotek a frazémů na základě toho, jsou-li, či nejsou zaznamenány v normativních příručkách, zejména slovnících, je nemožné. Normativní příručky a slovníky, byť by byly vydány či aktualizovány v nedávné době, nutně zachycují minulý stav. Limitovány jsou dobou sběru jazykových dat, jejich zpracování, editování a vydání příručky. Zachycený stav je proto ve chvíli vydání příručky, slovníku již nutně překonán, a to v důsledku vývoje jazyka a jazykové normy. Příručky a slovníky lze proto v případě analýz současného stavu jazyka užívat pouze s vědomím jejich relativní aktuálnosti.

220 Srov. MISTRÍK 1985: 141.

Poznámka

K polysémiím zástupným pojmenováním ze synchronního hlediska nepřičítáme lexikální jednotky s tzv. **rozpadlou polysémií**, které jsou sice etymologicky polysémií, u nichž však došlo ke ztrátě znaku, který původní významy spojoval. Rozpad polysémie již náleží k homonymii, a ta nezakládá výrazovou nápadnost lexikální jednotky. Příkladem může být jednotka „*pero*“, synonymum „propiska“, slovníkový význam „nástroj k psaní, kreslení: plnicí pero“ (SSČ: 268).

Aktuální polysémií jednotky

Pro aktuální polysémií jednotky, tedy pojmenování **okazionální** a **ne zcela lexikalizovaná**, je typická **neustálenost, otevřenost pojmového významu, motivace je naprosto zřetelná**.

Příkladem okazionální polysémií jednotky může být již výše zmíněný, ve slovníku (SSČ, SSJČ) neuvedený okazionální variant pojmenovací jednotky „*odklonit*“, jehož potenciální, otevřený pojmový význam dokládá synonymní alternativa „*zcizit*“, rovněž negativně expresivní „*ukrást*“, případně metajazykový opis „zjemňující označení pokusu o finanční podvod, poškození jiné osoby“. Mezi příklady ne zcela lexikalizovaných jednotek (s různou mírou lexikalizace) s neustáleným, otevřeným pojmovým významem, jež byly rovněž uvedené již výše, lze uvést pojmenování „*šmejdi*“ ve variantních nelexikalizovaných významech „prodejci na organizovaných prodejních akcích spojených se zájezdem, jež jsou určeny především pro osoby důchodového věku, na které je v jejich rámci vyvíjen hrubý nátlak“, „prodejci využívající nekalé obchodní praktiky“, „*tunelovat*“ ve slovníkovém významu „finančními machinacemi odčerpávat kapitál, majetek“, ovšem v pojmovém významu potenciálním, otevřeným (portfolio potenciálních významových odstínů viz výše **Faktor faktičnosti, Aspekt pravdivosti, Kritérium přesnosti pojmenování, 1.5.5.4 Nepřesnost polysémiích zástupných pojmenovacích jednotek ne zcela lexikalizovaných**), či hyperonymní pojmenování „*Berlín*“ v otevřeném, potenciálním variantním pojmovém významu „orgány a instituce reprezentující Spolkovou republiku Německo, spolkovou zemi či město Berlín, osoby mající k těmto institucím přímý vztah, rovněž obyvatelé města Berlín“ (viz výše **Faktor faktičnosti, Aspekt pravdivosti, Kritérium přesnosti pojmenování, 1.3.3 Situačně podmíněná neurčitost v důsledku volby určité pojmenovací jednotky nadřazené, hyperonymní**).

Poznámka

Zvláštní postavení na pomezí uzuálních a aktuálních polysémiích jednotek má výše uvedené (viz zde stylový příznak, publicismy) desémantizované pojmenování „*kauza*“ ve variantním slovníkovém významu „věc, případ“, který je dokonce jako jediný s publicistickou stylovou konotací uveden v SSČ (SSČ: 130). Charakter plně lexikalizované jednotky má invariant uváděný v SSJČ ve významu „právní případ, věc“. Skutečnost, že SSČ jednotku uvádí pouze ve variantním významu, by měla jednoznačně signalizovat příslušnost k uzuálním polysémiím jednotkám. My však variant považujeme za aktuální, o čemž svědčí kromě dominantního užití v publicistických komunikátech rovněž potenciálnost, otevřenost, a tedy neustálenost variantního pojmového významu oproti slovníkovému vymezení. Pojmový význam totiž ve srovnání s významem slovníkovým umožňuje relativně široké vymezení „příběh, případ, věc bez vazby na právní kvalifikaci“ (nejenom v SSČ uváděný význam „věc, případ“), navíc s možnými varietami významu „problematický“, „ze společenského hlediska negativně nahlížený“, „s kriminálním podtextem“ aj.²²¹

221 I tehdy, měla-li by jednotka ve variantním významu charakter uzuální, je výrazově nápadná, neboť v jejím případě není sémantická motivace zastřena či zaniklá.

Uzuální polysémní jednotky

V případě uzuálních, plně lexikalizovaných, ve slovnících spisovného jazyka uvedených polysémních jednotek, s výjimkou terminologizovaných pojmenování, označení fyzikálních jednotek, vynálezů, výrobků (viz dále), lze zřetelnost motivace (přenosu), a tím jejich **výrazovou nápadnost identifikovat** na základě **(vy)hledání** běžně užívaného **neutrálního synonymního přímého**, nepřeneseného, **pojmenování** (rozhodné není, obsahuje-li synonymum lexikální příznak internacionální²²²), **jež se** s polysémní jednotkou **shoduje v denotaci**.

Pokud k polysémní jednotce **přímé synonymní pojmenování neexistuje**, lexikální jednotka ve variantním významu představuje **jediné označení skutečnosti, nevykazuje otevřenost**, potenciálnost **pojmového významu**, jednotlivé sémy pojmového významu plně korelují se znaky pojmenovávané skutečnosti, **nepovažujeme ji za výrazově nápadnou** (v důsledku zastřené či zaniklé původní sémantické motivace).

Příkladem mohou být metafory „hlava“, slovníkový význam „věc podobající se tvarem hlavě: hlava šroubu“ (SSČ: 94), „krk“, slovníkový význam „co tvarem připomíná část těla spojující hlavu s trupem: krk houslí, basy“ (SSČ: 151), „ručička“ ve slovníkovém významu „ukazatel hodin, přístroje: minutová ručička“ (SSČ: 369), „zub“, slovníkový význam „část něčeho připomínající tvarem zub: zub pily, hřebene, vidličky“ (SSČ: 582); metonymie „hlídka“, slovníkový význam „kdo hlídá: požární hlídka, vojenská hlídka“ (SSČ: 94), „práce“, slovníkový význam „výsledek práce: odevzdat dobrou práci“, ideografické synonymum „dílo“ (SSČ: 303), „samota“, slovníkový význam „osamělé místo položené v ústraní, dům nebo skupina domů stojících daleko od obce: horské samoty“ (SSČ: 376), „vláda“, slovníkový význam „nejvyšší výkonný orgán státní moci, sbor ministrů s předsedou: vláda republiky, předseda vlády“ (SSČ: 493), „zahradnictví“, slovníkový význam „závod zabývající se pěstováním květin, zeleniny i jiných okrasných a užitkových rostlin“ (SSČ: 537), ovšem i ve významu „prodejna těchto výpěstků“ (v SSČ neuvedeno), „západ“, slovníkový význam „světová strana ve směru zapadajícího slunce“ (SSČ: 545).

Specifickou skupinu uzuálních polysémních jednotek, jež **nejsou výrazově nápadné**, tvoří pojmenování, u nichž motivace není sice nutně plně zastřená, ale **není pocítována v důsledku terminologizace**, jako je tomu například u metafor „lopatka“ ve významu „plochá trojúhelníková zádová kost“ (SSČ: 167), „mozkový kmen“, „pata hráze“, „pata rovnice“, „plášť nábojnice“, „trn soustruhu“. Analogicky v případě **metonymicky přenesených proprií**, která se stala **označeními fyzikálních jednotek**, například „ohm“, „volt“, „watt“, či **označeními vynálezu, výrobku**, například „eidam“, „fez“, „gilotina“, „kašmírová látka“, „koňak“, „nikotin“, „tyl“.²²³

Pokud k polysémní jednotce **existuje** běžně užívané **neutrální přímé synonymní pojmenování** (rozhodné není, obsahuje-li synonymum lexikální příznak internacionální), není motivace zastřená, polysémní **jednotka je výrazově nápadná**. Výrazovou nápadnost pak také signalizuje, pokud jednotka vykazuje **relativní otevřenost, potenciálnost pojmového významu**. V případě neexistence běžně užívaného neutrálního synonyma může výrazová nápadnost vystoupit při **konfrontaci s nocio-nálním opisem** označované skutečnosti.

Výrazově nápadné tak jsou například metafory „běží motor“ × synonymum „funguje“, „nastartovaný“ (SČSA: 29); „cihlová barva“ × synonymní označení „oranžově červená“ (SSČ: 42); „hlava“, slovníkový význam „kdo stojí v čele něčeho, vedoucí osobnost“ (SSČ: 94) × synonymum dle kontextu „představený“, „přednosta“, „vůdce“, „náčelník“, „šéf“ (dle SČSA: 98), rovněž „otec“, „ředitel“, „předseda“, „velitel“; „jidáš“ (apelativizované proprium) × synonyma (dokládající relativní otevřenost pojmového významu, včetně příznakových) „zrádce“, také lexikálně příznakové (knižní

222 Zde může být výrazová nápadnost dána stylovým konotačním sémem knižním, nikoliv nezastřenou sémantickou motivací.

223 Platí to i v případě pojmenování jako „havana“ ve významu „havanský doutník“, „kašmír“ ve významu „kašmírová látka“, „míšeň“ ve významu „míšeňský porcelán“. Ta jsou sice výrazově nápadná, nikoliv však kvůli sémantické motivaci, ale protože se jedná o hovorové lexikum, jež vzniklo na základě univerbizace.

a expresivní) „falešník“, „proradník“ (SČSA: 125), rovněž „pokrytec“ (SSČ: 122), další potenciální variety vyplývají ze synonymního pojmenování k jednotce „jidášský“, a to „věrolomný“ (SČSA: 125)²²⁴; „kočičky“, slovníkový význam „jehnědy vrby se stříbřitými chloupky“ (SSČ: 137) × synonymum „jehnědy“ (SČSA: 138); „krvavý“ × synonymum „purpurový“, „rudý“, „nachový“, „šarlatový“ (SČSA: 153); „křiklavě červený“ × synonyma „nápadně“, „výrazně“ (SČSA: 154); „těžká práce“ × synonyma (dokládající relativní otevřenost pojmového významu) „namáhavá“, „obtížná“, „perná“, „svízelná“ (SČSA: 443), rovněž i „nesnadná“, „tvrdá“ (SSČ: 449); „otevřít jednání“ × synonymum „zahájit“ (SČSA: 264); „široké zájmy“ × synonyma (dokládající relativní otevřenost pojmového významu) „rozsáhlé“, „mnohostranné“ (SČSA: 429), „široce probírat“ × synonymum „podrobně“ (SSČ: 433), možná i synonyma předchozí („rozsáhlé“, „mnohostranné“, což dokládá relativní otevřenost pojmového významu); „zub na ostří“ × synonymum „vrub“ (SČSA: 567).

Mezi výrazově nápadné metonymie náleží například „porcelán“ × synonymum „nádobí“ (v SSČ, SSJČ, SČSA neuvedeno); „práce“ × synonymum „zaměstnání“, „místo“ (SČSA: 313); „psaní“ × synonymum „dopis“ (SČSA: 351); „stříbro“ × synonymum „šperky (stříbrné)“ (v SSČ, SSJČ, SČSA neuvedeno), analogicky „zlato“; „škola“ (synekdocha) × „žactvo (a zaměstnanci)“ (SSČ: 434); „talíř“ × synonymum „jídlu“ (v SSČ: 443 uveden základní význam lexikální jednotky „mírně prohloubená kruhová miska k podávání pokrmů“, na něj vázaný význam metonymický, včetně realizace ve frázi „její obsah: sníst talíř polévky“); „číst Hrabala“ (kontextová metonymie) × nociónální opisy (dokládající otevřenost pojmového významu) „číst knihu od Hrabala“, ale také „číst více děl od Hrabala či všechna Hrabalova díla“ (v SSČ, SSJČ, SČSA neuvedeno).

Zástupná pojmenování frazeologická, aktualizace frazeologismů a nelexikalizované fráze

V případě zástupných pojmenování frazeologických rozlišujeme rovněž jednotky **uzuální**, jež jsou **plně lexikalizované**, zachycené ve slovnících frazeologismů a idiomů, případně i ve slovnících spisovného jazyka, dále pak **aktualizace frazeologismů** a **ne zcela lexikalizované fráze**. U lexikalizovaných frazeologismů nemůže být, na rozdíl od zde výše zmíněných uzuálních polysémních jednotek, obraznost zastřená či zaniklá.

Frazeologismy a idiomy

Výrazová nápadnost částí frazeologismů nevětných, frazeologismů větných a nadvětných spočívá již v samotné skutečnosti, že nemají konkrétní pojmový význam, nepředstavují synonymní alternativu k označení jedinečné skutečnosti, ale jsou obrazným zobecněním opakujících se jedinečných skutečností či obraznou analogií skutečnosti, či jsou zobecněním sociokulturních standardů (vymezení těchto frazeologismů, včetně příkladů, viz výše **Faktor faktičnosti, Aspekt pravdivosti, Kritérium přesnosti pojmenování, 1.5.3 Nepřesnost zobecňujících zástupných pojmenovacích jednotek ve formě větné či nadvětné promluvy**). Nápadnost užití těchto pojmenování spočívá v **kontrastu** jejich (pocitované) zřetelné **obraznosti, nepřesnosti, obecnosti** se zpravodajským **požadavkem přímého, přesného a konkrétního označení** skutečnosti, čili ve **vědomí nenáležitého užití** těchto jednotek ve zpravodajských sděleních, jejich stylové příznakovosti.

Identická **nenáležitost ke zpravodajskému dílčímu stylovému typu se týká i zbývající části nevětných frazémů, rovněž přirovnání**, které sice mohou být konkrétní a přesné, nicméně **představují nepřímé, obrazné označení skutečnosti**, jež je příznakovou alternativou k **označení přímému, lexikálně neutrálnímu**. **Výrazová nápadnost** nevětného frazému, jenž označuje konkrétní skutečnost, je **zjistitelná**, podobně jako v případě výše uvedených polysémních lexikálních jednotek, na základě **konfrontace s přímým neutrálním synonymem** (rozhodné není, obsahuje-li synonymum lexikální při-

224 Ostatní synonyma k jednotce „jidášský“ uvedená v SČSA odpovídají substantivu „jidáš“ – „zrádčovský“, „falešný“, „proradný“.

znak internacionální) či **nocionálním opisem**. Například nocionální alternativou frazeologismu „*kočičí hlava*“ je metajazykový opis „dlažební kostka s oblou svrchní stranou“²²⁵, v případě frazeologismu „*přidat do kroku*“ pak neutrální synonymní jednotka „*zrychlit*“. Výrazová nápadnost může být rovněž posílena v důsledku případné **otevřenosti, potenciálnosti pojmového významu**. Příkladem může být frazeologismus „*krok za krokem*“, synonymní pojmenování „*pomalou*“ (SSČ: 151), rovněž i „*postupně*“.

Specifickým typem frazému je **idiom**. Ten je **výrazově nápadný** ze stejných příčin jako všechny frazeologismy, zejména pak je **nápadný** vzhledem k přítomnosti **monokolokabilního prvku**, který jej konstituuje, a to ať již v podobě ustrnulé lexikální jednotky, či tvaru lexikální jednotky, například „*do třetice všeho dobrého*“, „*mít prě*“, „*nechat někoho na holičkách*“, „*pozdě bycha honit*“ aj. (FILIPEC – ČERMÁK 1985: 173).

Aktualizované frazeologismy a nelexikalizované fráze

V případě **aktualizovaných frazeologismů**, například „[...] ani *zelená vrána zelené vráně oči nevyklove* [...]“²²⁶, „*dřel jako magor*“²²⁷, „*Lidovci chtějí pojistku na taktiku*“²²⁸, „*Současná podoba zákona o dětských skupinách vylívá s vodou z vaničky tisíce dětí*“²²⁹, „*Tak dlouho kradl, až skončil ve vazbě*“²³⁰, rovněž **nelexikalizovaných frází**, například „*Juncker je s grilováním komisařů spokojen* [...]“²³¹, „*Jako by mi spadly klíče do kanálu*“²³², a **ne zcela lexikalizovaných frází**, například „*Italům chybí v kampani nosná témata*“²³³, vyplývá **výrazová nápadnost** kromě obraznosti, nenáležitosti ke zpravodajskému stylovému typu, otevřenosti, potenciálnosti pojmového významu rovněž **z odchylky od standardní podoby frazeologismu** v případě frazeologismů aktualizovaných či z **neobvyklosti označení skutečnosti**, podobně jako je tomu u aktuálních polysémních jednotek.²³⁴

2.2.2 INKONGRUENTNĚ UŽITÉ LEXIKÁLNÍ PROSTŘEDKY (LEXIKÁLNĚ PODMÍNĚNÁ KONTEXTOVÁ EXPRESIVITA)

Inkongruentně užitá lexikální jednotky byly pojednány, včetně příkladů, již jako specifický způsob vyjádření hodnocení, který je konstruován v kontextovém užití těchto pojmenování, zmíněny byly tři způsoby užití lexikálně inkongruentních jednotek. Viz výše **Faktor faktičnosti, Aspekt pravdivosti, Kritérium absence hodnocení, 2.2 Hodnocení jako důsledek inkongruentního (nenáležitého)**

225 Slovníkový význam „věc podobající se tvarem hlavě: kočičí hlavy oblé dlažební kostky“ (SSČ: 94).

226 Celá řada afér [online]. Respekt [2007-01-10]. Dostupné z: http://service.ihned.cz/respekt/data/2007/Respekt_PDF_2007_40-5377-a5237a3b88576.pdf.

227 Dřív jsem dřel jako magor. Teď se šetřím, říká badmintonista Koukal [online]. Rungo.cz [2014-04-04]. Dostupné z: http://rungo.idnes.cz/petr-koukal-badminton-0ur-behani.aspx?c=A140402_164123_behani_fro.

228 Koaliční smlouva se už „peče“. Lidovci chtějí pojistku na taktiku [online]. Týden.cz [2013-26-11]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/koalici-smlouva-uz-se-pece-politici-ukoluji-odborniky_290107.html#UzVQEc7In_c.

Poznámka. Obsah pojmu „pojistka na taktiku“ je z kontextu možné vyvodit pouze přibližně.

229 Horská (KDU-ČSL): Současná podoba zákona o dětských skupinách vylívá s vodou z vaničky tisíce dětí [online]. Parlamentní listy.cz [2014-23-07]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-volicum/Horska-KDU-CSL-Soucasna-podoba-zakona-o-detskyh-skupinach-vyliva-s-vodou-z-vanicky-tisice-deti-327987>.

230 Tak dlouho kradl, až skončil ve vazbě [online]. Policie.cz [2014-20-08]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/tak-dlouho-kradl-az-skoncil-ve-vazbe.aspx>.

231 Juncker je s grilováním komisařů spokojen, přes menší problémy [online]. Týden.cz [2014-02-10]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/juncker-je-s-grilovanim-komisaru-spokojen-pres-mensi-problemy_320012.html#VDAOCVewStk.

232 Připadala jsem si, jako by mi spadly klíče do kanálu, říkala Soukalová [online]. iDNES.cz [2014-20-03]. Dostupné z: http://sport.idnes.cz/rozhovor-soukalova-04x-biatlon.aspx?c=A140320_143601_biatlon_tm2.

233 Italům chybí v kampani nosná témata [online]. Hospodářské noviny [2006-09-03]. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/c1-17989460-italum-chybi-v-kampani-nosna-temata>.

234 Problematika nelexikalizovaných a ne zcela lexikalizovaných frází byla zmíněna v části zabývající se nepřesností označení, viz výše **Faktor faktičnosti, Aspekt pravdivosti, Kritérium přesnosti pojmenování, 1.5.5 Nepřesnost zástupných pojmenovacích jednotek nelexikalizovaných (aktuálních)**, publicistické nelexikalizované a ne zcela lexikalizované fráze byly pojednány zde v části věnované stylovému příznaku, viz **2.2.1.1 Stylový příznak**, včetně zde uváděných příkladů.

užití lexikální jednotky. Jedná se jednak o **užití pojmenování, jehož pojmový význam (denotace) je v rozporu s označovanou skutečností.** Jednak se jedná, při zachování shody pojmového významu lexikální jednotky a označované skutečnosti, o **užití pojmenování, jež je v příkrém rozporu se zpravodajským stylovým typem,** který požaduje neutralitu, nepříznačkovost pojmenovacích jednotek. Třetím typem je pak **kombinace obou** uvedených **způsobů** užití.

Ze zřetelné nenáležitosti užití, tedy **inkongruence lexikální jednotky,** vyplývá jak hodnocení, tak **současně její výrazová nápadnost.** Výše bylo rovněž konstatováno, že je nezbytné rozlišovat mezi zřetelnou nenáležitostí, nekompatibilitou užití lexikální jednotky a nenáležitým užitím ve vztahu k obvyklému způsobu vyjadřování ve zpravodajství, tedy pouhou nápadností založenou na přítomnosti expresivní, stylové konotace či časového příznaku. V takovém případě je založena výrazová nápadnost expresivní, stylová, časová (viz zde výše), nikoliv inkongruence.

3 TAXONOMIE LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ S POTENCIÁLEM PORUŠIT ASPEKT NEUTRALITY

Aktuální polysémní jednotky okazionální a ne zcela lexikalizované <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Ne zcela lexikalizované polysémní jednotky náleží současně mezi vlastní neologismy.</i>
Archaismy <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Prostředky tohoto typu náleží současně ke knižnímu lexiku.</i>
Expresiva inherentní hodnotící
Expresiva inherentní nehodnotící
Expresiva adherentní hodnotící
Expresiva adherentní nehodnotící
Historismy užitě nenáležitě (mimo odpovídající dobový kontext), nikoliv inkongruentně
Hovorové lexikum celonárodní <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Mezi prostředky tohoto typu náleží jednotky hovorové češtiny (mluvené formy spisovného jazyka), rovněž prostředky obecné češtiny. Obecně české lexikum je nezbytné nahlížet ze synchronního pohledu, do jeho rámce tudíž spadají i lexikální jednotky s původním územním, profesním či sociálním příznakem, jež však tyto příznaky ztratily.</i>
Hovorové lexikum sociálně omezené (slangismy, argotismy) <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Viz výše prostředky porušující aspekt informativnosti, slangismy a argotismy.</i>
Hovorové lexikum územně omezené (dialektismy, regionalismy) <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Mezi prostředky tohoto typu náleží dialektismy, regionalismy spisovné i nespisovné.</i>
Inkongruentně užitě lexikální jednotky
Knižní lexikum <i>Metodologická poznámka:</i> <i>Viz zde dále vlastní poetismy.</i>
Lexikalizované frazeologismy a idiomy
Okazionalismy
Publicismy

Uzuální polysémní jednotky s nezastřenou sémantickou motivací a/či obsahující v sémantické struktuře významový odstín

Vlastní neterminologické neologismy s nízkou četností výskytu* a vlastní frazeologické neologismy

Vlastní poetismy

Metodologická poznámka k poetismům:

Vlastní poetismy náleží současně mezi okazionalismy. Původní poetismy nejsou zvlášť sledovány, řadí se k archaismům a současně ke knižnímu lexiku, obsahují-li záporný časový příznak. Původní poetismy, které ztratily stylový a časový příznak, sledovány nejsou.

* Viz výše *Taxonomie lexikálních prostředků s potenciálem porušit aspekt informativnosti*

III PŘEHLED ZÁKLADNÍCH LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ S POTENCIÁLEM PORUŠIT JEDNOTLIVÉ ASPEKTY ZÁSAD INFORMAČNÍ KVALITY

Dále uvedený přehled lexikálních prostředků s potenciálem porušit jednotlivé aspekty zásad informační kvality představuje syntézu podrobných kategorií lexikálních prostředků schopných porušit jednotlivé aspekty zásad informační kvality, v případně aspektu pravdivosti pak jeho dílčí kritéria. Kategorie jsou v podobě přehledových tabulek uvedené v závěru každé kapitoly teoretického úseku. Přehledy příznakových prostředků řazených v závěrech kapitol představují elementární nástroj pro analýzu lexikálně podmíněného porušení objektivitu v mediálním zpravodajství, což je také důvod, proč jsou součástí přehledů metodologické poznámky. Ovšem i tyto přehledy mají syntetizující charakter. Pro detailní analýzu zpravodajského lexika lze využít zpracování dílčích typů lexikálních prostředků v teoretickém úseku. Kromě jejich definičních rámců jsou zde uvedena podrobná kritéria identifikace těchto jednotek.

* Tam, kde dále zmiňujeme jednotky s nízkou četností výskytu, máme na mysli lexikum, u něhož je v Českém národním korpusu, ve spojených korpusech řady Syn, při omezení na korpus Syn2010 a Syn2013pub, ve všech typech textů průměrný počet výskytů v hypotetickém textu/korpusu o délce 1 milion slov do výše 1,5 včetně, a to při zaokrouhlení setin výskytu dolů.

Lexikální prostředek	Faktor faktučnosti		Faktor nestrannosti
	Porušení pravdivosti	Porušení informativnosti	Porušení neutrality
Expresiva hodnotící	X		X
Expresiva nehodnotící přesně označující skutečnost			X
Expresiva nehodnotící nepřesně označující skutečnost	X		X
Frazémy nevětné hodnotící	X		X
Frazémy obsahující v sémantické struktuře významový odstín	X		X
Frazémy s nízkou četností výskytu		X	X
Frazémy větné a nadvětné	X		X
Historismy užitě náležitě bez vymezení obsahu pojmu		X	

Teoretické zakotvení – Lexikální rovina

Lexikální prostředek	Faktor faktičnosti		Faktor nestrannosti
	Porušení pravdivosti	Porušení informativnosti	Porušení neutrality
Historismy užívané nenáležitě mimo odpovídající dobový kontext a bez vymezení obsahu pojmu		X	X
Hovorové lexikum celonárodní			X
Hovorové lexikum sociálně omezené (slangismy, argotismy)		X	X
Hovorové lexikum územně omezené (dialektismy, regionalismy)		X	X
Idiomy větné nepřesné a/či hodnotící	X	X	X
Idiomy větné přesné a nehodnotící		X	X
Idiomy větné a nadvětné	X	X	X
Inkongruentně užívané lexikální jednotky	X		X
Internacionalismy s nízkou četností výskytu*		X	
Knižní lexikum archaické a exkluzivní internacionální (včetně kalků)		X	X
Okazionalismy a ne zcela lexikalizovaná pojmenování	X	X	X
Pojmenování adherentně neurčitá	X		
Pojmenování inherentně neurčitá	X		
Pojmenování hyperonymní (monosémní i polysémní)	X		
Pojmenování konkrétní užitá ve zobecňující, generalizované platnosti	X		
Pojmenování monosémní a polysémní hodnotící	X		
Pojmenování s obecným, neostrým obsahem pojmu	X		
Pojmenování s účelově posunutým obsahem pojmu	X		
Pojmenování se zobecněným obsahem pojmu	X		
Polysémní jednotky aktuální			X
Polysémní jednotky obsahující v sémantické struktuře významový odstín	X		X

Teoretické zakotvení – Lexikální rovina

Lexikální prostředek	Faktor faktičnosti		Faktor nestrannosti
	Porušení pravdivosti	Porušení informativnosti	Porušení neutrality
Polysémní jednotky uzuální s nezastřenou sémantickou motivací			X
Prostá chyba při volbě označovací jednotky	X	X	
Publicismy			X
Sousloví spisovná, plně lexikalizovaná s nízkou četností výskytu* a bez odborné, knižní konotace		X	
Termíny bez vymezení obsahu pojmu s nízkou četností výskytu*		X	
Vlastní neterminologické neologismy s nízkou četností výskytu* a vlastní frazeologické neologismy		X	X
Vlastní poetismy		X	X
Zkratky bez uvedení plného souslovného pojmenování, zkrácená, zkratková slova s nízkou četností výskytu*		X	

III.D

SYNTAKTICKÁ ROVINA

SYNTAKTICKÁ ROVINA ZPRAVODAJSKÝCH SDĚLENÍ Z POHLEDU NORMATIVNÍ TEORIE

1 INFORMATIVNĚ-FUNKČNÍ SYNTAX ZPRAVODAJSKÉHO STYLU

Zpravodajský styl je charakterizován jako racionální žurnalistická komunikace plnící zpravovací funkci. Od ostatních dílčích oblastí publicistického stylu (analytický styl a publicistický styl v užším smyslu) se liší svým čistě informativním charakterem. Autorský záměr zprostředkovat nezaujaté informace je podle kodifikačních stylistických příruček realizován neutrálními jazykovými prostředky (ČECHOVÁ a kol. 2008: 263–266; BEČKA 1992: 33). Přesto se v současných zpravodajských sděleních setkáváme s jevy, jejichž informační hodnota je velmi nízká nebo nulová. Tuto skutečnost konstatujeme na všech jazykových rovinách, tato kapitola se zaměří na projevy neinformativního charakteru v plánu syntaktickém.

Posuzování stylové příznakovosti v syntaktické rovině je ve srovnání např. s rovinou lexikální obtížnější, protože většina českých syntaktických konstrukcí může být použita bezpříznakově napříč všemi funkčními styly. Přesto lze ze stylistického hlediska klasifikovat syntaktické jevy normativní a jevy tuto normu narušující. Podle J. V. Bečky (BEČKA 1973: 107–108) je základem syntaxe všech českých psaných¹ intelektuálních projevů dvojčlenná věta slovesná nebo slovesně jmenná tvořící 90 % všech vět. Tento typ věty považuje spolu s dalšími jazykovědci (M. Grepl, M. Čechová, J. Mistrík) za základní bezpříznakovou podobu české, příp. slovenské věty. Užití jednočlenné věty je již funkčně omezeno, v případě publicistického stylu jsou to tradičně např. neslovesné věty v titulech zpráv nebo fráze uvozující jednotlivé zprávy (*Podrobný pohled v reportáži za pár minut.*). V rámci jednotlivých funkčních stylů mohou být bezpříznakové mnohé další syntaktické konstrukce. Odborná literatura podrobně popisuje českou syntaktickou normu a její odchylky, málo pozornosti se ale věnuje syntaxi žurnalistických žánrů (srov. BARTOŠEK 2004: 219).

Větná stavba publicistického stylu může být zatížena příznakovostí různého druhu. Rozlišujeme příznakovost nechtěnou (neintenční) a chtěnou (intenční). V prvním případě mluvčí nevědomě tvoří defektní konstrukce nebo se dopouští stylistických neobratností, v druhém případě už vědomě vnáší do sdělení jinou než informativní funkci jazyka, nejčastěji funkci expresivní. Z hlediska důležitosti jazykových funkcí řadí většina jazykovědců, jak uvádí M. Grepl, expresivní funkci hned za funkci sdělnou (GREPL 1967: 10). Expresivita tvoří nedílnou součást běžné komunikace, existují ale funkční styly a jejich žánry, které v souladu s normou nepřipouštějí žádnou z forem jazykové expresivity. Zpravodajská sdělení patří do této oblasti – jakýkoli projev osobnosti autora² je zde nežádoucí. Pod-

---

1 „Jazyk žurnalistiky je fixován převážně na písemnou formu. To platí i pro mluvené slovo v médiích: pokud je nějaký příspěvek něčím víc než jen plácáním, pokud mají být zprostředkovány informace s určitým obsahem, a nejde tudíž jen o zábavu, je text většinou připraven písemně předem. I zprávy redaktoři předčítají z materiálů, které si předtím zpracovali.“ (RUŠ-MOHL – BAKIČOVÁ 2005: 69)

2 Termín „expresivita“ chápeme v rozsahu, jaký mu přisuzuje J. Mistrík: za expresivní označuje cokoli, co je ve sdělení nějak nápadné jako projev osobnosti mluvčího. V rámci této široké oblasti pak vyděluje jevy emocionální, které definuje úžeji jako projev citu

stata jazykové expresivity spočívá v aktualizaci neutrálních vyjádření. Zpravodajství je založeno na neutralitě jazykového výrazu, a proto je zde expresivita považována za narušení normy.

Všechny příznakové syntaktické konstrukce, nevědomé chyby i intenční větné modifikace mohou ztížit příjemci porozumění danému sdělení. Některé záměrně užití příznakové vazby mají navíc potenciál vnášet do projevu vedle sdělovací funkce také funkce další, např. zdůraznění, apel, persvazi, estetické ozvláštnění, upoutání pozornosti příjemce atd. Zpravodajství při častém výskytu nedostatků ve větné stavbě nesplňuje požadavek jazykové kvality, který je na něj kladen³, a záměrným užíváním příznakových syntaktických jazykových prostředků nenaplnuje očekávání neutrality. Úkolem zpravodajství je poskytovat příjemci objektivní a pravdivé informace prostřednictvím neutrálního a neexpresivního vyjádření.

Schopnost masových médií ovlivňovat smýšlení i jazyk lidí je vysoká, a stejně jako se na základě zpravodajství může měnit názor příjemce na dění v okolním světě, může se také formovat jeho vyjadřování. S rostoucím vlivem masových médií se rozšířil názor, že jazyk v nich používaný bude spoluutvářet národní jazykový standard: „[...] díky rozšíření hromadných sdělovacích prostředků se jejich jazyková norma postupně stane faktorem pro vývoj normy spisovného jazyka obecně [...]“ (HLAVSA 1990: 128). Je přirozené, že jazyk podléhá změnám. Jedním z principů jazykového vývoje je rozšíření určitého jevu porušujícího normu, jeho následné zařazení do normy a kodifikování. Tento proces probíhá pod dohledem odborníků, protože ne všechny změny lze akceptovat. Hromadné sdělovací prostředky by měly být vzhledem k jejich rozšíření podrobeny tomuto sledování ve zvýšené míře. Obavy z degradace českého jazyka dokonce několikrát přiměly odborníky pokusit se prosadit v parlamentu zákon, který by přikazoval moderátorům užívat spisovného českého jazyka. Tyto snahy byly prozatím vždy neúspěšné (RUß-MOHL – BAKIČOVÁ 2005: 69).

Zákon tedy masovým médiím nepřikazuje užití spisovného českého jazyka, umožňuje ale sankcionovat užití jazykových prostředků narušujících neutralitu, objektivitu a vyváženost sdělení v rozhlasovém a televizním zpravodajství. Jedná se především o hodnotící a nepodložená tvrzení. Účelem právní normy přikazující dodržovat pravidla objektivity a vyváženosti je zajištění neutrality, a tedy dosažení a udržení rovnováhy mezi střetávajícími se zájmy.

Jazyk zpravodajství je regulován na úrovni právní i jazykové normy: měl by splňovat požadavky uložené zákonem o provozování rozhlasového a televizního vysílání i nároky vyplývající z teorie funkčních stylů, konkrétně z normativních charakteristik publicistického stylu. Publicistický styl jako celek je tematicky i formálně mnohotvárný a jeho jednotlivé oblasti v různé míře přesahují do jiných funkčních stylů. Tento výzkum se zabývá pouze zpravodajskou oblastí, jejíž žánry mají na rozdíl od analytické a beletristické publicistiky za úkol plnit pouze informativní, popř. odborně sdělnou funkci. Zpravodajství svým obsahem i podobou odráží dobu, a tak se stejně jako svět okolo nás velmi rychle vyvíjí. Jeho charakteristickými rysy jsou rychlost a objektivita, nociónalita je zde důležitější než výraz. Pro dnešní zpravodajství je typické užívání stylově protichůdných prostředků: není to jen tradiční opozice automatizace a aktualizace, ale také populárně-odborné a profesní vyjadřování, které střídají výrazy a obraty familiární, nebo užití jazykových prostředků s příznakem hovorovosti na jedné straně a prostředků knižních na straně druhé. Pro zpravodajskou syntax je v tomto směru charakteristická tendence ke kondenzaci a zároveň uvolňování větné stavby (srov. ČECHOVÁ a kol. 2008).

autora. Příkladem expresivního, ale nikoli emocionálního jevu je oslovení. (MISTRÍK 1985: 80)

Pojmům „expresivita“ a „emocionalita“ v syntaxi a tomu, jak s nimi operují různí jazykovědci, se podrobně věnuje M. Grepl. Uvádí, že pojetí různých lingvistů jsou různá a že někteří tyto termíny dokonce ztotožňují. (GREPL 1967: 9–16)

Při syntaktické analýze televizního zpravodajství se v hojně míře setkáváme s konstrukcemi, u nichž je patrný projev osobnosti autora, jeho postoj ke sdělení ale přesně identifikovat nedokážeme. Je tomu tak např. u různých forem emfáze: příjemce rozpozná expresivitu v podobě zdůraznění části výpovědi, není však už schopen dešifrovat, zda vysílatel užil tohoto zdůraznění v afektu, s persvazivním záměrem, za účelem esteticky ozvláštnit sdělení atd.

3 J. Jiráček označuje dodržení jazykové kvality veřejné mediální komunikace za naplnění potřeby „prestižního, reprezentativního útvaru národního jazyka – útvaru, který by sám o sobě a sám sebou signalizoval, že nabízený obsah patří do sféry veřejného života, že má charakter oficiální a že se tím liší od jiných obsahů, které patří do sféry spotřebních, volnočasových, rekreačních aktivit (a kde není užití prestižního útvaru nutné)“. (JIRÁK 2006: 19)

Z výše řečeného vyplývá, že dnešní žurnalista by měl být jazykově kreativní, ale pouze v mezích normy spisovného českého jazyka a bez sklonu k expresivitě. Sdělení přitom může být expresivní bez použití jediného inherentně expresivního slova a naopak věta složená pouze z expresivního lexika může mít zcela nociónální stavbu. Někdy se syntaktické konstrukce stávají expresivními až v kontextu celého projevu na rovině textové, např. při náhlém přechodu od dlouhých konstrukcí ke krátkým či opakováním stejné konstrukce bezprostředně za sebou. Porušováním normy získává vyjádření vedle informativnosti také další funkce, a tím se projevuje postoj mluvčího k obsahu sdělení. Odchylky od jazykové normy by se měly ve zpravodajství objevovat jen výjimečně a nikdy by neměly být příliš výrazné.

2 NEINTENČNÍ JEVY

Naše pozornost se zaměřuje především na jevy, jež mají potenciál vědomě vnášet do sdělení jinou než informativní funkci, kvalitu recepce a percepce ale může snižovat také nevědomé porušování normy, a proto jsme do naší analýzy zahrnuli i skupinu neintenčních odchylek od syntaktické normy.

Zda jevy porušují pravdivost, informativnost či neutralitu lze ověřit v následující tabulce (příklady viz analytická část):

	Hodnoty, které mohou být porušeny		
	Pravdivost	Informativnost	Neutralita
Zeugma		X	
Anakolut		X	
Kontaminace vazeb		X	
Atrakce		X	
Hysterologie	X	X	
Nepravá vedlejší věta	X	X	
Nepravá parataxe		X	
Nesoustavné vyjadřování morfosyntaktické shody		X	
Přetížení spojky			X
Nevhodně užitá spojka		X	
Synchýza	X	X	X
Oddálení větných dvojic	X	X	X

2.1 DEFEKTNÍ KONSTRUKCE

Neintenčními syntaktickými odchylkami jsou nejen stylisticky nevhodné, ale také gramaticky chybně konstruované výpovědi typu **zeugma**, **anakolut**, **kontaminace vazeb**, **atrakce** či **nesoustavné vyjadřování morfosyntaktické shody** a další důsledky ztráty výpovědní perspektivy. Uvedené odchylky sice nemají potenciál vnášet do sdělení emocionální či persvazivní aspekt, mohou ale ztížit porozumění, a znehodnotit tak informativní hodnotu sdělení. Zvláštním typem výpovědi, jejíž obsah je vinou syntaktického defektu znepřesněný, je **hysterologie**. Hysterologická souvětí, v nichž dochází k časovým či logickým nepřesnostem, mívají často podobu nepravé vedlejší věty přívlastkové. U těchto souvětí, která obsahují dvě a více vět, není možné určit chronologickou posloupnost jednotlivých dějů.

Další syntaktickou frekventovanou chybou napříč všemi funkčními styly jsou tzv. **nepravé vedlejší věty**. Nejčastěji se vyskytují nepravé vedlejší věty **přívlastkové**, jež mohou narušit informativní aspekt sdělení, a tím ovlivnit pravdivost dané výpovědi.

Kromě nepravých hypotaktických souvětí se ve zpravodajství vyskytují také **nepravá parataktická souvětí**, v nichž propozice neodpovídají formální podobě věty. Nepravdivosti tohoto typu u parataxe i hypotaxe spočívají v nevhodném užití spojovacího výrazu a většinou je lze snadno transformovat na pravá parataktická či hypotaktická souvětí.

Na tomtéž principu funguje **nepravá parataxe větných členů** a básnická figura **hendiadys**. Tyto dva jevy již mohou ve zpravodajském sdělení působit výrazně expresivně.

V současném zpravodajství se setkáváme se syntaktickou chybou, na niž upozorňuje J. V. Bečka (BEČKA 1973: 113–115) a která je již dlouhou dobu součástí žurnalistického úzu – s **nerespektováním kongruence** podstatného jména ve funkci shodného přívlastku nebo jmenného přísudku. Existují případy se závazně předepsaným užitím či neužitím shody, např. ve zpravodajství často tematizovaná toponyma mají charakter shodného přívlastku, a proto podléhají shodě, naopak názvy lidských výtvorů, jejichž výskyt je v publicistickém stylu také vysoký, jsou považovány za přívlastek neshodný (srov. GREPL – KARLÍK 1998: 197). Vedle těchto případů se setkáme také se syntagmaty, kde shoda sice není výslovně předepsána, ale její nedodržení působí podle M. Grepla (GREPL 1967: 86) expresivně. Ve většině těchto případů však není nerespektování shody jediným expresivním prvkem. U typických příkladů tohoto jevu konstatujeme komplexní expresivitu s původem nejen v syntaktické, ale také lexikální či jiné rovině.

2.2 STYLISTICKÉ NEOBRATNOSTI

Odborná literatura definuje mnoho běžně se vyskytujících syntaktických jevů, které jsou z hlediska stylistiky klasifikovány jako porušení normy. V publicistickém stylu obecně často dochází k **přetížení** určitých **spojovacích výrazů**, především vztažného zájmena *který* a spojky *když* . Ve zpravodajské oblasti konstatujeme přemíru spojovacích výrazů *jenže, naopak, totiž, a tak, i, nejen...ale i* . Ve zpravodajství je kladen velký důraz na obsahovou i formální soudržnost jednotlivých zpráv či reportáží, a proto se novináři často uchylují k těmto výrazným prostředkům textové koheze. Nadužívání ale není jediným problémem spjatým s výskytem těchto konektorů: velmi často jsou užívány nenáležitě. Tento jev již přesahuje oblast stylistické nevhodnosti, protože na úrovni koherence textu narušuje jeho vnitřní logické souvislosti.

J. V. Bečka zdůrazňuje stylistickou nevhodnost **hromadění** týchž pádových, nejčastěji **genitivních vazeb** v textu bezprostředně za sebou. Existují případy, kdy se hromadění vazeb nelze vyhnout, např. u oficiálních názvů institucí tvořených dvěma neshodnými přívlastky za sebou (*Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky*), tím spíše by ale měli novináři tyto vazby eliminovat tam, kde jejich hromadění není nutné.

J. V. Bečka v *České stylistice* (BEČKA 1992: 217–224) hovoří o tzv. **nasycenosti** výrazu, jejíž výskyt je ve zpravodajství příznakový. Nejčastějším syntaktickým projevem nasycenosti či přesycenosti výrazu jsou konstrukce s **nepůvodními předložkami** (*v rámci, v souvislosti s, v zájmu*). Podle J. V. Bečky je taková přesycenost výrazu zbytečná, protože většinu odvozených předložek lze nahradit předložkami původními. Tendence používat nasycené konstrukce někdy vede až k sémantickému **zdvojení** v propozici. Ve zpravodajství je velmi oblíbené pleonastické, i když již lexikalizované spojení *dokonce i* .

3 INTENČNÍ JEVY

U syntaktických jevů popsaných v předchozí části převažuje nevědomé užití defektní či nevhodné konstrukce, následující charakteristiky se budou týkat jevů intenčních. Záměrně příznakové konstrukce

ve zpravodajství svědčí o autorově snaze podat informaci způsobem vyjadřujícím jeho osobní postoj či emoci.

Zda jevy porušují pravdivost, informativnost či neutralitu lze ověřit v následující tabulce (příklady viz analytická část):

	Hodnoty, které mohou být porušeny		
	Pravdivost	Informativnost	Neutralita
Vytýkáci konstrukce	X		X
Nominalizace		X	X
Rektifikace záměrná	X		X
Žádací/výzvolná věta	X		X
Zvolací věta	X		X
Prézens registrující	X	X	
Nepravá personifikace			X
Apostrofa	X		X
2. os. pl. (fatická funkce)			X
Atribut implicitní		X	X
Obrácení sdělné perspektivy	X	X	X
Subjektivní slovosled		X	X
Řečnická otázka	X		X
Elipsa	X		X
Apoziopeze	X	X	X

3.1 UVOLNĚNÍ VĚTNÉ STAVBY

Jednou z tendencí současného zpravodajství je uvolňování syntaktické stavby, jak již bylo naznačeno v úvodu. Jedná se o rys hovorové vrstvy jazyka a v textu se může realizovat několika způsoby, např. jako **vytčení** větného členu či **osamostatnění** části výpovědi⁴. Průvodními jevy vytýkání bývají vytýkáci částice (*i, ani, právě, zrovna*), ukazovací zájmena a příznaková větná intonace⁵.

Nejvýraznějším projevem uvolnění větné stavby je tzv. **předsouvání**, díky kterému se ve větě zdvojí, a tedy zdůrazní určitý prvek. Tato novináři oblíbená konstrukce nese příznak persvaze, neboť mluvčí v ní nadřazuje určitou informaci nad ostatní. V některých případech může být zdůraznění důležité informace na místě, setkáváme se ale také s větami, v nichž je vytčena část věty s velmi nízkou nebo nulovou informační hodnotou.

S tímtež účinkem se ve zpravodajství užívá **vytýkáci opis** nebo tzv. **parcelace** výpovědi. S parcelací je formálně totožná tzv. **kompletace** výpovědi, tj. dodatečné přičlenění některé její části. Na rozdíl od parcelace tento větný člen není nezbytně nutný k významové úplnosti věty a např. v odborném stylu

4 M. Grepl v souvislosti s tímto jevem poznamenává, že otázka osamostatňování nepatří do systémové syntaktické roviny, ale do roviny aktuálního větného členění. Neosamostatňují se tedy větné členy, ale jádro nebo východisko. „Je proto třeba zdůraznit, že všechny zmíněné druhy osamostatňování částí výpovědi jsou tedy aktualizace v normální výstavbě roviny aktuálního větného členění, že jde o osamostatňování nikoli jednotlivých větných členů, tj. podmětu, předmětu, příslovečného určení atd., nýbrž částí východiskové nebo jádrové složky výpovědi; tyto aktualizace mají ovšem své důsledky v rovině mluvnické, avšak je třeba vidět, že to jsou právě jen důsledky.“ (GREPL 1967: 98)

5 *Skladba češtiny* se těmto konstrukcím věnuje v souvislosti s relativními větami. Označuje je za důrazově vytýkáci (v zahraniční literatuře tzv. cleft sentences) a zdůrazňuje jejich schopnost vytčení jádra, příp. východiska výpovědi: „Po stránce formální jsou důrazově vytýkáci konstrukce charakterizovány tím, že IC je vždy umístěno na vytýkaném výrazu a že se v nich obligátně užívá odkazovacího *to*, které nabývá funkce vytýkáci partikule.“ (GREPL – KARLÍK 1998: 128)

se užívá bezpříznakově v podobě doplnění informace v závorce. Ve zpravodajských sděleních nabývá kompletace příznakové expresivní hodnoty, pokud je použita jako nečekaný beletrizující prvek.

Kompletace úzce souvisí s **rektifikací** sdělení. J. Mistrík (MISTRÍK 1985: 212–214) rozlišuje nefunkční a funkční užití rektifikace: zatímco při nefunkčním užití si mluvčí neuvědomuje její stylistickou hodnotu a pouze koriguje přerěknutí, funkční rektifikace umožňuje vrátit se k téže věci z jiného hlediska, upřesnit obsah sdělení či dosáhnout stylistického gradování a zdůraznění. Z informačního hlediska by obsah sdělení zůstal srozumitelný, i kdyby se jedna část rektifikace vynechala. Funkce tohoto jevu je tedy čistě expresivní.

Příznakovost výše popsaných jevů má původ v amplifikaci, příznakové ale mohou být také projevy redukce, nejčastěji elipsa (neúplná výpověď) a apoziopse (neukončená výpověď).

Elipsa je ve své podstatě bezpříznakový normativní projev jazykové ekonomie, v určitých případech ale může být její užití ve zpravodajství příznakové, zvláště při vynechání východiskové části výpovědi nebo při vynechání lexikálních složek věty s ponecháním pouze složek gramatických. **Apoziopse** z hlediska normy nemůže být nikdy užita neutrálně, protože je to emocionálně-expresivní básnická figura a mluvčí při její realizaci záměrně vynechává tu nejdůležitější informaci.

Výše popsané hovorové a beletrizující prvky ve zpravodajství mají minimální nebo nulovou informační hodnotu, dominuje u nich hodnota emocionální či persvazivní. Výskyt takovýchto jevů by měl být ve zpravodajství co nejnižší.

3.2 KONDENZACE VĚTNÉ STAVBY

Protichůdnou tendencí k uvolňování větné stavby popsanému v předchozím oddíle je sklon k syntaktické kondenzaci. Existují způsoby kondenzace, které lze ve zpravodajství užít zcela bezpříznakově, jiné zde působí expresivně. Nevhodnou kondenzací je **nepravá personifikace**, za zpravodajskou normu nepovažujeme ani shodný **atribut implicitní**. Metonymický princip sémantické kondenzace, který se při tvoření podobných syntagmat uplatňuje, plní expresivní a poetickou funkci. Eliptická forma přináší zánik jednoho nebo více významových jader a znesnadňuje pochopení sdělení.

Syntaktická kondenzace úzce souvisí s nasyceností výrazu (viz výše), která se projevuje v hojném užívání **nominálních vazeb**. Nominalizace patří k vývojovým tendencím češtiny vyskytujícím se ve všech funkčních stylech. J. Mistrík (MISTRÍK 1985: 218) staví jmenné konstrukce do opozice ke konstrukcím slovesným: nominální vazby jsou příznačné pro připravené projevy, v nichž může být zdůrazňována informativnost na úkor srozumitelnosti, slovesné vazby převažují u spontánních jevů a jejich charakteristickým rysem je srozumitelnost. Mistríkovo rozdělení vysvětluje, proč je nominalizace ve zpravodajství tak oblíbená. Pokud snaha o maximální informativnost převáží nad požadavkem srozumitelnosti, nominalizace nejen nesplní svůj účel, ale často se také stane příznakovou, zvláště v kontrastu s neutrálním slovesným vyjádřením. Totéž ve zpravodajství platí pro **deverbativní adjektiva**. Zvláštním typem nominalizace jsou **věty bez přísudku**.

3.3 MODALITA

Charakterizování větné a nadvětné modality výpovědi je způsobem určení postoje mluvčího k obsahu a k realitě výpovědi, proto „aktualizace v rovině modální stavby výpovědi patří k nejdůležitějším a nejvýraznějším mimolexikálním prostředkům emocionality“ (GREPL 1967: 61). M. Grepl se ve své práci zaměřuje pouze na citovou stránku výpovědi, výše citované tvrzení je ale obecně platné pro všechny projevy expresivity. Podle M. Grepla vzniká veškerá expresivita vlivem přehodnocování modální platnosti výpovědi. Modifikace či transpozice modálního schématu je spojena s užitím modálních částic a obměnami v intonaci (podrobně viz GREPL 1967: 61–88). Tyto doprovodné jevy můžeme ve zvýšené míře sledovat např. u **ironie**. Ve zpravodajství, kde jsou za normu považovány oznamovací věty, plní modálně transponované výpovědi kompoziční účel. Vedle **řečnických otázek** se k výstavbě

zprávy příznakově užívají také např. otázky **úvahové**. Součástí zpravodajského úzu jsou subjektivně citově zabarvené věty **zvolací** (*Těším se na vás.*), **rozkazovací** (*Sledujte v deset večer.*) a **žádací** (*Tak zůstaňte s námi.*). Za úzus již nelze považovat výrazně příznakové věty **výzvové** či **zvolací**.

Výrazným expresivním prostředkem je **apostrofa**. Oslovení nepřítomné osoby slouží k zaujetí a vtažení příjemce zprávy do dění na obrazovce, je to faktický prostředek výstavby sdělení. Důvody pro použití apostrofy ve zpravodajství jsou pochopitelné, ale z pohledu normativní teorie by se měla v této oblasti vyskytovat jen okrajově, protože neplní informativní funkci⁶. Zpravodajové se na diváky obrazejí také prostřednictvím kontaktních slovesných **konstrukcí ve 2. osobě množného čísla**. Nejedná se o apostrofu ve vlastním slova smyslu, ale princip výstavby a funkce (získávací a uvědomovací) jsou zde totožné. Z pohledu současné skladby češtiny nepatří oslovení ani kontaktní výrazy mezi elementární syntaktické jednotky, proto se jim kodifikační příručky podrobně nevěnují.

3.4 SLOVOSLED

Chápeme-li aktuální větné členění jako nesystémové projevy aktualizace s důsledky ve větné struktuře, které jsou na pozadí neutrálních syntaktických konstrukcí vnímány jako příznakové, budou téměř všechny jevy sledované v této práci náležet do roviny aktuálního větného členění. Platí to i pro poslední vyčleněný typ příznakových jevů ve zpravodajství – pro změny slovosledu bez dalších modifikací.

Pokud by se posuzovaly všechny věty měřítkem tzv. objektivního pořádku slov (východisko + jádro), museli bychom i zcela běžné věty považovat za nepravidelnosti, zvláštnosti. Vedle stylisticky neutrálních nepravidelností, které nejsou motivovány postojem autora, se ale setkáváme se **subjektivním slovosledem** nejčastěji s **obrácením sdělné perspektivy**. V tom případě je jádrová složka výpovědi v antepozici. Ve zpravodajství se tato expresivní konstrukce objevuje často z toho důvodu, že začátek věty je zároveň titulkem.

V některých případech vede snaha uplatnit tento princip k **oddálení větných dvojic**, nebo až k **synchýze** a narušení logické struktury věty. Nepořádek ve slovosledu může být za určitých okolností kompenzován např. intonací, nikdy ale není stylisticky zcela neutrální. Tyto syntaktické nedostatky však řadíme mezi jevy neintenční.

3.5 STYLISTICKÉ NEOBRATNOSTI

Mezi stylisticky nevhodné jazykové jevy, které mají potenciál znehodnotit informativní kvalitu zpravodajství, patří tzv. **prézens registrující**. Novináře k jeho užití vede snaha zpestřit prezentaci zprávy a narativizovat její obsah, J. V. Bečka (BEČKA 1973: 115–116) ale tento postup hodnotí jako nežádoucí matení příjemce a upozorňuje na nebezpečí stírání vidových rozdílů v prézentu. Prézens registrující představuje přechod mezi nezáměrným užitím stylisticky nevhodných prostředků a vědomým užitím prostředků vyjadřujících postoj autora.

4 SHRNUTÍ

Stylová norma dílčí zpravodajské oblasti je dána funkcí, kterou její útvary plní, tj. rychlým, přesným a objektivním zprostředkováním nezaujatých, úplných a aktuálních informací. Převládá neosobní podání, prostředky jsou vybírány z neutrální vrstvy spisovného jazyka. Charakteristickými rysy jsou automatizace, modelovost vyjádření a záměrná stereotypnost.

⁶ „Apostrofa. Původně rétorická figura; oslovení nepřítomné osoby, boha n. jiné nadpřirozené bytosti, resp. oslovení zvířete či neživé věci, a tím jejich antropomorfizace. V dnešní stylistice je pokládána za aktualizací prostředek, užívaný v uměleckém stylu: *Zdává se mi o vás v noci, stříbrní lípani, o vašich čistých vodách...* (Tomeček); uplatnění ve stylu řečnickém je spojeno s větším n. menším odstínem bombastickým: *Proč mlčíte, slovní mistři pera?*“ (Encyklopedický slovník češtiny 2002: 43)

Překročení normy je ve zpravodajství z výše popsaných důvodů snadno identifikovatelné a často se stává výrazně příznakovým: „Základem jazyka žurnalisty (stejně tak jako většiny věcných stylových sfér) je neutrální spisovná vrstva prostředků. Všechny výrazové prostředky jiných vrstev spisovného jazyka, např. prostředky knižní nebo hovorové, a zejména prostředky za hranicemi spisovného jazyka se v publicistice stávají příznakovými a mohou funkčně vystupovat jako prostředky stylově aktivní“ (ČECHOVÁ a kol. 2008: 261). Pokud je toto narušení normy intenční, autor do sdělení vědomě vnáší vedle informativní funkce také funkce další, nejčastěji funkci expresivní, kontaktovou, zdůrazňovací, persvazivní, získávací, poetickou atd.

III.E

TEXTOVÁ ROVINA

VÝSTAVBA TEXTU ZPRÁVY Z HLEDISKA INFORMAČNÍ KVALITY

1 CHARAKTERISTIKA ZPRAVODAJSKÉHO TEXTU

V následujícím příspěvku se budeme zabývat jazykovým ztvárněním aktuálních informací prezentovaných médií, která se podílejí na konstruování našich informací o světě, v němž žijeme. Zpravodajské texty jsou proto vystavěny tak, aby popisovaly stav světa pokud možno jednoznačně. Jednoznačnost v interpretaci sdělení, které patří k požadavkům zpravodajské objektivity. Jasně, neambivalentní vyjádření je přímým předpokladem snadné a jisté interpretace zprávy. Zpravodajský text proto podléhá kritériím, která mají zajistit jeho snadnou recepci a jednoznačnou interpretaci tak, aby příjemci obdrželi aktuální, jasné, pravdivé a relevantní informace o dění ve všech relevantních oblastech života dané společnosti. Kritéria výstavby jednoznačného textu jsou v dnešní době v částečném rozporu s potřebou zaujmout recipienta zprávy. Potřeba zaujmout recipienta má za následek vznik přechodného informativně-zábavného žánru známého pod označením **infortainment** (srov. BARTOŠEK 2002, ČMEJRKOVÁ–HOFFMANNOVÁ 2004). Infortainment využívá ty jazykové prostředky, které umožňují ozvláštnit informace podávané recipientům z hlediska formy i z hlediska obsahu. Můžeme jej tedy považovat za jistou modifikaci klasických rétorických postupů sloužících právě k pobavení a následnému zaujetí diváka v duchu klasické latinské zásady *docere et delectare*.

Úkolem zpravodajských textů je zprostředkování informací o mezinárodním i vnitrostátním dění, média zprostředkovávají aktuální informace širokému publiku. Platí přitom předpoklad, že zprávy jsou do médií zpravodajského charakteru vybírány podle určitého klíče, primárně na základě jejich zpravodajské hodnoty, tedy s ohledem na to, do jaké míry jsou uváděná fakta užitečná pro předpokládané publikum.

Chladná média, tedy ta, která působí na více smyslů příjemce, působí prostřednictvím mluveného slova a obrazového materiálu. Informace předávané více smyslům zmenšují potřebu recipienta domýšlet a dodatečně konstruovat situaci (srov. McLUHAN 2001: 36). Zpravodajské pořady, které zkoumáme, se do jisté míry, odrážející jejich poměrný komerční charakter, pokoušejí angažovat diváka, vtáhnout ho do dění například následujícími prostředky: přímými doporučeními, vloženými upoutávkami či participačními reportážemi založenými na podnětech publika. Jejich rozdílné zastoupení v obou analyzovaných pořadech je jednou ze známek komerčního pojetí média. Komerční média vykazují především širší rejstřík prostředků, jimiž vtahují diváka do dění ve studiu. Ve veřejnoprávní relaci byly sice zaznamenány doklady sebepropagace jednak uvnitř zpravodajské relace, tedy upoutávky a upozornění na následující reportáže, jednak upoutávky na související pořady, které jsou ale vždy spokojeny pouze se zpravodajstvím či publicistikou. Reportáže založené na **participaci diváků** chybí úplně.

V tomto příspěvku se nebudeme podrobně zabývat účinky médií, je však třeba upozornit na předpokládanou důležitost zprávy uveřejňované v hlavní zpravodajské relaci. Vzájemným odlišností obou médií z tohoto hlediska se budeme věnovat níže.

2 SPECIFICKÉ PROSTŘEDKY VÝSTAVBY ZPRAVODAJSKÉHO TEXTU

Zpravodajské texty, stejně jako jiné prostředky mezilidské komunikace, jsou ideálně konstruovány s ohledem na jejich příjemce. V mluvených, tedy nefixovaných zpravodajských textech se klade důraz zejména na srozumitelnost projevu při přímé aktuální recepci, zapamatovatelnost údajů, s ohledem na ni volí žurnalisté mimo jiné řádové zaokrouhlování číselných údajů vyjadřujících množství. Tento vyjadřovací prostředek však zároveň narušuje kvantitativní přesnost údajů. Navíc může vést k užívání neurčitých kvantifikátorů, do nichž se promítá blíže nespecifikované uzuální užití těchto kvantifikátorů.

3 PRVKY PSANÝCH ZPRAVODAJSKÝCH TEXTŮ PŘENESENÉ DO TEXTŮ MLUVENÝCH

Podobně jako titulek psané novinové zprávy fungují v analyzovaném souboru textů takzvané headlines zpravidla heslovitá neslovesná vyjádření, která upoutávají pozornost k hlavním událostem prezentovaným v dané relaci. Headlines jsou užívány dvojím způsobem, na začátku zpravodajské relace upozorňují na nejdůležitější události dne, na konci relace naopak zakládají kontinuitu jednotlivých relací prostřednictvím vysloveného závazku ke sledování některých mediálně rozpracovaných kauz, jedná se o takzvané průběžné zprávy (follow-up news). V rámci zpravodajské relace uvádějí headlines nižšího řádu jednotlivé reportáže. Tato úvodní slova či signály začátku nové reportáže jsou syntakticky odlišeny od následující reportáže. Jednotlivé reportáže jsou navíc v audiovizuálním kódu uvedeny psaným titulkem, který se může, ale nemusí shodovat se svou mluvenou podobou.

4 ZKOUMANÉ ZPRAVODAJSKÉ TEXTY

Na rozdíl od psaných textů verbalizují texty mluvené reprezentativnost uzavřeného vzorku prezentovaných informací. Tato skutečnost je do značné míry podmíněna právě mluvenou formou prezentace zpravodajství. Zpravodajské relace jsou zahajovány přímým či nepřímým pozváním diváků ke sledování. Pozvánka jako specifická forma nabídky je na pragmatickém základě doplněna o zdůvodnění (ospravedlnění) této nabídky. Reprezentativnost výběru je prezentována jako jeden z důvodů ke sledování relace. Tuto funkci zpravodajského textu bychom mohli klasifikovat jako sebepropagaci. Česká televize využívá při sebepropagaci v pořadu Události užší rejstřík adresných prvků. Místo zájmených referencí k adresátovi jsou užity imperativní slovesné tvary. Návazné nebo dílčí reportáže jsou uvozeny předáním slova, v němž stávající moderátor oznámí divákům téma pro moderátora či zpravodaje nadcházejícího.

Zkoumané texty svým mluvným charakterem narážejí na projevy diglosie v češtině, vybízejí k užití a nadužívání hovorových výrazových prostředků zejména hovorové frazeologie. Důraz kladený na příjemce sdělení a jeho projev, dialogický charakter textu podporuje využití imperativních slovesných tvarů v zástupné kontaktní funkci. Kontakt s diváky a vzájemný kontakt moderátorů s reaktory je funkčním dialogickým prostředkem ve zpravodajských relacích.

Za účelem získání pozornosti předpokládaného cílového publika jsou v jednotlivých zpravodajských relacích v různé míře zařazeny zprávy pojeté jako **lidsky jímavé příběhy, tj. human interest stories** (srov. TRAMPOTA 2006) **reportáže**, svou tematikou posilují image média jako pomáhající instituce, která má potenciál a pravomoc, díky níž může zasáhnout ve prospěch konkrétních občanů v tíživé sociální situaci. Tematizace této stránky mediální práce je výraznější v komerčních médiích, není ale vyloučena ani ve veřejnoprávním vysílání. Uvedené zpracování zpráv je v našem výzkumu typické pro komerční televizi Nova. Konkrétní příběhy jsou v návazných reportážích zobecňovány do rad či doporučení divákům, tímto způsobem je zpráva generalizována a získává širší potenciál účinků.

Pozornost publika a podporu image média jako pomáhající instituce zajišťuje také zařazení tematicky stálých reportáží s tematikou chovu domácích či divokých zvířat, zařazení těchto reportáží tradičně na konec zpravodajské relace podporuje klidné vyznění celých denních zpráv. Zajímavost zprávy v tomto případě představuje protipól celospolečensky závažného politicko-ekonomického zpravodajství. Pojímání jednotlivých typů zpráv, které je na komerční stanici televize Nova i verbálně vyjádřeno, se liší v závislosti na sledovaném médiu. Zároveň je vytvářen obraz média jako prostředí, které reflektuje všechny oblasti života běžného občana. Tutéž funkci mají i jiné pravidelně zařazované bloky, jejichž náplň je založena na příspěvcích samotných diváků. Jedná se o pravidelnou kuchařskou relaci a rovněž o relace inspektorů zaměřené na aktivní trávení volného času. Podle aktuální roční doby se jedná o relace zaměřené na letní či zimní tuzemskou turistiku a návštěvy tuzemských památek. Struktura těchto reportáží představuje kombinaci institucionální pozice redaktora-inspektora v postavení zástupce diváckých zájmů a jeho soukromé či polosoukromé prezentace, která zahrnuje i znaky vděčnosti za podněty získané od jednotlivých diváků. Vedle podnětů redaktori využívají rovněž fotografie ze soukromých archivů jednotlivých diváků, a to jako prostředek potvrzení relevance a aktuálního dopadu jednotlivých reportáží dané rubriky.

Důraz na informativní obohacení příjemce představují především gramatické struktury, které jsou v prostředí komerčního média obligatorní součástí nejen těchto reportáží, tedy formy výzvového imperativu, které zaměřují pozornost diváků k nadcházejícím reportážím. Dalším prostředkem s toutéž funkcí jsou pak osobní zájmena vyjadřující přítomnost předpokládaného příjemce, respektive příjemců textu, konkrétně se jedná o struktury vyjadřující, že recipient zprávy je redaktory a moderátory vnímán jako beneficent. Tuto skutečnost vyjadřují přímé a nepřímé zájmené předměty *vám* a *pro vás*.

5 PRÁVO NA OCHRANU ZDROJE INFORMACÍ

Právo na ochranu zdroje je důležitou součástí mediálního prostředí. Podle tohoto ustanovení vyplývajícího z čl. 17 Listiny základních práv a svobod, má novinář právo volby v otázce zveřejnění identity svého zdroje. V důsledku uplatnění tohoto práva může v některých mediálních textech, zejména v těch, které nelze plně rekonstruovat na základě kontextu, docházet k vzniku částečné neurčitosti, nemožnosti vymezit původce informace. Právo na svobodné šíření informací zaručuje Listina základních práv a svobod v článku 17, na základě něhož může novinář zveřejnit ty legálně získané informace o povaze zdroje, které považuje za relevantní, jestliže totožnost zdroje takto neklasifikuje, její zveřejnění není vynutitelné, kromě případů kdy by utajení zdroje vedlo k realizaci důsledků trestného činu či k ochraně zájmů pachatele trestného činu.

Polaritu původce a příjemce zprávy vyjadřuje protiklad reportérů a moderátorů na straně jedné, a to vzhledem k příjemcům zprávy, divákům. Reportéři a moderátoři jsou prezentováni jako příslušníci jedné strukturované instituce, kteří zprostředkovávají informace získané či odvozené z dalších zdrojů. Právo na ochranu zdroje, zakotvené v etickém kodexu žurnalistiky, je v textu zachyceno jako vyjádření existence neurčitých zdrojů informace. Neurčitost či neurčenost zdroje je vyvážena vyšší kvantitou různých podpůrných svědectví, tato kvantifikace je často vyjadřována jako neurčitá. Jedná se o jedno ze žánrově příznakových využití epistemické modality v mediálních textech. Zdroj informací může být označen veřejně známou a uznávanou funkcí, již lze už v okamžiku recepce zprávy bez problémů spojit s konkrétním jménem, takový postup se uplatňuje při citacích institucionálních názorů mluvčích veřejných úřadů.

6 FUNKCE ZPRAVODAJSKÝCH TEXTŮ

Vedle informativní funkce mají mediální zpravodajské texty i funkci edukativní, která se však v konkrétních promluvách reportérů prolíná s hodnocením popisovaných situací z hlediska jejich společ-

čenské (ne)bezpečnosti. Zejména v textech komerčního zpravodajství se obě funkce prolínají a spolupůsobí v jednom zpravodajském sdělení. Edukativní či varovnou funkci textů doprovázejí struktury vyjadřující spekulace, tedy popisující nereálné průběhy událostí, jejichž realizace se vztahuje k minulosti. Upozorněním na tyto hypotetické verze událostí vytvářejí reportáže povědomí o potenciálním nebezpečí. V souvislosti s prací žurnalisty sledující veřejný či obecný zájem je naplnění hypotetického scénáře hodnoceno jako nežádoucí, ať už implicitně, nebo, ve výjimečných případech, i explicitně.

Zábavnou, upoutávací funkci, kterou mohou plnit ozvláštněné či hovorové frazémy a idiomy, mohou mít sdělení využívající kontrast předpokládaného a reálného průběhu událostí, tutéž funkci plní výpovědi ironické. Ironické výpovědi jsou v textech snadno rozpoznatelné zejména díky tomu, že jsou zpravidla užity v kontextech, v nichž hodnotí jednání či chování osob, o nichž relace informuje v souvislosti s trestnou činností. K vyjádření ironického podtextu sdělení je rovněž využito prostředků vyjadřujících epistemickou modalitu, jde o výrazy ze všech oblastí modální škály.

Kromě toho vyjadřují prostředky epistemické modality také novost (očekávanost) sdělované informace, informace klasifikované jako samozřejmé jsou svou povahou tedy v rozporu se zájmy mediálního zpravodajství hodnoceny jako všeobecně známé, nepřekvapivé nebo nezajímavé. Tímto způsobem reprezentanti mediálního diskurzu (moderátoři a redaktoři) vytvářejí informační rovnováhu mezi původci a recipienty informace a sebou samými jako zprostředkovateli a/nebo zdroji informace. Všeobecnou platnost prezentovaných názorů a postojů pak vyjadřují epistemické výrazy ve spojení s neurčitými kvantifikátory.

V následujícím oddíle je uveden stručný přehled jazykových prostředků, které mají potenciál porušit informační kvalitu zpravodajského textu. Jazykové prostředky jsou rozčleněny podle toho, které ze čtyř dílčích oblastí (zásad informační kvality) se problém týká. Porušení zásad informační kvality je u jednotlivých jazykových prostředků označeno křížkem. Jazykové prostředky uvedené v této přehledové tabulce neodrážejí skutečnou frekvenci výskytu prvků v textu.

Tabulka hodnot výrazových prostředků z pohledu zásad informační kvality

Jazykový prostředek	Porušení pravdivosti			Porušení relevance (vnitřní)	Porušení informativnosti	Porušení vyváženosti	Porušení neutrality		Poznámka
	přítomnost hodnocení	nepřesnost vyjádření	neúplnost vyjádření				přítomnost expresivity (bez expresivity kontextové)	přítomnost kontextové expresivity	
kognitivní metafory	X								
potenciálně dvojznačné konstrukce					X				
„sentence adjunct“				X					
příznakový slovosled		X							
lexikum se širokou, nepřesnou sémantikou		X			X				
konstrukce ovlivněné překladem					X		X		
jistotní užití modálních sloves	X				X				
expresiva – bez hodnocení							X		
expresiva – kladné, záporné hodnocení	X						X		
aktuální frazémy		X			X				
metonymie		X			X			X	
frazeologismy	X	X			X				
subjektivní pořádek slov	X								
zeugma					X				
apozice – rektifikační	X								
hodnotící kvantifikace	X			X					
popis – líčení		X						X	
úvahový slohový postup	X								
generalizující diateze						X			
porušení ekonomie							X		
subjektivní perspektiva							X		
vytčení skutečností			X	X					

IV

ANALÝZA JAZYKOVÝCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH ZÁSADY INFORMAČNÍ KVALITY

IV.A

METODOLOGIE A METODIKA ANALÝZY JAZYKOVÝCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH ZÁSADY INFORMAČNÍ KVALITY V HLAVNÍCH ZPRAVODAJSKÝCH RELACÍCH ČESKÉ TELEVIZE A TELEVIZE NOVA

1 CÍL

Cílem analýzy je ověření funkčnosti taxonomie jazykových prostředků porušujících zásady informační kvality, vytvořené v teoretické části monografie, jakožto produktivního prostředku identifikace jazykově podmíněného porušení objektivit ve zpravodajských sděleních. Druhým cílem je zhodnocení dodržování informační kvality v hlavním zpravodajství dvou nejsledovanějších televizních stanic v České republice, veřejnoprávní České televize a komerční TV Nova, z pohledu užitých jazykových prostředků, identifikace užívaných příznakových prostředků informační kvalitu porušujících, včetně vzájemné komparace příznakových jazykových prostředků užívaných oběma televizními stanicemi.

2 METODOLOGIE

a) Využita je **kvantitativní analýza příznakových** zvukových, morfologických, lexikálních, syntaktických, textových **jazykových prostředků porušujících** jednotlivé **aspekty** normativního konceptu **zásad informační kvality**. Analytický rámec je konstruován v teoretickém úseku monografie. U plnovýznamových jazykových prostředků, což se týká lexikální roviny, je v případě opakovaného užití téže jednotky ve zpravodajském sdělení zaznamenán každý výskyt.

b) Zjištěná data jsou **syntetizována** v přehledových tabulkách. Ke každé sledované televizní stanici jsou v jejich rámci uvedené:

- Absolutní výskyty jednotlivých sledovaných příznakových jazykových prostředků v jedné zpravodajské relaci. Následně jsou uvedené průměrné výskyty sledovaných příznakových jazykových prostředků v jedné zpravodajské relaci. Průměrný výskyt každého příznakového prostředku v jedné relaci byl stanoven jako podíl absolutního výskytu příznakového prostředku v dané relaci a součtu zpravodajských příspěvků v dané relaci.
- Sumarizace absolutního výskytu jednotlivých sledovaných příznakových jazykových prostředků v celém analyzovaném vzorku, tedy ve všech zpravodajských relacích. Jedná se o podíl součtu absolutních výskytů každého příznakového jazykového prostředku ve všech relacích a součtu analyzovaných relací, který u každé televizní stanice činí třicet. Analogicky je uvedena sumarizace průměrných výskytů jednotlivých sledovaných příznakových jazykových prostředků v celém analyzovaném vzorku, a to jako podíl součtu průměrných výskytů

každého sledovaného příznakového prostředku v jednotlivých relacích a součtu analyzovaných relací, který u každé televizní stanice činí třicet.

Poznámka

Identifikace příznakových jazykových prostředků porušujících informační kvalitu vychází z jejich základní systémové charakteristiky. U části z nich bylo v souladu s vymezením v teoretickém úseku monografie nezbytné využít k určení příznaku bezprostředního výpovědního kontextu, výjimečně pak kontextu širšího.

3 VYMEZENÍ POJMŮ ZPRAVODAJSKÝ PŘÍSPĚVEK A ZPRAVODAJSKÁ RELACE

Za **zpravodajský příspěvek** považujeme uzavřený sdělný úsek, který je vymezený jedním hypertématem. Tvořený je jedním sdělením či několika samostatnými sděleními, jež produkuje jeden žurnalista či několik žurnalistů. Od předchozího a následného zpravodajského příspěvku je oddělen tzv. předělem, jenž má podobu zvukovou verbální či neverbální nebo obrazovou, případně jde o jejich kombinaci. Jeden zpravodajský příspěvek (sdělný úsek) může být rozdělen a dokončen v průběhu téže zpravodajské relace po zařazení dalších zpravodajských příspěvků (sdělných úseků).

Zpravodajskou relaci tvoří souhrn zpravodajských příspěvků společně se servisními informacemi (předpověď počasí), přehledy témat, úseky upoutávajícími jak na další zpravodajské příspěvky, tak na pořady vysílané televizní stanicí, kontaktoými (fatickými) výpovědními úseky vně zpravodajských příspěvků.

4 ANALYZOVANÝ VZOREK

Analyzováno bylo třicet hlavních zpravodajských relací České televize (Události) a třicet hlavních zpravodajských relací TV Nova (Televizní noviny) od října 2013 do dubna 2014 – viz tabulka. Sběr zpravodajských relací byl zahájen v pondělí 7. 10. 2013, šlo o první pondělní říjnové zpravodajské relace, každý další týden byly zaznamenány relace následujícího dne v týdenním kalendáři. Sběr byl ukončen v úterý 29. 4. 2014.

Tabulka uvádí data vysílání zpravodajských relací, u každé televizní stanice je pro každou zpravodajskou relaci uveden počet zpravodajských příspěvků všeobecného zpravodajství (viz dále), v závorce pak je uvedena zaokrouhlená délka trvání všeobecného zpravodajství. Zaokrouhlení bylo provedeno matematicky, čili do půl minuty trvání je délka zaokrouhlena dolů, od půl minuty trvání je pak zaokrouhlena nahoru.

Datum	7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013
ČT	26 /47/	22 /47/	22 /47/	17 /48/	24 /47/	20 /43/	18 /43/	17 /47/	20 /47/	17 /46/
Nova	20 /42/	20 /42/	22 /41/	21 /40/	19 /40/	21 /41/	22 /42/	19 /42/	21 /42/	20 /39/

Datum	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014
ČT	23 /46/	21 /47/	19 /43/	17 /43/	22 /46/	19 /47/	12 /48/	16 /48/	23 /46/	20 /47/
Nova	21 /41/	21 /41/	23 /40/	20 /42/	24 /42/	22 /42/	19 /42/	21 /41/	22 /39/	20 /39/

Datum	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	21. 4. 2014	29. 4. 2014
ČT	15 /44/	14 /46/	19 /47/	19 /47/	23 /47/	20 /47/	21 /43/	19 /43/	19 /43/	20 /47/
Nova	21 /42/	20 /42/	26 /43/	26 /43/	25 /40/	29 /43/	23 /43/	23 /40/	17 /42/	15 /42/

5 VYMEZENÍ ANALYZOVANÉHO VZORKU

a) Analyzováno bylo **všeobecné zpravodajství**, tedy bez předpovědi počasí a zpravodajství sportovního, v jeho rámci pak výhradně zpravodajské příspěvky, tedy bez úseků kontaktních (fatických), úseků obsahujících přehledy témat, úseků upoutávajících na další zpravodajské příspěvky, nezpravodajských příspěvků upoutávajících na jiné pořady vysílané televizní stanicí. Pokud však příspěvek upoutávající na jiné pořady vysílané televizní stanicí obsahoval sekvence zpravodajského charakteru, tedy pokud byly přítomné informace o aktuálních událostech, jež se odehrály ve společnosti, byl daný zpravodajský úsek zahrnut do analýzy. Do analýz nebyly zahrnuty poslední příspěvky všeobecného zpravodajství řazené v Událostech České televize (obsažené s jednou výjimkou ve všech sledovaných relacích všeobecného zpravodajství), nazvané „Dále sledujeme“, neboť mají charakter přehledu témat.

b) V rámci jednotlivých **zpravodajských příspěvků** všeobecného zpravodajství byly analyzovány výhradně mluvené výpovědní úseky žurnalistů, tedy moderátorů, redaktorů, zahraničních zpravodajů, s výjimkou kontaktních (fatických) výpovědních úseků. Sledovány nebyly doprovodné psané texty. Vyloučené z analýzy byly nežurnalistické výpovědi osob, jež měly charakter objektivizačního textového komponentu typu citace zdroje (více viz JÍLEK 2009: 63). Analyzovány byly naopak úseky obsahující druhý typ objektivizačního textového komponentu, kterým je parafráze vyjádření zdroje. Z pohledu užitých zvukových, morfologických, syntaktických a textových prostředků musí být parafráze stejně jako ostatní zpravodajské výpovědní úseky moderátorů, redaktorů a zahraničních zpravodajů srozumitelné a nepříznavové. Specifická situace je v lexikální rovině. Žurnalisté obecně, tedy i moderátoři a redaktori analyzovaných televizních stanic, ne vždy respektují formální zásady stanovené pro parafráze, tedy že při parafrázování zdroje nesmí být v důsledku volby odlišného lexika pozměněn smysl původní výpovědi, a již vůbec nesmí být za parafrázi vydávána interpretace původní citace či její části. Užíván je příznavový postup, kdy za pozměněnou interpretativní parafrázi je zařazena citace, jež má být potvrzením v parafrázi obsažené interpretace skutečnosti. Jedná se o tzv. citaci potvrzující tvrzení, textový komponent porušující aspekt pravdivosti, a to v kritériu přesnosti, případně i absence hodnocení (více viz JÍLEK 2009: 68). Užití tohoto typu parafráze má vliv na užití lexikum. V rámci lexikální

roviny tak byly z analýzy vyloučeny pouze prokazatelně nepříznakové parafráze, které z hlediska volby pojmenovacích jednotek vykazují shodu s citací řazenou v analyzovaném zpravodajském příspěvku.

Předmětem analýzy dále nebyly úseky, jež ve zpravodajských příspěvcích informujících o kulturním dění obsahovaly popisy obsahu děl v oblasti výtvarného umění, v případě dramatického umění u fabulových útvarů pak případně rovněž vyprávěcí sekvence.

Otázky kladené moderátory a redaktory v dialogických úsecích zpravodajských příspěvků byly při analýze prostředků roviny zvukové, morfologické, syntaktické, textové analyzovány celé, a to s ohledem na srozumitelnost a nocionalitu vyjádření. Z pohledu lexikální roviny byly z analýzy vyloučeny úseky, v nichž moderátor či redaktor pokládal otázku, naopak analyzovány byly výpovědní úseky uvozující otázky, pokud obsahovaly tvrzení, případně parafrázi. Odpovědi na tyto otázky nebyly analyzovány, pokud jejich původcem byl nežurnalistický zdroj informace, čili pokud měly charakter citace (viz výše). Analyzovány byly odpovědi v rámci dialogických interakcí moderátorů a redaktorů.

6 SPECIFICKÁ VYMEZENÍ METODOLOGICKÁ A METODICKÁ

V naprosté většině případů byl pro analýzu zvukové roviny užit program Praat vyvinutý Paulem Boersmou a Davidem Weeninkem. Program nebylo možné použít pouze v několika sekvencích, během nichž byla moderátorova výpověď podkreslena hudbou (soundtrackem). Takovéto úseky byly analyzovány pouze pečlivým poslechem.

V případě lexikálních prostředků může dojít u jedné pojmenovací jednotky k vrstvení příznaků s potenciálem porušit jednotlivé aspekty či dílčí kritéria informační kvality. V rámci analýzy je taková jednotka důsledně řazena (započítána) do každé odpovídající kategorie.

Syntaktická rovina nepatří ke stylisticky nejproměnlivějším, přesto lze i z hlediska větné stavby konstatovat četný výskyt jevů, jež nejsou v souladu se stylovou normou zpravodajství a porušují jeho objektivnost a neutralitu. Větná stavba publicistického stylu může být zatížena příznakovostí různého druhu. Rozlišujeme příznakovost nechtěnou a chtěnou. V prvním případě mluvčí nevědomě tvoří defektní konstrukce nebo se dopouští stylistických neobratností, v druhém případě už vědomě vnáší do sdělení jinou než informativní funkci jazyka, nejčastěji funkci expresivní.

IV.B

PROSTŘEDKY ZVUKOVÉ

ANALÝZA ZVUKOVÝCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH ZÁSADY INFORMAČNÍ KVALITY V HLAVNÍCH ZPRAVODAJSKÝCH RELACÍCH ČESKÉ TELEVIZE A TELEVIZE NOVA

V této analytické části je hodnoceno celkem šedesát zpravodajských relací nejsledovanějších televizních stanic v České republice – České televize (30 relací) a TV Nova (30 relací). Sběr dat byl zahájen v pondělí 7. října 2013 a ukončen v úterý 29. dubna 2014 (viz kap. **Metodologie a metodika analýzy jazykových prostředků porušujících zásady informační kvality v hlavních zpravodajských relacích České televize a televize Nova**).

Analýza se zaměřuje výhradně na všeobecné zpravodajství (byly tedy vyloučeny sportovní zprávy a předpověď počasí). Podobně jsou vyloučeny i parafráze výroků a výpovědi nežurnalistických osob, upoutávky na jiné programy dané televizní stanice, přehledy a upoutávky na další témata zpravodajských sdělení, kontaktní části uvádějící či ukončující zpravodajskou relaci a interakce mezi moderátory, které nesouvisí se zpravodajským obsahem.

Na druhou stranu však jsou za zpravodajské příspěvky považovány, a tudíž jsou i součástí analýzy, příspěvky moderátora Ladislava Hrušky, který propaguje levné vaření. Ačkoliv se nejedná o zpravodajská sdělení, jsou tyto úseky součástí hlavních zpráv na TV Nova, a měly by se tedy řídit stejnou normou jako ostatní zpravodajské příspěvky (navíc je možné tvrdit, že i recept by měl mít nociónální charakter).

Úkolem této analytické části je prověřit funkčnost nástroje detailně popsaného v teoretické části (viz kap. **Taxonomie zvukových prostředků s potenciálem porušovat normu ve zpravodajství**). Jak již bylo vysvětleno v teoretické části, je vždy zaznamenáno výhradně příznakové užití určitého prostředku, protože některé z uvedených prostředků mohou být užity i zcela bezpříznakově, neboť se jedná o běžné prostředky modulace řeči.

Ne vždy je možné jednoznačně určit, který aspekt hodnotových faktorů je užitím určitého prostředku porušen, např. v případě nedbalé výslovnosti se prakticky jistě jedná o porušení aspektu informativnosti, avšak u některých recipientů může nedbalá výslovnost vyvolat i pobavení či rozčilení – daný prostředek tak má potenciál porušit i aspekt neutrality. Tato potencialita je potom dostatečným důvodem, aby se na určitý jazykový prostředek nazíralo tak, že narušuje oba aspekty, což je ve výsledcích analýzy vždy pečlivě zaznamenáno (započítáno) do každé odpovídající kategorie. Cílem této analýzy totiž není zjišťovat, zdali je efekt vyvolán u všech recipientů, podstatné je, že k porušení aspektu může dojít. Na druhou stranu např. příznakové užití prostředku antikadence (stoupavé intonace) sice má potenciál porušit všechny zde analyzované aspekty (tj. pravdivost, informativnost a neutralita), avšak nikdy nemůže porušit dva či více aspektů současně. Důležitou roli zde potom hraje celkový kontext žurnalistovy výpovědi.

Níže jsou uvedeny jednotlivé kvantifikace konkrétních jevů, které jsou rozděleny dle aspektů (faktorů), které mohou potenciálně porušovat. Pokud má některý prostředek potenciál porušit více aspektů, ať již současně (viz výše příklad s nedbalou výslovností), či výhradně (viz výše příklad s antikadencí), jsou takovéto sledované prostředky – jevy (resp. jejich kvantifikace) vypsané u každého aspektu zvlášť. Jednotlivé jevy jsou komentovány a u některých jsou uváděny i konkrétní příklady narušení normativ-

ních zásad informační kvality. Nejsou však již popisovány zvukové prostředky z obecného hlediska ani obecné podmínky, za nichž může k narušení aspektů hodnotových faktorů docházet (pro tento popis viz teoretickou kap. **Taxonomie zvukových prostředků s potenciálem porušovat normu ve zpravodajství**). Závěr obsahuje celkové shrnutí analýzy a porovnání výsledků pro obě televizní stanice.

I – FAKTOR FAKTIČNOSTI

I.A – PROSTŘEDKY PORUŠUJÍCÍ ASPEKT PRAVDIVOSTI

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ			
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																															
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEŇ PŘÍSPĚVEK																															
		7.	15.	23.	31.	8.	16.	24.	25.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	13.	21.	29.	6.	14.	22.	2.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	20.	21.	29.		
		10.	10.	10.	10.	11.	11.	11.	11.	12.	12.	12.	12.	1.	1.	1.	1.	1.	2.	2.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	4.	4.	4.	4.	4.	
		2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014		

1. Pomalé řečové tempo	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

Pro posouzení užití prostředku pomalého řečového tempa byla využita tzv. kontrastivní metoda, nebylo tedy rozhodující absolutní řečové tempo jedince, nýbrž nápadné zpomalení řečového tempa konkrétního moderátora. Takovéto zpomalení by mohlo vést k vytčení nebo zdůraznění části výpovědi, což by mělo za následek hierarchizaci informací. Pomalé řečové tempo však v celém analyzovaném vzorku nebylo zaznamenáno ani jednou. Příčinou může být nedostatek času, jež má během zpravodajské relace žurnalista k dispozici, a také možnost použít ke zdůraznění či vytčení části výpovědi i jiné zvukové prostředky (které čas navíc nepotřebují).

2. Kadence (klesavá intonace)	ČT	32	28	27	23	30	25	26	23	22	27	28	26	25	24	29	24	20	23	30	27	22	21	27	27	30	29	30	29	25	29	26,3
		1,2	1,3	1,2	1,4	1,3	1,3	1,4	1,4	1,1	1,6	1,2	1,2	1,3	1,4	1,3	1,2	1,7	1,4	1,3	1,4	1,5	1,5	1,4	1,4	1,3	1,5	1,4	1,5	1,3	1,5	1,3
N	27	25	30	29	27	26	28	30	25	30	29	27	31	28	33	30	28	26	32	29	27	26	34	35	33	41	34	31	28	26	29,5	
	1,4	1,3	1,4	1,4	1,4	1,2	1,3	1,6	1,2	1,5	1,4	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,5	1,2	1,5	1,5	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	1,5	1,3	1,6	1,7	1,4	

Zvukový prostředek kadence (klesavé intonace) patří mezi standardní prostředky modulace souvislé řeči, a obvykle tak bývá užit zcela bezpříznakově. Nicméně jeho příznakové užití může porušit jak aspekt pravdivosti, tak aspekt neutrality (viz níže). Příznakové užití kadence, při němž je porušen aspekt pravdivosti, patří k jednomu z nejčastěji užívaných sledovaných prostředků s potenciálem narušit zásady informační kvality. Zpravidla se jedná o variantu, v níž je u intonačního centra patrná větší hlasitost a vyšší výška hlasu. Toto užití je potom vždy příznakové a slouží k vytčení či zdůraznění části sdělení. Z výsledků jasně vyplývá, že tento prostředek je více méně stejně užíván oběma televizními stanicemi, které tak hierarchizují informace, čímž mohou recipienta vést k preferovanému čtení, a tak ovlivňovat vnímání informace.

3. Antikadence (stoupavá intonace)	ČT	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,07
		0,04	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,06	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
N	2	0	0	0	1	1	0	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3	2	1	2	2	0	1	2	1	2	1	3	0,93
	0,1	0	0	0	0,05	0,05	0	0,1	0,05	0	0	0	0	0,04	0	0	0	0	0,1	0,1	0,05	0,1	0,1	0	0,04	0,08	0,03	0,09	0,06	0,2	0,04

Prostředek antikadence (stoupavé intonace) se bezpříznakově užívá pro zjišťovací a vylučovací otázky, jakékoliv jiné užití je potom vždy hodnoceno jako příznakové. Příznakové užití antikadence může porušit aspekt pravdivosti tak, že je stoupavá intonace využita např. k vyjádření pochybností, čímž je sdělení (resp. jeho obsah) hodnoceno. Tento prostředek je užíván oběma stanicemi poměrně sporadicky. Vyšší hodnoty u Televizních novin TV Nova mohou být pravděpodobně dány povahou některých zpravodajských sdělení – např. reportáže tzv. Inspektora TV Nova či příspěvky Ladislava Hrušky, v nichž moderátor užívá antikadenci i bez zjevného důvodu. Viz příklad (1), kde je použito stoupavého modelu intonace, aniž by se jednalo o tázací komunikační funkci výpovědi. Dle kontextu by mělo jít o deklarativní větu, ovšem přítomnost antikadence může např. naznačovat vyjádření pochybností, čímž je narušen aspekt pravdivosti, neboť je zde přítomno hodnocení výpovědi.

(1) [můžeme potsipat moučkou ↑] (TV Nova; 11. 3. 2014; 40:01 min.)

Analýza jazykových prostředků – Prostředky zvukové

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																												
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	

4. Větný přízvuk	ČT	ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																												
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	21. 4. 2014
51	49	56	52	67	48	56	63	47	70	62	69	55	62	49	54	64	50	72	58	47	43	52	56	61	64	52	68	71	63	57,7
2	2,2	2,5	3	2,8	2,4	3,1	3,7	2,4	4,1	2,7	3,3	2,9	3,6	2,2	2,8	5,3	3,1	3,1	2,9	3,1	3	2,7	2,9	2,7	3,2	2,8	3,5	3,7	3,2	3
62	68	47	53	49	72	73	65	59	67	71	56	64	70	69	58	73	71	66	75	59	60	63	73	69	72	68	75	67	71	65,5
3,1	3,4	2,1	2,5	2,6	3,4	3,3	3,4	2,8	3,4	3,4	2,7	2,8	3,5	2,9	2,6	3,8	3,4	3	3,8	2,8	3	2,4	2,8	2,8	2,5	3	3,2	3,9	4,7	3

Společně se zvukovým prostředkem kadence je příznakové užití větného přízvuku nejfrekventovanějším prostředkem porušujícím zásady informační kvality. Příznakové užití větného přízvuku může porušit pouze aspekt pravdivosti, a to tak, že žurnalista záměrně přenesne intonační centrum výpovědi z jeho nepříznačové pozice (na posledním slově výpovědi) jinam, čímž dojde k hierarchizaci výpovědi. Důsledky příznakového užití větného přízvuku jsou prakticky totožné jako důsledky příznakového užití kadence – může dojít k vyvolání preferovaného čtení. Moderátoři obou sledovaných televizních stanic přenášejí intonační centrum výpovědi (tudíž i jádro sdělení) s poměrně vysokou frekvencí, jak vyplývá z uvedených kvantifikací. Takovéto příznakové užití větného přízvuku tak tvoří poměrně efektivní prostředek, jehož pomocí lze zdůraznit některé specifické části výpovědi, aniž by bylo nutné (jako např. v případě pomalého řečového tempa) pro konkrétní sdělení využívat větší čas – stačí totiž pouze změnit pozici přízvuku.

5. Vnější předěl	ČT	ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																												
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	21. 4. 2014
0	0	0	2	0	0	1	1	0	0	2	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	2	0	1	0	1	0	0	0	1	0,47
0	0	0	0,1	0	0,05	0,06	0,05	0	0	0,09	0	0,05	0	0	0	0,08	0,06	0	0	0	0,1	0	0,05	0	0,05	0	0	0	0,05	0,02
3	0	1	1	2	3	2	3	3	0	0	0	1	2	1	1	0	4	3	1	2	1	0	2	1	3	2	1	0	1	1,47
0,2	0	0,05	0,05	0,1	0,1	0,09	0,2	0,1	0	0	0	0,04	0,1	0,04	0,05	0	0,2	0,1	0,05	0,1	0,05	0	0,5	0,04	0,1	0,09	0,04	0	0,07	0,07

Příznakové užití vnějšího předělu, které se realizuje jako kontrastní přízvuk, není ani u jedné ze sledovaných televizních stanic časté. Vytýkání části informace, k němuž při užití kontrastního přízvuku dochází, může opět vést k preferovanému čtení. Nicméně při porovnání s ostatními prostředky, které mají potenciál vyvolat stejný efekt jako příznakové užití vnějšího předělu, se tento prostředek užívá naprosto minimálně, což může být dáno i tím, že kontrastní přízvuk již ze své podstaty vyžaduje srovnání určitých dvou (či více) informací, aby mohlo dojít k vytvoření (vytčení) kontrastu. Vzniká tak potřeba většího kontextu, pro který je zase pravděpodobně potřeba většího časového prostoru.

6. Intenzita (síla) hlasu (hlasitost)	ČT	ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																												
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	21. 4. 2014
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Do zvukového prostředku intenzity (síly) hlasu, resp. hlasitosti, započítáváme jednak jevy, při nichž je hlas zvýšený, a jednak jevy, při nichž je hlasitost snížena. Podobně jako u řečového tempa je i zde využito kontrastivní metody. Ačkoliv se příznakové změny intenzity hlasu ve sledovaném vzorku vyskytují (viz níže), nikdy nejsou užity k hodnocení určité informace, tudíž nikdy neslouží jako prostředek k narušení aspektu pravdivosti.

7. Zabarvení hlasu	ČT	ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																												
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	21. 4. 2014
1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0,17
0,04	0	0	0	0	0	0	0	0	0,06	0,04	0	0	0	0	0	0	0,06	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0,008	
1	0	0	0	3	2	0	1	4	2	0	0	1	0	0	1	0	2	0	0	0	1	1	0	2	1	3	0	0	0	0,83
0,05	0	0	0	0,2	0,1	0	0,05	0,2	0,1	0	0	0,04	0	0	0,05	0	0,1	0	0	0	0,05	0,04	0	0,08	0,03	0,1	0	0	0	0,04

Ačkoliv je zabarvení hlasu univerzálním jevem a slouží pro identifikaci mluvčích, jeho nápadné změny jsou již považovány za příznakové, a jelikož jsou obvykle spojovány s emočními a volnými postoji, neměly by se ve zpravodajství vůbec objevit. Tento předpoklad je formulován i v teoretické části, avšak i přesto se příklady příznakových změn v zabarvení hlasu ve sledovaném vzorku vyskytly. Příznakové zabarvení hlasu jednoznačně převažuje na TV Nova, kde mají moderátoři mnohem větší tendenci přizpůsobovat svou barvu hlasu obsahu reportáže a o tragických událostech hovořit s očividným smutkem v hlase a naopak o veselých událostech referují radostně (to je obzvláště přítomné např. v tzv. rubrice Zvířátka nakonec). Příkladem očividného smutku v hlase může být vysílání TV Nova ze dne 3. 12. 2013 (19:51 min.), kdy moderátorka líčí vraždu (viz příklad (2)) a v jejím projevu je patrné emoční pohnutí.

(2) [...] pak ji uškrtil kabelem od tiskárny. (TV Nova; 3. 12. 2013; 19:51 min.)

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ			
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																															
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEŇ PŘÍSPĚVEK																															
		7.	15.	23.	31.	8.	16.	24.	25.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	13.	21.	29.	6.	14.	22.	2.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	20.	21.	29.		
		10.	10.	10.	10.	11.	11.	11.	11.	12.	12.	12.	12.	1.	1.	1.	1.	1.	2.	2.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	4.	4.	4.	4.	4.	
		2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014		

8. Emfáze	ČT	DATUM																												Σ			
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																															
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEŇ PŘÍSPĚVEK																															
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	N	18	0	0	0	21	15	0	19	17	0	0	6	0	0	22	0	7	0	18	16	20	19	17	0	23	16	21	19	17	14	10,8	
		0,9	0	0	0	1,1	0,7	0	1	0,8	0	0	0,3	0	0	0,9	0	0,4	0	0,8	0,8	1	1	0,7	0	0,9	0,6	0,9	0,8	1	0,9	0,5	

Jazykový prostředek emfáze je příznakový za všech okolností a má potenciál porušit všechny sledované aspekty. Podobně jako u příznakového zabarvení hlasu nebylo před analýzou předpokládáno, že by se emfáze ve zpravodajství vůbec objevila. Ve zpravodajství ČT nebyl zaznamenán jediný výskyt emfáze, avšak na TV Nova šlo překvapivě o poměrně častý jev. Je však nutné poznamenat, že ačkoliv tato analýza nesledovala individuální rozdíly v používání zvukových prostředků u jednotlivých moderátorů, za naprostou většinu výskytu emfáze na TV Nova je zodpovědný pouze Ladislav Hruška. To je obzvláště patrné, pokud porovnáme některé nulové výskyty emfáze na TV Nova, což obvykle znamená, že se v dané zpravodajské relaci nevyskytují moderátorovy recepty. Aby emfáze mohla narušit aspekt pravdivosti, musí sloužit jako prostředek hodnocení. Viz příklad (3), kdy se Ladislav Hruška opovrživě posmívá ceně pečiva v obchodě.

(3) [ale za dvack^hu↑ no tak to si ho vážeňi strčte spátki do ?uliti] (TV Nova; 3. 3. 2014; 24:33 min.)

I – FAKTOR FAKTIČNOSTI

I.B – PROSTŘEDKY PORUŠUJÍCÍ ASPEKT INFORMATIVNOSTI

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ		
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																														
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEŇ PŘÍSPĚVEK																														
		7.	15.	23.	31.	8.	16.	24.	25.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	13.	21.	29.	6.	14.	22.	2.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	20.	21.	29.	
		10.	10.	10.	10.	11.	11.	11.	11.	12.	12.	12.	12.	1.	1.	1.	1.	1.	2.	2.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	4.	4.	4.	4.	4.	
		2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	

9. Vady výslovnosti	ČT	DATUM																												Σ			
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																															
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEŇ PŘÍSPĚVEK																															
		4	7	0	0	0	0	4	0	0	0	8	0	0	0	9	0	0	0	0	0	6	16	0	0	0	5	0	0	0	9	2,27	
		0,2	0,3	0	0	0	0	0,2	0	0	0	0,3	0	0	0	0,4	0	0	0	0	0	0,4	1,4	0	0	0	0,3	0	0	0	0,5	0,1	
	N	6	0	0	0	12	0	0	0	10	16	0	0	0	0	8	0	0	11	0	0	0	9	13	0	0	0	4	0	0	8	3,23	
		0,3	0	0	0	0,6	0	0	0	0,5	0,8	0	0	0	0	0,3	0	0	0,5	0	0	0	0,5	0,5	0	0	0	0,2	0	0	0,5	0,2	

Vady výslovnosti jsou dalším prostředkem, který by se ve zpravodajství dle původního předpokladu vůbec neměl objevit, neboť je jejich výskyt vždy příznakový. Vady výslovnosti mohou kromě porušení aspektu informativnosti narušit i aspekt neutrality (viz níže). Vysoké kvantifikace jevu vady výslovnosti jsou obvykle (a zde opět musíme poznamenat, že tato analýza nesledovala individuální rozdíly v používání zvukových prostředků u jednotlivých moderátorů) zaviněny jediným moderátorem, u něhož je patrné problém např. se sykavkami či mírný rotacismus bohemicus. Daná vada řeči se potom v projevu moderátora často opakuje, což vede k vysokému výskytu tohoto jevu. Vady řeči nikdy nejsou vysloveně nápadné, ovšem při pečlivém poslechu jsou dobře patrné, tudíž mají potenciál zásady informační kvality narušovat. Zajímavý je případ, který se dne 3. 3. 2014 (18:00 min.) vyskytl na České televizi a který pro ČT prudce zvedl kvantifikace jevu vady výslovnosti. Moderátor Josef Kvasnička obtížně vyslovuje sykavky i hlásku /ř/, ačkoliv při porovnání s reportážemi v ostatních relacích žádnou patrnou vadu řeči nemá. Jeho dočasná vada řeči musela být s největší pravděpodobností způsobena zdravotními problémy, neboť při zaměření se na jeho tvář je očividný otok velké části obličeje a namodralá pokožka, která může pohmoždění nebo zubní problémy provázet. Nicméně i přesto je nutné tyto vady výslovnosti do celkové kvantifikace zaznamenat.

Analýza jazykových prostředků – Prostředky zvukové

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																												
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	

10. Nářeční výslovnost	ČT	0																											
		0																											
		0																											
		0																											

Nářeční výslovnost je jazykový prostředek, který je vždy hodnocen jako příznakový. Podle očekávání nebyl v žádné sledované zpravodajské relaci zaznamenán ani jeden výskyt nářeční výslovnosti, která má potenciál porušit aspekt informativnosti a neutrality.

11. Nedbalá výslovnost	ČT	15 9 11 7 18 11 14 12 16 19 17 13 10 8 14 6 12 9 9 15 11 14 16 7 6 17 12 19 13 6 12,2																											
		0,6 0,4 0,5 0,4 0,8 0,6 0,8 0,7 0,8 1,1 0,7 0,6 0,5 0,5 0,6 0,3 1 0,6 0,4 0,8 0,7 1 0,8 0,4 0,3 0,9 0,6 1 0,7 0,3 0,6																											
		22 10 13 8 31 28 12 30 29 20 19 21 12 9 32 17 28 14 31 27 29 25 30 12 19 26 32 15 28 24 21,77																											
		1,1 0,5 0,6 0,4 1,6 1,3 0,5 1,6 1,4 1 0,9 1 0,5 0,5 1,3 0,8 1,5 0,7 1,4 1,4 1,4 1,3 1,2 0,5 0,8 1 1,1 0,7 1,6 1,6 1																											

Podobně jako vady výslovnosti či nářeční výslovnost je i užití nedbalé výslovnosti ve zpravodajství vždy příznakové. Avšak na rozdíl od předchozích dvou příznakových výslovností lze u nedbalé výslovnosti předpokládat, že se ve zpravodajství vyskytne. Přestože cílem této analýzy nebylo porovnávat povahu jednotlivých druhů moderátorských vstupů a reportáží, je nutné poznamenat, že vyšší kvantifikace jevu nedbalá výslovnost může souviset právě s charakterem živých vstupů z terénu či živých rozhovorů, v nichž moderátor musí reagovat pohotově a často nemá k dispozici předem zcela připravený projev, který by mohl pouze předčítat tak, jako tomu je u vstupů ze studia či u předem předtočených reportáží. Ve zpravodajství obou sledovaných televizních stanic se nedbalá výslovnost vyskytuje s přibližně stejnou frekvencí. Vady výslovnosti mají vždy potenciál porušit aspekt informativnosti, neboť mohou vést ke komplikacím při porozumění jako např. příklad (4), kde slovo [náxođe] mělo být očividně vysloveno jako [náhođe].

(4) [ňic náxođe neponexáva aňi ukrajinská armáda] (Česká televize; 3. 3. 2014; 15:11 min.)

12. Rychlé řečové tempo	ČT	1 0 0 0 0 3 0 0 0 0 5 0 0 0 0 3 0 0 0 1 0 0 4 0 0 0 2 1 0 0 0,67																											
		0,04 0 0 0 0 0,1 0 0 0 0 0,3 0 0 0 0 0,1 0 0 0 0,04 0 0 0,3 0 0 0 0,1 0,05 0 0 0,03																											
		0 0 0 0 6 0 0 3 0 0 2 2 0 0 0 1 4 0 5 4 4 0 0 1 0 2 0 0 3 1 1,27																											
		0 0 0 0 0,3 0 0 0,2 0 0 0,1 0,1 0 0 0 0,05 0,2 0 0,2 0,2 0,2 0 0 0,04 0 0,07 0 0 0,2 0,07 0,06																											

Pro posouzení užití prostředku rychlého řečového tempa byla využita (podobně jako byla využita pro zjišťování výskytu pomalého řečového tempa) tzv. kontrastivní metoda, nebylo tedy rozhodující absolutní řečové tempo jedince, nýbrž nápadné zrychlení řečového tempa konkrétního moderátora. Patrná změna řečového tempa moderátora je vždy příznaková a má potenciál narušit aspekt informativnosti tak, že může zkomplikovat porozumění. Rychlé řečové tempo se v analyzovaném vzorku vyskytuje poměrně zřídka, většinou se jedná pouze o jednotlivé moderátory, kteří mají občas tendenci postupně sklouzávat ke zrychlené mluvě, na TV Nova je to např. Martina Nášelová nebo Ladislav Hruška, na České televizi potom např. Miroslav Karas.

13. Antikadence (stoupavá intonace)	ČT	0 0																											
		0 0																											
		0 0																											
		0 0																											

Ačkoliv byl ve sledovaném vzorku zaznamenán výskyt příznakové antikadence (viz výše), nikdy nedošlo k porušení aspektu informativnosti tím, že by takovéto příznakové užití stoupavé intonace komplikovalo porozumění sdělení. K tomu by mohlo dojít, pouze pokud by antikadence značila nářeční variantu nebo nestandardní či cizí akcent. Tato podmínka však nebyla splněna.

Analýza jazykových prostředků – Prostředky zvukové

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ			
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																															
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																															
		7.	15.	23.	31.	8.	16.	24.	25.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	13.	21.	29.	6.	14.	22.	2.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	20.	21.	29.		
		10.	10.	10.	10.	11.	11.	11.	11.	12.	12.	12.	12.	1.	1.	1.	1.	1.	2.	2.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	4.	4.	4.	4.	4.	
		2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014		

14. Vnitřní předěl	ČT	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	0,23
		0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0,07	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0,05	0	0	0	0,01
	N	0	0	0	0	3	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2	0	3	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0,47	
		0	0	0	0	0,2	0	0	0,05	0	0	0	0,01	0	0	0	0,1	0	0,1	0,05	0	0	0	0,04	0	0,04	0	0	0,06	0	0,02	

Příznakové užití zvukového prostředku vnitřní předěl bylo v celém sledovaném vzorku zaznamenáno naprosto minimálně. Většinou se jednalo o důsledek rychlého řečového tempa, kdy nebyl dostatečně realizován vedlejší přízvuk nebo ráz, což může vést k horší srozumitelnosti projevu, a narušit tak aspekt informativnosti. Za příznakové užití tohoto prostředku tak de facto považujeme neužití (nerealizaci) ortoepického (správného) vnitřního předělu. Pokud tento jev vyvolal větší zkomolení určité části moderátorova projevu a projevoval se kromě pouhé nerealizace ortoepického vnitřního předělu i např. vynecháním hlásky (či skupiny hlásek), potom jsou takovéto výskyty řazeny i do kvantifikace jevu nedbalá výslovnost. U obou sledovaných televizních stanic se tento jev vyskytuje spíše náhodně a, jak již bylo řečeno, velice sporadicky.

15. Terminální předěl	ČT	15	13	19	17	14	12	10	16	11	13	14	18	12	10	10	11	16	12	12	14	17	16	19	12	19	13	15	16	12	18	14,2
		0,6	0,6	0,9	1	0,6	0,6	0,6	0,9	0,6	0,8	0,6	0,6	0,9	0,6	0,6	0,5	0,6	1,3	0,8	0,5	0,7	1,1	1,1	1	0,6	0,8	0,7	0,7	0,8	0,6	0,9
	N	24	19	15	17	28	16	24	26	11	29	25	17	13	18	19	26	27	19	25	24	19	27	18	13	21	16	28	19	27	11	20,7
		1,2	1	0,7	0,8	1,5	0,8	1	1,4	0,5	1,5	1,2	0,8	0,6	0,8	1	1,1	1,2	1	1,2	1,1	1	1,3	0,9	0,5	0,8	0,6	1	0,8	1,6	0,7	1

Příznakové užití terminálního předělu může způsobovat chybnou interpretaci informací, čímž může dojít k narušení aspektu informativnosti. Terminální předěl je v projevech obvykle dobře patrný i při pouhém pozorném poslechu a vzhledem k tomu, že se netvoří tak jednoduše jako vnitřní či vnější předěl, je poměrně překvapivé, že je výskyt jeho příznakového užití častější. Ve sledovaných vzorcích byla jako prostředek příznakové realizace terminálního předělu nejčastěji využívána pauza, která však byla realizována na nevhodném místě výpovědi. Viz příklad (5), kde je terminální předěl realizován mezi subjektem a jeho neshodným atributem:

(5) unikátní stavba // lidové secese shořela dnes v noci (Česká televize; 3. 3. 2014; 26:12 min.)

Jasným případem, který potom může vést k chybné interpretaci, je příklad (6), kdy je užit terminálního předělu nejen zcela nevhodně, ale dokonce i nesprávně, neboť mezi slovy mezinárodní a měnový se jedná o vztah determinace – realizace terminálního předělu by však značila vztah koordinace:

(6) mezinárodní // měnový fond (Česká televize; 3. 3. 2014; 46:29 min.)

16. Emfáze	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	N	18	0	0	0	21	15	0	19	17	0	0	6	0	0	22	0	7	0	18	16	20	19	17	0	23	16	21	19	17	14	10,8
		0,9	0	0	0	1,1	0,7	0	1	0,8	0	0	0,3	0	0	0,9	0	0,4	0	0,8	0,8	1	1	0,7	0	0,9	0,6	0,9	0,8	1	0,9	0,5

Jak již bylo řečeno výše, emfáze je příznaková za všech okolností a má potenciál silně narušit všechny tři sledované aspekty. Ačkoliv k očividnému výraznému zkomplikování porozumění nedošlo v žádné z analyzovaných relací, potenciál je u emfáze přítomen vždy, a tudíž je do kvantifikací zaznamenán také. Poměrně výrazným projevem emfáze byl projev moderátora TV Nova ve zpravodajské relaci ze dne 2. 3. 2014 (20:00 min.). Žurnalista, který hodnotil v rámci rubriky tzv. Inspektor TV Nova expozice na hradech a zámcích, v jednu chvíli předstíral, že je natahován na skřípec, což doprovázel dramatickými hlasovými projevy – výkřiky, sténáním apod. Pro zpravodajské sdělení se jedná o silně příznakový projev, v němž jsou jasně přítomny emoční i volní postoje moderátora.

II – FAKTOR NESTRANNOSTI

II.A – PROSTŘEDKY PORUŠUJÍCÍ ASPEKT NEUTRALITY

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																												
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	

17. Vady výslovnosti	ČT	ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												Σ		
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																														
		4	7	0	0	0	0	4	0	0	0	8	0	0	0	9	0	0	0	0	0	6	16	0	0	0	5	0	0		0	9
		0,2	0,3	0	0	0	0	0,2	0	0	0	0,3	0	0	0	0,4	0	0	0	0	0	0,4	1,4	0	0	0	0,3	0	0		0	0,5
N	6	0	0	0	12	0	0	0	10	16	0	0	0	8	0	0	11	0	0	0	9	13	0	0	0	4	0	0	8			
	0,3	0	0	0	0,6	0	0	0	0,5	0,8	0	0	0	0,3	0	0	0,5	0	0	0	0,5	0,5	0	0	0	0,2	0	0	0,5			

Pro jazykový jev vady výslovnosti platí de facto vše, co o něm již bylo řečeno výše, tudíž zde tyto informace nebudeme opakovat. Nicméně kromě popsaného aspektu pravdivosti mají výslovnostní vady potenciál narušit i aspekt neutrality, a to tak, že u recipientů mohou vyvolat např. pobavení či rozhořčení. Tento potenciál je potom důvodem, proč je každý výskyt vady řeči zaznamenán nejen do kvantifikace jevů s potenciálem porušovat aspekt pravdivosti, ale stejně tak i do kvantifikace jevů s potenciálem porušit aspekt neutrality.

18. Nářeční výslovnost	ČT	ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												Σ	
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																													
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0
N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		

Jak již bylo uvedeno, v celém analyzovaném vzorku nebyl zaznamenán ani jeden výskyt nářeční výslovnosti v projevu moderátorů.

19. Nedbalá výslovnost	ČT	ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												Σ		
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																														
		15	9	11	7	18	11	14	12	16	19	17	13	10	8	14	6	12	9	9	15	11	14	16	7	6	17	12	19		13	6
		0,6	0,4	0,5	0,4	0,8	0,6	0,8	0,7	0,8	1,1	0,7	0,6	0,5	0,5	0,6	0,3	1	0,6	0,4	0,8	0,7	1	0,8	0,4	0,3	0,9	0,6	1		0,7	0,3
N	22	10	13	8	31	28	12	30	29	20	19	21	12	9	32	17	28	14	31	27	29	25	30	12	19	26	32	15	28	24		
	1,1	0,5	0,6	0,4	1,6	1,3	0,5	1,6	1,4	1	0,9	1	0,5	0,5	1,3	0,8	1,5	0,7	1,4	1,4	1,4	1,3	1,2	0,5	0,8	1	1,1	0,7	1,6	1,6		

Pro jazykový jev nedbalá výslovnost platí totéž, co platí pro jazykový jev vady výslovnosti. Oba uvedené jevy mají potenciál porušit jak aspekt pravdivosti, tak aspekt neutrality, tudíž musí být vždy zaznamenány do obou příslušných kvantifikací.

20. Kadence (klesavá intonace)	ČT	ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												Σ		
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																														
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0
N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0			
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0			

Ačkoliv ve sledovaném vzorku byly zaznamenány případy příznakového použití kadence, nikdy toto užití nebylo projevem expresivity, která by mohla vyvolat narušení aspektu neutrality. Pokud bylo přítomno emocionální zabarvení, bylo využito změny zabarvení hlasu, avšak nikoliv klesavé intonace. Příznakové užití prostředku kadence je tedy vždy využíváno pouze pro vytýkání (hierarchizaci) určitých informací, čímž je porušen aspekt pravdivosti (viz výše).

Analýza jazykových prostředků – Prostředky zvukové

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ			
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																															
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																															
		7.	15.	23.	31.	8.	16.	24.	25.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	13.	21.	29.	6.	14.	22.	2.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	20.	21.	29.		
		10.	10.	10.	10.	11.	11.	11.	11.	12.	12.	12.	12.	1.	1.	1.	1.	1.	1.	2.	2.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	4.	4.	4.	4.	4.	
		2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014		

21. Antikadence (stoupavá výslovnost)	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Podobně jako předchozí intonační model ani antikadence nebyla nikdy použita expresivně, tedy s potenciálem porušit aspekt neutrality užitím např. nářeční či nestandardní varianty nebo cizího akcentu, který by mohl u recipientů vyvolat pobavení či rozhořčení.

22. Polokadence	ČT	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	3	0	0	0	1	0	2	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0,37
		0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0,04	0	0	0	0,1	0	0	0	0,04	0	0,1	0	0	0	0,04	0	0	0	0,05	0	0	0,02
	N	3	0	0	2	0	4	0	0	1	1	0	0	0	3	1	0	2	0	0	4	0	0	3	0	0	1	0	0	2	0,9	
		0,2	0	0	0,1	0	0	0,2	0	0	0,05	0,05	0	0	0	0,1	0,05	0	0,1	0	0	0,2	0	0	0,1	0	0	0,04	0	0	0,1	0,04

Příznakové užití polokadence má potenciál porušit aspekt neutrality, a to tak, že moderátor použitím daného intonačního modelu může vyvolat v recipientovi pochybnosti o daném sdělení. Nepříznaková varianta se používá pro nekoncové výpovědní úseky, avšak použít toto intonační schéma pro takovou část výpovědi, která očividně není nekoncovým úsekem, může být hodnoceno jako expresivní, či může expresivitu vyvolat. U obou sledovaných televizních stanic se však tento jazykový prostředek vyskytoval velice zřídka. Nejčastěji šlo o živé vstupy z terénu a části rozhovorů, u nichž je příznakový výskyt polokadence předpokladatelný.

23. Intenzita (síla) hlasu (hlasitost)	ČT	2	0	0	0	4	0	0	2	8	0	3	0	0	5	0	0	1	0	0	0	6	0	0	2	0	1	1	0	0	3	1,27
		0,08	0	0	0	0,2	0	0	0,1	0,4	0	0,1	0	0	0,3	0	0	0,08	0	0	0	0,4	0	0	0,1	0	0,05	0,05	0	0	0,2	0,07
	N	4	0	0	3	0	0	9	0	6	0	0	4	0	0	6	0	0	0	0	3	0	0	2	0	7	0	0	5	8	1,9	
		0,2	0	0	0,1	0	0	0	0,5	0	0,3	0	0	0,2	0	0	0,3	0	0	0	0	0,1	0	0	0,08	0	0,2	0	0	0,3	0,5	0,09

Změny intenzity (síly) hlasu mají potenciál porušit jak aspekt pravdivosti, tak aspekt neutrality. Výrazné zvýšení hlasu (téměř až křik) či na druhou stranu výrazné snížení hlasitosti hlasu (téměř až šepot) nejsou nikdy použity jako hodnocení, tudíž nikdy neporušují aspekt pravdivosti (viz výše). Nicméně v několika relacích tento jazykový jev přítomen je, což znamená, že musí být kvantifikován. Je však nutné poznamenat, že ke změnám hlasu vždy vedou vnější okolnosti, při nichž dochází k moderátorovu výstupu. Např. na České televizi v relaci ze dne 3. 12. 2013 (02:59 min.) moderátor šeptá, jelikož očividně nechce rušit jednání, o němž referuje. V jiné části týchž zpráv potom moderátor téměř křičí (15:55 min.), aby přehlušil řvoucí dav na demonstraci. Ačkoliv je tedy užití jazykového prostředku intenzita (síla) hlasu vždy vynucené vnějšími podmínkami, jedná se o příznakové užití s potenciálem normu narušit, neboť na straně recipienta může vyvolat např. nelibou reakci. V každém případě tak změny intenzity (síly) hlasu musejí být započítány do dané kvantifikace.

24. Zabarvení hlasu	ČT	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0,17
		0,04	0	0	0	0	0	0	0	0	0,06	0,04	0	0	0	0	0	0	0,06	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0
	N	1	0	0	0	3	2	0	1	4	2	0	0	1	0	0	1	0	2	0	0	0	1	1	0	2	1	3	0	0	0,83
		0,05	0	0	0	0,2	0,1	0	0,05	0,2	0,1	0	0	0,04	0	0	0,05	0	0,1	0	0	0	0,05	0,04	0	0,08	0,03	0,1	0	0	0

Jak již bylo popsáno výše, změny zabarvení hlasu jsou vždy příznakové, neboť značí emoční a volní postoje moderátora, které mohou být vyvolány i u recipienta. Změny zabarvení hlasu tak mají vždy potenciál narušit kromě aspektu pravdivosti i aspekt neutrality. Veškeré výskyty změny zabarvení hlasu jsou tedy započítány do obou příslušných kvantifikací.

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ			
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																															
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																															
		7.	15.	23.	31.	8.	16.	24.	25.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	13.	21.	29.	6.	14.	22.	2.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	20.	21.	29.		
		10.	10.	10.	10.	11.	11.	11.	11.	12.	12.	12.	12.	1.	1.	1.	1.	1.	2.	2.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	4.	4.	4.	4.	4.	
		2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014		

25. Emfáze	ČT	0																														
		0																														
		0																														
	N	18	0	0	0	21	15	0	19	17	0	0	6	0	0	22	0	7	0	18	16	20	19	17	0	23	16	21	19	17	14	10,8
		0,9	0	0	0	1,1	0,7	0	1	0,8	0	0	0,3	0	0	0,9	0	0,4	0	0,8	0,8	1	1	0,7	0	0,9	0,6	0,9	0,8	1	0,9	0,5

Podobně jako prostředek zabarvení hlasu má i emfáze, která je spojovaná s emočními a volnými pochody, potenciál vyvolat u recipienta zrcadlení přítomných emocí, a tudíž porušit aspekt neutrality (vedle potenciálu porušit aspekt pravdivosti a informativnosti). Navíc některé případy, které zde hodnotíme jako projevy emfáze, mohou vyvolat reakci recipienta již samy o sobě, aniž by šlo o zrcadlení. Případy, kdy moderátor Ladislav Hruška hovoří s plnými ústy, mohou v recipientech zajisté vzbudit nelibost či pobavení. Je tedy nutné všechny projevy emfáze vždy zaznamenat do všech příslušných kvantifikací.

ZÁVĚR

Z výsledků analýzy jasně vyplývá, že Česká televize dosahuje lepších výsledků než TV Nova, a to jak v absolutních hodnotách výskytů sledovaných jevů, tak v jednotlivých průměrech těchto jevů na jeden zpravodajský příspěvek – účelem tohoto výzkumu však není posuzovat důvody, proč tomu tak je.

Můžeme však tvrdit, že výsledky analýzy jsou poměrně překvapivé. Jak již bylo uvedeno v teoretické části, výskyt některých jevů (a tudíž i porušování některých faktorů) je ve zpravodajském sdělení poměrně běžný, a tedy i očekávatelný. Nicméně výskyt jazykových prostředků spojených s emocemi je nejen nečekaný, ale také zcela nepřipustný.

Nejčastějšími prostředky, jejichž příznakové užití porušuje některý z aspektů hodnotových faktorů, jsou kadence a větný přízvuk sloužící k vytčení či zdůraznění části informace, čímž může být u recipienta vyvoláno tzv. preferované čtení. Porušení aspektu pravdivosti tím, že jsou hierarchizovány informace, je ve zpravodajství poměrně běžným jevem, který je zevrubně popsán v odborné literatuře (pro další reference viz např. REIFOVÁ: 2004), není tak ničím překvapivým ani v této analýze. Podobně bylo možné očekávat výskyty nedbalé výslovnosti či rychlého řečového tempa.

Méně očekávatelný je potom výskyt vady řeči u některých moderátorů. Přestože se nejedná o plošný jev, ale vždy pouze o nešvar jednoho až dvou žurnalistů, díky kterým narostly výsledky kvantifikací, není ve zpravodajství porušování zásad ortoepie přípustné. Podobná je situace i při užívání předělů, jejichž správná aplikace je také součástí ortoepické normy.

Naprosto nečekaný je ovšem výskyt jevů souvisejících či spojených s emočními a volnými pochody mluvčího (v tomto našem případě žurnalisty). V teoretické kapitole bylo explicitně uvedeno, že prostředky intenzita (síla) hlasu, zabarvení hlasu a emfáze jsou do taxonomie zařazeny pouze pro její úplnost a nepředpokládá se, že by k jejich narušení došlo. Užití těchto prostředků narušuje nejzákladnější požadavek na nociónálnost a neutrálnost zpravodajství a porušuje hned několik faktorů najednou. V tomto směru jednoznačně více porušuje normu TV Nova. Ačkoliv jsou za většinu výskytů zodpovědní jeden až dva moderátoři, jejich projevy narušují výsledky kvantifikace celé televizní stanice.

Závěrem lze shrnout, že kromě přínosných výsledků, svědčících o nemalém porušování normy v hlavních zprávách dvou nejsledovanějších televizních stanic v České republice, poskytla praktická analýza také podněty pro další zlepšování vytvořeného taxonomického nástroje, který s některými jevy nepočítal – např. projev moderátora s plnými ústy jídla. Podobné excesy jsou nyní řazeny do kategorie emfáze, nicméně by bylo vhodné analytický nástroj v tomto směru dále rozpracovat. I přesto se nicméně domníváme, že se taxonomický nástroj ukázal jako vysoce funkční a schopný zachytit celou škálu jevů porušujících aspekty hodnotových faktorů.

IV.C

PROSTŘEDKY FLEXIVNÍ A LEXIKÁLNÍ MORFOLOGIE

ANALÝZA MORFOLOGICKÝCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH ZÁSADY INFORMAČNÍ KVALITY V HLAVNÍCH ZPRAVODAJSKÝCH RELACÍCH ČESKÉ TELEVIZE A TELEVIZE NOVA

Ze základních hodnotových faktorů objektivity byly v analýze sledovány pravdivost a informativnost jako aspekty faktičnosti a neutralita (korelující s pravdivostí) jako aspekt nestrannosti.

Na základě teoretického podkladu pro morfologickou část a tabulek hodnot morfologických prostředků z pohledu zásad informační kvality byla vytvořena taxonomie prostředků s potenciálem porušit informační kvalitu televizního zpravodajství, a ta byla uplatněna v samotné analýze celkem šedesáti (třiceti v televizní stanici ČT1 a třiceti v televizní stanici TV Nova) hlavních zpravodajských relací.

Analýza byla provedena ve třiceti hlavních zpravodajských relacích každé ze sledovaných televizních stanic od října 2013 do dubna 2014. Sběr zpravodajských relací byl zahájen v pondělí 7. 10. 2013, šlo o první pondělní říjnové zpravodajské relace, každý další týden byly zaznamenány relace následujícího dne v týdenním kalendáři. Sběr byl ukončen v úterý 29. 4. 2014.

Analyzováno bylo všeobecné zpravodajství, nikoliv předpověď počasí a zpravodajství sportovní. Zvolená metodika se shoduje s metodikou uplatněnou v ostatních jazykových rovinách. V rámci všeobecného zpravodajství pak byly analyzovány tematicky uzavřené informativní celky, tedy bez kontakto- vých úseků, přehledů témat zpravodajských sdělení, upoutávek na jiné pořady dané televizní stanice a vzájemných interakcí moderátorů ve studiu, pokud neobsahovaly s tématem související zpravodajskou informaci. Analyzovány byly výhradně výpovědní úseky žurnalistů, čili moderátorů, redaktorů, zahraničních zpravodajů, vyloučeny byly nežurnalistické výpovědi osob, jež v rámci zpravodajských sdělení poskytovaly informace a jejichž výpovědi měly charakter objektivizačního informativního komponentu typu citace zdroje. Vyloučeny z analýzy byly dále parafráze výpovědi osob, jež poskytovaly informace, a to i přesto, že tento typ informativního objektivizačního komponentu nemusí plně odpovídat původnímu vyjádření zdroje, může být nepřesný, současně žurnalista do parafráze může vložit vlastní interpretaci, rovněž také aktivizační jazykový prostředek, užít může nesrozumitelného lexika. Z analýzy parafráze vylučujeme z toho důvodu, že jejich jazykové uchopení nelze porovnat s původními výpovědmi. Dodržení zásad vytváření parafrází, čili to, že se parafráze nebude zejména věcně, ale ani jazykově (s výjimkou odstranění jazykových nedostatků či užití nociónálního výraziva) odlišovat od původního vyjádření zdroje, je záležitostí etiky žurnalistické práce.

Analýza byla realizována za využití taxonomie morfologických prostředků s potenciálem porušit normativní zásady informační kvality (jednotlivé faktory a aspekty), která byla vytvořena na základě zhodnocení standardních a specifických příznaků a následné identifikace těch z nich, které jsou v rozporu s jednotlivými aspekty zásad informační kvality. U části prostředků bylo nezbytné využít k identifikaci příznaku bezprostřední výpovědní kontext, především tam, kde prostředky plní vedle morfologické i syntaktickou, popř. komunikační funkci. Příznaky u morfologických prostředků byly v rámci analýzy určeny plně v souladu s vymezením v teoretickém úseku taxonomie. Morfologické pro-

středky, u nichž bylo zjištěno vrstvení příznaků s potenciálem porušit informační kvalitu, byly v rámci analýzy důsledně řazeny (započítány) do každé odpovídající kategorie. Kvantifikace výskytu jevů jsou uváděny jako absolutní počty výskytu příznaku v celé zpravodajské relaci, dále pak jako průměrné výskytu příznaku na jeden příspěvek, jde o podíl absolutního výskytu příznaku a počtu zpravodajských příspěvků. Další specifikace a upřesnění parametrů analýzy jsou uvedeny dále u jednotlivých kategorií morfologických prostředků jako metodologické poznámky.

I – FAKTOR FAKTIČNOSTI

I.A – PROSTŘEDKY PORUŠUJÍCÍ ASPEKT PRAVDIVOSTI

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ		
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																														
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEŇ PŘÍSPĚVEK																														
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014		21. 4. 2014	29. 4. 2014
1. Sémantické použití pádu s emocionálním zabarvením	ČT	7	6	4	11	8	3	4	5	7	6	7	6	7	6	4	9	11	19	7	2	5	4	8	14	10	9	9	11	4	9	7,4
		0,3	0,3	0,2	0,6	0,3	0,2	0,2	0,3	0,4	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,5	0,9	1,2	0,3	0,1	0,3	0,3	0,4	0,7	0,4	0,5	0,4	0,6	0,2	0,5	0,4
	N	14	11	8	11	10	15	10	20	13	11	11	12	9	10	8	13	8	14	11	13	8	11	15	17	11	9	18	12	13	25	12,3
		0,7	0,6	0,4	0,5	0,5	0,7	0,5	1,1	0,6	0,6	0,5	0,6	0,4	0,5	0,3	0,6	0,4	0,7	0,5	0,7	0,4	0,6	0,6	0,7	0,4	0,3	0,8	0,5	0,8	1,7	0,6
2. Plurál místo singuláru jako prostředek anonymizace	ČT	6	0	2	1	2	0	1	4	2	1	0	2	6	0	1	0	0	2	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1,2
		0,2	0	0,1	0,1	0,1	0	0,1	0,2	0,1	0,1	0	0,1	0,3	0	0	0	0	0,1	0	0,1	0,1	0	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0	0,06
	N	1	2	1	1	0	0	0	0	2	3	3	3	1	1	0	0	0	1	2	6	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0,93
		0,1	0,1	0	0	0	0	0	0	0,1	0,2	0,1	0,1	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0,3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,04
3. Variantní tvary substantív s depreciativní konotací	ČT	4	2	1	1	3	4	1	1	1	3	2	1	4	2	1	2	1	2	2	0	4	0	0	3	5	2	4	2	1	2	2,03
		0,2	0,1	0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1	0	0,2	0,1	0	0,1	0,1	0,1	0,1	0	0,3	0	0	0,2	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,11
	N	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0,17
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0,07
4. Demonstrativa	ČT	25	12	8	15	17	10	16	14	9	11	16	13	25	12	13	20	15	23	16	22	9	18	7	8	9	13	10	8	13	20	12,2
		1	0,5	0,4	0,9	0,7	0,5	0,9	0,6	0,5	1	0,8	0,6	1,3	0,7	0,6	1,1	1,3	1,4	0,7	1,1	0,6	1,3	0,4	0,4	0,4	0,7	0,5	0,4	0,7	1	0,76
	N	14	14	17	12	12	11	15	25	25	16	22	17	13	16	18	11	18	14	14	17	15	10	7	11	24	7	18	11	6	12	14,73
		0,7	0,7	0,8	0,6	0,6	0,5	0,7	1,3	1,2	0,8	1	0,8	0,6	0,8	0,8	0,5	1	0,7	0,6	0,9	0,7	0,5	0,3	0,4	1	0,2	0,8	0,5	0,4	0,8	0,71
5. Deminutiva	ČT	2	1	2	2	1	1	0	1	1	2	2	2	2	1	3	2	0	5	2	5	0	2	7	5	4	2	4	2	3	2	2,27
		0	0	0,1	0,1	0	0,1	0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0	0,5	0,1	0,3	0	0,1	0,4	0,3	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,13
	N	9	2	3	3	2	5	3	8	4	7	11	11	11	7	4	5	4	9	2	13	4	5	3	3	14	7	15	7	11	14	6,87
		0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,4	0,2	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4	0,2	0,2	0,2	0,4	0,1	0,7	0,2	0,3	0,1	0,1	0,6	0,2	0,7	0,3	0,6	1	0,33
6. Sufix -ák	ČT	0	1	1	1	0	0	0	1	0	1	1	3	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0,47
		0	0	0	0,1	0	0	0	0,1	0	0,1	0	0,1	0	0,1	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0,23
	N	2	0	0	0	0	4	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	1	0	1	0	5	2	0	0	0	0	0,7
		0,1	0	0	0	0	0,2	0	0,1	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,33

I – FAKTOR FAKTIČNOSTI

I.B – PROSTŘEDKY PORUŠUJÍCÍ ASPEKT INFORMATIVNOSTI

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ		
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																														
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																														
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014		21. 4. 2014	29. 4. 2014
7. Nominativ ve funkci vokativu	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Pozn.: Nominativ ve funkci vokativu byl předmětem analýzy jen okrajově (funkce vokativu je omezena na kontaktní úseky).																																
8. Jazykové chyby ve flexi apelativ	ČT	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0,23	
		0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0,1	0,02	
	N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	3	0	0,2		
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,2	0	0,01	
9. Jazykové chyby ve flexi proprií	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	1	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0,23	
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,2	0,1	0,1	0	0	0	0,1	0	0	0	0,1	0	0	0,02	
	N	0	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0,3		
		0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,01	
10. Jazykové chyby ve flexi adjektiv	ČT	1	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0,2	
		0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,01	
	N	2	1	1	0	4	1	0	0	0	0	0	0	3	0	0	2	1	1	0	0	2	0	0	0	0	2	4	1	0,83		
		0,1	0,1	0	0	0,2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0,1	0	0,1	0	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0,2	0,1	0,04
11. Jazykové chyby ve flexi zájmen	ČT	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0,1	
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0	0	0,01	
	N	2	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0	1	0	0	0	0	0	1	0	3	0	0,47	
		0,1	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0,1	0	0,1	0	0,1	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0,2	0	0,03
12. Jazykové chyby ve flexi číslovek	ČT	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0,13	
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0,01		
	N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,03	
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

Analýza jazykových prostředků – Prostředky flexivní a lexikální morfologie

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ		
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																														
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																														
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014		21. 4. 2014	29. 4. 2014
13. Jazykové chyby ve slovesné flexi	ČT	0	1	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	1	0	1	0	0	0,4	
		0	0	0	0	0	0,1	0,1	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0,1	0,1	0	0	0	0,1	0	0,1	0	0	0,02	
	N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0,13		
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0,1	0,1	0,01	
Pozn.: Typ „byl obžalovaný“ (místo „byl obžalován“) není hodnocen jako chyba slovesné flexe, ale jako nenáležitě užití verbálního adjektiva místo perifrastického pasiva.																																
14. Nenáležitě používání předložek	ČT	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	2	0	1	0	1	0	0	1	0	2	1	6	1	0	0,67
		0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0,1	0	0	0,1	0	0	0	0,2	0	0	0	0,1	0	0	0,1	0	0,1	0	0,3	0,1	0	0,04
	N	1	0	1	0	0	1	2	1	1	2	0	2	1	0	0	1	2	1	0	1	1	2	0	1	1	0	2	1	0	1	0,87
		0,1	0	0	0	0	0	0,1	0,1	0	0,1	0	0,1	0	0	0	0,1	0	0	0	0,1	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0	0	0,1	0,03
15. Nepřechylování	ČT	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,07	
		0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	N	2	0	0	1	1	1	1	1	1	0	2	0	2	1	0	0	2	2	0	0	0	2	1	1	1	0	0	0	0	0,73	
		0,1	0	0	0	0,1	0	0	0,1	0	0	0,1	0	0,1	0,1	0	0	0,1	0,1	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0,03	
16. Nespisovné univerbizace	ČT	0	2	2	0	2	2	1	1	0	1	2	5	0	2	6	0	0	3	0	0	0	1	1	0	1	0	5	0	6	0	1,43
		0	0,1	0,1	0	0,1	0,1	0,1	0,1	0	0,1	0,1	0,2	0	0,1	0,3	0	0	0,2	0	0	0	0,1	0,1	0	0	0	0,2	0	0,3	0	0,08
	N	6	4	1	1	0	8	0	5	0	1	5	1	2	3	6	0	2	6	4	0	0	2	1	0	2	4	2	5	9	2	2,73
		0,3	0,2	0	0	0	0,4	0	0,3	0	0,1	0,2	0	0,1	0,2	0,3	0	0,1	0,3	0,2	0	0	0,1	0	0	0,1	0,1	0,1	0,2	0,5	0,1	0,13
17. Zkratky a zkratková slova	ČT	3	8	9	13	4	5	2	7	3	3	12	3	3	8	3	1	4	7	2	2	1	1	1	6	3	8	3	0	3	1	4,3
		0,1	0,4	0,4	0,8	0,2	0,3	0,1	0,4	0,2	0,3	0,5	0,1	0,2	0,5	0,1	0,1	0,3	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1	0,4	0,1	0	0,2	0,1	0,24
	N	2	1	1	6	4	1	2	2	4	2	0	0	1	0	1	0	1	2	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	5	1,27
		0,1	0,1	0	0,3	0,2	0	0,1	0,1	0,2	0,1	0	0	0	0	0	0	0,1	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,3

II – FAKTOR NESTRANNOSTI

II.A – PROSTŘEDKY PORUŠUJÍCÍ ASPEKT NEUTRALITY

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ		
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																														
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEŇ PŘÍSPĚVEK																														
7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	21. 4. 2014	29. 4. 2014			
18. Sémantický pád porušující stylovou neutralitu	ČT	7	8	5	11	8	3	4	5	8	6	10	6	7	8	5	9	11	20	7	2	5	4	8	14	14	13	11	12	5	9	8,17
		0,3	0,4	0,2	0,6	0,3	0,2	0,2	0,3	0,4	0,5	0,4	0,3	0,4	0,5	0,2	0,5	0,9	1,3	0,3	0,1	0,3	0,3	0,4	0,7	0,6	0,7	0,5	0,6	0,3	0,5	0,44
	N	16	11	8	11	10	17	10	20	14	12	11	14	11	10	8	14	9	16	11	13	8	11	15	17	11	9	19	12	13	25	12,5
		0,8	0,6	0,4	0,5	0,5	0,8	0,5	1,1	0,7	0,6	0,5	0,7	0,5	0,5	0,3	0,6	0,5	0,8	0,5	0,7	0,4	0,6	0,6	0,7	0,4	0,3	0,8	0,5	0,8	1,7	0,63
19. Záměna rodu či životnosti	ČT	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0,07	
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	
20. Plurál místo singuláru jako prostředek anonymizace	ČT	6	0	2	1	2	0	1	4	2	1	0	2	6	0	1	0	0	2	1	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1,13	
		0,2	0	0,1	0,1	0,1	0	0,1	0,2	0,1	0,1	0	0,1	0,3	0	0	0	0	0,1	0	0,1	0	0	0	0,1	0	0	0	0,1	0	0,06	
	N	1	2	1	1	0	0	0	0	2	3	3	3	1	1	0	0	0	1	2	6	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0,97	
		0,1	0,1	0	0	0	0	0	0,1	0,2	0,1	0,1	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0,3	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0,04	
21. Prézens místo préterita jako dynamizující prostředek	ČT	1	0	0	0	2	0	2	4	2	5	0	0	1	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0,73	
		0	0	0	0	0,1	0	0,1	0,2	0,1	0,5	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0,04	
	N	0	2	0	0	16	5	0	0	0	0	2	0	0	10	0	0	2	0	15	0	0	0	1	1	0	0	0	0	15	2,3	
		0	0,1	0	0	0,8	0,2	0	0	0	0	0,1	0	0	0,5	0	0	0,1	0	0,7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,12	
22. Prostředky deagentizace	ČT	18	8	15	13	13	9	9	19	9	12	10	12	18	8	11	9	4	19	12	8	9	5	4	9	3	9	5	11	11	9	10,43
		0,7	0,4	0,7	0,8	0,5	0,5	0,5	1,1	0,5	1,1	0,4	0,6	0,9	0,5	0,5	0,5	0,2	1,2	0,5	0,4	0,6	0,4	0,2	0,5	0,1	0,5	0,2	0,6	0,6	0,5	0,56
	N	11	10	11	7	20	17	7	15	8	14	10	15	16	13	17	18	6	11	8	9	3	5	8	12	8	5	0	8	15	8	10,5
		0,6	0,5	0,5	0,3	1	0,9	0,3	0,7	0,4	0,7	0,5	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	0,3	0,5	0,4	0,5	0,1	0,3	0,3	0,5	0,3	0,2	0	0,3	0,9	0,5	0,50
23. Variantní tvary substantív s depreciativní konotací	ČT	4	2	1	1	3	4	1	1	1	3	2	1	4	2	1	2	1	2	2	0	2	0	0	1	4	2	4	2	1	2	1,87
		0,2	0,1	0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1	0	0,2	0,1	0	0,1	0,1	0,1	0	0,1	0	0	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
	N	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Analyza jazykových prostředků – Prostředky flexivní a lexikální morfologie

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ		
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																														
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																														
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014		21. 4. 2014	29. 4. 2014
24. Hovorové tvary ve flexi apelativ	ČT	2	0	0	1	2	2	0	1	1	2	3	0	2	0	2	2	1	7	4	0	3	1	0	3	5	3	8	2	2	2	2,03
		0,1	0	0	0,1	0,1	0,1	0	0,1	0,1	0,2	0,1	0	0,1	0	0,1	0,1	0,1	0,4	0,2	0	0,2	0,1	0	0,2	0,2	0,2	0,4	0,1	0,1	0,2	0,12
	N	1	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0,3
		0,1	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,01
25. Interdialektické tvary adjektiv a zájmen s adjektivní flexí	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0,07
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0
	N	3	1	2	0	5	1	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	3	1	3	0	0	2	0	0	0	1	2	6	1	1,13	
		0,2	0,1	0,1	0	0,3	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0,1	0	0,2	0	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0,4	0,1	0,06	
26. Stylově příznakové variantní tvary zájmen a číslovek	ČT	0	1	0	1	2	0	0	2	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	1	0	0	0,43
		0	0	0	0,1	0,1	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0,1	0	0	0,1	0	0	0,02
	N	2	0	1	0	1	2	1	2	1	0	1	1	3	0	0	1	1	2	0	2	1	0	0	0	0	1	0	4	1	0	0,93
		0,1	0	0	0	0,1	0,1	0	0,1	0	0	0	0,1	0	0	0	0,1	0,1	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0,2	0,1	0	0,04
27. Demonstrativa	ČT	25	12	8	15	17	10	16	14	9	11	16	13	25	12	13	20	15	23	16	22	9	18	7	8	9	13	4	8	13	20	14,03
		1	0,5	0,4	0,9	0,7	0,5	0,9	0,8	0,5	1	0,7	0,6	1,1	0,6	0,5	0,9	1,3	1,4	0,7	1,1	0,6	1,3	0,4	0,4	0,4	0,7	0,2	0,4	0,7	1	0,72
	N	14	14	17	12	12	11	15	25	25	16	22	17	13	16	18	11	18	14	12	17	15	10	7	11	24	7	18	11	6	12	14,63
		0,7	0,7	0,8	0,6	0,6	0,5	0,7	1,3	1,2	0,8	1	0,8	0,6	0,8	0,8	0,5	0,9	0,7	0,5	0,9	0,7	0,5	0,3	0,4	1	0,2	0,8	0,5	0,4	0,8	0,71
28. Knižní tvary sloves (přechodníky, perifrastické pasivum, i/i u 1. a 3. slovesné tř.)	ČT	5	2	5	5	1	1	2	4	1	4	2	6	5	2	4	3	2	7	4	5	3	1	3	4	1	0	1	4	4	3	3,2
		0,2	0,1	0,2	0,3	0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,4	0,1	0,3	0,3	0,1	0,2	0,2	0,1	0,4	0,2	0,3	0,2	0,1	0,2	0,2	0	0	0	0,2	0,2	0,2	0,17
	N	7	7	9	2	10	9	3	7	2	6	3	4	9	3	6	11	4	7	4	3	3	2	7	4	5	3	4	1	6	4	5,2
		0,4	0,4	0,4	0,1	0,5	0,4	0,1	0,4	0,1	0,3	0,1	0,2	0,4	0,2	0,3	0,5	0,2	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,3	0,2	0,2	0,1	0,2	0	0,4	0,3	0,25
29. Hovorové tvary sloves	ČT	1	2	3	3	4	2	2	0	1	2	3	3	1	2	2	0	3	3	1	0	3	2	3	0	0	5	3	2	2	0	1,93
		0	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0	0,3	0,2	0	0	0,2	0,1	0,2	0	0	0,3	0,1	0,1	0,1	0	0,11
	N	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	1	1	1	3	3	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0,53
		0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0,1	0,1	0,1	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,02
30. Deminutiva	ČT	2	1	2	2	1	1	0	1	1	2	2	2	2	1	3	2	0	5	2	5	0	2	7	5	4	2	4	2	3	2	2,27
		0,1	0	0,1	0,1	0	0,1	0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0	0,3	0,1	0,3	0	0,1	0,4	0,3	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,12
	N	9	2	3	3	2	5	3	8	4	7	11	11	11	7	4	5	4	9	14	13	4	5	3	3	14	7	15	7	11	14	7,27
		0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,4	0,2	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4	0,2	0,2	0,2	0,4	0,6	0,7	0,2	0,3	0,1	0,1	0,6	0,2	0,7	0,3	0,6	0,9	0,34

Analyzá jazykových prostředků – Prostředky flexivní a lexikální morfologie

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ		
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																														
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																														
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014		21. 4. 2014	29. 4. 2014
31. Familiární podoba antroponym	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,03	
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	N	3	1	0	3	0	2	1	7	0	0	2	5	0	1	4	1	0	3	4	4	1	0	3	5	3	0	10	5	4	12	2,8
		0,2	0,1	0	0,1	0	0,1	0	0,4	0	0	0,1	0,2	0	0,1	0,2	0	0	0,1	0,2	0,2	0	0	0,1	0,2	0,1	0	0,4	0,2	0,2	0,8	0,13
32. sufix -ák	ČT	0	1	1	1	0	0	0	1	0	1	1	3	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0,53	
		0	0	0	0,1	0	0	0	0,1	0	0,1	0	0,1	0	0,1	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0	0,03	
	N	2	0	0	0	0	4	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	2	0	0	1	0	1	0	5	2	0	0	0	0	0,7	
		0,1	0	0	0	0	0,2	0	0,1	0	0,1	0	0	0	0	0	0,1	0,1	0	0	0	0	0	0	0,2	0,1	0	0	0	0	0,03	
33. Nespisovné uni- verbizace	ČT	0	2	2	0	2	2	1	1	0	1	2	5	0	2	6	0	0	3	0	0	0	1	2	0	1	0	5	0	6	0	1,47
		0	0,1	0,1	0	0,1	0,1	0,1	0,1	0	0,1	0,1	0,2	0	0,1	0,3	0	0	0,2	0	0	0	0,1	0,1	0	0	0	0,2	0	0,3	0	0,08
	N	6	4	1	1	0	8	0	5	0	1	5	1	2	3	6	0	2	6	2	0	2	2	1	0	2	4	2	5	9	2	2,73
		0,3	0,2	0	0	0	0,4	0	0,3	0	0,1	0,2	0	0,1	0,2	0,3	0	0,1	0,3	0,1	0	0,1	0,1	0	0	0,1	0,1	0,1	0,2	0,5	0,1	0,13
34. Hromadění prefixů, nenáležitě užití prefixů	ČT	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	3	0	0,53
		0	0	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,3	0,2	0	0,03
	N	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0,23
		0	0,1	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0,01
35. Nepřechylování	ČT	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,07
		0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	N	2	0	0	1	1	1	1	1	1	0	2	0	2	1	0	0	2	2	0	0	1	2	1	1	1	0	0	0	0	0,77	
		0,1	0	0	0	0,1	0	0	0,1	0	0	0,1	0	0,1	0,1	0	0	0,1	0,1	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0,03	
36. Nenáležitě užívání verbálních adjektiv místo perif- rastického pasiva	ČT	2	2	2	2	1	1	1	0	2	3	12	0	2	2	1	1	0	1	0	0	0	1	2	0	1	1	1	0	1	1	1,43
		0,1	0,1	0,1	0,1	0	0,1	0,1	0	0,1	0,3	0,5	0	0,1	0,1	0	0,1	0	0,1	0	0	0	0,1	0,1	0	0	0,1	0	0	0,1	0,1	0,08
	N	0	1	2	1	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0,37
		0	0,1	0,1	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0,02
37. Nominativ jme- novací	ČT	6	2	1	0	0	0	0	0	1	0	3	0	6	2	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	4	4	2	1	1	0	1,17
		0,2	0,1	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0,1	0	0,3	0,1	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0	0,06
	N	2	0	0	0	0	2	0	0	1	1	0	2	2	0	0	1	1	2	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0,53
		0,1	0	0	0	0	0,1	0	0	0,1	0	0,1	0,1	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,02

Analýza jazykových prostředků – Prostředky flexivní a lexikální morfologie

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ	
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																													
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																													
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014		21. 4. 2014
38. Módní spojovací výrazy, módní formální slova, módní užívání předložky na, popř. o	ČT	2	0	1	2	0	1	0	1	0	0	0	2	0	1	0	2	0	0	0	0	0	2	2	2	2	1	7	1	0	0,97
		0,1	0	0	0,1	0	0,1	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0,2	0	0	0	0	0	0,1	0,1	0,1	0,1	0	0,4	0,1	0
	N	1	2	1	0	0	1	0	2	2	2	0	2	0	0	0	1	1	1	2	0	2	0	1	0	1	2	1	0	1	0,87
		0,1	0,1	0	0	0	0	0	0,1	0,1	0,1	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0	0	0,1	0	0,1	0	0	0	0	0,1	0	0	0,1

FAKTOR FAKTIČNOSTI – ASPEKT PRAVDIVOSTI

Pokud jde o pravdivost jako aspekt hodnotového faktoru faktičnosti, byly sledovány následující taxonomické prostředky, vycházející z hodnocení českých stylistik jako prostředky stylisticky či komunikačně příznakové:

a. prostředky flexivní morfologie:

- sémantické použití pádu s emocionálním zabarvením,
- plurál místo singuláru jako prostředek anonymizace,
- variantní tvary substantiv s depreciativní funkcí,
- využití demonstrativ,

b. prostředky lexikální morfologie:

- tvorba a využití deminutiv,
- využití sufixu *-ák* jako zástupce sufixů s hodnotící konotací.

Z těchto prostředků je statisticky nejvýznamnější využití sémantického pádu (popř. původně syntaktického pádu v sekundární, tj. sémantické funkci), častá přítomnost demonstrativ, popř. i využití deminutiv. Výskyt ostatních prostředků vykazuje jen velmi nízké hodnoty.

Z primárně sémantických nepředložkových pádů byl využit pouze dativ (tzv. volný dativ). Jde z hlediska češtiny o nejexponovanější prostředek tzv. třetího syntaktického plánu (srov. POLDAUF 1964, BEDNAŘÍKOVÁ 1998, 2001). Třetí syntaktický plán je dle Poldaufa zvláštní rovinou prostředků, jež mají schopnost uvádět obsah výpovědi ve vztah k jedinci a k jeho přirozené schopnosti vnímat, soudit a hodnotit. Vychází se z toho, že jedinec má určitý druh zájmu na obsahu komunikátu (nebo jeho části). Tato zájmová účast (zainteresovanost) může mít i emocionální, nejen intelektuální bázi. V oddílu textové syntaxe *Mluvnice češtiny 3* (srov. DANEŠ – GREPL – HLAVSA 1987) je tímto „syntaktickým“ plánem míněna subjektivní textová rovina, jejíž prostředky vnášejí do textu projevy osobního vztahu a postoje autora k obsahu komunikátu, dále projevy jeho zájmové účasti a angažovanosti v komunikačním aktu. Tzv. volný dativ je centrálním reprezentantem prostředků tohoto druhu, ať již jsou pojímány v mluvnicích jakkoliv. Volností se rozumí strukturní postradatelnost tohoto pádu, tzn. že z hlediska valenčního pole slovesa se nejedná o objektový komplement (byť i zde mohou zaznívat názory jiné, především pokud jde o nevalenčnost tzv. dativu posesivního – srov. např. MACHÁČKOVÁ 1992). Ani z hlediska sémantického hodnocení, především při výčtu druhů tohoto dativu, nepanuje v mluvnických popisech shoda. Pokud ale vyjdeme z transformační historie tohoto jevu (srov. BEDNAŘÍKOVÁ 1987, 1996, 1998), ukáže se, že volný dativ jako výsledek zapouštěcí dvouzákladové transformace má charakter zapuštěné propozice, a jako takový tedy nemůže být participantem v pozici druhého komplementu (má tedy nutně status adverbialní), nevychází tedy z lexikálního významu slovesa. Bez ohledu na jeho různé druhy lze konstatovat, že jeho význam je obecnější, překračující předpokládanou posesivitu (široce chápanou) či prospěchovost. Spolu s Poldaufem (1965), s Lyonsem (1967, 1979) či Štíchou (2013) aj. lze tuto vlastnost označit jako schopnost vyjádřit zainteresovanost, zahrnutí do zájmové sféry jedince. K tomu lze přiřadit výrazné emocionální či afektivní zabarvení dativu tzv. etického či náladového, kde ona zainteresovanost je provázena důvěrným tónem či prožíváním pozitivního, nebo naopak negativního postoje. Využití tohoto prostředku ve zpravodajství implicitně (a pravděpodobně podvědomě) přináší výrazný rys hodnocení zprávy či zaujetí osobně motivovaného postoje k ní. Srovnáním může být využití dativu v příkladech *partnerce vypil tequila z pohárku, rozbila jim okna, vykradli mu prodejnu* proti neutrálnějšímu transformátu pomocí posesivního adjektiva *vypil partnerčinu tequila z pohárku, rozbila jejich okna, vykradli jeho prodejnu*, kde lze již zaznamenat jistý odstup k dané události. Velmi častým prostředkem je i využití reflexivního *si*: *Počkají si na rozhodnutí*. Pronominální dativy s funkcí kontaktovou, jež dle Štíchy (2013) mají tendenci být degradovány v kontaktové částice, se vzhledem k vyloučení kontakto-
vých úseků z analýzy nevysky-

tovaly. Sémantický dativ s konotací hodnocení byl naopak frekventovaný, častěji byl ovšem použit ve zpravodajství televizní stanice TV NOVA. Nutno podotknout, že tento prostředek současně porušuje souvztažný aspekt neutrality (jako aspekt faktoru nestrannosti).

Statisticky nejvýraznější je ve zpravodajských textech obou sledovaných televizních stanic využití demonstrativ. Demonstrativa sama o sobě, plní-li svou obecnou funkci odkazovací či ukazovací, jsou neutrální (výjimkou je např. knižní, poněkud ovšem módní *onen*). Ve zpravodajských textech jde však o frekvenci jejich využití, jež velmi často vede k jejich nadužívání, a tím k podvědomému upozorňování na některé části textu, případně k emocionálnímu zabarvení příslušných pasáží. Vedle toho slouží demonstrativa, ale také deiktická slova typu *tak* tzv. vytykáčím konstrukcím, jež zdůrazňují větný nukleus, a přinášejí tak do textu nejen precedenci jedné části informace na úkor druhé, ale i symptom persvaze. Př. *staveniště bez konce, tak vypadají...* Stylistická neutrálnost je mnohdy narušena i použitím postfixu *hle* (typu *tenhle, takovýhle, takhle*, popř. i *tenhleten*). Všechny tyto konotace mají potenciál přinášet jistá hodnocení, a tím porušit aspekt pravdivosti. Spolu s tím porušení stylistické neutrálnosti vede i k porušení neutrality (a tím nestrannosti) samotné.

Deminutiv se obecně používá k vyjádření emocionálního vztahu, proto tvorba a užívání zdobnělin nejsou ve zpravodajských sděleních vhodné. Vedle emocionální (někdy i negativní, pejorativní či ironické) konotace může dojít i k další aktivizaci textu. Přesto se ve sledovaném zpravodajství v obou televizních stanicích deminutiva vyskytovala, v televizní stanici Nova poněkud více. Obvykle to však bylo ve zprávách týkajících se dětí či zvířat. V těchto kontextech se objevovala deminutiva typu *chlapeček, holčička, andílek, hrneček, cukřík, stromeček, větvička, rybička, medvídek, koník, fenečka, lvíci, pejsci, páníček, zlodějčci*. Pokud se u dětí užívalo rodných jmen, dělo se tak téměř vždy formou zdobnělou: *Lucinka, Karolinka*. V určitých kontextech deminutiva nejen upoutávají pozornost, ale mohou mít i funkci ovlivňovací. Opět tak porušují jak aspekt pravdivosti, tak aspekt neutrality.

Ostatních morfologických prostředků, jež mají potenciál narušit aspekt pravdivosti, bylo použito jen minimálně. Plurál jako prostředek anonymizace, a tím zastření osobní odpovědnosti, se vyskytl v obou televizních stanicích vždy jen několikrát za celou zpravodajskou relaci, nejvýše šestkrát. Jako příklad lze uvést typ *našli ho, či ve Vltavě naměřili...* (z relace vůbec nebylo jasné, kdo tak učinil). Z prostředků, jež potenciálně signalizují depreciativní konotaci, se ve zpravodajství televizní stanice ČT1 vyskytla koncovka *-i* jako variantní koncovka k neutrálnímu *-é*, a to především u slov na *-ist(a)*, *-it(a)*. V užitých kontextech vskutku mohlo být depreciativní zabarvení vnímáno – srov. *nacionalisti, nacisti* (kde by to mohl navozovat i význam užitého lexému, byť ani v těchto případech nelze adresátovi podsouvat hodnocení), ale i ve slovech jako *motoristi, kriminalisti, hokejisti*. Zde ovšem může jít o postupné přehodnocování této koncovky směrem k neutrálnosti. Vždy ovšem záleží na kontextu, ale také na tom, že potenciale je hrozba negativní či depreciativní interpretace přítomna. Televizní stanice TV Nova však v těchto případech téměř důsledně používala koncovku *-é* (případy s koncovkou *-i* jsou ojedinělé). Podobnou konotaci může nést i slovtvorné použití sufixu *-ák*: *pošták, sporták* (sportovní novinář), dále u vlastních jmen typu *Bosňák, Plzeňák*, kde je tento slovtvorný sufix příznakovou variantou slovtvorného sufixu *-an*. Jeho výskyt je ovšem spíše ojedinělý, a to ve zpravodajství obou televizních stanic.

FAKTOR FAKTIČNOSTI – ASPEKT INFORMATIVNOSTI

Aspekt informativnosti může být potenciálně zasažen veškerými jazykovými chybami (především chybami ve flexi), jež mohou snížit srozumitelnost vnímaného textu. Mezi sledované chyby patřily následující:

- chyby ve flexi apelativ,
- chyby ve flexi proprií,
- chyby ve flexi adjektiv,

- chyby ve flexi zájmen,
- chyby ve flexi číslovek,
- chyby ve flexi sloves.

Mezi jazykové chyby byly zařazeny i nespisovné (nekodifikované) koncovky, ač některých z těchto tvarů mohlo být použito záměrně, např. pro navození atmosféry familiárnosti (šlo především o nespisovné tvary v adjektivní flexi, jež mají ovšem interdialektický, tudíž regionálně omezený charakter). Skutečných chyb ve flexi slov je ve zpravodajství obou televizních stanic velmi málo, jejich počet v jednotlivých relacích se dle přiložených tabulek většinou rovná číslu 0. Jistou výjimku tvořily zpravodajské vstupy redaktora Ladislava Hrušky ve zpravodajství televizní stanice TV Nova. U něj (výjimečně u jiných, ale ne na ČT1) je možné pozorovat nespisovné koncovky v adjektivní i substantivní flexi: *na krásným hřišti, výborný řízky, na tý Slámový* (jméno ulice), *podle starejch slibů, soukromej pozemek, s penězma, s receptama*, ale i evidentní chyby: *odpovědět na ní*.

Vedle těchto chyb bylo ještě sledováno použití nominativu místo akuzativu, ale to jen okrajově, protože u nich šlo především o kontaktné úseky, jež nebyly primárně předmětem analýzy. Ani v jedné z televizních stanic se ovšem taková záměna nevyskytla.

Specifickými prostředky, jež v sobě skrývají potenciál porušit srozumitelnost, a tím aspekt informativnosti, jsou následující:

- nenáležité používání předložek,
- nepřechylování,
- nespisovné univerbizace,
- zkratky a zkratková slova.

Nenáležité užívání předložek vykazovalo jen okrajové statistické hodnoty. Většinou šlo o módní užití předložky *na*, a to na úkor předložek jiných, především *v*: *stanice, na kterých...*, *sešla se na svých klubech, na Jižním Městě, na hlavní pobočce*. Tato užití se objevila ve zpravodajství obou televizních stanic. Další poměrně expanzivní předložka, již se nenáležitě užívá, a to v dynamizujících konstrukcích typu *něco je o něčem*, se ve zpravodajství vyskytla naprosto ojediněle: *jejich vztah byl o vzájemné podpoře, bude to o jednání*. Distribuce této vazby je rovnoměrná ve vysílání obou televizních stanic.

Nepřechylování je také pouze ojedinělé, ve zpravodajství stanice ČT1 bylo zaznamenáno dokonce jen ve dvou případech ze všech třiceti sledovaných zpravodajství. Častější jsou prostředky vyplývající ze snahy o jazykovou ekonomii, tj. univerbismy a zkratky či zkratková slova. Mnohé z těchto prostředků mohou být pro recipienta neprůhledné nebo neznámé, především zkratky, a tak mohou přispět k menší srozumitelnosti zprávy. Tím narušují aspekt informativnosti. Univerbismy mohou navíc nést konotace sociolektu, nebo alespoň hovorového stylu, čímž potenciálně porušují aspekt neutrality. V tabulkách byly zaznamenány případy univerbismů, jež jsou dosud hodnoceny jako nespisovné: *řidičák, krabičák*. Jejich počet ale nebyl příliš velký. Při srovnání obou televizních stanic se objevovaly častěji ve zpravodajství stanice TV Nova. Zkratky naopak byly užívány daleko častěji ve zpravodajství stanice ČT1. Většina zkratk se týkala politických stran a uskupení, ale některé, označující firmy a instituce, zůstaly bez vysvětlení, a tak se mohly stát neprůhlednými. TV Nova důsledně používala místo zkratk obvyklý název strany, např. *sociální demokracie, sociální demokraté* (místo *ČSSD*). V mnoha zpravodajských relacích se v jejím vysílání nevyskytly zkratky ani zkratková slova vůbec.

FAKTOR NESTRANNOSTI – ASPEKT NEUTRALITY

Aspekt neutrality se týká především nocionality, a tím neutrálnosti používaných jazykových prostředků. Mírou překročení tohoto požadavku, tedy mírou přítomnosti expresivity, citového hodnocení, porušení stylové hodnoty apod., se částečně překrývá s aspektem pravdivosti.

S uplatněním taxonomie prostředků flexivní morfologie, jež mají potenciál porušit aspekt neutrality, se analýza soustředila na následující jazykové jevy:

- specifické využití některých morfologických kategorií,
- sémantický pád porušující stylovou neutralitu,
- záměna rodu či životnosti,
- plurál místo singuláru jako prostředek anonymizace,
- prézens místo préterita jako dynamizující prostředek,
- prostředky deagentizace,
- využití stylové variantnosti flexe,
- variantní tvary substantiv s depreciativní konotací,
- hovorové tvary ve flexi apelativ,
- interdialektické tvary adjektiv a zájmen s adjektivní flexí,
- stylové využití variantních tvarů zájmen a číslovek,
- knižní tvary sloves,
- hovorové tvary sloves.

Vedle těchto prostředků bylo ještě sledováno využívání (či spíše nadužívání) demonstrativ.

Z prostředků lexikální morfologie využila analýza jevy následující:

- tvorba a využití deminutiv,
- familiární podoby antroponym,
- využití sufixu *-ák* jako zástupce sufixů s hodnotící konotací,
- nespisovné univerbizace,
- hromadění prefixů či jejich nenáležité užití,
- nepřechylování.

Z dalších prostředků týkajících se aspektu neutrality si analýza všimla nenáležitého užívání verbálních adjektiv místo perifrastického pasiva a módních formálních slov.

Specifické využití některých kategorií flexivní morfologie bylo již sledováno při hodnocení prostředků narušujících aspekt pravdivosti (jako součásti faktoru faktičnosti). Mezi prostředky týkajícími se aspektu neutrality bylo opět zaznamenáno častější využití primárně sémantických pádů narušujících stylovou hodnotu, vedle nich to byly některé prostředky deagentizace. O dativu v sémantické funkci již bylo pojednáno právě v souvislosti s aspektem pravdivosti. Kromě dativu byla věnována pozornost i nominativu jmenovacímu, jenž je typický pro styl administrativní, a tím nese v jiných funkčních stylech příslušné konotace. Tento pád se ovšem vyskytoval řídce, a to u obou televizních stanic.

Prostředky deagentizace jsou však významnější, ač ne statisticky (jejich počet se od používání sémantického dativu v podstatě neliší). Sem patří především morfologické prostředky sekundární diateze, tj. pasivum. V českých stylistikách bývá většinou zmiňována stylistická příznakovost perifrastického pasiva a neutrálnost reflexivního pasiva, ale věc je daleko závažnější. Je nutno si uvědomit, že jde vlastně o vztah mezi participanty sémantické struktury a jejich syntaktickým vyjádřením. Především jde o to, jakým způsobem (a zda vůbec) je formálně signalizována přítomnost tzv. činitele či nositele děje. Primární a závažnější způsob je jeho vyjádření pomocí subjektu věty (čemuž odpovídá diateze primární vyjádřená aktivem). Agens může být ale z této pozice přesunut do pozice hierarchicky nižší, a to dokonce jen fakultativní (za využití perifrastického pasiva), případně obligatorně odsunut či odstraněn zcela. Tak dochází k jeho degradaci, či dokonce anonymizaci. Hlavním prostředkem se zde stává reflexivní pasivum či reflexivní formy sloves. Tyto reflexivní tvary jsou sice stylově nepříznačné, ale mohou v sobě nést implicitní hodnocení zpravované situace jako události, za niž nikdo nenese

odpovědnost, popř. jako události, jež má zevšeobecňující charakter. Srov. příklady typu *nedá se zjistit, začalo se balit, začne se vyšetřovat, vraždilo se v listopadu, jde se do šaten, s autem se jezdilo, diskutovalo se, spekuluje se, mluví se o korupci, má se rozhodovat o..., tady se běžně slouží, pilo se, tančilo se, čeká se se zaujetím, zda...*

Deagentizační funkci má i využití 3. os. plurálu, ale o tomto prostředku jako o prostředku anonymizačním již bylo pojednáno i v souvislosti s aspektem pravdivosti. Všechny deagentizační prostředky byly téměř rovnoměrně využity ve zpravodajských relacích obou televizních stanic.

Prostředky záměny rodu či životnosti se ve sledovaných zpravodajských pořadech vyskytly jen dvakrát, poněkud častější však byly případy využití prezentu jako dynamizujícího prostředku. V některých zpravodajských vstupech jich bylo využito tak, že se divák stal téměř aktivním účastníkem dynamicky vyprávěné zprávy jako nějakého příběhu. To se týkalo především stanice TV Nova. Tento prostředek je stylově příznakový, a značnou měrou tak mohl narušit neutrální vnímání zprávy.

Prostředků stylově variantní flexe bylo naopak využito velmi sporadicky, v tomto směru tedy stylová neutralita (popř. i neutralita z hlediska emocionálních konotací) nebyla nijak výrazně narušena. Za zmínku snad stojí jen občasné interdialektické využívání koncovek adjektivní flexe, a to téměř výhradně při zpravodajských vstupech Ladislava Hrušky v televizní stanici TV Nova (příklady byly již uvedeny v souvislosti s potencionálním porušením aspektu informativnosti). Častěji se dále objevovaly knižní tvary sloves, především tvary perifrastického pasiva, ale občas i přechodníků (popř. adjektivizovaných přechodníků minulých).

Poměrně frekventované (ve srovnání s jinými prostředky) bylo používání demonstrativ. V této souvislosti lze někdy hovořit až o jejich nadužívání, jak již bylo zmíněno v souvislosti s porušováním aspektu pravdivosti. Vyšší frekvence se týká i potencionálního zásahu aspektu neutrality.

Z prostředků lexikální morfologie byla již při hodnocení aspektu pravdivosti komentována deminutiva a využití sufixu *-ák* jako zástupce sufixů s hodnotící konotací. Z dalších prostředků má jistý význam využívání familiárních podob antroponym, a to téměř výhradně ve zpravodajství televize TV Nova. Příklady typu *Jirka, Honza, Láda, Lucka, Katka, Káča, Hanka, Klárka* apod. výrazně navozují dojem familiárnosti, případně implicitně vnucují recipientovi apriorně kladný či emotivní postoj k účastníkům zpravované události, a tím narušují aspekt neutrality.

Hromadění prefixů či jejich nenáležitě užití bylo naprosto ojedinělé, totéž platí rovněž o využívání módních formálních slov (spojovacích výrazů typu *potažmo* apod.). Ve zpravodajství televizní stanice ČT1 (ve stanici TV Nova jen výjimečně) se občas vyskytl vážnější jev, a to používání adjektivizovaného participia místo perifrastického pasiva. Šlo především o případy, kde se evidentně jednalo o děj, ale ten byl zmíněným prostředkem, tzv. rezultativem, vyhodnocen jako stav (výsledek děje vedoucí k danému stavu). Srov. *navrhuje, aby byl zmodernizovaný systém, po dlouhých peripetiích byl pohřbený, za jejich únik bude obžalovaný, vláda bude jmenovaná do konce ledna, v průběhu let byla zkontrolována jen čtvrtina, je nejnověji obviněný*. Přesto, že může jít o jazykovou nekompetenci ve využívání pasiva implikujícího děj (nebo konkurenčního aktiva), může být tento prostředek pro hodnocení dané situace zavádějící. Je tak narušena nejen neutralita sdělení, ale v důsledku napaden i aspekt informativnosti.

ZÁVĚR

Prostředky flexivní a lexikální morfologie nejsou tak četné jako např. prostředky z roviny lexikální či textové. Nejsou na první pohled ani tak zřetelné. Přesto (a právě proto) mohou hrát důležitou implikativní roli při vnímání dané zprávy. Jejich užitím (např. pomocí konstrukcí s volným dativem se sémantickou funkcí, nadužíváním demonstrativ a deminutiv, anonymizací událostí pomocí deagentivu či plurálových tvarů sloves) může být recipientovi podsouváno hodnocení události či apriorní emotivní postoj k ní. Užití prostředky navíc hrají vícero roli – mohou narušit nejen aspekt pravdivosti (a současně i neutrality), ale i aspekt informativnosti. Proto i do budoucna stojí za to zabývat se jimi.

IV.D

PROSTŘEDKY LEXIKÁLNÍ

ANALÝZA LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH ZÁSADY INFORMAČNÍ KVALITY V HLAVNÍCH ZPRAVODAJSKÝCH RELACÍCH ČESKÉ TELEVIZE A TELEVIZE NOVA

Analýza byla realizována za využití taxonomie lexikálních prostředků s potenciálem porušit normativní zásady informační kvality (jednotlivé faktory a aspekty), která byla vytvořena na základě zhodnocení standardních a specifických lexikálních příznaků v sémantické struktuře pojmenovacích jednotek a následné identifikace těch z nich, které jsou v rozporu s jednotlivými aspekty zásad informační kvality. U části prostředků bylo nezbytné využít k identifikaci příznaku bezprostřední výpovědní kontext, výjimečně pak i kontext širší. Příznaky u lexikálních prostředků byly v rámci analýzy určeny plně v souladu s vymezením v teoretickém úseku taxonomie. Lexikální prostředky, u nichž bylo zjištěno vrstvení příznaků s potenciálem porušit informační kvalitu, byly v rámci analýzy důsledně řazeny (započítány) do každé odpovídající kategorie. Další specifikace a upřesnění parametrů analýzy jsou uvedené dále u jednotlivých kategorií lexikálních prostředků jako metodologické poznámky.

I. FAKTOR FAKTIČNOSTI

I.A – PROSTŘEDY PORUŠUJÍCÍ ASPEKT PRAVDIVOSTI

I.A.1 – PORUŠENÍ KRITÉRIA PŘESNOSTI

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ		
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																														
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																														
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014		21. 4. 2014	29. 4. 2014
1. Pojmenování konkrétní užitá ve zobecnující, generalizované platnosti	ČT	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1
		0,04	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
2. Pojmenování adherentně kvalitativně neurčitá	ČT	14	35	31	39	49	37	54	40	39	31	33	26	19	25	47	41	16	56	21	36	20	28	44	19	22	27	25	39	29	17	32
		0,54	1,59	1,41	2,29	2,04	1,85	3	2,35	1,95	1,82	1,43	1,24	1	1,47	2,14	2,16	1,33	3,5	0,91	1,8	1,33	2	2,32	1	0,96	1,35	1,19	2,05	1,53	0,85	1,68
	N	29	31	29	41	34	30	29	41	48	30	31	15	25	16	27	32	24	29	26	31	15	34	18	21	29	14	29	18	18	38	27,7
3. Pojmenování adherentně kvantitativně neurčitá užívající určité číslovky	ČT	5	0	3	2	5	3	0	0	1	1	3	5	5	8	7	5	8	5	5	3	9	7	9	0	4	12	5	6	5	6	4,6
		0,19	0	0,14	0,12	0,21	0,15	0	0	0,05	0,06	0,13	0,24	0,26	0,47	0,32	0,26	0,67	0,31	0,22	0,15	0,6	0,5	0,47	0	0,17	0,6	0,24	0,32	0,26	0,3	0,25
	N	4	1	2	1	6	3	1	1	1	2	5	5	6	5	4	8	6	9	7	4	6	5	5	3	7	6	10	2	3	0	4,2
4. Pojmenování hyperonymní (monosémní i polysémní)	ČT	10	33	19	41	25	18	31	21	16	13	22	14	10	14	18	39	15	42	19	47	44	48	27	38	33	19	32	46	38	46	27,9
		0,38	1,5	0,86	2,41	1,04	0,9	1,72	1,24	0,8	0,76	0,96	0,67	0,53	0,82	0,82	2,05	1,25	2,63	0,83	2,35	2,93	3,43	1,42	2	1,43	0,95	1,52	2,42	2	2,3	1,5
	N	7	4	7	11	10	8	6	3	4	5	23	2	4	12	2	15	17	13	10	14	24	27	21	12	23	20	11	23	9	13	12
5. Pojmenování okazionalní a ne zcela lexikalizovaná nehodnotící	ČT	8	4	8	7	4	15	5	7	10	6	5	0	6	5	11	19	22	4	9	6	18	9	3	3	8	8	6	6	7	11	8
		0,31	0,18	0,36	0,41	0,17	0,75	0,28	0,41	0,5	0,35	0,22	0	0,32	0,29	0,5	1	1,83	0,25	0,39	0,3	1,2	0,64	0,16	0,16	0,35	0,4	0,29	0,32	0,37	0,55	0,44
	N	4	6	5	3	5	5	2	2	3	2	1	1	3	3	6	3	2	4	4	0	3	6	2	3	2	4	7	9	8	11	4
		0,2	0,3	0,23	0,14	0,26	0,24	0,09	0,11	0,14	0,1	0,05	0,05	0,13	0,15	0,25	0,14	0,11	0,19	0,18	0	0,14	0,3	0,08	0,12	0,08	0,14	0,3	0,39	0,47	0,73	0,19

Metodologická poznámka:

Ne zcela lexikalizované jednotky náleží současně mezi vlastní neologismy.

Analýza jazykových prostředků – Prostředky lexikální

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																												
7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	21. 4. 2014	29. 4. 2014	

6. Prostá chyba při volbě označovací jednotky	ČT	6	9	12	10	11	6	9	15	6	2	6	13	11	7	11	16	11	10	16	26	13	14	20	9	15	15	11	10	12	14	11,5
		0,23	0,41	0,55	0,59	0,46	0,3	0,5	0,88	0,3	0,12	0,26	0,62	0,58	0,41	0,5	0,84	0,92	0,63	0,7	1,3	0,87	1	1,05	0,47	0,65	0,75	0,52	0,53	0,63	0,7	0,6
	N	5	5	6	5	11	7	7	6	5	4	9	6	4	14	10	6	4	4	7	15	4	9	7	9	8	8	8	10	8	16	7,6
		0,25	0,25	0,27	0,24	0,58	0,33	0,32	0,32	0,24	0,2	0,43	0,29	0,17	0,7	0,42	0,27	0,21	0,19	0,32	0,75	0,19	0,45	0,27	0,35	0,32	0,28	0,35	0,43	0,47	1,07	0,36

I.A.2 – PORUŠENÍ KRITÉRIA PŘESNOSTI A ABSENCE HODNOCENÍ

7. Pojmenování s obecným, neostrým obsahem pojmu	ČT	10	7	17	13	12	15	24	10	24	8	15	11	17	15	24	20	12	15	24	30	7	15	12	7	19	17	16	26	31	16	16,3
		0,38	0,32	0,77	0,76	0,5	0,75	1,33	0,59	1,2	0,47	0,65	0,52	0,89	0,88	1,09	1,05	1	0,94	1,04	1,5	0,47	1,07	0,63	0,37	0,83	0,85	0,76	1,37	1,63	0,8	0,85
	N	4	11	8	24	18	27	16	25	20	9	15	17	30	16	29	17	9	9	22	17	7	18	12	14	18	13	26	16	28	25	17,3
		0,2	0,55	0,36	1,14	0,95	1,29	0,73	1,32	0,95	0,45	0,71	0,81	1,3	0,8	1,21	0,77	0,47	0,43	1	0,85	0,33	0,9	0,46	0,54	0,72	0,45	1,13	0,7	1,65	1,67	0,83

8. Pojmenování se zobecněným obsahem pojmu	ČT	7	8	4	11	3	17	8	1	4	9	4	8	6	2	6	18	0	4	1	8	9	2	7	7	9	10	12	9	7	3	6,8
		0,27	0,36	0,18	0,64	0,13	0,85	0,44	0,06	0,2	0,53	0,17	0,38	0,32	0,12	0,27	0,95	0	0,25	0,04	0,4	0,6	0,14	0,37	0,37	0,39	0,5	0,57	0,47	0,37	0,15	0,35
	N	6	1	0	1	2	0	0	6	0	3	1	2	6	0	2	12	2	10	3	4	1	2	2	0	1	0	7	6	0	2	2,7
		0,3	0,05	0	0,05	0,11	0	0	0,32	0	0,15	0,05	0,1	0,26	0	0,08	0,55	0,11	0,48	0,14	0,2	0,05	0,1	0,08	0	0,04	0	0,30	0,26	0	0,13	0,13

Metodologická poznámka:

Mezi prostředky tohoto typu náleží taková pojmenování jevů a souvislostí komplexních, složitých a abstraktních terminologického původu, která jsou v textu řazena bez vymezení obsahu pojmu.

9. Pojmenování s účelově posunutým obsahem pojmu	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	N	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,03
		0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Metodologická poznámka:

Mezi prostředky tohoto typu náleží taková pojmenování jevů a souvislostí komplexních, složitých a abstraktních terminologického původu, u nichž je obsah pojmu v širším kontextu vymezen selektivně.

10. Pojmenování adherentně kvantitativně neurčitá obsahující sém množství, velikosti, rozsahu a míry	ČT	13	10	9	6	18	5	7	13	27	6	9	9	7	7	16	20	7	21	16	15	19	7	21	9	9	12	14	16	20	14	12,7
		0,5	0,45	0,41	0,35	0,75	0,25	0,39	0,76	1,35	0,35	0,39	0,43	0,37	0,41	0,73	1,05	0,58	1,31	0,7	0,75	1,27	0,5	1,11	0,47	0,39	0,6	0,67	0,84	1,05	0,7	0,63
	N	5	7	4	8	6	1	16	2	8	4	5	3	8	6	2	13	5	16	7	7	3	17	7	9	9	5	12	9	10	6	7,3
		0,25	0,35	0,18	0,38	0,32	0,05	0,73	0,11	0,38	0,2	0,24	0,14	0,35	0,3	0,08	0,59	0,26	0,76	0,32	0,35	0,14	0,85	0,27	0,35	0,36	0,17	0,52	0,39	0,59	0,4	0,35

Analýza jazykových prostředků – Prostředky lexikální

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ		
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																														
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																														
7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	21. 4. 2014	29. 4. 2014			
11. Pojmenování inherentně kvalitativně neurčitá bez sému množství, velikosti, rozsahu a míry	ČT	36	18	21	29	43	26	54	35	28	34	36	61	21	31	34	34	23	25	6	15	23	26	12	11	35	22	33	30	36	16	28,5
		1,38	0,82	0,95	1,71	1,79	1,3	3	2,06	1,4	2	1,57	2,9	1,11	1,82	1,55	1,79	1,92	1,56	0,26	0,75	1,53	1,86	0,63	0,58	1,52	1,1	1,57	1,58	1,89	0,8	1,49
	N	35	28	41	23	32	43	47	38	54	28	52	43	41	32	22	25	24	27	18	9	9	17	12	20	26	19	30	21	31	32	29,3
		1,75	1,4	1,86	1,1	1,68	2,05	2,14	2	2,57	1,4	2,48	2,04	1,78	1,6	0,92	1,14	1,26	1,29	0,82	0,45	0,43	0,85	0,46	0,77	1,04	0,66	1,30	0,91	1,82	2,13	1,4
12. Pojmenování inherentně kvantitativně neurčitá obsahující neurčitý sém množství, velikosti, rozsahu a míry (bez sému intenzity)	ČT	82	67	87	79	98	95	108	71	57	69	71	78	67	97	118	99	56	76	114	106	110	89	105	101	108	73	95	99	95	85	88,5
		3,15	3,05	3,95	4,65	4,08	4,75	6	4,18	2,85	4,06	3,09	3,71	3,53	5,71	5,36	5,21	4,67	4,75	4,96	5,3	7,33	6,36	5,53	5,32	4,7	3,65	4,52	5,21	5	4,25	4,63
	N	69	79	81	80	93	78	102	83	93	62	69	86	113	108	90	84	98	91	83	111	73	95	79	96	81	94	85	84	88	108	87,9
		3,45	3,95	3,68	3,81	4,89	3,71	4,64	4,37	4,43	3,1	3,29	4,1	4,91	5,4	3,75	3,82	5,16	4,33	3,77	5,55	3,48	4,75	3,04	3,69	3,24	3,24	3,7	3,65	5,18	7,2	4,14
13. Pojmenování inherentně kvantitativně neurčitá intenzifikační	ČT	18	19	26	29	26	29	46	40	27	28	31	33	21	21	12	26	12	28	14	15	18	23	11	7	14	15	17	5	9	9	21
		0,69	0,86	1,18	1,71	1,08	1,45	2,56	2,35	1,35	1,65	1,35	1,57	1,11	1,24	0,55	1,37	1	1,75	0,61	0,75	1,2	1,64	0,58	0,37	0,61	0,75	0,81	0,26	0,47	0,45	1,11
	N	28	21	33	32	34	42	43	36	49	37	39	42	31	42	42	36	29	31	28	20	16	18	18	11	18	13	14	17	19	22	28,7
		1,4	1,05	1,5	1,52	1,79	2	1,95	1,89	2,33	1,85	1,86	2	1,35	2,1	1,75	1,64	1,53	1,48	1,27	1	0,76	0,9	0,69	0,42	0,72	0,45	0,61	0,74	1,12	1,47	1,37
14. Pojmenování zástupná ve formě větňého či nadvětňého frazému	ČT	0	2	1	3	3	2	1	3	3	4	3	1	2	2	2	0	3	3	1	3	2	0	0	2	1	0	2	0	2	2	1,8
		0	0,09	0,05	0,18	0,13	0,1	0,06	0,18	0,15	0,24	0,13	0,05	0,11	0,12	0,09	0	0,25	0,19	0,04	0,15	0,13	0	0	0,1	0,04	0	0,1	0	0,1	0,1	0,1
	N	7	5	5	2	0	4	0	2	3	2	5	5	2	1	4	3	2	1	1	2	3	1	1	3	3	2	2	0	3	3	2,6
		0,35	0,25	0,23	0,1	0	0,19	0	0,11	0,14	0,1	0,24	0,24	0,09	0,05	0,17	0,14	0,11	0,05	0,05	0,1	0,14	0,05	0,04	0,12	0,12	0,07	0,09	0	0,18	0,2	0,12
15. Pojmenování zástupná polysémní, frazeologická obsahující v sémantické struktuře významový odstín	ČT	8	13	15	8	18	19	23	14	22	15	10	21	4	9	14	8	8	6	6	7	5	7	6	2	8	4	2	3	4	12	10
		0,31	0,59	0,68	0,47	0,75	0,95	1,28	0,82	1,1	0,88	0,43	1	0,21	0,53	0,64	0,42	0,67	0,38	0,26	0,35	0,33	0,5	0,32	0,1	0,35	0,2	0,1	0,16	0,21	0,6	0,52
	N	12	18	13	21	14	14	34	25	18	16	18	9	12	16	8	6	8	4	11	4	7	6	5	6	4	6	6	5	8	9	11,4
		0,6	0,9	0,59	1	0,74	0,67	1,55	1,32	0,86	0,8	0,86	0,43	0,52	0,8	0,33	0,27	0,42	0,19	0,5	0,2	0,33	0,3	0,19	0,23	0,16	0,21	0,26	0,22	0,47	0,6	0,55
Metodologická poznámka: Mezi frazeologická zástupná pojmenování s významovým odstínem náleží kromě nevětňých frazémů s významovým odstínem rovněž část prostředků předchozí kategorie, tedy větňých a nadvětňých frazémů, pokud obsahují významový odstín.																																
16. Pojmenování okazionální a ne zcela lexikalizovaná hodnotící	ČT	6	10	13	12	12	18	13	16	21	27	21	19	14	13	19	18	14	18	16	26	12	16	15	9	18	20	14	14	10	19	15,8
		0,23	0,45	0,59	0,71	0,5	0,9	0,72	0,94	1,05	1,59	0,91	0,9	0,74	0,76	0,86	0,95	1,17	1,13	0,7	1,3	0,8	1,14	0,79	0,47	0,78	1	0,67	0,74	0,53	0,95	0,83
	N	17	3	5	11	12	11	11	8	10	17	7	15	17	10	16	10	8	17	13	9	3	10	9	11	11	13	10	12	14	14	11,1
		0,85	0,15	0,23	0,52	0,63	0,52	0,5	0,42	0,48	0,85	0,33	0,71	0,74	0,5	0,67	0,45	0,42	0,81	0,59	0,45	0,14	0,5	0,35	0,42	0,44	0,45	0,43	0,52	0,82	0,93	0,53
Metodologická poznámka: Ne zcela lexikalizované jednotky náleží současně mezi vlastní neologismy.																																

Analýza jazykových prostředků – Prostředky lexikální

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																												
7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	21. 4. 2014	29. 4. 2014	

17. Pojmenování inkongruentní (denotačně) nepřesně označující skutečnost	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0,3
		0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0,06	0	0,05	0,05	0	0	0,11	0,08	0,06	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0,02
	N	0	0	0	1	0	5	3	0	1	0	0	3	4	1	0	0	0	2	1	1	0	0	2	1	1	1	4	0	1	0	1,1
		0	0	0	0,05	0	0,24	0,14	0	0,05	0	0	0,14	0,17	0,05	0	0	0	0,1	0,05	0,05	0	0	0,08	0,04	0,04	0,03	0,17	0	0,06	0	0,05

Metodologická poznámka:

Mezi prostředky tohoto typu náleží taková pojmenování, jejichž pojmový význam je ve zřetelném rozporu s označovanou skutečností.

18. Hodnotící expresiva nepřesně označující skutečnost	ČT	13	15	20	35	21	19	39	21	20	24	19	19	14	27	20	19	8	24	12	15	13	21	10	5	8	11	5	1	7	15	16,3
		0,5	0,68	0,91	2,06	0,88	0,95	2,17	1,24	1	1,41	0,83	0,9	0,74	1,59	0,91	1	0,67	1,5	0,52	0,75	0,87	1,5	0,53	0,26	0,35	0,55	0,24	0,05	0,37	0,75	0,89
	N	31	35	29	60	35	47	26	28	53	31	19	38	29	37	36	31	25	25	23	30	11	22	20	14	17	10	7	13	14	12	26,9
		1,55	1,75	1,32	2,86	1,84	2,24	1,18	1,47	2,52	1,55	0,9	1,81	1,26	1,85	1,5	1,41	1,32	1,19	1,05	1,5	0,52	1,1	0,77	0,54	0,68	0,34	0,3	0,57	0,82	0,8	1,28

I.A.3 – PORUŠENÍ KRITÉRIA ABSENCE HODNOCENÍ

19. Pojmenování monosémní a polysémní hodnotící (přesně označující skutečnost)	ČT	279	272	259	276	269	265	281	262	271	276	239	263	266	246	296	281	244	296	289	304	297	274	259	261	272	268	266	291	270	294	273
		10,7	12,4	11,8	16,2	11,2	13,3	15,6	14,6	13,6	16,2	10,4	12,5	14	14,5	13,5	14,8	20,3	18,5	12,6	15,2	19,8	19,6	13,6	13,7	11,8	13,4	12,7	15,3	14,2	14,7	14,4
	N	288	278	269	296	279	283	293	275	289	253	264	272	285	259	269	249	257	279	267	289	251	293	258	271	267	271	287	281	329	252	275
		14,4	13,9	12,2	14,1	14,7	13,5	13,3	14,5	13,8	12,7	12,6	13	12,4	13	11,2	11,3	13,5	13,3	12,1	14,5	12	14,7	9,9	10,4	10,7	9,3	12,5	12,2	19,4	16,8	13,1

20. Pojmenování stylistově inkongruentní	ČT	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,07
		0	0	0	0	0	0	0	0,06	0	0	0	0	0	0	0,06	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	N	0	0	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0,23
		0	0	0,09	0	0	0	0,09	0	0	0	0	0	0,04	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,03	0	0	0	0,01

21. Hodnotící nevětné frazeologismy a idiomy přesně označující skutečnost	ČT	8	8	6	4	4	4	14	1	0	4	1	8	1	0	1	7	9	5	6	5	1	3	5	6	6	10	2	7	4	9	5
		0,31	0,36	0,27	0,24	0,17	0,2	0,78	0,06	0	0,24	0,04	0,38	0,05	0	0,05	0,37	0,75	0,31	0,26	0,25	0,07	0,21	0,26	0,32	0,26	0,5	0,1	0,37	0,21	0,45	0,26
	N	9	12	10	2	13	18	17	13	7	5	4	7	3	10	22	7	14	18	8	8	3	7	8	10	11	5	9	8	8	11	9,6
		0,45	0,6	0,45	0,1	0,68	0,86	0,77	0,68	0,33	0,25	0,19	0,33	0,13	0,5	0,92	0,32	0,74	0,86	0,36	0,4	0,14	0,35	0,31	0,38	0,44	0,17	0,39	0,35	0,47	0,73	0,46

Metodologická poznámka:

Mezi prostředky tohoto typu náleží nevětné frazeologismy, jež neobsahují významový odstín.

Analýza jazykových prostředků – Prostředky lexikální

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																												
7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	21. 4. 2014	29. 4. 2014	

22. Hodnotící expresiva přesně označující skutečnost	ČT	10	14	9	10	8	5	2	2	5	6	1	1	3	3	5	4	7	2	2	4	2	2	3	9	11	2	6	8	1	2	5
		0,38	0,64	0,41	0,59	0,33	0,25	0,11	0,12	0,25	0,35	0,04	0,05	0,16	0,18	0,23	0,21	0,58	0,13	0,09	0,2	0,13	0,14	0,16	0,47	0,48	0,1	0,29	0,42	0,05	0,1	0,25
	N	19	31	21	23	15	16	10	22	15	7	7	11	9	24	18	13	15	19	7	17	22	4	2	21	19	8	19	11	9	15	15
	0,95	1,55	0,95	1,1	0,79	0,76	0,45	1,16	0,71	0,35	0,33	0,52	0,39	1,2	0,75	0,59	0,79	0,9	0,32	0,85	1,05	0,2	0,08	0,81	0,76	0,28	0,83	0,48	0,53	1	0,71	

Metodologická poznámka k hodnoticímu lexiku:

Pro potřeby analýzy bude v případě řetězení hodnotících pojmenování ve výpovědi každá lexikální jednotka započítána zvlášť v odpovídajících kategoriích (lexika porušující kritérium přesnosti a současně absence hodnocení či lexika porušujícího kritérium absence hodnocení).

I. FAKTOR FAKTIČNOSTI

I.B – PROSTŘEDKY PORUŠUJÍCÍ ASPEKT INFORMATIVNOSTI

23. Historismy neterminologické (užité v odpovídajícím kontextu) bez vymezení obsahu pojmu	ČT	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	4	0	1	1	0	5	0	10	0	0	2	0	3	4	1	12	2	2	3	1	1,8
		0	0,05	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0,17	0	0,05	0,06	0	0,26	0	0,63	0	0	0,13	0	0,16	0,21	0,04	0,6	0,1	0,1	0,16	0,05	0,09
	N	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	3	0	0	0	11	2	6	1	1	2	6	2	2	1	0	1	0	1,4
	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0,05	0,05	0	0,15	0	0	0	0,52	0,1	0,3	0,05	0,05	0,08	0,23	0,08	0,07	0,04	0	0,06	0	0,06	

24. Historismy užité nenáležitě (mimo odpovídající dobový kontext) či inkongruentně bez vymezení obsahu pojmu	ČT	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0,17
		0	0	0	0,06	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,07	0	0	0,05	0	0	0	0,05	0	0	0
	N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0,17
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0,05	0	0,1	0	0	0	0	0	0,04	0	0	0	0	

25. Okazionalismy	ČT	12	8	11	13	9	21	11	19	15	21	12	10	15	9	18	8	13	10	15	11	24	15	10	4	12	11	11	12	7	13	12,7
		0,46	0,36	0,5	0,76	0,38	1,05	0,61	1,12	0,75	1,24	0,52	0,48	0,79	0,53	0,82	0,42	1,08	0,63	0,65	0,55	1,6	1,07	0,53	0,21	0,52	0,55	0,52	0,63	0,37	0,65	0,68
	N	13	6	8	12	11	11	10	9	14	11	8	14	14	6	13	7	3	11	8	7	3	8	10	8	7	9	12	14	7	15	9,6
	0,65	0,3	0,36	0,57	0,58	0,52	0,45	0,47	0,67	0,55	0,38	0,67	0,61	0,3	0,54	0,32	0,16	0,52	0,36	0,35	0,14	0,4	0,38	0,31	0,28	0,31	0,52	0,61	0,41	1	0,46	

Metodologická poznámka:

Mezi prostředky tohoto typu náleží rovněž vlastní poetismy.

26. Vlastní neologismy neterminologické slovtvorné s nízkou četností výskytu*	ČT	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	4	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	5	0	0,43
		0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0,21	0	0	0	0	0,07	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0,26	0	0,02
	N	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1
	0	0	0	0	0	0,05	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

Analýza jazykových prostředků – Prostředky lexikální

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ		
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																														
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																														
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014		21. 4. 2014	29. 4. 2014
27. Vlastní neologismy neterminologické souslovné s nízkou četností výskytu*	ČT	1	3	1	1	0	5	0	1	2	1	3	3	3	7	3	10	1	6	2	5	3	1	0	0	0	5	1	1	0	1	2,3
		0,04	0,14	0,05	0,06	0	0,25	0	0,06	0,1	0,06	0,13	0,14	0,15	0,41	0,14	0,53	0,08	0,38	0,09	0,25	0,2	0,07	0	0	0	0,25	0,05	0,05	0	0,05	0,12
	N	0	0	1	1	1	3	0	0	0	0	0	0	0	3	2	3	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0,6
		0	0	0,05	0,05	0,05	0,14	0	0	0	0	0	0	0	0,15	0,08	0,14	0	0	0	0,05	0	0	0	0,04	0	0,03	0,04	0	0	0	0,03
28. Vlastní neologismy sémantické s nízkou četností výskytu*	ČT	1	1	3	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0,4	
		0,04	0,05	0,14	0	0,04	0	0,06	0,06	0	0	0	0	0	0	0,05	0,08	0	0	0	0,07	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0,02	
	N	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0,17	
		0,1	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0,03	0	0	0	0	0	
29. Vlastní neologismy frazeologické	ČT	0	1	1	2	3	1	5	1	2	0	2	3	0	0	0	1	3	0	0	1	1	0	1	0	2	0	0	0	2	1,07	
		0	0,05	0,05	0,12	0,13	0,05	0,28	0,06	0,1	0	0,09	0,14	0	0	0	0,08	0,19	0	0	0,07	0,07	0	0,05	0	0,1	0	0	0	0,1	0,06	
	N	3	0	1	0	4	0	1	0	0	0	0	1	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,47	
		0,15	0	0,05	0	0,21	0	0,05	0	0	0	0	0,04	0	0	0,14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,07	0,02	
30. Knižní lexikum archaické domácí	ČT	3	6	0	3	5	3	6	6	5	2	6	3	11	9	4	5	8	14	3	9	4	3	2	5	2	2	5	2	7	1	4,8
		0,12	0,27	0	0,18	0,21	0,15	0,33	0,35	0,25	0,12	0,26	0,14	0,58	0,53	0,18	0,26	0,67	0,88	0,13	0,45	0,27	0,21	0,1	0,26	0,09	0,1	0,24	0,1	0,37	0,05	0,26
	N	1	4	4	1	5	5	8	3	3	1	9	6	7	5	4	4	5	2	6	4	6	3	4	5	7	3	4	4	16	6	4,8
		0,05	0,2	0,18	0,05	0,26	0,24	0,36	0,16	0,14	0,05	0,43	0,29	0,30	0,25	0,17	0,18	0,26	0,1	0,27	0,2	0,29	0,15	0,15	0,19	0,28	0,1	0,17	0,17	0,94	0,4	0,23
Metodologická poznámka: Mezi prostředky tohoto typu náleží rovněž původní poetismy, s výjimkou původních poetismů, které stylový a časový příznak ztratily, staly se neutrálními.																																
31. Knižní lexikum internacionální (exkluzivní)	ČT	2	3	4	6	3	4	4	4	4	3	3	7	4	5	5	6	14	11	7	7	3	6	6	7	4	7	12	7	2	1	5,4
		0,08	0,14	0,18	0,35	0,13	0,2	0,22	0,24	0,2	0,18	0,13	0,33	0,21	0,29	0,23	0,32	1,17	0,69	0,3	0,35	0,2	0,43	0,32	0,37	0,17	0,35	0,57	0,37	0,1	0,05	0,3
	N	1	1	2	2	2	3	7	0	3	5	5	3	3	7	4	6	7	5	2	3	4	4	3	5	3	4	3	2	3	2	3,5
		0,05	0,05	0,09	0,1	0,11	0,14	0,32	0	0,14	0,25	0,24	0,14	0,13	0,35	0,17	0,27	0,37	0,24	0,1	0,15	0,19	0,2	0,12	0,19	0,12	0,14	0,13	0,09	0,18	0,13	0,16
Metodologická poznámka. Mezi prostředky tohoto typu náleží exkluzivní pojmenování internacionálního původu, internacionální kulturní fráze a jejich kalky.																																
32. Termíny, terminologická sousloví a lexikum terminologického původu bez vymezení obsahu pojmu s nízkou četností výskytu*	ČT	11	17	9	15	18	13	13	14	15	4	15	28	0	13	16	20	4	6	13	11	4	0	7	2	7	4	6	4	4	2	9,8
		0,42	0,77	0,41	0,88	0,75	0,65	0,72	0,82	0,75	0,24	0,65	1,33	0	0,76	0,73	1,05	0,33	0,38	0,57	0,55	0,27	0	0,37	0,1	0,3	0,2	0,29	0,21	0,21	0,1	0,5
	N	2	11	4	13	0	3	7	7	7	1	10	7	5	4	10	15	8	5	7	8	1	9	8	2	2	0	11	7	2	1	5,9
		0,1	0,55	0,18	0,62	0	0,14	0,32	0,37	0,33	0,05	0,48	0,33	0,22	0,2	0,42	0,68	0,42	0,24	0,32	0,4	0,05	0,45	0,31	0,08	0,08	0	0,48	0,30	0,12	0,07	0,28

Analýza jazykových prostředků – Prostředky lexikální

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ		
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																														
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																														
7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	21. 4. 2014	29. 4. 2014			
33. Dialektismy a regionalismy	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0,03
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0
	N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	10	1	0,5		
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0,05	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0,04	0	0,59	0,07	0,03			
34. Slangismy (slangismy v užším smyslu, professionalism) a argotismy	ČT	1	6	1	0	0	0	3	4	2	0	0	4	2	1	4	0	7	7	2	3	2	1	3	0	6	3	4	0	0	2	2,3
		0,04	0,27	0,05	0	0	0	0,17	0,24	0,1	0	0	0,19	0,11	0,06	0,18	0	0,58	0,44	0,09	0,15	0,13	0,07	0,16	0	0,26	0,15	0,19	0	0	0,1	0,12
	N	8	3	2	8	0	4	5	2	2	2	0	4	2	2	3	0	2	4	3	3	0	6	3	7	8	7	4	8	4	1	3,6
		0,4	0,15	0,09	0,38	0	0,19	0,23	0,11	0,1	0,1	0	0,19	0,09	0,1	0,13	0	0,11	0,19	0,14	0,15	0	0,3	0,12	0,27	0,32	0,24	0,17	0,35	0,24	0,07	0,16
Metodologická poznámka: Mezi prostředky tohoto typu náleží slangismy v užším smyslu, professionalism, argotismy, pokud je příznak zřejmý ze synchronního pohledu.																																
35. Zkratky bez uvedení plného souslovného pojmenování s nízkou četností výskytu*	ČT	1	6	2	1	1	1	0	1	0	0	0	0	1	4	0	0	1	0	0	0	0	0	2	1	0	1	0	0	0	1	0,8
		0,04	0,27	0,09	0,06	0,04	0,05	0	0,06	0	0	0	0	0,05	0,24	0	0	0,08	0	0	0	0	0	0,1	0,05	0	0,05	0	0	0	0,05	0,04
	N	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0,13
		0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,06	0	0
Metodologická poznámka: Mezi prostředky tohoto typu náleží jednotky, u nichž plné souslovné pojmenování není uvedeno v bezprostředním či širším kontextu.																																
36. Zkrácená, zkratková slova s nízkou četností výskytu*	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	1	0	0	0	0,2
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0,08	0	0	0	0	0	0,07	0	0,1	0	0	0,05	0	0	0	0,01
	N	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,17
		0	0	0,05	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
37. Internacionalismy bez knižní a odborné stylové konotace s nízkou četností výskytu*	ČT	5	7	7	12	11	22	17	12	5	7	10	7	15	14	10	12	11	9	10	17	14	17	11	0	8	3	6	3	16	8	10,2
		0,19	0,32	0,32	0,71	0,46	1,1	0,94	0,71	0,25	0,41	0,43	0,33	0,79	0,82	0,45	0,63	0,92	0,56	0,43	0,85	0,93	1,21	0,58	0	0,35	0,15	0,29	0,16	0,84	0,4	0,55
	N	6	3	0	1	6	7	6	9	10	13	15	9	6	11	15	11	10	17	9	11	6	13	4	7	6	10	0	15	8	6	8,3
		0,3	0,15	0	0,05	0,32	0,33	0,27	0,47	0,47	0,65	0,71	0,43	0,26	0,55	0,63	0,5	0,53	0,81	0,41	0,55	0,29	0,65	0,15	0,27	0,24	0,34	0	0,65	0,47	0,4	0,4
38. Plně lexikalizovaná spisovná sousloví s nízkou četností výskytu* a bez knižní a odborné konotace	ČT	3	5	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	3	3	2	4	1	6	1	0	3	9	0	6	7	5	1	2,3
		0,12	0,23	0	0	0,21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,27	0,16	0,25	0,13	0,17	0,05	0,4	0,07	0	0,16	0,39	0	0,29	0,37	0,26	0,05	0,12
	N	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	1	4	0	4	3	2	0	0	3	2	2	2	2	1	1
		0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,13	0	0,05	0,19	0	0,2	0,14	0,1	0	0	0,12	0,07	0,09	0,09	0,12	0,07	0,05	

Analýza jazykových prostředků – Prostředky lexikální

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																												
		7.	15.	23.	31.	8.	16.	24.	25.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	13.	21.	29.	6.	14.	22.	2.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	20.	
		10.	10.	10.	10.	11.	11.	11.	11.	12.	12.	12.	1.	1.	1.	1.	1.	2.	2.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	4.	4.	4.	4.
		2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014

39. Frazeologismy spisovné s nízkou četností výskytu*	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,03
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

40. Idiomy	ČT	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0,13
		0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0,13	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0
	N	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	2	0	0	0	2	0	2	2	0	0	1	1	0
		0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,13	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0,1	0	0,08	0,08	0	0	0,04	0,06	0

41. Prostá chyba při volbě označovací jednotky	ČT	6	9	12	10	11	6	9	15	6	2	6	13	11	7	11	16	11	10	16	26	13	14	20	9	15	15	11	10	12	14	11,5
		0,23	0,41	0,55	0,59	0,46	0,3	0,5	0,88	0,3	0,12	0,26	0,62	0,58	0,41	0,5	0,84	0,92	0,63	0,7	1,3	0,87	1	1,05	0,47	0,65	0,75	0,52	0,53	0,63	0,7	0,6
	N	5	5	6	5	11	7	7	6	5	4	9	6	4	14	10	6	4	4	7	15	4	9	7	9	8	8	8	10	8	16	7,6
		0,25	0,25	0,27	0,24	0,58	0,33	0,32	0,32	0,24	0,2	0,43	0,29	0,17	0,7	0,42	0,27	0,21	0,19	0,32	0,75	0,19	0,45	0,27	0,35	0,32	0,28	0,35	0,43	0,47	1,07	0,36

* Metodologická poznámka k jednotkám s nízkou četností výskytu:

Za jednotky s nízkou četností výskytu považujeme lexikum, u něhož je v Českém národním korpusu, ve spojených korpusech řady Syn, při omezení na korpus Syn2010 a Syn2013pub, ve všech typech textů průměrný počet výskytů v hypotetickém textu/korpusu o délce 1 milion slov do výše 1,5 včetně, a to při zaokrouhlení setin výskytu dolů.

II. FAKTOR NESTRANNOSTI

42. Expresiva inherentní hodnotící	ČT	10	15	21	36	17	15	24	13	8	16	11	14	9	17	14	14	9	14	11	12	11	10	6	11	13	4	7	9	6	11	12,9
		0,38	0,68	0,95	2,12	0,71	0,75	1,33	0,76	0,4	0,94	0,48	0,67	0,47	1	0,64	0,74	0,75	0,88	0,48	0,6	0,73	0,71	0,32	0,58	0,57	0,2	0,33	0,47	0,32	0,55	0,68
	N	37	51	38	61	32	38	28	42	38	26	18	41	32	47	43	32	31	30	18	33	27	14	34	27	24	14	25	22	17	13	31,1
		1,85	2,55	1,73	2,9	1,68	1,81	1,27	2,21	1,81	1,3	0,86	1,95	1,39	2,35	1,79	1,45	1,63	1,43	0,82	1,65	1,29	0,7	1,31	1,04	0,96	0,48	1,09	0,96	1	0,87	1,47

43. Expresiva inherentní nehodnotící	ČT	0	0	2	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0,47	
		0	0	0,09	0	0	0,05	0,06	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0,08	0,06	0	0,05	0	0	0,05	0,05	0	0,05	0,05	0	0,05	0,05	0,02	
	N	2	2	1	0	3	5	1	6	2	2	2	4	3	1	5	1	0	1	1	1	5	10	4	1	8	7	9	8	8	9	3,7
		0,1	0,1	0,05	0	0,16	0,24	0,05	0,32	0,1	0,1	0,1	0,19	0,13	0,05	0,21	0,05	0	0,05	0,05	0,05	0,24	0,5	0,15	0,04	0,32	0,24	0,39	0,35	0,47	0,6	0,18

44. Expresiva adherentní hodnotící	ČT	13	14	8	9	12	9	17	10	17	14	9	6	8	13	11	11	6	12	3	7	4	13	7	3	6	9	4	0	2	6	8,8
		0,5	0,64	0,36	0,53	0,5	0,45	0,94	0,56	0,85	0,82	0,39	0,29	0,42	0,76	0,5	0,58	0,5	0,75	0,13	0,35	0,27	0,93	0,37	0,16	0,26	0,45	0,19	0	0,1	0,3	0,46
	N	13	15	12	22	18	25	8	8	30	12	8	8	6	15	11	12	9	14	12	14	6	12	8	8	4	4	1	2	6	14	11,2
		0,65	0,75	0,55	1,05	0,95	1,19	0,36	0,42	1,43	0,6	0,38	0,38	0,26	0,75	0,46	0,55	0,47	0,67	0,55	0,7	0,29	0,6	0,31	0,31	0,16	0,14	0,04	0,09	0,35	0,93	0,54

Analýza jazykových prostředků – Prostředky lexikální

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																												
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	

45. Expresiva adherentní nehodnotící	ČT	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	4	0	0	18	7	23	0	17	0	2,6
		0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,47	0,29	0	0	0,78	0,35	1,1	0	0,89	0	0,13
	N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13	28	0	16	28	15	25	29	26	0	6
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,62	1,4	0	0,62	1,12	0,52	1,09	1,26	1,53	0	0,27

46. Hovorové lexikum celonárodní	ČT	17	34	42	36	25	26	37	30	41	30	31	45	39	28	42	41	40	53	47	57	41	46	38	41	37	41	43	40	45	43	38,5
		0,65	1,55	1,91	2,12	1,04	1,3	2,06	1,76	2,05	1,76	1,35	2,14	2,05	1,65	1,91	2,16	3,33	3,31	2,04	2,85	2,73	3,29	2,05	2,16	1,61	2,05	2,05	2,11	2,37	2,15	2,05
	N	27	31	35	39	46	48	52	47	58	32	45	53	52	58	71	43	52	60	73	79	42	44	64	48	36	28	43	41	42	66	48,5
		1,35	1,55	1,59	1,86	2,42	2,29	2,36	2,47	2,76	1,6	2,14	2,52	2,26	2,9	2,96	1,95	2,74	2,86	3,32	3,95	2	2,2	2,46	1,85	1,44	0,97	1,87	1,78	2,47	4,4	2,3

Metodologická poznámka:

Mezi prostředky tohoto typu náleží jednotky hovorové češtiny (mluvené formy spisovného jazyka), rovněž prostředky obecné češtiny. Obecně české lexikum je nezbytné nahlížet ze synchronního pohledu, do jeho rámce tudíž spadají i lexikální jednotky s původním územním, profesním či sociálním příznakem, jež však tyto příznaky ztratily.

47. Hovorové lexikum sociálně omezené (slangismy, argotismy)	ČT	1	6	1	0	0	0	3	4	2	0	0	4	2	1	4	0	7	7	2	3	2	1	3	0	6	3	4	0	0	2	2,3
		0,04	0,27	0,05	0	0	0	0,17	0,24	0,1	0	0	0,19	0,11	0,06	0,18	0	0,58	0,44	0,09	0,15	0,13	0,07	0,16	0	0,26	0,15	0,19	0	0	0,1	0,12
	N	8	3	2	8	0	4	5	2	2	2	0	4	2	2	3	0	2	4	3	3	0	6	3	7	8	7	4	8	4	1	3,6
		0,4	0,15	0,09	0,38	0	0,19	0,23	0,11	0,1	0,1	0	0,19	0,09	0,1	0,13	0	0,11	0,19	0,14	0,15	0	0,3	0,12	0,27	0,32	0,24	0,17	0,35	0,24	0,07	0,16

Metodologická poznámka.

Viz výše prostředky porušující aspekt informativnosti, slangismy a argotismy.

48. Hovorové lexikum územně omezené (dia- lektismy, regionalismy)	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0,03
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0
	N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	10	1	0,5
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0,05	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0,04	0	0,59

Metodologická poznámka.

Mezi prostředky tohoto typu náleží dialektismy, regionalismy spisovné i nespisovné.

49. Knižní lexikum	ČT	5	9	4	9	8	7	10	7	9	5	9	10	15	14	9	11	22	25	10	16	7	9	8	12	6	9	17	9	9	7	10,2
		0,19	0,41	0,18	0,53	0,33	0,35	0,56	0,41	0,45	0,29	0,39	0,48	0,79	0,82	0,41	0,58	1,83	1,56	0,43	0,8	0,47	0,64	0,42	0,63	0,26	0,45	0,81	0,47	0,47	0,35	0,56
	N	2	5	6	3	7	8	15	3	6	6	14	9	10	12	8	10	12	7	8	7	10	7	7	11	10	7	7	6	19	8	8,3
		0,1	0,25	0,27	0,14	0,37	0,38	0,68	0,16	0,29	0,3	0,67	0,43	0,43	0,6	0,33	0,45	0,63	0,33	0,36	0,35	0,48	0,35	0,27	0,42	0,4	0,24	0,30	0,26	1,12	0,53	0,4

Metodologická poznámka.

Viz zde dále vlastní poetismy.

Analýza jazykových prostředků – Prostředky lexikální

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ		
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																														
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																														
7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	21. 4. 2014	29. 4. 2014			
50. Vlastní poetismy	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2	0	0,13
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0,05	0,1	0	0
	N	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0,2
		0	0	0	0	0	0	0,09	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0,04	0,04	0	0	0	0	0	0	0	0
Metodologická poznámka: Vlastní poetismy náleží současně mezi okazionalismy. Původní poetismy nejsou zvlášť sledovány, příslušné jsou k archaismům a současně ke knižnímu lexiku, obsahují-li záporný časový příznak. Původní poetismy, které ztratily stylový a časový příznak, sledovány nejsou.																																
51. Publicismy	ČT	13	10	14	26	16	16	29	17	26	29	24	28	17	24	32	31	35	28	10	30	24	21	19	12	21	23	15	16	19	24	21,6
		0,5	0,45	0,64	1,53	0,67	0,8	1,61	1	1,3	1,71	1,04	1,33	0,89	1,41	1,45	1,63	2,92	1,75	0,43	1,5	1,6	1,5	1	0,63	0,91	1,15	0,71	0,84	1	1,2	1,17
	N	12	3	12	7	12	7	5	11	16	12	25	14	17	26	17	14	17	10	10	17	8	14	10	14	18	17	10	11	13	17	13,2
		0,6	0,15	0,55	0,33	0,63	0,33	0,23	0,58	0,76	0,6	1,19	0,67	0,74	1,3	0,71	0,64	0,89	0,48	0,45	0,85	0,38	0,7	0,38	0,54	0,72	0,59	0,43	0,48	0,76	1,13	0,63
Metodologická poznámka: Prostředky tohoto typu náleží současně ke knižnímu lexiku.																																
52. Archaismy	ČT	3	6	0	3	5	3	6	6	5	2	6	3	11	9	4	5	8	14	3	9	0	3	2	5	2	2	5	2	7	1	4,7
		0,12	0,27	0	0,18	0,21	0,15	0,33	0,35	0,25	0,12	0,26	0,14	0,58	0,53	0,18	0,26	0,67	0,88	0,13	0,45	0	0,21	0,1	0,26	0,09	0,1	0,24	0,1	0,37	0,05	0,25
	N	1	4	4	1	5	5	8	3	3	1	0	6	7	5	4	4	5	2	6	4	6	3	4	5	7	3	4	5	16	6	4,6
		0,05	0,2	0,18	0,05	0,26	0,24	0,36	0,16	0,14	0,05	0	0,29	0,30	0,25	0,17	0,18	0,26	0,1	0,27	0,2	0,29	0,15	0,15	0,19	0,28	0,1	0,17	0,22	0,94	0,4	0,22
Metodologická poznámka: Prostředky tohoto typu náleží současně ke knižnímu lexiku.																																
53. Okazionalismy	ČT	12	8	11	13	9	21	11	19	15	21	12	10	15	9	18	8	13	10	15	11	24	15	10	4	12	11	11	12	7	13	12,7
		0,46	0,36	0,5	0,76	0,38	1,05	0,61	1,12	0,75	1,24	0,52	0,48	0,79	0,53	0,82	0,42	1,08	0,63	0,65	0,55	1,6	1,07	0,53	0,21	0,52	0,55	0,52	0,63	0,37	0,65	0,68
	N	13	6	8	12	11	11	10	9	14	11	8	14	14	6	13	7	3	11	8	7	3	8	10	8	7	9	12	14	7	15	9,6
		0,65	0,3	0,36	0,57	0,58	0,52	0,45	0,47	0,67	0,55	0,38	0,67	0,61	0,3	0,54	0,32	0,16	0,52	0,36	0,35	0,14	0,4	0,38	0,31	0,28	0,31	0,52	0,61	0,41	1	0,46
54. Vlastní netermi- nologické neologismy s nízkou četností vý- skytu* a vlastní frazeo- logické neologismy	ČT	2	5	5	3	4	7	6	3	4	1	5	3	0	7	0	15	3	9	2	5	6	2	1	1	0	8	1	1	5	3	3,9
		0,08	0,23	0,23	0,18	0,17	0,35	0,33	0,18	0,2	0,06	0,22	0,14	0	0,41	0	0,79	0,25	0,56	0,09	0,25	0,4	0,14	0,05	0,05	0	0,4	0,05	0,05	0,26	0,15	0,2
	N	5	1	2	1	5	4	2	0	0	0	0	0	1	3	2	6	0	0	0	1	0	2	0	1	0	2	1	0	0	1	1,3
		0,25	0,05	0,09	0,05	0,26	0,19	0,09	0	0	0	0	0	0,04	0,15	0,08	0,27	0	0	0	0,05	0	0,1	0	0,04	0	0,07	0,04	0	0	0,07	0,06
55. Historismy užitě nenáležitě (mimo odpovídající dobový kontext), nikoliv však inkongruentně	ČT	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0,17
		0	0	0	0,06	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0,07	0	0	0,05	0	0	0	0,05	0	0	0
	N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0,17	
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0,05	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0,04	0	0	0	0

Analýza jazykových prostředků – Prostředky lexikální

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ		
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																														
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																														
7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	21. 4. 2014	29. 4. 2014			
56. Aktuální polysémní jednotky okázionální a ne zcela lexikalizované	ČT	5	6	5	6	11	6	7	4	5	3	5	3	3	0	2	13	8	6	3	6	3	2	2	6	7	10	7	7	7	6	5,5
		0,19	0,27	0,23	0,35	0,46	0,3	0,39	0,24	0,25	0,18	0,22	0,14	0,16	0	0,09	0,68	0,67	0,38	0,13	0,3	0,2	0,14	0,1	0,32	0,3	0,5	0,33	0,37	0,37	0,3	0,29
	N	7	8	3	1	8	1	4	7	0	2	0	6	0	0	9	3	3	4	4	1	0	4	4	5	5	4	5	4	13	4	4
		0,35	0,4	0,14	0,05	0,42	0,05	0,18	0,37	0	0,1	0	0,29	0	0	0,38	0,14	0,16	0,19	0,18	0,05	0	0,2	0,15	0,19	0,2	0,14	0,22	0,17	0,76	0,27	0,19
Metodologická poznámka:		Ne zcela lexikalizované polysémní jednotky náleží současně mezi vlastní neologismy.																														
57. Uzuální polysémní jednotky s nezastřenou sémantickou motivací	ČT	32	38	39	62	59	26	63	42	47	28	22	34	25	36	56	37	51	63	43	57	38	51	51	30	53	49	42	39	44	39	43,2
		1,23	1,73	1,77	3,65	2,46	1,3	3,5	2,47	2,35	1,65	0,96	1,62	1,32	2,12	2,55	1,95	4,25	3,94	1,87	2,85	2,53	3,64	2,68	1,58	2,3	2,45	2	2,05	2,31	1,95	2,3
	N	25	45	27	38	23	42	29	32	41	25	34	38	39	40	34	24	29	47	36	36	37	46	36	43	33	40	36	36	53	51	36,5
		1,25	2,25	1,23	1,81	1,21	2	1,32	1,68	1,95	1,25	1,62	1,86	1,7	2	1,42	1,09	1,53	2,24	1,64	1,8	1,76	2,3	1,38	1,65	1,32	1,38	1,57	1,57	3,12	3,4	1,74
58. Lexikalizované frazeologismy a idiomy	ČT	19	23	18	37	16	27	36	15	25	17	15	27	12	24	22	26	24	23	22	29	23	29	18	21	32	22	16	20	23	27	22,9
		0,73	1,05	0,82	2,18	0,67	1,35	2	0,88	1,25	1	0,65	1,29	0,63	1,41	1	1,37	2	1,44	0,96	1,45	1,53	2,07	0,95	1,11	1,39	1,1	0,76	1,05	1,21	1,35	1,21
	N	27	31	29	29	30	33	44	34	39	20	27	27	33	33	39	29	26	36	34	40	35	31	37	40	34	31	34	34	39	45	33,3
		1,35	1,55	1,32	1,38	1,58	1,57	2	1,79	1,86	1	1,29	1,29	1,43	1,65	1,63	1,32	1,37	1,71	1,55	2	1,67	1,55	1,42	1,54	1,36	1,07	1,48	1,48	2,29	3	1,58
59. Inkongruentně užitá lexikální jednotky	ČT	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	1	1	1	0	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0,37
		0	0	0	0	0	0	0	0,06	0,05	0,06	0	0,05	0,05	0,06	0	0,11	0,08	0,06	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0,02
	N	0	0	2	1	0	5	5	0	1	0	0	3	5	1	0	0	1	2	1	1	0	0	2	1	1	2	4	0	1	0	1,3
		0	0	0,09	0,05	0	0,24	0,23	0	0,05	0	0	0,14	0,22	0,05	0	0	0,05	0,1	0,05	0,05	0	0	0,08	0,04	0,04	0,07	0,17	0	0,06	0	0,06

SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ ANALÝZY

Pro potřeby závěrečného shrnutí a interpretace zjištěných četností výskytů lexikálních prostředků, jež v hlavních zpravodajských relacích České televize a TV Nova porušují jednotlivé aspekty zásad informační kvality, byly lexikální prostředky rozděleny na:

- a. **Jednotky s vysokou četností výskytu, kam řadíme lexikum, jehož průměrná četnost výskytu v jednom zpravodajském příspěvku je vyšší než 1.**
- b. **Jednotky s nižší četností výskytu, kam řadíme lexikum, jehož průměrná četnost výskytu v jednom zpravodajském příspěvku je v intervalu 0,11–0,99.**
- c. **Jednotky neužívané či užívané výjimečně, kam řadíme lexikum, jehož průměrná četnost výskytu v jednom zpravodajském příspěvku je v intervalu 0–0,1.**

Dále uváděné pořadí lexikálních prostředků odpovídá jejich řazení v tabulkách s výsledky analýzy. Není-li uvedeno jinak, je v závorce na prvním místě uvedena zjištěná průměrná četnost výskytu lexikálního prostředku v jednom zpravodajském příspěvku u České televize, na místě druhém u TV Nova.

1. FAKTOR FAKTIČNOSTI – ASPEKT PRAVDIVOSTI

1.1 VÝSKYT LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH KRITÉRIUM PŘESNOSTI OZNAČENÍ

Vysoká četnost výskytu byla identifikována v případě:

- *Pojmenování adherentně kvalitativně neurčitých* (1,68; 1,32), nejčetnějšího prostředku porušení kritéria přesnosti označení, jež představují jednak vágní označení subjektů živých či neživých, o nichž je informováno, zejména pak ale v případě činitelských či konatelských podstatných jmen slouží k uvození parafráze jednotlivce či skupiny jednotlivců zahrnutých pod dané označení.
- České televize u *pojmenování hyperonymních* (1,5), jež znemožňují přesnou identifikaci subjektu, o němž je informováno. Polysémní hyperonyma nahrazující konkrétní označení osob či kolektivních orgánů jsou užívána k uvození parafráze.

Nižší četnost výskytu byla identifikována v případě:

- TV Nova u *pojmenování hyperonymních* (0,53) – viz tato kategorie výše u České televize.
- *Pojmenování adherentně kvantitativně neurčitých užívajících určité číselky* (0,25; 0,2), jež znemožňují přesně identifikovat subjekt, o němž je vypovídáno, přičemž jej zahrnují mezi další subjekty téže kategorie.
- *Pojmenování okazionálních a ne zcela lexikalizovaných nehodnotících* (0,44; 0,19), pro něž je typická neohraničenost, neustálenost, vágnost obsahu pojmu.
- *Prosté chyby při volbě označovací jednotky* (0,6; 0,36), v jejichž případě nepřesnost při označení skutečnosti vyplývá z nesouladu mezi sémou pojmového významu a znaky označované skutečnosti (viz i dále aspekt informativnosti).

Jako **jednotky neužívané či užívané výjimečně** byla identifikována:

- *Pojmenování konkrétní užitá ve zobecňující platnosti* (0; 0).

1.2 VÝSKYT LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH KRITÉRIUM PŘESNOSTI OZNAČENÍ, SOUČASNĚ ABSENCE HODNOCENÍ

Vysoká četnost výskytu byla identifikována v případě:

- *Pojmenování inherentně kvalitativně neurčitých bez sému množství, velikosti, rozsahu a míry* (1,49; 1,4), jež umožňují prostřednictvím zejména vyčtené, zdůrazněné neurčitosti naznačit postoj k označované skutečnosti, případně přímo vyjádřit názor.
- *Pojmenování inherentně kvalitativně neurčitých obsahujících neurčitý sém množství, velikosti, rozsahu a míry, ovšem bez sému intenzity* (4,63; 4,14), jejichž prostřednictvím dochází k přímému hodnocení v rozsahu uvedených sémů. Tato pojmenování mají nejvyšší průměrnou četnost výskytu na jeden zpravodajský příspěvek v dané kategorii, představují současně druhý nejfrekventovanější příznakový lexikální prostředek vůbec.
- *Pojmenování inherentně kvantitativně neurčitých intenzifikačních* (1,11; 1,37), jež umožňují interpretovat sdělované skutečnosti jako jedinečné, výjimečné, důležité, rozsáhlé, ale rovněž jako marginální.
- *TV Nova u hodnotících expresiv nepřesně označujících skutečnost* (1,28), jež kromě sému neurčitého množství, intenzity či kvality a sému hodnocení obsahují sém expresivity. Mohou být jednak užité spontánně jako prostředek autentického (sebe)vyjádření emocionality či citové reflexe skutečnosti, jednak mohou sloužit k vědomému zdůraznění postoje, názoru. Přítomnost sému expresivity má výrazný potenciál podpořit persvazivní (získávací) působení hodnotící lexikální jednotky (viz i dále aspekt neutrality).

Nižší četnost výskytu byla identifikována v případě:

- *Pojmenování s obecným, neostrým obsahem pojmu* (0,85; 0,83), čili hodnotících abstraktních pojmenovacích jednotek označujících vlastnost, vztah, stav, z nichž část má charakter inherentních sémantických expresiv (viz dále aspekt neutrality).
- *Pojmenování se zobecněným obsahem pojmu* (0,35; 0,13), původně terminologických pojmenování, jež jsou v důsledku redukce portfolia sémů naplňujících obsah pojmu nejen nepřesná, ale nabývají současně hodnotícího charakteru.
- *Pojmenování adherentně kvantitativně neurčitých obsahujících sém množství, velikosti, rozsahu a míry* (0,63; 0,35), jež jsou užívána k nepřesné komparaci skutečností, aniž by byla uvedena konkrétní fakta, data.
- *Pojmenování zástupných polysémních, frazeologických obsahujících v sémantické struktuře významový odstín* (0,52; 0,55), hodnotících pojmenování, která vzhledem k existenci portfolia varietních (sekundárních) významů, jež nejsou identifikovatelné v kontextovém zapojení, znemožňují jednoznačnou interpretaci, naopak umožňují interpretaci sice blízkou, ovšem různorodou. Varietní významy se mohou navzájem odlišovat přítomností sému velikosti, rozsahu a míry či sému intenzity, případně expresivního konotačního sému.
- *Pojmenování okazionálních a ne zcela lexikalizovaných hodnotících* (0,83; 0,53), pojmenování obsahujících sém hodnocení, která mají v důsledku neustálenosti neohrazený, vágní obsah pojmu, je pro ně typická extenze varietních významů (včetně jejich vzájemných odlišností vzhledem k přítomnosti specifických sémů velikosti, rozsahu, míry, intenzity, expresivity).
- *České televize u hodnotících expresiv nepřesně označujících skutečnost* (0,89) – viz tato kategorie výše u TV Nova.
- *TV Nova u pojmenování zástupných ve formě větného či nadvětného frazému* (0,12), která představují interpretativní zobecnění opakujících se skutečností, jejich obraznou analogii či zobecnění sociokulturních standardů, případně dějinných událostí nebo fiktivních dějů, v sémantické struktuře tak obsahují sém hodnocení.

Jako **jednotky neužívané či užívané výjimečně** byla identifikována:

- *Pojmenování s účelově posunutým obsahem pojmu (0; 0).*
- *V případě České televize pojmenování zástupná ve formě větného či nadvětného frazému (0,1).*
- *Pojmenování inkongruentní (denotačně) nepřesně označující skutečnost (0,02; 0,05).*

1.3 VÝSKYT LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH KRITÉRIUM ABSENCE HODNOCENÍ

Vysoká četnost výskytu byla identifikována v případě:

- *Pojmenování monosémních a polysémních hodnotících (přesně označujících skutečnost) (14,4; 13,1),* jež obsahují sém hodnocení bez přítomnosti expresivity. Jedná se o vůbec nejfrekventovanější typ příznakových lexikálních prostředků zjištěný v rámci analýzy.

Nížší četnost výskytu byla identifikována v případě:

- *Hodnotících nevětných frazeologismů a idiomů přesně označujících skutečnost (0,26; 0,46),* jež představují určité označení skutečnosti (zjistitelné na základě konfrontace se synonymními přímými pojmenovacími jednotkami či s metajazykovým opisem), v sémantické struktuře obsahují sém hodnocení.
- *Hodnotících expresiv přesně označujících skutečnost (0,25; 0,71) –* ke spojení sémů hodnocení a expresivity viz výše hodnotící expresiva nepřesně označující skutečnost.

Jako **jednotky neužívané či užívané výjimečně** byla identifikována:

- *Pojmenování stylově inkongruentní (0; 0,01).*

Příčinou užití nehodnotících jednotek porušujících kritérium přesnosti označení může být momentální nedostupnost přesných informací, rovněž autorova nedostatečná rešeršní práce, způsobená časovým tlakem při produkci sdělení či nedbalostí. Žurnalisté však nepřesné pojmenovací jednotky používají zejména vědomě k označení těch skutečností, které nepovažují za důležité, podstatné, jde o výsledek subjektivního rozhodování o relevanci sdělovaných informací. Vyloučit nelze ani užití nekonkrétnosti, vágnosti označení jako prostředku cíleného persvazivního působení (v režimu nevěcné argumentace – viz i dále). Frekventovaný výskyt hyperonymních pojmenování, včetně na ně vázaných pseudopersonifikací, souvisí s automatizací vyjádření.

Pojmenování adherentně kvalitativně neurčitá, jež jsou využívána zejména k uvození parafráze vyjádření osoby (zdroje informací), představují závažné porušení etických principů žurnalistické práce, neboť se jedná o prostředek legitimizace předávaných informací (fakt, postojů, tvrzení), simulující ve vztahu k příjemci důvěryhodnost sdělovaného obsahu, u něhož však není možné ztotožnit sdělovaný obsah s konkrétním zdrojem. Nelze tak ověřit, zda žurnalista byl při parafrázování přesný, úplný, nemanipuloval s fakty, případně dokonce nezařadil informace (fakta, postoje, tvrzení) zcela smyšlené.

Pojmenování nepřesná hodnotící mohou být, jako tomu bylo u jednotek nehodnotících, rovněž volena tam, kde nemá žurnalista dostatek informací, na přesnost nedbá či přesné označení nepovažuje za nutné. Neurčitost však má v jejich případě vytykáací, zdůrazňující charakter, žurnalistům proto slouží zejména k přímému vyjádření postoje k označované skutečnosti, názoru na ni, tedy k persvazivnímu (získávacímu) působení na příjemce (v režimu nevěcné argumentace).

Veškeré lexikální jednotky obsahující sém hodnocení, tedy i hodnotící nepřesná pojmenování, neodrážejí podstatné věcné a určující znaky pojmenovávané skutečnosti, nýbrž jsou prostředkem její subjektivní interpretace. Postoj, názor na skutečnost umožňují vyjádřit stručně, bez nutnosti využít linie úvahového slohového postupu.

Z analýzy vyplývá, že hodnotící pojmenování jsou ve sděleních obou televizních stanic nejkventovanějším typem lexika porušujícího zásady informační kvality. Je proto naprosto zřejmé, že záměrem obou mediálních institucí není pouhé vyrovnání informačních obsahů mezi původci zpravodajských sdělení a jejich příjemci, tedy naplnění informační funkce, nýbrž naplnění dalších konativních funkcí.

2. FAKTOR FAKTIČNOSTI – ASPEKT INFORMATIVNOSTI

2.1 VÝSKYT LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH ASPEKT INFORMATIVNOSTI

V pásmu prostředků s **vysokou četností výskytu** nebyly identifikovány žádné lexikální jednotky.

Nižší četnost výskytu byla identifikována v případě:

- *Okazionalismů* (0,68; 0,46). Tato pojmenování mají nejvyšší průměrnou četnost výskytu na jeden zpravodajský příspěvek v dané kategorii.
- České televize u *vlastních neologismů neterminologických souslovných s nízkou četností výskytu* (0,12).
- *Knižního lexika archaického domácího* (0,26; 0,23).
- *Knižního lexika archaického internacionálního* (0,3; 0,16).
- *Termínů, terminologických sousloví a lexika terminologického původu bez vymezení obsahu pojmu s nízkou četností výskytu* (0,5; 0,28).
- *Slangismů a argotismů* (0,12; 0,16).
- *Internacionalismů bez knižní a odborné stylové konotace s nízkou četností výskytu* (0,55; 0,4).
- České televize u *plně lexikalizovaných spisovných sousloví s nízkou četností výskytu a bez knižní a odborné konotace* (0,12).
- *Prosté chyby při volbě lexikální jednotky* (0,6; 0,36).

Jako **jednotky neužívané či užívané výjimečně** byly identifikovány:

- *Historismy neterminologické (užité v odpovídajícím kontextu) bez vymezení obsahu pojmu* (0,09; 0,06).
- *Historismy užité nenáležitě (mimo odpovídající dobový kontext) či inkongruentně bez vymezení obsahu pojmu* (0; 0).
- *Vlastní neologismy neterminologické slootovorné s nízkou četností výskytu* (0,02; 0).
- V případě TV Nova *vlastní neologismy neterminologické souslovné s nízkou četností výskytu* (0,03).
- *Vlastní neologismy sémantické s nízkou četností výskytu* (0,02; 0).
- *Vlastní neologismy frazeologické* (0,06; 0,02).
- *Dialektismy a regionalismy* (0; 0,03).
- *Zkratky bez uvedení plného souslovného pojmenování s nízkou četností výskytu* (0,04; 0), v jejich případě byly užívány zkratky graficko-fónické, nikoliv zkratky grafické, což by v mluvených sděleních pragmatického stylu představovalo chybu.
- *Zkrácená, zkratková slova s nízkou četností výskytu* (0,01; 0).
- V případě TV Nova *plně lexikalizovaná spisovná sousloví s nízkou četností výskytu a bez knižní a odborné konotace* (0,05).
- *Frazeologismy spisovné s nízkou četností výskytu* (0; 0).
- *Idiomy* (0; 0,02).

Užívání prostředků porušujících aspekt informativnosti, s výjimkou prosté chyby při volbě pojmenovací jednotky, je nutné hodnotit jako projev neznalosti základních profesních pravidel pro tvorbu sdělení, která vycházejí z předpokládaného intelektuálního a vědomostního standardu heterogenního mediálního publika. Tyto jednotky, pokud jsou součástí žurnalistovy běžné slovní zásoby, mohou do sdělení proniknout spontánně. Lze však předpokládat jejich vědomou volbu ve snaze sdělení aktualizovat (k aktualizaci viz dále porušení aspektu neutrality). To platí zvláště o okazionálních pojmenováních, v analyzovaném zpravodajství nejfrekventovanějším z prostředků porušujících informativnost. Míra porušení informativnosti u okazionalismů je závislá na užitém typu tvorby lexikální jednotky. Pojmenování knižní domácí i internacionální, lexikum souslovné a frazeologické s nízkou frekvencí výskytu a bez stylové konotace či sociálního, územního příznaku, lexikum terminologického charakteru bez vymezení obsahu pojmu v bezprostředním kontextu a internacionalismy bez stylové konotace představují současně prostředky intelektuální aktualizace sdělení.¹ Větší míra intelektuální aktualizace byla identifikována ve zpravodajství České televize.

V případě prosté chyby při volbě lexikální jednotky, jedná se o druhý nejčastější prostředek porušení informativnosti v případě České televize a třetí nejčastější v případě TV Nova, je příčinou výskytu ve sděleních nedostatečná sémantická jazyková kompetence žurnalisty, rovněž nedostatečná kompetence věcná. K chybnému užití lexikální jednotky, nejedná-li se o triviální chybu při označení skutečnosti, dochází zejména tehdy, když se autor snaží volit synonymní označení, aby zamezil opakování téže lexikální jednotky, případně je-li veden snahou aktualizovat sdělení, a užije neobvyklé, nápadné pojmenování, které je synonymní k neutrálnímu označení, přičemž ovšem chybně zvolí synonymum ideografické či pojmenování, jež má zcela odlišný pojmový význam.

3. FAKTOR NESTRANNOSTI – ASPEKT NEUTRALITY

3.1 VÝSKYT LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH ASPEKT NEUTRALITY (AKTUALIZAČNÍ LEXIKÁLNÍ PROSTŘEDKY)

Vysoká četnost výskytu byla identifikována v případě:

- TV Nova u *expresiv inherentních hodnotících* (1,47), jednotek v důsledku sepletí expresivity se základním významem výrazově zřetelně nápadných, na kontextu nezávislých. Aktualizační potenciál společně s přítomností sému expresivity podporuje naplnění persvazivní (získávací) intence, dané přítomností sému hodnocení (ke spojení sému hodnocení a expresivity viz výše hodnotící expresiva nepřesně označující skutečnost).
- *Hovorového lexika celonárodního* (2,05; 2,3), jehož aktualizační potenciál je vázán na socio-kulturní charakteristiku příjemce. Jedná se ve zpravodajství TV Nova o nejčetnější, v případě České televize o druhý nejčetnější aktualizační prostředek, současně třetí nejčetnější prostředek porušující zásady informační kvality v případě TV Nova a čtvrtý nejčetnější prostředek v případě České televize.
- České televize u *publicismů* (1,17), jejichž nápadnost primárně vyplývá z kontrastu mezi očekávaným užitím neutrálního lexika a reálným užitím jednotky typické pro oblast mediální (masové) komunikace. Sekundárně pak nápadnost těchto jednotek (ve vazbě na jejich umístění na ose aktualizace–schematizace) souvisí s novostí a originalitou označení na straně jedné, pocíťovanou klišovitostí na straně druhé.²

1 Demokratizační charakter sdělení (který je k intelektuálnímu charakteru opozitní) nelze na tomto místě konstatovat, a to vzhledem k nedostatečnému portfoliu demokratizačních prostředků, jež by porušovaly aspekt informativnosti, rovněž nízké četnosti výskytu lexika územně a sociálně omezeného. Společně s těmito pojmenováními však bude demokratizace zmíněna dále, a to v části věnované hovorovým slovům (aspekt neutrality).

2 Detailní analýza publicismů, jejich příslušnosti k dalším sledovaným kategoriím lexika porušujícího zásady informační kvality, nebyla realizována.

- *Uzuálních polysémních jednotek s nezastřenou sémantickou motivací* (2,3; 1,74), jejichž výrazová nápadnost vyplývá z toho, že byť se jedná o jednotky plně lexikalizované, jsou zřetelně pocíťované jako pojmenování nepřímá, zástupná, s přeneseným významem.
- *Lexikalizovaných frazeologismů a idiomů* (1,21; 1,58), jejichž výrazová nápadnost vyplývá z faktu, že se nejedná o přímá, nýbrž zástupná pojmenování založená na obraznosti.

Nižší četnost výskytu byla identifikována v případech:

- České televize u *expresiv inherentních hodnotících* (0,68) – viz tato kategorie výše u TV Nova.
- TV Nova u *expresiv inherentních nehodnotících* (0,18), v důsledku sepejetí expresivity se základním významem výrazově zřetelně nápadných pojmenovacích jednotek, jež nejsou závislé na kontextu a jež umožňují (sebe)vyjádření emocionality či citové reflexe skutečnosti, jak simulované, tak autentické.
- *Expresiv adherentních hodnotících* (0,46; 0,54), kontextově podmíněných pojmenování, u nichž spojení sému expresivity a sému hodnocení podporuje naplnění persvazivní (získávací) intence (ke spojení sému hodnocení a expresivity viz výše hodnotící expresiva nepřesně označující skutečnost).
- *Expresiv adherentních nehodnotících* (0,13; 0,27), kontextově podmíněných pojmenování, umožňujících (sebe)vyjádření emocionality či citové reflexe skutečnosti, jak simulované, tak autentické.
- *Hovorového lexika sociálně omezeného* (0,12; 0,16), jehož zřetelná výrazová nápadnost vyplývá z kontrastu mezi očekávaným užitím spisovných, neutrálních pojmenovacích jednotek a nespisovností slangismů, argotismů, rovněž z vazby tohoto lexika na určitou sociální, profesní skupinu uživatelů.
- *Knižního lexika* (0,56; 0,4), jehož zřetelná výrazová nápadnost vyplývá z kontrastu mezi očekávaným užitím stylově nepříznakových pojmenovacích jednotek a archaičností knižního lexika či jeho příslušností k vyššímu stylu, exkluzivnímu typu vyjadřování.
- TV Nova u *publicismů* (0,63) – viz tato kategorie výše u České televize.
- *Archaismů* (0,25; 0,22) – viz zde knižní lexikum.
- *Okazionalismů* (0,68; 0,46), jež jsou vzhledem k uživateli pocíťované novosti, neobvyklostí, originalitě výrazově zřetelně nápadné.
- České televize u *vlastních neterminologických neologismů s nízkou četností výskytu a vlastních frazeologických neologismů* (0,2), jejichž výrazová nápadnost je dána uživateli pocíťovanou relativní novostí, v případě frazeologismů navíc vyplývá z faktu, že se nejedná o přímá, nýbrž zástupná pojmenování založená na obraznosti.
- *Aktuálních polysémních jednotek okazionálních a ne zcela lexikalizovaných* (0,29; 0,19), jejichž výrazný aktualizační potenciál vyplývá z absolutní či relativní novosti, pocíťované neobvyklostí, originality, současně jde o jednotky zřetelně vnímané jako pojmenování nepřímá, zástupná, s přeneseným významem.

Jako **jednotky neužívané či užívané výjimečně** byly identifikovány:

- V případě České televize *expresiva inherentní nehodnotící* (0,02) – viz tato kategorie výše u TV Nova.
- *Hovorové lexikum územně omezené* (0; 0,03).
- *Vlastní poetismy* (0; 0).
- V případě TV Nova *vlastní neterminologické neologismy s nízkou četností výskytu a vlastní frazeologické neologismy* (0,06) – viz tato kategorie výše u České televize.
- *Historismy užitě nenáležitě (mimo odpovídající dobový kontext), nikoliv však inkongruentně* (0; 0).
- *Inkongruentně užitě lexikální jednotky* (0,02; 0,06).

Expresivita, výrazově nápadný prostředek schopný na straně příjemce vyvolat emoční, citovou odezvu, je užívána ve zpravodajství obou televizních stanic zejména jako nosič persvazivního (získávacího) ovlivnění příjemce, o čemž svědčí skutečnost, že nejčtenějšími zachycenými typy expresiv jsou ta, jež současně obsahují sém expresivity a sém hodnocení. Ovšem i expresiva, jež sém hodnocení neobsahují, mohou jednotku hodnotící doprovodit, a tím kontextově podpořit naplnění některé z neinformativních konativních funkcí, zejména pak funkce persvazivní, získávací (viz výše aspekt pravdivosti, kritérium absence hodnocení).

V rámci analyzovaných zpravodajských relací byla zjištěna vyšší četnost expresivity u TV Nova. Expresivita hodnotící nepřesná zde byla zachycena v pásmu jednotek s vysokou mírou četnosti, zatímco u České televize v pásmu s nižší četností výskytu. V pásmu s nižší četností výskytu byla u TV Nova identifikována v rámci aktualizáčních prostředků sledovaná expresivita inherentní nehodnotící, která však v případě České televize patřila k prostředkům užívaným výjimečně. Tam, kde byl identifikován výskyt expresivních jednotek u obou televizních stanic v identickém pásmu, platilo, že výskyt expresiv byl v případě TV Nova vyšší než v případě České televize. Jedná se o expresivitu hodnotící přesnou, v rámci aktualizáčních prostředků sledovanou expresivitu nehodnotící adherentní, jež náleží do pásma s nižší četností výskytu.

Vzhledem k tomu, že zpravodajská sdělení představují předem připravené komunikáty, lze předpokládat, že pokud se expresivní lexikální jednotky ve sděleních objevují ve značném počtu, mohou sice pronikat do sdělení v důsledku nedostatečné normativní kompetence na straně žurnalisty, ovšem jsou mediální institucí tolerovány, anebo jsou voleny naprosto vědomě, jejich užívání je mediální institucí podporováno. Zjištěné podstatné rozdíly v četnosti užití expresiv umožňují vyjádřit názor, že zatímco v případě České televize je užití lexikální expresivity tolerováno, tak v případě TV Nova se jedná o jev podporovaný, ne-li vyžadovaný.

Užití všech typů hovorového lexika, celonárodního, územně a sociálně omezeného, přičemž nejvyšší četnost výskytu byla identifikována u celonárodního hovorového lexika, souvisí na jedné straně s mírou jazykových kompetencí žurnalistů, na straně druhé nesporně se záměrem mediální instituce přiblížit produkována sdělení tzv. většinovému publiku, u něž předpokládá nižší sociokulturní standard. Relativně větší souhrnný výskyt těchto prostředků v případě TV Nova vypovídá o větší míře demokratizace jazyka zpravodajství této televizní stanice. Užití územně omezeného lexika a sociolektů pak je problematické, neboť, jak bylo výše v souvislosti s aspektem informativnosti konstatováno, ztěžují porozumění sdělovanému obsahu na straně příjemce. Územně omezené lexikum bylo zachyceno v pásmu jednotek neužívaných či užívaných výjimečně, ve sděleních České televize byl výskyt téměř nulový, v případě TV Nova marginální, což souvisí s nepřítomností těchto jednotek v běžné slovní zásobě žurnalistů. Jejich užití je naprosto vědomě aktualizáční a je vázáno na téma sdělení, jako tomu je například u etnografismů souvisejících s lidovými zvyky v období masopustu, Velikonoc. Přítomnost sociálně omezeného lexika v pásmu jednotek s nižší četností výskytu souvisí s tím, že slangismy v užším smyslu a některé profesionalismy (například slang mladých lidí, žargon policejní či z oblasti výpočetní techniky) jsou součástí slovní zásoby žurnalistů, rovněž souvisí s faktem, že řada těchto jednotek ztrácí sociální příznak, stávají se součástí celonárodního hovorového lexika.

Nápadnost publicismů, typického žurnalistického lexika, vystupuje z jejich kontrastu k nocio-nálnímu označení. Jedná se o specifické lexikum, které se pohybuje na ose aktualizace–schematizace, obsahuje jak jednotky zcela lexikalizované, tak ne zcela lexikalizované, pojmenování přímá či pojmenování vzniklá na základě posunu či přenosu významu, ne vždy přesně označující skutečnost, výjimečná není ani expresivita (detailní analýza publicismů nebyla realizována). Četnost výskytu ovlivňuje mírou lexikalizace publicismů podmíněná přítomnost v aktivní slovní zásobě žurnalistů, rovněž jejich módnost. Vliv může mít redakční politika mediální instituce. Na základě zjištěného značného rozdílu četnosti výskytu publicismů mezi Českou televizí (pásmo jednotek s vysokou četností výskytu) a TV Nova (pásmo jednotek s nižší četností výskytu) lze předpokládat preferované užití v případě České televize.

Ve zpravodajství obou televizních stanic jsou jako výrazný aktualizační prostředek využívána polysémní uzuální (plně lexikalizovaná) pojmenování, jež však nemají zastřenou sémantickou motivaci. Zachycená byla v pásmu jednotek s vysokou četností výskytu, v případě České televize se jednalo o nejčetnější a v případě TV Nova o druhý nejčetnější lexikální prostředek porušující aspekt neutrality. Příčinou vysoké frekvence jejich výskytu je příslušnost k běžné slovní zásobě jazyka, žurnalisté toto lexikum užívají automaticky, nemusí náročně promýšlet volbu netypické pojmenovací jednotky, pro příjemce je srozumitelné. Analogicky tomu je v případě lexikalizovaných frazeologismů a idiomů.

Frekvence užití ostatních výrazově nápadných pojmenovacích jednotek, jež byly zachycené v pásmu prostředků s nižší četností, případně prostředků neužívaných či užívaných výjimečně, souvisí s jejich příslušností k periférii slovní zásoby jazyka, včetně tomu odpovídající pozice ve slovní zásobě žurnalistů. Užity jsou, pokud jejich zřetelná výrazová nápadnost, vyplývající z neobvyklosti či mimořádnosti, eventuálně rovněž pocítované zástupnosti, převládne nad nutností mentálně a časově náročnějšího promýšlení volby netypické pojmenovací jednotky.

Mezi preferované prostředky tohoto typu, jejichž výskyt byl zachycen v pásmu jednotek s nižší četností výskytu, náleží okazionalismy a pojmenování knižní (archaická i exkluzivní), aktuální polysémní jednotky, v případě České televize pak také vlastní neterminologické neologismy a vlastní frazeologické neologismy. Mezi prostředky neužívané či užívané zcela výjimečně náleží vlastní poetismy, historismy, již výše zmíněné dialektismy a regionalismy, v případě TV Nova pak vlastní neterminologické neologismy a vlastní frazeologické neologismy.

Nízká frekvence výskytu inkongruentního lexika u obou televizních stanic souvisí s předpokladem autorské invence, žurnalista musí při jeho užití důkladně promýšlet strukturu výpovědi.

ZÁVĚR

Z analýzy lexikálních prostředků použitých v hlavních zpravodajských relacích České televize a TV Nova vyplývá, že **sdělení obou televizních stanic jsou vědomě produkovaná se záměrem přímo či nepřímo ovlivnit názory, postoje příjemců, případně jejich jednání**, naplňují funkce příslušné do rámce **dílčí stylové oblasti publicistické v užším smyslu**. Jsou tak **v rozporu se zpravodajským dílčím stylovým typem**, konstruovaným na základě předpokladu výhradního naplnění informativní funkce.

Zjištěný stav dokumentuje **nerespektování kvalitativních požadavků**, jež ve vztahu ke zpravodajské produkci v souvislosti se společensky odpovědným jednáním formulují **platné mediální zákony**, rovněž ustanovení profesního **etického kodexu** Syndikátu novinářů ČR a etických kodexů samotných mediálních institucí. **Mediální instituce** navíc v rozporu se skutečným stavem **prezentují své zpravodajství jako informativní** (ve smyslu vyrovnání informačních obsahů mezi původcem a příjemcem), a jako takové je **interpretuje publikum**, respektive jeho část.

V případě lexikální roviny jazyka je z hlediska potenciálního průniku jiné než informativní intence do sdělení **stěžejní porušení kritérií absence hodnocení a přesnosti označení** (aspekt pravdivosti), dále porušení kritéria **neutrality** (aspekt nestrannosti). **Porušení aspektu informativnosti** pak **není příčinou vyčlenění zpravodajských relací z rámce dílčí oblasti zpravodajské**.³

Mezi oběma televizními stanicemi nebylo zásadního rozdílu v typech užívaného příznakového lexika. Relevantní odlišnosti byly zaznamenány pouze u části prostředků v příslušnosti k některému ze tří pásem četnosti výskytu, což umožnilo v kontextu zjištěných četností výskytu dalších prostředků s kompatibilní charakteristikou identifikovat distinkce, jako je vyšší míra intelektualizace zpravodajských sdělení České televize, vyšší míra demokratizace zpravodajských sdělení TV Nova, zde rovněž důraz na expresivitu.

3 V rámci syntézy analytických dat je nezbytné dílčí typy příznakových prostředků nahlížet v jejich součtu, a to právě s ohledem na jednotlivé aspekty a kritéria zásad informační kvality.

U obou televizních stanic byla zjištěná **vysoká četnost výskytu přesných i nepřesných prostředků obsahujících sém hodnocení**, tedy pojmenování schopných vyjádřit subjektivní postoj, názor žurnalisty na skutečnosti, o nichž je informováno, hodnotit je.

Interpretativní ráz sdělení souvisí s **přítomností lexika nepřesného**, a to bez ohledu na to, zda v sémantické struktuře současně obsahuje, anebo neobsahuje sém hodnocení. Volba prostředků nepřesně označujících skutečnost, v obou analyzovaných vzorcích byly zastoupené frekventovaně, je totiž výsledkem mentálního postupu, v jehož rámci **žurnalisté subjektivně rozhodují o významu, důležitosti sdělovaných informací**. Výrazný manipulativní potenciál pak vykazují nepřesná označení původce parafráze, rovněž pojmenování se zobecněným obsahem pojmu a jednotky s otevřeným, neohrazeným obsahem pojmu.⁴

K vyjádření postoje, názoru žurnalisté obou televizních stanic využívají části **lexika aktualizacího**. A to ať už jako přímého nositele sému hodnocení, anebo jako prostředku, který jednotku se sémem hodnocení doprovází. Zvláštní postavení zde zaujímají **expresiva**, v jejichž případě je na podporu persvazivního (získávacího) působení využíváno spojení výrazové nápadnosti a schopnosti vyvolat u příjemce citovou odezvu, ovlivnit jeho emocionální stav.

Užití pojmenovacích jednotek schopných vyjádřit **subjektivní postoje, názory na skutečnosti**, o nichž je informováno, ať již obsahují pouze sém hodnocení, anebo v sémantické struktuře kombinují sém hodnocení s expresivitou či jakýmkoliv jiným příznakem s aktivizačním potenciálem, případně i nepřesností, umožňuje persvazivní (získávací) intenci naplnit **bez nutnosti užití úvahový slohový postup. Příjemce nemusí interpretaci** skutečnosti obsaženou v užití lexikální jednotce **odlišit od konstatování faktů**, zvláště když je mu zpravodajství, jak bylo zmíněno výše, prezentováno jako informativní, **interpretaci tak přijme jako věcnou informaci**. Jedná se o postup, který **náleží do** specifické oblasti publicistiky v užším smyslu slova, a to **publicistiky nevěcné, respektive nevěcně argumentované**.⁵

Charakteristickým rysem analyzovaných sdělení obou televizních stanic je přítomnost **aktualizačního lexika**, jež **porušuje kritérium neutrality**. Užíváno je, kromě výše zmíněné schopnosti podpořit persvazivní (získávací) působení, ve snaze **zatraktivnit sdělované obsahy, zaujmout, aktivizovat příjemce a přimět je ke sledování pořadu. Motivace je prestižní a komerční**.

Zjištěna byla vysoká četnost výskytu **hovorového lexika**, spisovného i nespisovného. Mediální instituce se jeho prostřednictvím snaží přiblížit tzv. většinovému publiku, u kterého předpokládají nižší sociokulturní standard. Vzhledem k obecné schopnosti médií ovlivňovat úroveň jazykových kompetencí příjemců sdělení **se jedná z hlediska jazykové kultury o nežádoucí jev**. Obzvláště závažejší je uplatnění hovorového lexika v případě zpravodajských sdělení České televize, která má coby médium veřejné služby povinnost o kulturu jazyka pečovat.

Eticky problematické je užití expresiv, a to kvůli jejich schopnosti nepřímo ovlivnit příjemce prostřednictvím působení na city a emoce.⁶ Z vysoké četnosti výskytu expresivních pojmenovacích jednotek (a to i v souhrnu dílčích typů) ve zpravodajství **TV Nova** lze vyvozovat, že jejich užití je mediální institucí **preferované**, ne-li přímo **vyžadované**. Lexikální expresivita je zde součástí celého komplexu expresivních výrazových prostředků jazykových i nejazykových, tedy obrazových, extralingválních, paralingválních, zvukových, morfologických, syntaktických.

V případě **České televize** byl oproti TV Nova výskyt expresiv nižší, nicméně i tak je zřejmé, že se jedná o prostředek mediální institucí minimálně **tolerovaný**.

4 Nepřesného lexika bez sému hodnocení může být využito jako prostředku persvazivního (získávacího) ovlivnění příjemce i v širším kontextovém zapojení.

5 Nevěcně argumentovaná sdělení užívají neúplná či nepřesná fakta, působí na city, emoce, názor konstatují, nepodkládají jej věcnými argumenty.

6 Schopnost působit na city a emoce je příčinou, proč je výrazová expresivita, jazyková, včetně lexikální, i nejazyková, užívána bulvárními médii.

V obou analyzovaných vzorcích byla zjištěna přítomnost **lexikálních jednotek porušujících aspekt informativnosti**, přičemž jejich výskyt není marginální. Kromě pásma jednotek neužívaných či užívaných minimálně byly totiž zachyceny v pásmu jednotek s nižší četností výskytu. Jedná se o prostředky, jež ztěžují dekodování sdělení, porozumění sdělovanému obsahu, což je v **rozporu se zájmem mediálních institucí**. **Nežádoucí** jsou, pokud se jedná o lexikum nespisovné a chyby při volbě lexikální jednotky, z **hlediska jazykové kultury**. Skutečnost, že jsou tyto prostředky ve zpravodajství zastoupené, dokládá jednak **nedostatečnou úroveň jazykových a věcných kompetencí žurnalistů**, jejich **neprofesionalitu, jednak neprofesionalitu mediálních institucí**, neboť nedisponují vnitřními mechanismy, které by přítomnost lexika porušujícího aspekt informativnosti eliminovaly.

Potenciální **efekty vyplývající z užití příznakového lexika**, jež bylo jako frekventované identifikováno ve zpravodajství obou televizních stanic, tedy zejména naplnění jiných než informativní funkce, aktivizace příjemce, vyvolání citové odezvy, je nezbytné chápat jako **součást komplexní komunikační strategie mediálních institucí**. Cílem je dosáhnout **pozitivního náhledu publika na vlastní pořady, potažmo na televizní stanici, a pohnout jej ke sledování mediálních obsahů**. Vyloučit nelze ani zájem mediálních institucí **ovlivňovat veřejné mínění**.

Poznámka

Četnost výskytu příznakových lexikálních prostředků porušujících jednotlivé aspekty zásad informační kvality v jednotlivých zpravodajských relacích kolísá. Mezi příčiny náleží délka zpravodajské relace, počet příspěvků ve zpravodajské relaci, četnost a délka užitých citací coby objektivizačních komponentů. Takto je ovlivněn například nižší výskyt příznakových prostředků hodnotících, prostředků nepřesného označení a prostých chyb ve zpravodajské relaci České televize ze dne 19. 12. 2013 (délka cca 46 minut, 23 příspěvků, z toho devět příspěvků krátkých do jedné minuty, rozsáhlé citace), naopak vyšší výskyt příznakového lexika tohoto typu v případě relace TV Nova ze dne 21. 4. 2014 (délka cca 42 minut, 17 příspěvků, z toho jeden příspěvek o délce cca 12 minut 40 sekund). V případě České televize je pak kolísání četnosti výskytu příznakových prostředků ovlivněno tím, kteří žurnalisté vytvářeli zpravodajské příspěvky. Řada zahraničních zpravodajů, ale i část zpravodajů domácích produkuje sdělení s vysokým podílem hodnotícího lexika, přesně i nepřesně označujícího skutečnost, která svým charakterem náleží do dílčí oblasti publicistické v užším smyslu slova, z hlediska žánrového se jedná o persvazivní komentáře. Vyšší podíl takovýchto příspěvků v relaci se v rámci analýzy logicky projeví nadprůměrným výskytem hodnotícího lexika. Příkladem je zpravodajská relace České televize z 22. 2. 2014 (žurnalisté Pazderka, Řezníček, Szántó, Zavadil ze zahraničních zpravodajů, Drmotová, Poláková, Samko z domácích zpravodajů). Kolísání výskytu příznakového lexika může souviset rovněž s tématem zpravodajských sdělení, příkladem je již výše zmíněná zpravodajská relace TV Nova z 21. 4. 2014 TV s cca 12 minut 40 sekund dlouhým tematickým komplexem věnovaným Velikonocům. V jeho rámci byl zaznamenán výskyt deseti dialektismů.

V případě prostředků s nízkou frekvencí výskytu (pásma jednotek neužívaných či užívaných výjimečně) může být výrazný výkyv v jejich výskytu způsoben opakováním lexikálních jednotek. Příkladem je nadlimitní výskyt vlastních neterminologických neologismů souslovných s nízkou četností výskytu v případě České televize, kde byly oproti celkovému průměrnému výskytu 2,3 jednotek na jeden příspěvek identifikovány vyšší průměrné výskyty ve dnech 16. 11. 2013, 22. 2. 2014, 4. 4. 2014 (5 výskytů), 6. 2. 2014 (6 výskytů), 12. 1. 2014 (7 výskytů), 21. 1. 2014 (10 výskytů).

Sledování příčin kolísání četnosti výskytu příznakových prostředků ve sděleních nebylo cílem prováděné analýzy, na skutečnost pouze upozorňujeme s tím, že může jít o námět pro návazné rozbory zpravodajského lexika. Analýza sama naznačila další možná výzkumná témata, mezi jinými zpracování problematiky příslušnosti publicismů k monosémním a polysémním jednotkám, respektive i jednoslovným a víceslovným pojmenováním, sledování nociality a expresivity publicismů, včetně její kvality, umístění publicismů na ose aktuální–uzuální lexikum aj.

IV.E

PROSTŘEDKY SYNTAKTICKÉ

ANALÝZA SYNTAKTICKÝCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH ZÁSADY INFORMAČNÍ KVALITY V HLAVNÍCH ZPRAVODAJSKÝCH RELACÍCH ČESKÉ TELEVIZE A TELEVIZE NOVA

Analýza byla provedena na třiceti hlavních zpravodajských relacích každé ze sledovaných televizních stanic od října 2013 do dubna 2014. Sběr zpravodajských relací byl zahájen v pondělí 7. 10. 2013, další týden byly zaznamenány relace následujícího dne v týdenním kalendáři. Sběr byl ukončen v úterý 29. 4. 2014. K analýze bylo užito všeobecné zpravodajství bez předpovědi počasí a sportovních zpráv. Celkový počet příspěvků za všech 30 zkoumaných dní tvoří na ČT 584 (průměr příspěvků na jednu Události činí 19,47) a na Nově 643 (průměrně 21,4 příspěvku na jednu Televizní noviny). Počty příspěvků v jednotlivých dnech (včetně matematicky zaokrouhlené stopáže jednotlivých zpravodajství, viz závorky) jsou uvedeny v následující tabulce:

Datum	7/10	15/10	23/10	31/10	8/11	16/11	24/11	25/11	3/12	11/12
ČT	26 /47/	22 /47/	22 /47/	17 /48/	24 /47/	20 /43/	18 /43/	17 /47/	20 /47/	17 /46/
Nova	20 /42/	20 /42/	22 /41/	21 /40/	19 /40/	21 /41/	22 /42/	19 /42/	21 /42/	20 /39/
Datum	19/12	27/12	4/1	12/1	13/1	21/1	29/1	6/2	14/2	22/2
ČT	23 /46/	21 /47/	19 /43/	17 /43/	22 /46/	19 /47/	12 /48/	16 /48/	23 /46/	20 /47/
Nova	21 /41/	21 /41/	23 /40/	20 /42/	24 /42/	22 /42/	19 /42/	21 /41/	22 /39/	20 /39/
Datum	2/3	3/3	11/3	19/3	27/3	4/4	12/4	20/4	21/4	29/4
ČT	15 /44/	14 /46/	19 /47/	19 /47/	23 /47/	20 /47/	21 /43/	19 /43/	19 /43/	20 /47/
Nova	21 /42/	20 /42/	26 /43/	26 /43/	25 /40/	29 /43/	23 /43/	23 /40/	17 /42/	15 /42/

Analýze byly podrobeny pouze tematicky uzavřené informativní celky. Kontaktné úseky, přehled zpráv, filmové upoutávky a vzájemná interakce moderátorů neobsahující související informaci s daným zpravodajským úsekem nejsou ve výzkumu zahrnuty. Předmětem zkoumání byly pouze pří-

spěvky moderátorů a redaktorů s vyloučením nežurnalistických výpovědí, jež měly funkci informačního zdroje, a parafráze výpovědí osob poskytujících informace. Dle novinářské etiky by tyto parafráze měly být citovány doslovně, neměl by tudíž mít žurnalista vliv na podobu sdělení.

Analýza byla realizována za využití taxonomie syntaktických prostředků s potenciálem porušit informační, pravdivostní a neutrální aspekt výpovědi. V daných výpovědních úsecích byly zhodnoceny standardní a specifické syntaktické struktury, které byly v rozporu se zásadami informační kvality, a to v souladu s teoretickým vymezením těchto jevů v předešlé kapitole.

Syntaktická rovina je stylisticky málo proměnlivá, přesto se jevy porušující zpravodajskou normu, a tím i objektivnost, informativnost a neutralitu, vyskytují poměrně často. Stejně jako v teoretické části bude rozlišována příznakovost intenční a neintenční.

Syntaktické prostředky s potenciálem porušit informační kvalitu byly v rámci analýzy důsledně započítány do odpovídající kategorie. Kvantifikace výskytu jevů jsou uváděny jako absolutní počty výskytu příznaku v celé zpravodajské relaci, dále pak jako průměrné výskyty příznaku na jeden příspěvek, jde o podíl absolutního výskytu příznaku a počtu zpravodajských příspěvků. Další upřesnění analýzy jsou uvedena dále u jednotlivých kategorií syntaktických prostředků formou metodologické poznámky.

1 NEINTENČNÍ JEVY

1.1 ZEUGMA

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ	
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																													
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																													
7.	15.	23.	31.	8.	16.	24.	25.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	13.	21.	29.	6.	14.	22.	2.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	20.	21.	29.		
		10.	10.	10.	10.	11.	11.	11.	11.	12.	12.	12.	1.	1.	1.	1.	1.	1.	2.	2.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	4.	4.	4.	4.	
		2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	

1. Zeugma – může porušovat informativnost výpovědi	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	N	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
		0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,053	0	0	0	0,048	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	

Příklad: *Bič ale není účinný a dlouhý na všechny.* (N/TN15/10/2013/32:46)

1.2 ANAKOLUT

2. Anakolut – může porušovat informativnost výpovědi	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,071	0	0	0	0	0	0	0	0	0,071
	N	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	5
		0	0	0,045	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0,038	0	0	0	0	0	0,059	0	0,048

Příklad: *Díky tomu, že pan K. ucítil, jak ho někdo okrádá, zalarmoval muže, který v podniku obsluhoval.* (N/TN23/10/2013/7:56)

1.3 KONTAMINACE VAZEB

3. Kontaminace vazeb – může porušovat informativnost výpovědi	ČT	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	6
		0	0	0	0	0	0	0,056	0	0	0	0	0	0,059	0	0,053	0	0,063	0	0	0	0	0	0,043	0	0	0	0	0,05	0,054
	N	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	0	0	1	1	0	0	0	7
		0	0	0,05	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0,053	0	0	0	0,096	0	0	0	0,04	0,034	0	0	0	0	0,046

Příklad: *Místní už mluví o tom, že kromě ochrany může mít val i jiné funkce, třeba pro děti k sáňkování.* (N/TN11/12/2014/16:39)

1.4 ATRAKCE

4. Atrakce – může porušovat informativnost výpovědi	ČT	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3
		0,038	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0,046
	N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	v	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

Příklad: *Ona tebou zmíněná břeclavská tiskárna má v uvozovkách ve svých rotačkách i těchto osm jmen, tedy jmen osmi lídrů.* (CT/U7/10/2013/11:24)

1.5 HYSTEROLOGIE

5. Hysterologie – může porušovat pravdivost a informa- tivnost výpovědi	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	N	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	3
		0,05	0	0	0	0	0,048	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,038	0	0	0	0	0	0	0,045

Příklad: *Ano, tak já na začátek připomenu, že původně bylo obviněno celkem jedenáct lidí, kteří všichni byli ve vazbě.* (N/TN7/10/2013/3:27)

1.6 NEPRAVÁ VEDLEJŠÍ VĚTA

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ	
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																													
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																													
7.	15.	23.	31.	8.	16.	24.	25.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	13.	21.	29.	6.	14.	22.	2.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	20.	21.	29.		
10.	10.	10.	10.	11.	11.	11.	11.	12.	12.	12.	12.	1.	1.	1.	1.	1.	2.	2.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	4.	4.	4.	4.	4.	4.	
2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	

6. Nepravá vedlejší věta – může porušovat pravdivost a informativnost výpovědi	ČT	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	8
		0	0	0,045	0	0,042	0	0	0	0	0	0,043	0,048	0,053	0	0	0,11	0	0	0	0	0	0	0,053	0	0	0	0	0,053	0	0
	N	2	1	0	1	0	0	1	4	0	1	0	0	0	3	1	1	1	1	0	0	0	1	1	2	0	0	1	1	1	24
		0,1	0,05	0	0,048	0	0	0,045	0,21	0	0,05	0	0	0	0,15	0,042	0,045	0,053	0,048	0	0	0	0,038	0,038	0,08	0	0	0,043	0,059	0,067	0,049

Příklad: *Tak prezident Miloš Zeman se nejprve dnes dopoledne sešel se svým izraelským protějškem Šimonem Peresem, který ale tu schůzku musel velmi rychle ukončit kvůli náhlé smrti nejvlivnějšího izraelského rabína.* (N/TN7/10/2013/28:01)

1.7 NEPRAVÁ PARATAXE

7. Nepravá parataxe – může porušovat informativnost výpovědi	ČT	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	7
		0,038	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0,059	0	0	0	0	0,043	0	0	0,14	0	0	0	0,05	0	0	0
	N	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	6
		0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,048	0	0	0	0	0	0,045	0	0,048	0	0	0,038	0	0	0	0	0,047

Příklad: *Drážďanský přítom přišel o lukrativní post, ve firmě totiž pracoval jako ředitel.* (N/TN7/10/2013/4:21); *Když dáte pěsti členovi motorkářského klubu, počítejte s tím, že ho budou bránit všichni jeho bratři a všemi prostředky.* (N/TN7/10/2013/11:08)

1.8 NESOUSTAVNÉ VYJADŘOVÁNÍ MORFOSYNTAKTICKÉ SHODY

8. Nesoustavné vyjadřování morfosyntaktické shody – může porušovat informativnost výpovědi	ČT	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	5
		0	0,045	0	0	0	0	0	0	0	0,056	0	0,048	0	0	0	0,083	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,048	0	0	0
	N	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	1	0	9
		0	0	0	0	0	0,091	0	0	0	0,048	0	0	0	0	0	0,11	0	0	0,05	0,048	0	0	0,038	0	0	0	0,059	0	0,049

Příklad: *Od nového systému zapisování si úředníci slibují hlavně zamezení podvodů.* (ČT/U11/12/2013/8:08)

1.9 PŘETÍŽENÍ SPOJKY

9. Přetížení spojky – může porušovat neutralitu výpovědi	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,048	0	0	0	0,045	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	N	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	2	8
		0	0	0	0	0,053	0	0	0	0	0	0	0,043	0,1	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0,04	0	0	0	0,13	0,052

Příklad: *Soud je ale loni osvobodil. Stejně jako tehdy se ale i dnes znalci i soudkyně shodli na tom, že vinna je armáda a že testy padáků nebyly dostatečně připraveny. Doteď ale zůstává záhadou, jestli někdo mohl tragické události zabránit.* (N/TN8/11/2013/17:42)

1.10 NEVHODNĚ UŽITÁ SPOJKA

10. Nevhodně užitá spojka – může porušovat informativnost výpovědi	ČT	0	0	0	0	0	2	1	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	9
		0	0	0	0	0	0,11	0,059	0,05	0	0	0,048	0	0	0	0,053	0	0	0	0	0	0	0,053	0	0	0	0	0	0,05	0,047
	N	0	1	1	1	2	0	0	0	2	1	1	0	0	1	4	0	0	0	0	0	3	0	0	0	2	1	1	0	21
		0	0,05	0,045	0,048	0,11	0	0	0,095	0,05	0,048	0	0	0,05	0,17	0	0	0	0	0	0,14	0	0	0	0,069	0,043	0,043	0	0	0,046

Příklad: *Prodloužených úředních hodin se tak nedočkáte. I přesto je alespoň tedy prý posílen provoz právě v těch, v té době a v období největšího náporu na podatelkách.* (N/TN11/12/2013/9:06)

1.11 SYNCHÝZA

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																												
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																												
		7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	

11. Synchronizace – může porušovat pravdivost, informa- tivnost a neutralitu výpovědi	ČT	0																												0	
		0																													
		1																													3
		0,05																													

Příklad: Překvapivě se případem nezabývá ani Generální inspekce bezpečnostních sborů. (N/TN7/10/2013/25:17)

1.12 ODDÁLENÍ VĚTNÝCH DVOJIC

12. Oddálení větných dvojic – může po- rušovat pravdivost, informativnost a neu- tralitu výpovědi	ČT	1																												21	
		0,038																													
		1																													23
		0,05																													

Příklad: Za tragickou dopravní nehodu, při které před třemi měsíci zemřel na dálnici D1 dvaatřicetiletý chrudimský výsadkář a další tři vojáci byli vážně zraněni, nemůže technická závada na voze. (N/TN11/12/2013/10:06); Z toho víc než 2 miliardy, což je 90 % z toho, co mají pojišťovny vyplatit, dostali zatím obyvatelé a přes 5 miliard podnikatelé. (ČT/U11/12/13/35:49)

1.13 SHRNUTÍ

V případě předcházejících konstrukcí se jedná o jevy neintenční, kdy se mluvčí dopouští gramaticky chybně konstruovaných výpovědí či stylistických neobratností bez zjevného úmyslu.

K defektním konstrukcím dochází především z důvodu ztráty výpovědní perspektivy, při níž vznikají gramatické, časové nebo logické nepřesnosti. I když dané jevy nevnaší do výpovědi persvazivní aspekt ani emocionální stránku, ve většině případů ztěžují porozumění, a tím porušují hledisko informativnosti (méně často pak neutralitu a pravdivost) daného sdělení.

Stylistické neobratnosti jsou definovány jako jevy, které narušují stylistickou normu daného útvaru. Ve zpravodajství je kladen velký důraz na formální a obsahovou soudržnost dané výpovědi, proto dochází ze strany mluvčích k nadužívání nebo nevhodnému užití některých konektorů (např. přetížení spojek, předložek). Příčinou je snaha o zachování koheznosti promluvy, avšak i tyto jevy mohou zabránit správnému porozumění a narušit tak informativní aspekt zpráv.

Následující tabulka shrnuje analýzu zkoumaných neintenčních syntaktických jevů:

Jev	Celkový výskyt daného jevu		Průměrný výskyt jevu na jeden příspěvek v relacích, kde došlo k porušení syntaktické normy		Průměrný výskyt jevu na jeden příspěvek v rámci všech analyzovaných zpravodajství	
	Televizní noviny	Události	Televizní noviny	Události	Televizní noviny	Události
Celkový počet příspěvků během analyzovaného období/ příspěvků na jednu zpravodajskou relaci	643/21,4	584/19,5	643/21,4	584/19,5	643/21,4	584/19,5
Zeugma	3	0	0,05	0	0,005	0
Anakolut	5	1	0,048	0,071	0,008	0,009
Kontaminace vazeb	7	6	0,045	0,054	0,011	0,01
Atrakce	0	3	0	0,045	0	0,005
Hysterologie	3	0	0,045	0	0,005	0
Nepravá vedlejší věta	24	8	0,049	0,056	0,037	0,014
Nepravá parataxe	6	7	0,047	0,054	0,009	0,012
Nesoustavné vyjadřování morfosyntaktické shody	9	5	0,049	0,056	0,014	0,009
Přetížení spojky	8	2	0,052	0,047	0,012	0,003
Nevhodně užitá spojka	21	9	0,046	0,047	0,033	0,015
Synchýza	3	0	0,052	0	0,005	0
Oddálení větných dvojic	23	21	0,049	0,048	0,036	0,036
Celkový výskyt	112	62	0,044	0,040	0,015	0,009

Na úrovni neintenčních syntaktických jevů bylo zaznamenáno u Televizních novin o 50 odchylek víc než u Událostí, jsme si však vědomi, že toto číslo může být zavádějící – jedná se o pouhý matematický součet, jenž v sobě nezahrnuje počet příspěvků ani průměrný výskyt daného porušení

syntaktické normy. Pro objektivní hodnocení daných výskytů byl analyzován průměrný výskyt jevu na jeden příspěvek v relaci, kde došlo k porušení syntaktické normy, a průměrný výskyt na celkový počet příspěvků (viz poslední řádek tabulky). Jelikož syntaktická norma nepatří mezi stylově nejproměnlivější, je průměrný výskyt analyzovaných aspektů poměrně nízký. Podle průměrných hodnot můžeme konstatovat častější porušení syntaktické normy, a tím aspektu pravdivosti, neutrality a informativnosti, u Televizních novin.

U většiny defektních konstrukcí a stylistických neobratností nelze hovořit o výrazném rozdílu mezi výskyty sledovaného jevu v jednotlivých zpravodajských relacích. Výjimku tvoří nepravé vedlejší věty a nevhodně užití spojky, jejichž celkový počet v Televizních novinách výrazně převyšuje Události. Ve většině případů nepravých vedlejších vět se jednalo o nepravé vedlejší věty vztažné, které vyjadřovaly namísto přívlastku děj následující, nebo přívlastkové, jež doplňovaly předchozí sdělení.

Výskyt nevhodného užití spojky lze považovat za snahu vytvořit soudržné sdělení. Této koherence je však dosaženo na úkor logiky sdělení. Logické souvislosti bývají často narušeny nevhodným užitím spojek nebo přemírou opakování spojovacích výrazů jako *jenže, naopak, totiž, a tak, i, nejen... ale i*. Tyto výrazy mohou plnit funkci slovní vycpávky.

Pokud srovnáme průměrné výskyty nepravých vedlejších vět na jeden příspěvek v relaci, kde bylo konstatováno porušení syntaktické normy, zjistíme, že nižší hodnotu nalezneme u zpravodajství Novy. V celkovém průměru všech příspěvků však hodnoty odpovídají celkovému výskytu, u ČT je tato četnost nižší.

Početně nejčastěji se vyskytujícím neintenčním jevem napříč oběma zpravodajskými relacemi bylo oddálení větných dvojic, které hodnotíme jako neintenční odchylku slovosledu. V těchto případech dochází k antepozici jádra, a tím k obrácení sdělné perspektivy. Mluvčí se tímto postupem snaží upoutat příjemce, jádro totiž často bývá titulkem dané zprávy.

Výskyt ostatních syntaktických odchylek byl v porovnání se zmíněnými buď málo početný, nebo téměř shodný u obou zpravodajských pořadů a lze je označit za prosté chyby, jež vznikají z důvodu celkové jazykové nekompetence autorů, o čemž svědčí i vyšší výskyt stylistických neobratností oproti defektním konstrukcím.

2 INTENČNÍ JEVY

2.1 VYTÝKACÍ KONSTRUKCE

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ			
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																															
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEŇ PŘÍSPĚVEK																															
		7.	15.	23.	31.	8.	16.	24.	25.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	13.	21.	29.	6.	14.	22.	2.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	20.	21.	29.		
		10.	10.	10.	10.	11.	11.	11.	11.	12.	12.	12.	12.	1.	1.	1.	1.	1.	1.	2.	2.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	4.	4.	4.	4.	
		2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014		

1. Vytýkací konstrukce – může porušovat pravdivost a neutralitu výpovědi	CT	4	4	2	6	1	4	5	7	1	1	2	3	3	6	4	6	3	7	3	2	2	7	5	3	1	2	3	5	5	2	109
		0,154	0,181	0,091	0,353	0,042	0,2	0,278	0,412	0,05	0,059	0,087	0,143	0,158	0,353	0,182	0,316	0,25	0,438	0,13	0,1	0,133	0,5	0,263	0,158	0,043	0,1	0,143	0,263	0,263	0,1	0,057
	N	7	8	4	2	9	3	4	6	6	6	5	10	7	6	5	3	3	1	7	8	5	3	2	12	9	6	5	5	9	6	171
		0,35	0,4	0,182	0,095	0,474	0,143	0,182	0,316	0,286	0,3	0,238	0,476	0,304	0,3	0,208	0,136	0,158	0,048	0,318	0,4	0,238	0,15	0,077	0,462	0,36	0,207	0,217	0,217	0,529	0,4	0,049

Příklad:

Strach z plynu a z problémových sousedů, to jsou nyní nejčastější obavy lidí z Havířova. (ČT/U7/10/2013/13:08) Spor dvou bývalých partnerů a v současné době i sousedů v Červené Vodě na Orlicko-ústecku nekončí, a to zdaleka. (N/TN7/10/2013/36:42) Zajímá ji hlavně stav přípojek energií, ale taky sousedské vztahy. Právě ty jsou v pozadí nedávné exploze. (ČT/U7/10/2013/12:42) Miloš Zeman se po dvanácti letech vrátil do Jeruzaléma. Tentokrát jako prezident. (ČT/U7/10/2013/1:07) Překvapivě se případem nezabývá ani Generální inspekce bezpečnostních sborů. Zatím. (N/TN7/10/2013/25:17)

2.2 NOMINALIZACE

2. Nominalizace – může porušovat informativnost a neutralitu výpovědi	CT	2	1	3	3	5	3	1	1	0	1	3	6	0	1	1	4	3	0	5	4	3	1	1	5	4	2	3	1	1	3	70
		0,077	0,045	0,136	0,176	0,208	0,15	0,056	0,059	0	0,059	0,13	0,286	0	0,59	0,045	0,211	0,25	0	0,217	0,2	0,2	0,071	0,053	0,263	0,174	0,1	0,143	0,053	0,053	0,15	0,059
	N	1	2	2	1	3	1	1	1	0	0	2	3	1	1	3	0	2	3	1	0	0	0	3	1	1	4	3	6	2	2	48
		0,05	0,1	0,091	0,048	0,158	0,048	0,045	0,053	0	0	0,095	0,143	0,043	0,05	0,125	0	0,105	0,143	0,045	0	0	0	0,115	0,038	0,04	0,138	0,13	0,261	0,118	0,133	0,048

Příklad:

Tři týdny po výbuchu plynu v jednom z havířovských domů začala firma RPG s kontrolami bytů. (ČT/U7/10/2013/12:33) Dá se říci, že jsou občas mnohem více než jen pouhou partou nadšenců vlastních silných stroje. (N/TN7/10/2013/9:29) Co do způsobené škody, tak letos určitě největší v Praze. (N/TN8/11/2013/14:51) Bramboráky z tvrdého chleba – docela hodně bizarní recept. (N/TN8/11/2013/34:34)

2.3 REKTIFIKACE ZÁMĚRNÁ

3. Rektifikace záměrná – může porušovat pravdivost a neutralitu výpovědi	CT	0	0	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	2	1	0	1	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	1	13
		0	0	0,045	0,059	0,042	0	0	0,059	0	0	0,043	0	0	0	0,091	0,053	0	0,063	0	0	0	0,143	0	0	0	0,05	0	0	0,05	0,054	
	N	3	0	1	0	1	0	0	1	0	2	0	0	1	0	0	1	0	0	2	1	1	1	0	0	0	1	2	0	0	0	18
		0,15	0	0,045	0	0,053	0	0	0,053	0	0,1	0	0	0,043	0	0	0,045	0	0	0,091	0,05	0,048	0,05	0	0	0	0,034	0,087	0	0	0,047	

Příklad: Brambory zasadil, pohnojil a sklídl i pan Smetana. No sklídl – oproti loňskému roku jich ze země vykopával o 40 % méně. (N/TN7/10/2013/31:03)

2.4 ŽÁDACÍ/VÝZVOVÁ VĚTA

4. Žadací/výzvolá věta – může porušovat pravdivost a neutralitu výpovědi	CT	0	0	1	0	0	2	1	1	0	0	0	0	1	3	0	0	0	0	1	0	0	2	0	1	1	1	1	0	0	16	
		0	0	0,045	0	0	0,1	0,056	0,059	0	0	0	0	0,059	0,136	0	0	0	0	0,05	0	0	0,105	0	0,043	0,05	0,048	0,053	0	0	0,054	
	N	1	3	2	5	0	3	4	2	6	2	2	0	6	4	2	5	3	3	6	5	2	4	2	1	3	1	7	3	2	7	96
		0,05	0,15	0,091	0,238	0	0,143	0,182	0,105	0,286	0,1	0,095	0	0,261	0,2	0,083	0,227	0,158	0,143	0,273	0,25	0,095	0,2	0,077	0,038	0,12	0,034	0,304	0,13	0,118	0,467	0,048

Příklad: A představte si, zbožňuje psí granule. (N/TN15/10/2013/38:54)

2.5 ZVOLACÍ VĚTA

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ	
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																													
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																													
7.	15.	23.	31.	8.	16.	24.	25.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	13.	21.	29.	6.	14.	22.	2.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	20.	21.	29.		
		10.	10.	10.	10.	11.	11.	11.	11.	12.	12.	12.	1.	1.	1.	1.	1.	2.	2.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	4.	4.	4.	4.	
		2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	

5. Zvolací věta – může porušovat pravdivost a neutralitu výpovědi	CT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	N	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	1	8	
		0,1	0,05	0	0	0,053	0	0	0,048	0	0	0	0	0	0	0,053	0	0	0	0,048	0	0	0	0	0	0,043	0,043	0	0,067	0,051		

Příklad: *Jak kruté se pěti cestujícím z tohoto auta změnil život během pár desítek vteřin!* (N/TN15/10/2013/18:37).

2.6 PRÉZENS REGISTRUJÍCÍ

6. Prézens registrující – může porušovat pravdivost a neutralitu výpovědi	CT	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	1	0	0	0	6		
		0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0,059	0	0	0	0	0	0	0	0,071	0,053	0,053	0	0	0,048	0	0	0,056		
	N	2	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	2	2	1	0	2	1	0	0	0	1	2	1	1	1	0	0	2	2	1	33
		0,1	0,05	0,045	0,048	0,053	0,095	0,091	0,053	0,048	0,05	0,048	0,095	0,087	0,05	0	0,091	0,053	0	0	0	0,048	0,1	0,038	0,038	0,04	0	0	0,087	0,118	0,067	0,048

Příklad: *Za půl hodiny po setkání předstupuje jindy klidný policejní prezident Červíček před novináře nabroušený tak, jak ho nikdo nikdy ještě neviděl.* (N/TN3/12/2013/2:22)

Davy demonstrantů odolávají dvě hodiny, pak musí pomalu ustoupit. Policie pořád opakuje, že nechce rozhánět celou demonstraci, jen obnovit ve městě běžný provoz. Násilí ale neustává a k lékařům proudí první zranění. (ČT/U11/12/13/8:42)

2.7 NEPRAVÁ PERSONIFIKACE

7. Nepravá personifikace – může porušovat neutralitu výpovědi	CT	1	0	0	0	2	0	0	0	2	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	10
		0,038	0	0	0	0,083	0	0	0	0,1	0	0	0	0,053	0,059	0	0	0	0	0,043	0	0	0,071	0	0	0	0	0,053	0	0,05
	N	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
		0	0	0	0	0	0	0,053	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,038	0	0	0	0	0	0,046

Příklad: *Zdražení tepla se nevyhne ani hradecké základní škole Štefánikova.* (ČT/U3/12/2013/37:23)

2.8 APOSTROFA

8. Apostrofa – může porušovat pravdivost a neutralitu výpovědi	CT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	N	1	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	1	1	10
		0,05	0,05	0	0	0	0,045	0	0,048	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0,038	0	0,034	0	0	0,059	0,067	0,049	

Příklad: *No a teď by mě zajímalo, milé děti, čím vás krmí ve školních jídelnách a za co vaši rodiče platí.* (N/TN7/10/2013/19:24)

2.9 DRUHÁ OS. PL. (FATICKÁ FUNKCE)

9. Druhá os. pl. (fatická funkce) – může porušovat neutralitu výpovědi	CT	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	6		
		0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0,059	0	0	0	0,125	0	0	0,067	0	0	0	0	0,05	0	0	0	0,059		
	N	2	1	0	0	1	1	1	1	1	1	0	2	0	0	2	1	1	0	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1	2	22	
		0,1	0,05	0	0	0,053	0,048	0,045	0,053	0,048	0,05	0	0,095	0	0	0,083	0,045	0,053	0	0,045	0	0	0	0,038	0,038	0	0,034	0	0	0,059	0,133	0,049

Příklad: *No a možná i vy si kladete otázku, co jsou motorkářské gangy vlastně zač.* (N/TN7/10/2013/9:23) *Když budete projíždět Radvanicemi, možná budete mít pocit, že vás zrak šálí.* (N/TN15/10/2013) *A teď už vítejte v jiných nemocnicích. Ano, v těch českých.* (N/TN7/10/2013/17:45)

2.10 ATRIBUT IMPLICITNÍ

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ			
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																															
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEŇ PŘÍSPĚVEK																															
		7.	15.	23.	31.	8.	16.	24.	25.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	13.	21.	29.	6.	14.	22.	2.	3.	11.	19.	27.	4.	12.	20.	21.	29.		
		10.	10.	10.	10.	11.	11.	11.	11.	12.	12.	12.	12.	1.	1.	1.	1.	1.	1.	2.	2.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	4.	4.	4.	4.	4.	
		2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014	2014		

10. Atribut implicitní – může porušovat informativnost a neutralitu výpovědi	CT																																	0
																																		0
	N	1		1			1				2	1					1	1					1				1	1			1		12	
		0,05		0,045			0,048			0,095	0,05					0,042	0,045					0,05				0,04	0,034			0,059		0,047		

Příklad: *srnčí slečna* (N/TN3/12/2013/25:55), *psí nalezcenci* (N/TN3/12/2013/41:50), *pandí slečna* (N/TN11/12/2013/38:41)

2.11 OBRÁCENÍ SDĚLNÉ PERSPEKTIVY

11. Obrácení sdělné perspektivy – může porušovat pravdivost, informativnost a neutralitu výpovědi	CT	1					1				2			1						1	1					1		1	1	1	1	11
		0,038					0,05				0,12									0,053	0,067					0,05		0,053	0,053	0,05	0,049	
	N		1					1				1		1	1	1	1				2		1				1	1		1	13	
		0,05					0,045				0,048		0,043	0,05	0,042	0,045				0,1		0,05				0,043	0,043		0,067	0,048		

Příklad: *K radikálnímu přístupu vůči teroristům vyzval v Izraeli český prezident.* (ČT/U7/10/2013/00:39)

2.12 SUBJEKTIVNÍ SLOVOSLED

12. Subjektivní slovosled – může porušovat informativnost a neutralitu výpovědi	CT	1	5	1	1	1	8	4	2	2	2	5	9	1	2	6	2	2	7	1	1	1	2	7	3	1	1	5	1	1	3	89
		0,038	0,227	0,045	0,059	0,042	0,4	0,222	0,12	0,1	0,12	0,217	0,429	0,053	0,12	0,273	0,105	0,167	0,438		0,05	0,067	0,143	0,368	0,158	0,043	0,05	0,238	0,053	0,053	0,15	0,052
	N	3	6	1	1	1	5	7	1	5	8	4	3	7	10	4	2	2	8	1	6	6	5	7	4	3	1	8	4	6	7	138
		0,15	0,3	0,045	0,048	0,053	0,238	0,318	0,053	0,238	0,4	0,19	0,143	0,304	0,5	0,166	0,091	0,11	0,381	0,045	0,3	0,286	0,25	0,269	0,154	0,12	0,034	0,348	0,174	0,353	0,467	0,047

Příklad: *Za půl hodiny po setkání předstupuje jindy klidný policejní prezident Červíček před novináře nabroušený tak, jak ho nikdo nikdy ještě neviděl.* (N/TN3/12/2013/2:22)

2.13 ŘEČNICKÁ OTÁZKA

13. Řečnická otázka – může porušovat pravdivost a neutralitu výpovědi	CT	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	7
		0	0	0	0	0,042	0	0	0	0	0,059	0	0	0,053	0,118	0	0	0	0,062	0	0	0	0	0	0	0	0	0,048	0	0	0	0,064
	N	1	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	8	
		0,05	0	0,045	0	0	0	0,045	0,053	0	0	0	0,048	0	0	0	0	0	0,048	0	0	0	0	0	0	0,04	0	0,043	0	0	0,047	

Příklad: *Ten je dnes uvězněný. Zato al-Sísi na výsluní. A napřesrok?* (ČT/U11/12/13/24:12)

2.14 ELIPSA

14. Elipsa – může porušovat pravdivost a neutralitu výpovědi	CT	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	4	
		0,038	0	0	0,059	0	0	0	0	0	0	0	0,053	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,043	0	0	0	0	0,048	
	N	0	1	0	0	2	0	0	1	1	0	0	0	2	2	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	2	1	1	1	19
		0	0,05	0	0	0,105	0	0	0,053	0,048	0	0	0	0,087	0,1	0,042	0,045	0,053	0	0	0	0	0	0	0,038	0,04	0	0,087	0,043	0,059	0,067	0,048

Příklad: *Po pětasedmdesáti letech hotovo.* (ČT/U7/10/2013/19:30)

2.16 SHRNUTÍ

Syntaktické jevy analyzované v předchozích kapitolách jsou charakterizovány jako intenční (záměrné) porušení syntaktické normy. Autor vědomě vnáší do zpravodajství svůj osobní postoj či emoci nebo se snaží projev ozvláštnit a zaujmout příjemce. Na rozdíl od neintenčních porušení stylistické normy nezasahují tyto defekty tak výrazně do aspektu informativnosti výpovědi, dotýkají se však především neutrality a pravdivosti.

V současném zpravodajství se objevuje tendence tíhnutí k hovorovému jazyku projevující se uvolňováním syntaktické stavby. Ve zpravodajských relacích často narazíme na vytýkáci konstrukce s různou funkcí (některé mohou nést příznak persvaze, jiné mít velmi nízkou informační hodnotu, některé jsou užity vhodně), z nichž lze u některých identifikovat příznak expresivity. Jako beletrizující prvek bývají užity neúplné nebo neukončené výpovědi, v tomto případě se vždy jedná o příznakové konstrukce.

Protichůdnou tendencí k předchozímu je sklon ke kondenzaci syntaktické stavby, jenž může působit expresivně a v některých případech eliptického vyjádření znesnadňovat porozumění. Aspekt srozumitelnosti je dán do pozadí na úkor informativnosti.

Ve zpravodajství jsou za neutrální považovány oznamovací věty, jakákoliv jiná forma je hodnocena jako projev modality nesoucí expresivitu (např. věty zvolací, řečnické otázky, apostrofa). Tyto stylistické odchylky slouží ke vtažení příjemce do zprávy a k zaujetí, z hlediska normy však nejsou vnímány jako vhodné, neplní informativní funkci, proto by se měly ve zpravodajství objevovat co nejméně.

Tendence „vtáhnout“ adresáta do zpráv se neprojevuje výběrem jednotlivých druhů vět, často dochází k obrácení sdělné perspektivy, kdy mluvčí antepojuje jádro výpovědi. Tento postup není ojedinělý ani překvapivý – jádro bývá často titulkem samotné zprávy.

Následující tabulka shrnuje analýzu zkoumaných intenčních syntaktických jevů:

Jev	Absolutní výskyt jevu		Průměrný výskyt jevu na jeden příspěvek v relacích, kde došlo k porušení syntaktické normy		Průměrný výskyt jevu na jeden příspěvek v rámci všech analyzovaných zpravodajství	
	Televizní noviny	Události	Televizní noviny	Události	Televizní noviny	Události
Celkový počet příspěvků během analyzovaného období/ příspěvků na jednu zpravodajskou relaci	643/21,4	584/19,5	643/21,4	584/19,5	643/21,4	584/19,5
Vytýkáci konstrukce	171	109	0,049	0,057	0,27	0,19
Nominalizace	48	70	0,048	0,059	0,075	0,12
Rektifikace záměrná	18	13	0,047	0,054	0,028	0,033
Žádací/výzvolná věta	96	16	0,048	0,054	0,15	0,027
Zvolací věta	8	0	0,051	0	0,012	0
Prézens registrující	33	6	0,048	0,056	0,051	0,01
Nepravá personifikace	2	10	0,046	0,05	0,003	0,017
Apostrofa	10	0	0,049	0	0,016	0

Jev	Absolutní výskyt jevu		Průměrný výskyt jevu na jeden příspěvek v relacích, kde došlo k porušení syntaktické normy		Průměrný výskyt jevu na jeden příspěvek v rámci všech analyzovaných zpravodajství	
	Televizní noviny	Události	Televizní noviny	Události	Televizní noviny	Události
2. os. pl. (fatická funkce)	22	0	0,049	0	0,034	0
Atribut implicitní	12	0	0,047	0	0,019	0
Obrácení sdělné perspektivy	13	11	0,048	0,049	0,02	0,019
Subjektivní slovosled	138	89	0,047	0,052	0,21	0,15
Řečnická otázka	8	7	0,047	0,064	0,012	0,012
Elipsa	19	4	0,048	0,048	0,03	0,007
Apoziopse	4	1	0,046	0,05	0,006	0,002
Celkový výskyt	602	336	0,048	0,040	0,062	0,039

V porovnání s neintenčními jevy můžeme konstatovat vyšší výskyt záměrných syntaktických odchylek. Rozdíl mezi jednotlivými zpravodajskými relacemi tvoří 266 odchylek, přičemž je syntaktická norma častěji porušována v Televizních novinách. Jak již bylo řečeno ve shrnutí předchozí kapitoly, z důvodu objektivit nelze hodnotit pouze celkový výskyt, ale je nutno brát v potaz i počet výskytů na jeden příspěvek v rámci pořadu, kde se chyba vyskytla, a v rámci součtu všech příspěvků. Pokud porovnáme průměrné hodnoty, zjistíme, že větší frekvence jevů se vyskytuje u Televizních novin s výjimkou nominalizace a nepravé personifikace, jejichž zvýšený výskyt byl zaznamenán na ČT. Je nutné ještě zmínit, že na rozdíl od neintenčních jevů nejsou výskyty analyzovaných jevů tak vyrovnané.

Jako nejfrekventovanější porušení zpravodajské normy byly zjištěny různé druhy vytýkacích konstrukcí, které se hojně vyskytovaly jak v Televizních novinách, tak v Událostech. V tomto případě se jedná o vrstvu hovorového jazyka mající za účel přitáhnout pozornost příjemce a zpravodajství beletrizovat. Vyšší výskyt byl zaznamenán ve zprávách na Nově, kde lze pozorovat jasné tendence „vtáhnutí diváka do děje“. Avšak v přepočtu na jeden příspěvek v relacích se zaznamenanou chybou, je výskyt vytýkacích konstrukcí vyšší na ČT. V konečném průměru na všechny započítané relace opět počet jevu na jeden příspěvek odpovídá prostým součtům. Z hlediska funkčnosti je však vytýkání postup velmi sporný. V některých případech je informační hodnota vytčené části nulová a nese pouze příznak expresivity.

Podobnou funkci jako vytýkací konstrukce můžeme pozorovat i u druhého nejpočetnějšího jevu – u subjektivního slovosledu. Tato odchylka působí silně příznakově, jelikož vyjadřuje postoj autora ke sdělení. Důvodem záměny východiska a jádra může být i důvod zaujmout příjemce, nová informace se dostává do popředí. Výskyt je častý jak na Nově, tak na ČT, avšak v Televizních novinách je tato odchylka zaznamenaná výrazněji. Z podobných důvodů dochází i k obrácení sdělné perspektivy, to se však vyskytuje řídce a jeho počet na obou stanicích je téměř shodný.

Prézens registrující je užíván ke zpestření a narativizování obsahu zpráv. I když se na první pohled může zdát, že činí zprávy divácky atraktivními, může příjemce mást, jelikož stírá vidové rozdíly v prezentu. Opět se jedná o jev, jenž je užíván především v Televizních novinách.

Největší rozdíl mezi ČT a Novou v počtu syntaktických odchylek můžeme zaznamenat v případě užití vět zvolacích, rozkazovacích a žádacích. Zatímco v Událostech je těchto výskytů pouze 16, v Televizních novinách překračuje 100. Tyto věty porušují zpravodajskou normu svou expresivitou. I v tomto případě lze užití vět zvolacích, rozkazovacích a žádacích považovat za snahu zacílit přímo na příjemce.

Ostatní aspekty ponecháváme bez komentáře. Jejich výskyt je buď zanedbatelný, nebo u obou zpravodajských relací vyrovnaný. Je však třeba konstatovat, že TV Nova se daleko víc zaměřuje na „oslovení diváka“, beletrizování zpráv, proto u ní převažují především jevy mající tuto funkci (konstrukce ve 2. osobě množného čísla, přezens registrující, zvolací, výzvové a žádací věty, ...).

3 ZÁVĚR

Stylová norma zpravodajství je dána funkcí daného útvaru – dominantní funkcí by měla být funkce informativní. Zpravodajství přesně, objektivně a úplně zprostředkovává aktuální dění bez vznášení vlastního názoru či emocí, užita by měla být především neutrální vrstva češtiny. Porušení této normy je proto snadno rozpoznatelné a je považováno za výrazně příznakové.

Pokud mluvčí do výpovědi vnáší vědomě prvky narušující normu, jedná se o jevy intenční, v promluvě lze pak často zaznamenat funkci expresivní, kontaktovou, získávací a persvazivní. Jestliže k jevu dochází bez zjevného záměru mluvčího, jedná se o neintenční prvky vznikající často z důvodu jazykové neznalosti či nepozornosti mluvčího.

Účelem našeho příspěvku byla analýza porušování zpravodajské normy v rovině syntaktické ve zpravodajských relacích ČT a Novy. Cílem byla komparace výsledků analýzy jevů. Analýza byla provedena na třiceti hlavních zpravodajských relacích každé ze sledovaných televizních stanic od října 2013 do dubna 2014. Sběr zpravodajských relací byl zahájen v pondělí 7. 10. 2013, další týden byly zaznamenány relace následujícího dne v týdenním kalendáři. Sběr byl ukončen v úterý 29. 4. 2014. K analýze byly použity pouze tematicky uzavřené celky.

Syntaktické aspekty porušující neutralitu, informativnost a pravdivost byly teoreticky zpracovány a vytvořená taxonomie byla použita v analytické části. Syntaktické odchylky od normy byly důsledně započítány a zhodnoceny v dílčích shrnutích podkapitol. I když je syntaktická rovina málo proměnlivá, můžeme objevit prvky, jež narušují zpravodajskou normu. Tyto jevy byly děleny na intenční a neintenční.

Z provedené analýzy a rozboru vyplývá, že Televizní noviny porušují častěji normu. V následující tabulce je možné ověřit celkový počet vysledovaných jevů, jejich průměr na jeden příspěvek v relaci, kde bylo porušení normy zaznamenáno, a průměr na jeden příspěvek v konečném součtu všech zpráv:

NEINTENČNÍ JEVI	Absolutní výskyt jevu		Průměrný výskyt jevu na jeden příspěvek v relacích, kde došlo k porušení syntaktické normy		Průměrný výskyt jevu na jeden příspěvek v rámci všech analyzovaných zpravodajství	
	NOVA	ČT	NOVA	ČT	NOVA	ČT
CELKOVÝ POČET	112	62	0,044	0,04	0,015	0,009

INTENČNÍ JEVI	Absolutní výskyt jevu		Průměrný výskyt jevu na jeden příspěvek v relacích, kde došlo k porušení syntaktické normy		Průměrný výskyt jevu na jeden příspěvek v rámci všech analyzovaných zpravodajství	
	NOVA	ČT	NOVA	ČT	NOVA	ČT
CELKOVÝ POČET	602	336	0,048	0,04	0,062	0,039

Z hlediska záměrnosti jsou výrazně méně časté neintenční jevy, které lze považovat za prosté chyby způsobené jazykovou neznalostí autora či přehlédnutí daného jevu. U Televizních novin sledáváme větší množství intenčních aspektů, které narušují neutralitu zpráv. Tyto rozdíly mohou vyplývat z rozdílného statusu obou televizí. Veřejnoprávní ČT by měla více dbát o jazykovou správnost a o neutralitu zpráv. Soukromá Nova naopak chce, aby zprávy obsahovaly i zábavní aspekt, je možné vysledovat snahy o „vtažení“ příjemce do děje, o kontakt s adresátem.

Závěrem však musíme konstatovat, že i když se prvky narušující zpravodajskou normu na syntaktické rovině vyskytují více v Televizních novinách, rozdíl mezi jednotlivými zpravodajstvími není nijak výrazný. Pokud porovnáme průměrné hodnoty jevu na jeden příspěvek, jež jsou oproti prostému součtu objektivní, zjistíme, že syntaktická norma obou zpravodajských relací je vyrovnaná.

IV.F

PROSTŘEDKY TEXTOVÉ

1 DETAILNÍ ROZBOR NARUŠENÍ INFORMAČNÍ KVALITY NA ROVINĚ TEXTU

V této kapitole se budeme věnovat těm jazykovým prostředkům, které ve svém užití narušují objektivitu textu. Jazykové prostředky, které na rovině textové výstavby porušují informativní charakter textu, zahrnují následující kategorie:

K narušení objektivitě dochází, jestliže moderátoři či reportéři kromě oznámení objektivních faktů k novým informacím neoddělitelně připojují také hodnocení popisovaných situací. Kromě tradičních očekávaných prostředků hodnocení, tedy hodnotících adjektiv, mají na objektivitu mediálního sdělení vliv i všechny prostředky, k jejichž sémantickým rysům patří klasifikace situace jako vhodné, žádoucí, bezpečné, či klasifikace opačná. Média v těchto případech posilují význam hodnot vyznávajících danou společností a utvářejí její obraz, reflektují tedy veřejný nebo individuální zájem, často jako instanci zájmu veřejného, tímto způsobem jsou ve vzorku zpravodajství zpracovány výše zmíněné human interest stories.

K narušení informační kvality dochází v případech, kdy je jednoznačná interpretace sdělení zne-možněna některým z jevů uvedených v souhrnných tabulkách. Zpravidla se jedná o neúmyslné narušení kvality textu. Specifickým ojedinělým případem narušení informační kvality (jejího rysu informativnosti) je užití chybného překladu sdělované informace, v textu bylo doloženo pouze překladem zatemněné sousloví *černí ptačí bratři*, z anglického originálu *blackbird brothers* tedy přesněji *kosí bratři*. Neadekvátním překladem byl tedy recipient připraven o kulturní aluzi na animovaný příběh českého Večerníčku, který odkazuje na chování a jednání obou pohádkových postav.

2 STRUKTURA PREZENTOVANÉ INFORMACE

Informace prezentované médiu mohou mít různou formu z hlediska mediální organizace i z hlediska jazykového ztvárnění. Jednotlivým formám prezentace obsahu jsou přitom připisovány různé hodnotící potenciály, jako příklad uvedme přítomnost reportéra na místě popisované události a jeho promluvu v živém vstupu. Zařazení živého vstupu do vysílání implicitně podporuje důležitost zprávy v očích publika. Autenticita zprostředkované zprávy je navíc v těchto situacích posílena potenciálními odkazy na situaci na televizních obrazovkách. Reportér přítomný na místě odkazuje diváky na jejich vlastní smyslovou zkušenost, jejich vlastní zrakové a sluchové vnímání, popřípadě na úsudek, který si diváci mohou vytvořit na základě například kvality spojení s moderátorským studiem.

Z hlediska jazykového ztvárnění může být prezentace ovlivněna zvolenými syntaktickými prvky, například subjektivním slovosledem, či žánrově typickým headlinovým uvedením jednotlivých reportáží. Headline podobně jako v psané publicistice působí i v publicistice mluvené jako prostředek upoutání pozornosti, potom zpravidla obsahuje kvantitativní údaje či frazeologická hodnocení. Headlinům se budeme podrobněji věnovat níže.

3 PŘÍTOMNOST HODNOCENÍ SITUACE PROSTŘEDNICTVÍM JAZYKOVÝCH PROSTŘEDKŮ ZPROSTŘEDKOVÁVAJÍCÍCH INFORMACE

Hodnoticí funkci v textu mohou plnit jednak výrazy expresivní, které zpravidla využívají stylistickou příslušnost jednotlivých lexikálních prostředků, které samy o sobě nejsou kompatibilní s informativní funkcí zpravodajských sdělení.

V oblasti stylově neutrálních jazykových prostředků mají hodnoticí funkci zejména rematizátory. Hodnocení v rámci prezentované zprávy je totiž vyjadřováno rovněž časoprostorovým rámováním zprávy. Především se v této funkci uplatňují větná či slovesná adverbialia typu *už, ještě* a obdobné lexémy. Jejich hodnoticí potenciál je dán implicitním srovnáním skutečného stavu se soustavou předpokladů či s údajně optimálním řešením popisované situace. Presupozice jako podkladu hodnocení je užito také v textech, jejichž význam je založen na kontrastu. Kontrast v textech může vzniknout na rovině předpokladů o optimální situaci a jejich srovnání s reálným průběhem událostí. Na další rovině pak může kontrast vzniknout mezi průběhem událostí, který preferují účastníci, a reálným průběhem reportovaných událostí.

Na obdobném principu je založen hodnoticí potenciál ironie, v těchto textech se navíc explicitně projevuje institucionální povaha moderátora ve vztahu k publiku. Do zpravodajství tímto způsobem proniká infotainment organizovaný ve prospěch publika. Ironie je zpravidla doprovázena formálními rysy gradace textu či stupňováním množství dílčích událostí.

4 UŽITÍ KVANTITY A KVANTIFIKACE JAKO PODPŮRNÉHO ARGUMENTU

Kvantifikace reportovaných událostí je zpravidla vyjadřována neurčitými kvantifikátory s významem velkého množství. Kvantifikace je přitom využita jako podpůrný argument pro pravdivost názorů a relevanci tvrzení, která jsou touto kvantifikací uvozena. Kvantifikátory založené na určitých číslovkách jsou informačně zabarveny pouze v případě, že jsou prezentovány jako potenciální krajní body škály. V takových kontextech jsou kvantifikátory zpravidla užity k vyjádření horní hranice popisované škály.

Kvantifikace je užita dvěma hlavními způsoby, zaprvé jako podpůrný argument pro zařazení a následné uveřejnění reportáže, v těchto případech je kvantifikace užita ve prospěch média samotného, můžeme uvažovat i o zprostředkovaném materiálním prospěchu například v důsledku vyšších příjmů z reklamy. Ve druhém případě je kvantifikace užita ve prospěch názorů a tvrzení informátorů, tedy ve prospěch platnosti sdělovaného obsahu.

5 ORIENTAČNÍ A ONTOLOGICKÉ METAFORY JAKO PROSTŘEDEK RÁMCOVÁNÍ SITUACE

V souladu se závěry Lakoffa a Johnsona (1980) považujeme metafory za přirozenou součást lidské komunikace, neboť rodilí mluvčí kteréhokoliv přirozeného jazyka užívají (částečně různé) metaforické koncepty k ekonomickému a stručnému popisu běžných situací. Je tedy přirozené, že metafory a příbuzné vyjadřovací prostředky, které se zakládají na antropologicky a kulturně zakotvených rámcích, jsou součástí zpravodajských sdělení. Mají však dvojí funkci, na jednu stranu poskytují možnost zhuštěného vyjádření, které je úsporné z hlediska příjemce, protože svou sevřenou formou kladou menší požadavky na paměť a pozornost. Na druhou stranu však zejména personifikace a **metonymie** často zastírají původce konkrétních rozhodnutí či úkonů, a tím pádem ztěžují získání informací o původcích jednotlivých reportovaných situací. **Personifikace** reprezentující podtyp ontologických metafor užívaných v žurnali-

stickém stylu se zpravidla využívají pro možnost vyjádřit skupinovou odpovědnost za stav, o němž zpráva referuje. Jedná se tedy zpravidla o užití typů prostého zživotnění produktů lidského jednání a chování (srov. LAKOFF – JOHNSON 2002: 47). Protože metafory vyjadřují určitou preferovanou strukturu popisované situace, je u nich přítomno hodnocení. Z podstaty metafory, která přiřazuje k sobě výrazné prvky dvou konceptů tak, že určité definiční vlastnosti těchto konceptů zvýrazňuje na úkor vlastností jiných, lze říci, že metaforické vyjádření je do jisté míry inherentně nepřesné. Upozaděním nepodstatných složek jednotlivých konceptů usnadňují metafory příjemcům orientaci v popisované situaci.

Případy označované v české tradici jako **synekdochy** uvádí Lakoff a Johnson do souvislosti s **metonymií**, zprostředkovaným označením jedné entity na základě vnitřní obsahové souvislosti s entitou jinou. Může se jednat o některou z následujících aplikací: část za celek, užívaný předmět za uživatele, výrobce za výrobek, řídicí za řízeného, instituce za odpovědné osoby, místo za instituci či místo za událost (TAMTĚŽ 51–52). Mediální sdělení využívají zejména typy: instituce za odpovědné osoby, místo za událost a místo za instituci. Podobně jako ustálené frazémy jsou v mediálním diskurzu využívány i ustálené metafory, které mohou kromě informace zahrnovat také její hodnocení z hlediska aktuálního společenského významu jednotlivých sdělovaných informací. Je třeba mít na paměti, že orientační metafory jsou součástí našeho vidění a strukturování světa, proto je jejich informační kvalita velice problematická. Jejich přirozený výskyt v jazyce podmiňuje jejich výskyt v mediálních textech.

Stavy vnějšího světa popisujeme jazykem nutně z jisté perspektivy, může se přitom jednat o perspektivu některého z účastníků, perspektivu pozorovatele či obecnou perspektivu hodnotovou. Orientační metafory v pojetí Lakoffa a Johnsona nám formou „konzerv“ úhlu pohledu pomáhají orientovat se ve vnějším světě. Orientační metafory v euroamerickém prostoru využívají například vertikálu a horizontálu jako linie řazení a hodnocení jevů. Je nezbytné, abychom si při recepci těchto metafor uvědomili zároveň jejich výrazovou přirozenost a částečnou nezbytnost, ale na druhé straně i jejich expresivní potenciál a jejich schopnost předurčit naše vidění situací.

Expresivita metafor a na nich založených frazémů a idiomů vyniká zejména v ojedinelých případech, kdy jsou aktualizovány některým z následujících postupů: hromaděním, kontrastem či obměnou. Poslední dvě jmenované strategie jsou strukturně založeny na přítomnosti strategie první. Kontrast frazému je vystavěn na protikladu dvojice jednotlivých rysů obou výrazových prostředků. Obměna frazémů jejich situační aktualizací může být založena na pouhém formálním překrytí frazémů nebo na formální obměně některého z prvků. Prostřednictvím formální obměny lze navíc frazeologizovat i běžné kolokace (např. natvrdejší chleba). V takových situacích ovšem vzniká prostor pro dvojznačnost, jazykové hříčky a další aktualizací prvky.

K nejčastěji užívaným metaforám uspořádání situace patří metafora hry v neširším smyslu. Metafora hry je tematizována ve vyjádřeních, která tento lexém přímo neobsahují, ale jsou s konceptem hry asociována, jedná se například o výrazy *role* (12), *režie* (1), *zákulisi* (3), *scénář* (18), *kuloáry* (3), *vystupovat* (2), *divadlo* (3). Samostatnou kapitolu tvoří užití lexému *drama* a jeho odvozenin *dramatický* a *dramatizovat*, s uvedenými lexémy se asociují vlastnosti jako nebezpečný, tragický, složitý.

Definičními rysy hry jsou následující faktory: existence pravidel, její předvídatelnost, kterou může zaručovat i scénář; či možnost vítězství, a tedy i přítomnost soupeře. Tyto dva definiční rysy však nejsou vzájemně podmíněny, ne vždy je tedy hra totéž jako zápas či boj o vítězství. Samostatným prvkem a nejlepší reprezentantkou mimetického pojetí hry je hra divadelní, která je tematizována zejména prvky: *představení*, *scénář*, *zákulisi*, *režie*. Zajímavé je v této souvislosti i dvojí (hudební a dramatické) zakotvení frazému *pod taktovkou*. Metaforické koncepty jsou v mediálních textech rovněž dále hodnoceny co do žádoucnosti (*nejčernější scénář*).

Podle síly vysvětlujícího (interpretativního) potenciálu metafory jsou v některých případech uváděny konkrétní hry (pexeso), v dalších reportážích jsou naopak tematizovány jen určité definiční prvky hry jako jevu. V protikladu k tomu však stojí pojetí hry jako fikce (mimetické nápodoby reálných situací), tento rys pojmu hra pak ve zpravodajství získává hodnotící funkci právě pro svou nevážnost, nereálnost.

Analýza jazykových prostředků – Prostředky textové

JAZYKOVÝ PROSTŘEDEK	TV	DATUM																												Σ		
		ABSOLUTNÍ VÝSKYT V POŘADU																														
		PRŮMĚRNÝ VÝSKYT NA JEDEN PŘÍSPĚVEK																														
7. 10. 2013	15. 10. 2013	23. 10. 2013	31. 10. 2013	8. 11. 2013	16. 11. 2013	24. 11. 2013	25. 11. 2013	3. 12. 2013	11. 12. 2013	19. 12. 2013	27. 12. 2013	4. 1. 2014	12. 1. 2014	13. 1. 2014	21. 1. 2014	29. 1. 2014	6. 2. 2014	14. 2. 2014	22. 2. 2014	2. 3. 2014	3. 3. 2014	11. 3. 2014	19. 3. 2014	27. 3. 2014	4. 4. 2014	12. 4. 2014	20. 4. 2014	21. 4. 2014	29. 4. 2014			
KVANTIFIKACE	ČT	4	11	10	18	4	7	19	10	1	2	8	11	9	19	9	10	7	16	9	13	7	13	9	20	3	5	11	13	18	20	15,93
		0,2	0,5	0,6	0,8	0,2	0,4	1,1	0,5	0,6	,09	0,4	0,6	0,5	0,9	0,5	0,8	0,4	0,7	0,5	0,9	0,5	0,7	0,5	0,9	0,2	0,2	0,6	0,7	0,9	1	0,578
	N	11	16	21	26	6	8	29	40	10	9	18	26	11	16	27	24	3	16	16	14	14	30	13	19	9	15	14	18	16	23	17,27
		0,6	0,7	1	0,7	0,3	0,4	1,5	1,9	0,5	0,4	0,9	1,1	0,6	0,7	1,2	1,3	0,1	0,7	0,8	0,7	0,7	1,2	0,5	0,8	0,3	0,7	0,6	0,8	0,9	1,5	0,803
1. Metafora	ČT	9	3	6	5	14	13	21	7	11	3	7	7	8	9	13	4	7	9	8	6	8	14	14	9	12	16	12	4	4	10	8,87
		0,3	0,1	0,3	0,2	0,6	0,7	1,2	0,4	0,6	0,2	0,4	0,3	0,4	0,5	0,6	0,2	0,6	0,6	0,3	0,3	0,4	0,9	1	0,5	0,6	0,7	0,6	0,2	0,2	0,5	0,47
	N	3	5	4	3	19	16	10	11	11	9	1	8	13	10	1	0	4	11	7	8	5	13	8	8	2	13	1	5	2	6	7,23
		0,2	0,25	0,2	0,1	1	0,8	0,5	0,6	0,5	0,4	,05	0,4	0,6	0,5	0,4	0	0,2	0,5	0,3	0,3	0,25	0,6	0,8	0,3	,01	0,5	,03	0,2	0,1	0,6	0,373
2. Metonymie	ČT	4	9	13	5	9	4	18	8	10	9	4	10	10	19	9	8	4	21	9	7	9	14	5	15	6	9	23	13	20	13	10,57
		0,2	0,4	0,6	0,3	0,4	0,2	1	0,5	0,5	0,5	0,2	0,5	0,5	1,2	0,4	0,5	0,3	1,3	0,4	0,5	0,6	1	0,6	0,8	0,2	0,5	1,2	0,7	1	0,7	0,59
	N	6	7	6	3	8	6	5	3	5	7	8	2	11	4	3	11	10	5	2	7	12	8	4	7	3	7	6	8	8	5	6,07
		0,3	0,4	0,3	0,1	0,4	0,3	0,2	0,2	0,24	0,4	0,4	0,01	0,5	0,2	0,1	0,5	0,5	0,2	0,9	0,3	0,57	0,4	0,2	0,2	0,1	0,3	0,3	0,3	0,5	0,3	0,32
3. Frazém	ČT	4	7	12	6	7	12	15	20	10	11	8	12	19	11	11	9	5	17	4	14	4	15	2	9	0	6	6	7	7	10	9,33
		0,2	0,3	0,5	0,4	0,3	0,6	0,8	1,2	0,5	0,6	0,3	0,6	1,1	0,5	0,6	0,8	0,3	0,7	0,2	0,9	0,3	0,8	0,1	0,4	0	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,49
	N	18	12	34	18	6	16	24	24	8	22	7	10	22	22	3	10	18	16	16	16	13	12	12	14	5	23	30	16	12	29	16,3
		0,9	0,5	1,5	0,9	0,3	0,8	1,1	1,3	0,4	1,1	0,3	0,5	1,1	0,9	0,1	0,5	0,9	0,7	0,8	0,8	0,7	0,5	0,5	0,5	0,2	1	1,3	0,9	0,7	1,9	0,757
4. Aktuální frazémy	ČT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	2	0	0	0	0,23
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,06	0,05	0	0	0	0	0	0	0,2	0	0	0	0	0,09	0	0	0	0,03
	N	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0,17
		0,05	0	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0,05	0	0	0	0	0	0	0,04	0	0,008
5. Jistotní modalita	ČT	6	1	9	4	11	4	10	7	9	9	4	7	13	0	3	6	9	6	3	4	9	11	13	2	4	5	8	3	8	13	6,7
		0,2	0,05	0,4	0,2	0,5	0,2	0,6	0,4	0,5	0,5	0,2	0,3	0,6	0	0,2	0,3	0,8	0,4	0,1	0,2	0,5	0,7	0,9	0,09	0,2	0,2	0,5	0,2	0,4	0,65	0,367
	N	24	18	17	13	6	17	22	18	14	14	10	32	23	9	15	24	11	21	17	14	23	22	16	9	14	22	24	12	13	29	17,5
		1,2	0,9	0,8	0,6	0,3	0,8	1	0,9	0,7	0,7	0,5	1,5	1,1	0,4	0,7	1,1	0,6	1	0,8	0,6	1,2	1	0,6	0,4	0,5	1	1	0,7	0,9	1,9	0,85
6. Sekundární diateze	ČT	1	3	3	4	2	13	10	6	4	4	4	4	5	0	2	2	1	4	8	1	10	5	5	6	3	4	4	3	1	4	4,2
		0,04	0,1	0,1	0,2	0,08	0,7	0,6	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0	0,09	0,1	0,05	0,3	0,1	0,04	0,5	0,3	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,05	0,2	0,2
	N	8	4	4	3	4	9	4	11	5	6	10	6	10	7	1	1	1	1	4	10	5	7	0	4	1	4	4	4	6	2	4,53
		0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,4	0,2	0,6	0,2	0,3	0,5	0,3	0,4	0,4	0,04	0,05	0,05	0,05	0,2	0,5	0,2	0,3	0	0,3	0,04	0,2	0,1	0,2	0,3	0,1	0,236

6 SYNTAKTICKÉ A TEXTOVÉ STRATEGIE

Syntaktické struktury mediálních textů, a to i textů mluvených, by měly být jasně srozumitelné a tedy poskytovat jednoznačná vodítka pro interpretaci. Není proto přípustné, zejména aby syntaktické celky zaměňovaly objekty na pozici agenta s těmi na pozici beneficentů či malficentů.

Zároveň by syntaktická a textová struktura zprávy měla poskytovat jednoznačná vodítka pro interpretaci kauzálních souvislostí, avšak pouze souvislostí skutečně existujících. V tomto kontextu jsou příznakové zejména domněnky, spekulace a náhodné asociace. Žurnalisté vytvářejí vztahy mezi jednotlivými prvky zprávy nebo mezi jednotlivými zprávami tak, aby byly sdělované informace snáze zapamatovatelné, proto mohou využívat například tematické vzorce rozvíjející hypertéma. Tímto způsobem je možné do časové extenze reportáže, která je prezentovanou zprávou pokryta, zahrnout další doplňující příklady téhož jevu a rozšířit tak časový rozsah, a tedy i souvislosti, které jsou prezentovanou zprávou pokryté. Sporným bodem se v těchto případech stává zejména záměna časoprostorových a kauzálních souvislostí mezi popisovanými událostmi či jevy.

Neosobní sdělení a sdělení konstruovaná na základě neagentních konstrukcí představují prostředky generalizace a anonymizace agentu. Tímto způsobem jsou prezentované jevy klasifikovány jako události a stavy, za něž není nikdo přímo odpovědný. Zejména v případě generalizace agentu mohou mluvčí zastávat pozici oznamovatelů obecně platných a přijímaných názorů a tvrzení. Ve spojení se záporem a s epistemickou modalitou umožňují tyto konstrukce ospravedlnění nedostatku informací o popisovaných jevech nebo vysvětlují nepřesnost údajů o jednotlivých událostech a dějích. Mezním dokladem generalizace agentu jsou žurnalistické synekdochy (klasifikovatelné též jako případy metonymie), jimiž jsou označováni kolektivní, zpravidla institucionální agenti, jedná se například o výrazy *vláda* (96), *sněmovna* (47), *policie* (170) a podobná označení orgánů státní moci.

Hodnocení situace může být založeno i na implicitní přítomnosti presupozic ve sdělení, proto hodnocení do textu vstupuje i prostřednictvím kontrastů vyjádřených syntaktickými prostředky, tedy užitými spojkami i juxta pozicí vzájemně protikladných informačních obsahů. Takovou funkci mohou tmít například spojky s významem přípustkovým a odporovacím. Přípustkový poměr vyjadřuje překvapivost či novost informací, a to jednak v případě užití podvojných spojek, které uvozují parataktické souvětí, jednak v případě spojek uvozujících souvětí hypotaktické. Juxta pozice informací je podpořena protikladnými koncepty, které jsou spojeny kontextem, často se jedná o užití antonym pojmenovávajících koncepty verbální či nominální, jsou doloženy i případy užití protikladných idiomatických výrazů či konverzních opozit či protikladných syntagmat. Protikladnost konceptů může být dána pouhým kontextovým užitím jednotlivých pojmenování (*měnit peníze* × *brát peníze*).

V ojedinělých případech jsou do protikladu stavěny formálně shodné koncepty či pojmy, jejich obsah je vzájemně různý a nevykazuje společné sémantické prvky. Do žurnalistického textu pronikají tímto způsobem prvky jazykové hry, které jsou však ve funkčním rozporu s informativní i edukativní funkcí zpravodajského sdělení a porušují zásadu informativity, neboť postrádají relevanci (viz níže).

7 NEPŘESNOST VYJÁDŘENÍ JAKO FAKTOR OVLIVŇUJÍCÍ INFORMAČNÍ KVALITU SDĚLENÍ

Nepřesná vyjádření mohou vznikat různými způsoby, vzhledem k primární funkci zpravodajství je dvojznačnost informace do značné míry nežádoucí. Přechodnou kategorii mohou tvořit texty, jejichž nejednoznačnost zakládá jazykovou hříčku či humor, který může přitahovat a posilovat pozornost diváků. *Sladit kávu je mnohem chutnější než sladit výdaje s minimem, které stát Daně Vadinové vyplácí.* (20. 4. 2014 ČT)

Ve většině případů vzniká nepřesnost sdělení jednak křížením frazémů, jejichž reinterpretace není pro recipienta zvláště obtížná, v rozporu s funkcí zpravodajských textů však vytváří nadměrný

prostor pro formu sdělení na úkor jeho obsahu. Tuto situaci demonstrují následující doklady: *Všechny pokusy skončily marně.* (4. 1. 2014 ČT) *Muž za volantem chvílku předtím spáchal dopravní nehodu, od které ujel.* (12. 1. 2014 TN) *A to je problém, muž nejspíš bude obviněn z přestupku ohledně zákona o pohřebnictví.* (12. 4. 2014 TN)

Proti jednoznačnosti sdělení působí rovněž nejasné syntaktické konstrukce vzniklé jako důsledek nedostatečně připraveného mluveného projevu, v takových případech dochází na syntaktické rovině například k zanedbání vazby u několikanásobného větného členu. V těchto případech stále převažuje formální pochybení nad pochybením obsahově informačním, platí však, co bylo uvedeno v předchozím bodě.

Závažným porušením informační kvality sdělení jsou případy, kdy se nejednoznačné vyjádření dostane do skopusu negace či kvantifikace. *A to je omyl, krmit se nesmí všechna zvířata třeba ani kachny, ty ovšem nepředstavují takové riziko a strážníci to tolerují.* (6. 2. 2014 TN) *Vajíčka jsou přitom hodně dietní, jedno z nich obsahuje pouhých 80 kalorií.* (21. 4. 2014 TN)

Při zanedbání inherentní kvantifikace v případě mikrosyntaktických struktur mohou vznikat potenciálně nejednoznačná vyjádření následujícího typu. *Iv tom 21. (století) patří mezi nejběžnější kriminalistickou metodu, tak tady narážíme na inteligenci Polcara, jen hlupák by si nevzal při manipulaci s dopisem rukavice.* (20. 4. 2014 TN)

Informační kvalitu narušují také neodůvodněné variace slovosledu, které svědčí o neprofesionální práci s jazykovými prostředky v rámci mluvené komunikace. V závažnějších případech může porušení vazeb syntaktické dominance narušit informační kvalitu zprávy. Jedná se zejména o případy, kdy se od svého řídicího členu oddělí nekongruentní výraz, například: *Sehnat práci pro lidi v předdůchodovém věku je nejtěžší, naráží na nedůvěru firem i limity vlastních sil.* (8. 11. 2013 ČT) *A vaříme dva nakrájené krajíce chleba na kostičky až do rozvaření aby to lépe vypadalo, zhruba po deseti minutách proženeme směs tyčovým mixérem.* (25. 11. 2013 TN)

Kromě těchto případů se strukturace sdělení podílí na ovlivnění obsahu tehdy, jestliže jsou do sdělení zapojeny jazykové prostředky se dvojitou sdělnou funkcí, jejichž interpretace závisí na jejich syntaktickém zapojení do výpovědi, tedy na jejich slovosledu. Touto vlastností jsou z jazykových prostředků lexikálního charakteru nadána zejména větná příslovce, jejichž skopus je z determinace predikátu rozšířen na determinaci celé věty. Příslovce, která mohou zaujmout pozici rámcujícího větného adjunktiva, se přitom mohou ve výpovědi vyskytovat i jako prostá rozvítilá přísudka, v těchto případech tedy kvalifikují děj vyjádřený slovesem a nepodávají informaci o postoji mluvčího k obsahu výpovědi. Jako větná příslovce naopak zpravidla nabývají hodnotících, modálních či expresivních odstínů (UH-LÍŘOVÁ 1987: 76). Podobnou povahu mají i některé částice vyjadřující postoj mluvčího k tematizované skutečnosti, o jejich skopusu nad částí výpovědi, popřípadě nad výpovědí jako celkem rozhoduje zpravidla kontext.

V textech televizního zpravodajství jsou využívány i méně obvyklé formy kvalifikačních příslovcí, zejména s ohledem na audiovizuální charakter zprávy, vizuální prvek sloužící jako argument pro pravdivost informace přitom zároveň zvyšuje možnou míru vnímané aktuálnosti zprávy.

8 JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY TEMATIZUJÍCÍ HODNOTU INFORMACE A ZPRÁVY

Vzhledem k relativní povaze zpravodajských hodnot, tedy k odlišnému stupni jejich zpravodajské důležitosti, lze předpokládat, že se moderátoři, redaktori pokusí podpořit či vytvořit zpravodajské hodnoty jednotlivých zpráv pomocí jazykových prostředků. Užití jazykové prostředky pak mají potenciál být kontextově expresivní, případně v sobě obsahují sémantické rysy, které vyjadřují implicitní hodnocení. Takové uspořádání sémantického pole je typické pro užitá slovesa, zejména pak pro slovesa mluvení a smyslového či kognitivního vnímání. Hodnocení přínosu zpráv může být i sekundárně im-

plicitní, může tedy zvyšovat hodnotu informací prostřednictvím hodnocení jejich obtížné dostupnosti či prostřednictvím tematizace omezeného okruhu příjemců. Slovesa mluvení jako samostatná kategorie mohou vedle způsobu sdělování vyjádřit rovněž míru jistoty vztahující se ke sdělovanému obsahu. Slovesa jako *spekulovat*, *šeptat*, *prohlásit*, *tvrdit* vyjadřují stoupající míru jistoty o sdělovaném obsahu. Na druhou stranu je ovšem nutné přihlédnout ke kontextu jejich užití, v případě prvních dvou sloves se jedná o neosobní, tedy inherentně generalizující konstrukce, které spolehlivost obsahu zprávy snižují.

Míru jistoty o pravdivosti sdělované informace ve zpravodajském kontextu doplňuje míra jistoty připisovaná dalšímu vývoji popisované situace, k jejímu vyjádření byly využity prostředky dvojího druhu, jednak jazykové prostředky primárně epistemické povahy, tedy epistemická slovesa, kromě sloves modálních zejména výraz *zdát se* (27) a hovorová varianta modálního slovesa *moci* v neosobním tvaru *dát se* (9) a modálně užitá slovesa smyslového vnímání *vypadat* (9), adverbia či adjektiva téhož významu. Sem patří doložené výrazy *možná* (57), *asi* (53), *snad* (21), *zřejmě* (79), *samozřejmě* (25), *určitě* (17), *jistě* (8), *jasný/jasně* (62), *zjevně* (2), *bezpochyby* (3).

Kromě nich získávají platnost sekundárního epistemického prostředku neurčité kvantifikátory a výrazy vyjadřující kvantifikaci metonymicky jako například výrazy: *každý* (63), *všechno* (183), *většina* (30), *trochu* (16), *málo* (17), *mnoho*, *několik(rát)*, *téměř* (41), *sotva* (6), *zdaleka* (11), *řada* (14). Sekundární epistemické výrazy jsou ve svém významu založeny na hodnocení kvantity a na argumentační hodnotě vyššího množství opakování téhož názoru. Média tímto způsobem vyjadřují a hodnotí obvyklost popisovaného jednání. Hodnocení může podléhat jednak předpokládané jednání diváků, hodnocené na škále jednání osob morálně bezúhonných, tedy diváků v kontrastu s jednáním, o němž hovoří reportáže varovného charakteru. Epistemickými výrazy mohou být hodnoceny také projevy preferovaného a ze společenské funkce vyplývajícího jednání samotného média, zpravidla se jedná o vyjádření ujišťující diváky o aktuálnosti sdělovaných zpráv nebo o následujícím postupu redaktorů, o jejich připravenosti zpracovat takzvané follow-up news.

Ve zpravodajství, zejména pokud se do něj vedle funkce informativní výrazněji promítá i funkce edukativní, je často doložena tematizace společného referenčního horizontu. (UHLÍŘOVÁ 1987: 99) Tento soubor společných znalostí a zkušeností sdílených mezi autorem výpovědi a adresáty zajišťuje nutnou míru orientace v situaci ve smyslu schopnosti identifikovat osobní i neosobní předměty řeči a časoprostorové souvislosti promluvy a zároveň získat přímo či zprostředkovaně informace o tom, do jaké míry byl již adresát s tématem obeznámen v předcházející interakci. Tento postup je typický pro zpravodajství Televizních novin, v nichž moderátoři ve studiu užívají uvozovací konstrukce s funkcí anaforického odkazu. Tyto konstrukce jsou budovány s využitím sloves myšlení, mluvení či vlastnění informace. Ve srovnání s tím ve zpravodajské relaci České televize využívají moderátoři převážně kataforické odkazy na budoucí monitoring vybraných zpravodajských témat.

9 SLOVOSLED JAKO FAKTOR PREZENTACE INFORMACÍ

Záměrné odchylky od objektivního slovosledu mají ve zpravodajství dvojí funkci, poutají pozornost, jsou-li užity v titulku, umožňují žurnalistům pracovat s jádrem sdělení, měnit pozici větného důrazu, tedy měnit rozsah větného rématu. Kromě toho mají aktualizační částice schopnost dodávat výpovědím kvantitativně hodnotící složku. Vedle částic se v mluvené žurnalistice uplatňují parentetické výpovědi. Vsuvky poskytují doplňující informace, zpravidla takové, které jsou volně asociativně spojené s hlavním tématem zprávy. Na základě volných asociací zprostředkovaných částicemi s explicitně hodnotícím obsahem, který odkazuje k mimojazykové skutečnosti a hodnotí ji, je ve zpravodajství prezentován obecně preferovaný stav v porovnání s popisovanými ději a událostmi. Rovněž na základě volných asociací mezi prvky sdělované zprávy mohou být pomocí vsuvek zařazeny další informace o tématu, ty mohou potvrzovat, nebo naopak vyvracet prezentovaný obraz skutečnosti.

Nezáměrné odchylky od slovosledné struktury věty, které jsou exemplifikovány výše, narušují informační kvalitu textu, neboť znesnadňují, v krajních případech blokují interpretaci sdělení. Nejednoznačná interpretace vzniká zejména při nedodržení jednoznačného slovosledu přívlastkové skupiny. Zvláště problematické případy zahrnují sekundární diatezi, kdy se vlivem syntaktické transformace stírají ukazatelé umožňující identifikovat jednotlivé aktanty jako subjekt či objekt(y) dané syntaktické struktury.

Vytčení větného členu do důrazové pozice je provázeno nutnou reinterpretací kontextu. V publicistických textech se zpravidla pojí s funkcí titulku, v analyzovaném korpusu bylo doloženo malé procento těchto případů zejména proto, že příznakovost vytýkáci konstrukce se ztrácí vlivem vzájemného navazování jednotlivých informačních bloků, živých vstupů, reportáží a obrazového materiálu.

10 JISTOTNÍ MODALITA A JEJÍ VLIV NA INFORMAČNÍ KVALITU ZPRÁVY

Lexikální prostředky vyjadřující jistotní modalitu jsou ve zpravodajských textech užívány v několika vzájemně provázaných funkcích. V souladu s komunikačními funkcemi zpravodajského textu označují původce informace, a to buď přímo a adresně, tedy s nejvyšší mírou informativnosti, nebo nepřímo, obecněji, často s užitím neurčitého kvantifikátoru. Zřetelová určení ve funkci modálních signálů mohou tedy narušit informační kvalitu, jsou-li blíže nespecifikovaná. Modální adverbia v jistotní funkci pak určují míru přesvědčení o pravdivosti popisu dané situace. Jejich informační přínos ke zprávě však závisí na celkovém časoprostorovém rámci výpovědi a na potenciální přítomnosti hodnotící ironie. V kontextech, v nichž jsou popisovány neaktuální situace či děje, vyjadřují modální výrazy míru pravděpodobnosti daného popisu situace. S ironií se kombinují zejména v případech, kdy je popisována situace obsahující vnitřní rozpor mezi dějem očekávaným a dějem popisovaným jako uskutečněný. Tento mechanismus umožňuje připsat třetím osobám postoje a názor vysvětlující a hodnotící jejich popisované jednání. V souvislosti se sebezprezentující funkcí média jsou modální výrazy užívány k potvrzení odpovědnosti média za informovanost veřejnosti. Média tímto způsobem přijímají své veřejné závazky a zdůrazňují svůj institucionální statut.

Plnovýznamová slovesa užitá ve funkci modálních výrazů umožňují vyjádřit implicitní kontrasty mezi vnímaným stavem světa a jeho předpokládaným stavem skutečným či předpokládaným vývojem situace. Takto je užito například sloveso *zdát se*.

Jistotní modalita je v kontextu mediální komunikace zásadním prostředkem vyjadřujícím převzetí informace z dalších zdrojů, k tomuto účelu jsou v žurnalistických textech užívány tvary samotných modálních sloves, zejména sekundárně jistotního slovesa *mít*. Témuž účelu slouží i modální adverbia a částice *prý, údajně*. K prostředkům implikujícím vyvozenou informaci patří zejména *zřejmě*.

11 SHRNUTÍ KOMUNIKAČNÍCH STRATEGIÍ NARUŠJÍCÍCH OBJEKTIVITU TEXTU

Kvalita zpravodajského sdělení může být dotčena narušením některé ze zásad informační kvality textu. Na rovině textu se jedná jednak o narušení nezáměrná, stylistické neobratnosti zaviněné tlakem času a prostoru či nedostatečným školením mluvčího.

Narušení informační kvality textu mohou být způsobena i vědomým výběrem jazykových prostředků a zejména jejich kombinací. Jedná se o jazykové prostředky hodnotící co do kvality či kvantity. Ke kvantitativnímu hodnocení řadíme i časoprostorovou extenzi děje. Prvky obsahující hodnocení či prezentující úhel pohledu porušují pravdivost textu. Kognitivní metafory jsou expresivní jazykové prostředky v tom smyslu, že v sobě usouvztažňují části pojmů tak, aby z nich vznikl jeden koherentní

pojmový celek, kterým lze z určitého pohledu popsat úsek reality prostřednictvím lidské zkušenosti. Rozborem metaforických konceptů dospíváme na úroveň presupozic vnímání světa, které jsou pod úrovní vyjadřování, proto můžeme kognitivní metafory přijmout jako sdělné prostředky, které umožňují plynulou komunikaci uvnitř daného společenství mluvčích.

Nepřesné hodnotící frazémy navíc mohou fungovat jako prvky kontextově expresivní, neboť vyjádření přejatá z běžně mluveného jazyka budou v kontextu veřejného projevu expresivní. Expresivita frazému může ale vzrůst i díky tomu, že je v procesu komunikace odhalena jeho metaforická podstata.

Expresivitu frazémů zvyšuje jejich aktualizace, případně frazeologizace syntagmat. Ve srovnání s metaforami jsou aktuální frazémy výsledkem volního úsilí mluvčího po ozvláštňení výrazu, může se jednat o aktualizace kulturní, tedy podmíněné vývojem společnosti a vznikem nových entit, nahrazujících kontext původního frazému. Může se ale jednat i o pouhé příležitostné ozvláštňení frazému na základě aktuálního kontextu nebo na základě metafory. S ohledem na to je tedy možné vysvětlit kvantitativní nepoměr mezi frazémy a aktualizovanými frazémy poukazem na postup obohacování přirozeného jazyka.

Jistotní modalita jako kategorie vyjadřující míru (ne)jistoty vzhledem k prezentovaným skutečnostem v sobě zahrnuje i četné odkazy na zdroj informací, a to včetně zdrojů blíže nespecifikovaných (chráněných) či anonymizovaných, a tedy implicitně označených za nedůležité. Takové zdroje mohou být uvedeny s využitím obecné kategorizace substantiv jako *expert*, *analytik* apod. Do zastoupení prvků jistotní modalit v analyzovaných textech se rovněž promítá podíl zpravodajských sdělení týkajících se otevřených kriminálních kauz. V těchto kontextech je pro zachování práv podezřelých nutné explicitně signalizovat, že zmiňovaná nelegální činnost nebyla dosud prokázána, k tomu slouží právě modální sloveso *mít* v jistotní funkci.

Deagentní konstrukce se uplatňují zejména ve spojení subjektů, které odkazují k neživým neosobám, situacím, dějům, jevům a s nimiž se v neosobní funkci pojí reflexivní tvar slovesa. Tato struktura odpovídající mediopasivu v germánských jazycích neposkytuje formální signály toho, že predikát je užit v pasivním tvaru. Tímto způsobem je původce děje anonymizován, může však být i dále zobecněně užitím formálního zájmenného subjektu ve tvaru 3. os. singuláru a odpovídající konkurence. Tato forma vyjádření pasiva je z hlediska požadavku vyváženosti informace vhodnější i proto, že méně explicitně poukazuje na odsunutí agentu z větné struktury.

V

PŘÍPADOVÉ STUDIE

V.1

PROSTŘEDKY OVLIVŇOVÁNÍ RECIPIENTA TELEVIZNÍHO ZPRAVODAJSTVÍ

Východiska: Významnou složkou komunikační aktivity v současné pozdně moderní společnosti je participace jejích členů na nejrůznějších typech sociálních sítí pevně propojených s masovými médii. Sdílení společensky relevantních informací politického, ekonomického či kulturního charakteru se realizuje primárně prostřednictvím zpravodajských kanálů nejrůznějšího typu a k nezákladnějším očekáváním, která si s nimi příjemce informací obvykle spojuje, patří nezávislost a objektivita. Mediální sdělení zpravodajského typu ovšem nevznikají pouze jako prostý popis toho, co stalo, a k základní informační funkci se připojují i funkce další: „[...] *zpravodajství tím, že vybírá určité jevy, řadí je a popisuje pomocí příhodných označování, konstruuje realitu*“ (TRAMPOTA 2006: 11). Příjemce zpráv tak dostává nejenom informace o tom, co se stalo, ale způsobem prezentace je v něm systematicky a dlouhodobě budováno povědomí o tom, co je vnímáno jako společensky významné, co je obvykle přijímáno jako správné, co už je hodnoceno jako překročení norem a jaké sankce lze za toto překročení očekávat. Recipient si na základě prezentace pozitivních a negativních stereotypů buduje vlastní identitu, následně si definuje, kdo jsme „my“ a kdo jsou „oni“, a zprávy mu tak vlastně reprezentují svět venku (blíže viz TRAMPOTA 2006: 12).

Cílená analýza a kritické zhodnocení zpravodajských sdělení by proto měly vést mimo jiné ke schopnosti recipienta odhalit hodnoty, které dané médium zastává, k identifikaci motivací, proč se konkrétní událost stala zprávou, zatímco jiná byla opomenuta, jaký prostor je události ve zpravodajství poskytnut a v neposlední řadě také, proč zpráva ve své výsledné podobě byla zpracována právě tímto, a nikoli jiným způsobem. „[...] *sdělení, jež jsou médiu nabízena, mají nestejnorodý charakter, vyznačují se velmi svébytným vztahem k přírodní a sociální realitě a jsou vytvářena s různými (většinou nepřiznanými, a tedy potenciálně manipulativními) záměry. Správné vyhodnocení těchto sdělení z hlediska jejich vztahu k realitě (věcná správnost, logická argumentační stavba, hodnotová platnost) vyžaduje značnou průpravu*“ (MIČIENKA – JIRÁK 2007: 9).

Pro život v mediálně výrazně saturované společnosti je tedy důležité získání tzv. mediální gramotnosti, díky níž jsou recipienti na jedné straně schopni vytvořit si od médií kritický odstup, na druhé straně dokáží plně využít informace, jež jim nabízejí (blíže viz MIČIENKA – JIRÁK 2007: 9). „*Především se jedná o schopnost určit typ nabízených sdělení, posoudit jejich věrohodnost a vyhodnotit jejich komunikační záměr, deklarovaný i skrytý (informovat, bavit, ovlivnit apod.), popřípadě je asociovat s jinými sděleními (intertextualita)*“ (MIČIENKA – JIRÁK 2007: 9). Jestliže se příjemci mediálních sdělení mají stát plnohodnotnými členy společnosti, schopnými samostatných a zodpovědných rozhodnutí (např. v období voleb), musí se úspěšně zapojit do mediální komunikace, což předpokládá schopnost jednak si vytvořit odstup od mediálních sdělení, dovednost „číst mezi řádky“ a odhalit skrytou manipulaci, jednak získat ze zpráv maximální množství využitelných informací.

Význam zpravodajství rozhodně nelze podceňovat, neboť zprostředkované informace napomáhají nejenom k orientaci ve světě, ale jsou důležitým předpokladem pro tvorbu odpovědných rozhodnutí. Z toho pak vyplývají základní požadavky na zpravodajství, a to objektivita, vyváženost a nestranost (blíže viz TRAMPOTA 2006: 143). Recipient tedy očekává, že nabízené zprávy budou pravdivé

a relevantní, k události budou mít možnost vyjádřit se všichni její významní aktéři a prezentací zpráv bude podán pokud možno co nejméně zkreslený obraz skutečnosti. Objektivitu zpravodajství není možné ztotožnit s jejich pravdivostí, mají k sobě ovšem velmi blízko. „*Hlavními rysy objektivit jsou: osvojení si pozice odstupů a neutrality ve vztahu k předmětu zpravodajství [...]; absence stranění [...]; oddanost přesnosti a dalším kritériím pravdivosti [...]; absence skrytých motivů nebo služby třetí straně. Proces pozorování a zpravování by tedy neměl být kontaminován subjektivitou a neměl by nějak zasahovat do skutečnosti, o níž informuje*“ (MCQUAIL 2009: 210).

V následující kapitole provedeme případovou analýzu prostředků, jež dvě odlišná média využila při zprostředkování identické skutečnosti, a zaměříme se zejména na ty, jejichž užití vede k (záměrnému) působení na recipienta, k ovlivnění jeho postojů a názorů a které snižují míru objektivit sdělení. Autentický materiál jsme získali přepisem reportáží odvysílaných v hlavních zpravodajských relacích dvou nejvlivnějších televizních stanic, a to veřejnoprávní České televize a soukromé stanice Nova¹. Záměrně jsme si vybrali příspěvky, v nichž bylo zpracováno téma, jež je v současnosti velmi aktuální a zásadní při utváření a strukturaci sociálních hodnot (konkrétně jde o spojení příslušníků romského etnika s negativními společenskými jevy). Analýzou chceme poukázat zejména na prostředky užívané ve zpravodajství při ovlivňování a získávání (v krajním případě dokonce až k manipulaci) recipienta. Vybrané komunikáty nebudeme analyzovat kvantitativně či statisticky, abychom příznakové výrazové prostředky nemuseli vytrhovat z kontextu, a zaměříme se na kvalitativní analýzu, která bude plnit spíše ilustrativní funkci.

Kauza, jíž se chceme detailněji věnovat, si získala značnou mediální pozornost zejména kvůli tomu, že v ní byl tematizován útok na nezletilého chlapce. Údajnou obětí skupinky agresivních Romů se stal patnáctiletý mladík, který měl být navíc napaden bez závažnějších příčin – kvůli tomu, že nemohl agresorům poskytnout cigaretu. Závažnost celé kauzy vidíme zejména v tom, že komerční televizní stanice zneužila oznámení matky údajné oběti, a aniž by počkala na potvrzení jejích informací o brutálním napadení syna, zahájila poměrně intenzivní mediální „masáž“, jejímž důsledkem bylo mimo jiné i zorganizování protiromské demonstrace ve městě, kde mělo k incidentu dojít, tedy v Břeclavi. Televizní stanice Nova pro ztraktivnění svého zpravodajství využila archetypální téma a zprávu zprostředkovala jako příběh o zmařeném životě mladého člověka, de facto vlastně dítěte. První informace se objevila hned následující den po útoku a v hlavní zpravodajské relaci Televizní noviny byla odvysílána na druhém místě:

Příklad 1

Moderátor: Brutální útok na patnáctiletého chlapce v Břeclavi. Tři násilníci ho zbili na parkovišti u nákupního centra. Chlapci během pár minut tragicky změnil jeho život. Přišel o ledvinu, má natržená játra. A to všechno kvůli jedné cigaretě.

[...]

Redaktor: Jak je možné, že v osm hodin večer, navíc v samotném centru Břeclavi u nákupního centra, kudy procházejí stovky lidí, někdo málem ubije patnáctiletého chlapce? Odpověď hledá celá Břeclav. Podle napadeného byli útočníci romské národnosti.

Událost dostala v relaci značný prostor (byly jí věnovány 3 minuty a 30 vteřin), vyjádřila se k ní jak údajná oběť, tak její matka, a ačkoli zde byl jako pachatel označen Rom, není o názor požádán žádný příslušník tohoto etnika. Médium se snažilo zachovat dojem vyváženosti tím, že do reportáže zakomponovalo výpovědi dalších zúčastněných osob, tyto pasáže byly ale účelově použity jednak k tomu, aby

¹ Přepis jednotlivých reportáží je dostupný v internetové databázi Anopress (jde o dodavatele profesionálního monitoringu médií, který ve spolupráci s dodavateli vytváří od roku 1996 unikátní databázi příspěvků všech českých médií. Obsahuje plné texty novinových a časopiseckých článků, zprávy z internetových serverů a také doslovné přepisy rozhlasových a televizních relací). Analyzované reportáže byly Českou televizí odvysílány v rozmezí od 19. 4. 2012 do 16. 7. 2012 a jednalo se celkem o jedenáct příspěvků, stanice Nova o identické kauze referovala od 16. 4. 2012 do 18. 11. 2012 a události věnovala celkem šestnáct příspěvků.

umocnily emocionalitu celého sdělení (chlapec se nebude moci věnovat svým koníčkům, doživotně bude limitován), jednak k tomu, aby informace o původu útočníků byla potvrzena autoritou (mluvčí Policie ČR): „*Můžeme potvrdit, že by se mělo jednat o 3 pachatele snědší pleti [...]*“ Zarážející je rovněž skutečnost, že názory další autority, tedy lékařů, kteří by mohli fundovaně posoudit zdravotní stav napadeného chlapce, byly podány pouze zprostředkovaně, z druhé ruky, navíc se ještě jednalo o vyjádření „odborníků“, kteří s případem nebyli detailně obeznámeni:

Příklad 2

Redaktor: *Hezký večer. Já jsem hovořil s několika lékaři a ti se shodují, že život s jednou ledvinou znamená omezení především sportovních aktivit. [...] Lidé s touto diagnózou se proto musejí vyhýbat aktivitám, při nichž může dojít k hrubému fyzickému kontaktu, typický fotbal, hokej nebo různá bojová umění. A pro zraněného chlapce to tedy bohužel znamená opravdu konec velkého snu, tedy že by se někdy mohl žít jako profesionální boxer.*

Základní funkce zpravodajství byla velmi výrazně překročena zejména tím, že zástupci takto vlivné mediální organizace, jakou televizní stanice Nova bezesporu je, začali již v rámci první reportáže informovat o dosud těžko prokazatelné *vlně odporu k Romům* a jejich předjímání dalších rasově motivovaných nepokojů v sobě obsahovalo evidentní manipulativní potenciál²:

Příklad 3

Redaktor: *Já jsem hovořil s nimi a opravdu musím potvrdit, že ta atmosféra tam začíná houstnout. Policie už delší dobu potvrzuje nějaké problémy. Ale vypadá to, že v tuto chvíli to znamenalo poslední kapku i pro ty, kteří dosud hledali různé kompromisy. Na druhou stranu místní se děsí zároveň toho, aby tento zbabělý incident nepřilákal do města radikály, aby pro změnu ulicemi nepochodovaly holé hlavy. Zkrátka vypadá to, že pokud nebudou pachatelé hodně rychle dopadeni a potrestáni, tak Břeclav čekají hodně rušné časy.*

Jako druhou zásadní složku objektivitu (vedle a priori požadované faktičnosti) uvádí Trampota (2006: 146) nestrannost (zpráva je posuzována podle toho, zda přináší nezkreslený pohled na událost a zda se k ní mohou vyjádřit ve srovnatelném rozsahu všichni její aktéři; posuzovanými kritérii jsou tedy vyváženost a neutrální prezentace). Pokud má být zpráva objektivní, je nezbytně nutné, aby v ní byla oddělena fakta od názorů, aby byly rovnoměrně prezentovány názory soupeřících stran, aby byla tvrzení novinářů uváděna ve vztahu ke skutečným autoritám, resp. odborníkům na danou problematiku, a aby byly z prezentace události vyloučeny některé nežádoucí formulační postupy, jako např. užití ich-formy, příznakových výrazových prostředků apod. (TAMTÉŽ).

Při zpracování události na televizní stanici Nova byla požadovaná kritéria porušena hned v několika ohledech, zprostředkování věcných informací velmi často ustoupilo do pozadí právě před prezentací názorů a komentářů a ve zpravodajství redaktori akcentovali zejména emocionální složku zobrazované události, kterou zprostředkovali jako jímavý lidský příběh³. Médium využilo zejména skutečnosti, že poraněný chlapec se prezentoval jako sportovec, a celá událost byla interpretována jako „sportovní zápas s nerovnými pravidly“, který fiktivní oběť neměla možnost vyhrát. Interpretace a hodnocení události recipientem byly předem výrazně ovlivněny např. užitím vágních a obrazných vyjádření:

---

2 McQuail (2009: 210) přitom jako jeden ze základních požadavků informační kvality uvádí ochranu před propagandou a iracionálními výzvami.

3 Redaktor se při prezentaci události v takovém případě snaží co nejvíce přiblížit recipientovu pohledu a zprávu koncipuje spíše jako klevety či lidové vyprávění (blíže viz MCQUAIL 2009: 388).

Příklad 4

Redaktor: *Patnáctiletý Petr snil o tom, že jednou z něho bude profesionální boxer. Jenže takhle si asi první zápas nepředstavoval. Místo ringu parkoviště u nákupního centra, proti němu trojnásobná přesila, útočníci byli o sedm let starší⁴ a řídili se podle vlastních pravidel boje.*

[...]

Redaktor: *Tři dny poté lékaři povolují další setkání a tentokrát na lůžku vidíme jiného člověka. Na ulici prohrál svůj první zápas proti trojnásobné přesile. Bojového ducha ale neztratil ani na operačním sále. Věříš tomu, že ten sport nakonec jednou bude?*

Účinnost jednotlivých reportáží je umocňována také hyperbolickými a intenzifikačními výrazovými prostředky. Událost má podle reportéra *nejvyšší prioritu kvůli houstnoucí atmosféře* a výrazný manipulativní potenciál pak mají zejména oznámení o chystaných protiromských protestních akcích. Zpravidla jsou v nich totiž zdůrazňovány údaje o plánovaném počtu účastníků, takže je nejenom akcentován význam celé události, ale zprávy mohou být rovněž interpretovány také jako výzva k účasti na chystaných demonstracích:

Příklad 5

Redaktor: *Ještě hodinu před začátkem demonstrace to vypadalo, že v ulicích Břeclavi se sejde maximálně pár desítek protestujících. Přivítaly je zabedněné výlohy a těžkooděnci na každém rohu. Úderem dvanácté ale začaly k vlakovému nádraží mířit nekonečné proudy lidí. Takové zástupy nebyly v ulicích Břeclavi ani během sametové revoluce. Celkem přes dva tisíce účastníků.*

I v případě zdůraznění významu celé události byla využita obrazná vyjádření, a to zejména synekdocha: *brutální napadení patnáctiletého chlapce v Břeclavi vyděsilo celé město; situace v Břeclavi, která žije útokem na patnáctiletého chlapce, se ještě přiostrčila; jeho příběh převrátil město vzhůru nohama*. Napadení bylo obvykle spojováno s atributem *brutální*, přístup novinářů ke sdělovaným událostem implicitně obsahovala i další intenzifikační obrazná vyjádření typu: *v Břeclavi pořádně jiskří emoce; dnes se naplnil ten nejhorší možný scénář; případ patnáctiletého Petra, který celou republiku přesvědčil o tom, [...] víc než měsíc žil celý národ ve lži*.

Při emocionální prezentaci „lidsky jímavého příběhu“ tak novináři záměrně rezignovali na výše citovaný požadavek oddělit fakta od názorů a sdělované informace doplňovali o vlastní interpretaci událostí: *vypadá to, že agresori napadli chlapce jen tak pro zábavu*; fiktivní napadení označili jako *zbabělý incident* nebo *bezdůvodný útok*. Reportér opakovaně pracoval s faktem, že k incidentu došlo na jižní Moravě, tedy v oblasti, která byla dosud eskalaci etnicky motivovaného napětí ušetřena, a spojení konkrétní menšiny s kriminalitou tak získalo všeobecnou platnost:

Příklad 6

Redaktor: *Ještě před týdnem by nikoho ani ve snu nenapadlo, že v Břeclavi vypuknou masové pouliční demonstrace. Je to snad poslední místo na světě, kde by lidé řešili problémy násilím. Jenže i poklidným vinařům evidentně došla trpělivost.*

Výrazně subjektivní přístup zástupci média projeví při tematizaci zdravotního stavu domnělé oběti, a tak nezřídka došlo ke snižování zprávy na úroveň výměny informací intimního charakteru mezi blízkými známými:

---

4 V tomto případě se dokonce objevuje i údaj o věku pachatelů, který si ovšem médium v žádném případě nemohlo ověřit.

Příklad 7

Moderátor: *Máme dobrou zprávu z Břeclavi. Zdravotní stav patnáctiletého Petra, který kvůli cigaretě přišel o svou ledvinu, se den ode dne zlepšuje. Stále ale nemůže pochopit, proč ho zatím neznámí násilníci brutálně zmlátili. Lékaři mu dnes povolili další návštěvu.*

Redaktor: *Když jsme zraněného Petra navštívili s kamerou poprvé, vypadal, jako by se mu zhroutil svět. Nadějný boxer se od lékařů dozvěděl, že životní sen se mu nikdy nesplní. Přišel o ledvinu, a tím o šanci žít se jako sportovec.*

Redaktor: *Před osmnácti dny byl ještě přesvědčen, že život pro něj skončil. Lékaři mu odoperovali zraněnou ledvinu. Když se dozvěděl smutnou zprávu, že nikdy nebude profesionální sportovec, se slzami pohřbil největší životní sen. [...] Dnes poprvé od brutálního napadení zakusil, jaké to je chodit po vlastních nohou. Nikdo by neuhodl, že by tento kluk ještě před čtrnácti dny ležel na jednotce intenzivní péče s hadičkami v těle. Co ti zůstalo vlastně jako vzpomínka teda? Ty brdo, kolik máš stehů?*

Součástí zpravodajských sdělení se poměrně často staly také nepodložené a neověřené domněnky a dohady redaktorů: *Josefe, proč město pochod nezakázalo? Proslýchá se, že se tu může střetnout i víc akcí najednou; mezi břeclavskými Romy stále častěji zaznívá, že útočníci pocházejí ze Slovenska; Romové se hodlají bránit případným útokům extremistů; místní lidé jen doufají, že klid vydrží.*

Vztah média k události se velmi výrazně projevil také ve způsobu, jakým byly prezentovány názory zúčastněných stran. V dlouhodobě nejsledovanější zpravodajské relaci mediální organizace věnovala pouze minimální prostor představitelům romského etnika a o názor až na jednu výjimku nepožádala zástupce žádné oficiální romské organizace. Zpravidla se jednalo o osoby z lidu, evidentně neškolené mluvčí, kteří měli nezřídka formulační a produkční problémy:

Příklad 8

Osoba₁: *Normálně mu řekli /píp/ černá, přiznej se, nebo tady zůstaneš. Další synovec, kterému je šestnáct roků, ten se tam pochcal.*

Osoba₂: *Ať už by to udělal cikán, máte ho chytit a zavřít a nedělat takovéto medializace. A házet špínu na všechny Romy.*

Mnohem častější byly případy, kdy se k události vyjadřovaly osoby z lidu prezentující až extrémní protiromské názory:

Příklad 9

Osoba₁: *Katastrofa, mělo by se s tím něco dělat, to je hrozné.*

Osoba₂: *To je konec, to aby se člověk bál v poledne chodit ven, a ne večer.*

Osoba₃: *No, jasný. Budeme protestovat proti cikánům, ať je všechny zavřou.*

Sporný je také způsob, podle jakého si médium vybíralo oficiální autority, odborníky, představitele kultury, politiky apod. Jak jsme již zmínili výše, je vyváženost důležitým kritériem objektivity sdělení, a proto se komerční stanice snažila alespoň po formální stránce vytvořit dojem serióznosti sdělení tím, že do reportáže zařadila názory představitelů více stran na této kauze zúčastněných. Vedle poraněného Petra a jeho matky (jejichž postoj k události i její interpretace jsou nutně výrazně subjektivní) se tak ve vysílání opakovaně objevil např. starosta města a představitelé Policie České republiky, kteří ovšem poskytovali pouze věcné informace o průběhu vyšetřování, opatřeních, která předcházela plánované demonstraci, apod. Jako jediná autorita z oblasti veřejného společenského a kulturního života se zde objevil pouze zpěvák populární hudby Michal David, který se rozhodl část výtěžku ze svého koncertu věnovat právě poraněnému chlapci, prostor v médiu ale využil především jako reklamu na své vlastní představení:

Příklad 10

Michal David: *Není mi lhostejný, co se Petrovi stalo, tak jsem se rozhodl věnovat tento koncert a zároveň výtěžek sto tisíc korun právě Petrovi. Tak, přátelé z Břeclavi, přijďte ho podpořit.*

Při prezentaci události hraje rovněž důležitou roli způsob, jakým jsou označováni její nejvýznamnější aktéři. Z osobnostní struktury poraněného chlapce byly médiem nejvíce akcentovány rysy spojené s jeho věkem (*patnáctiletý chlapec*), zálibou ve sportu (*mladý sportovec, nadějný boxer*) a prožitým úrazem (*zmlácený chlapec, zraněný Petr, břeclavský hrdina*). Celkově tedy označení osoby spoluodtvářelo kýžený obraz nevinného, v podstatě bezbranného nadějného mladíka (vlastně ještě dítěte), který měl „všechno před sebou“, vyhlídky na plnohodnotný život ale vzaly za své kvůli brutálnímu a v podstatě zbytečnému útoku skupinky útočníků. Ti jsou v jednotlivých reportážích označováni jako *útočníci, trojnásobná přesila, agresoři* apod.

Mezi nežádoucí formulační postupy s nejvýraznějším manipulativním potenciálem patří zejména opakované předjímání dalšího nežádoucího negativního vývoje událostí. Moderátoři i reportéři od samého počátku kauzu zasazovali do širšího kontextu rasově motivovaných incidentů, které této události bezprostředně předcházely (zejména v oblasti severních Čech). Už v první reportáži tak redaktor varoval před eskalací rasově motivovaného napětí, a ačkoli odkazoval na výpověď autority (ovšem z druhé ruky), podobné obavy zaznívaly pouze z jeho úst a ve vztahu k recipientovi mohly být interpretovány jako navádění k nežádoucím aktivitám:

Příklad 11

Redaktor: *Policie neskryvá obavy, že případ může probudit vlnu protiromských nálad ve městě. [...] atmosféra tam začíná houstnout. Policie už delší dobu potvrzuje nějaké problémy. Ale vypadá to, že v tuto chvíli to znamenalo poslední kapku i pro ty, kteří dosud hledali různé kompromisy. Na druhou stranu místní se děsí zároveň toho, aby tento zbabělý incident nepřilákal do města radikály, aby pro změnu ulicemi nepochodovaly holé hlavy. Zkrátka vypadá to, že pokud nebudou pachatelé hodně rychle dopadeni a potrestáni, tak Břeclav čekají hodně rušné časy.*

Novináři záměrně zdůrazňovali závažnost celé situace, kombinací obrazných vyjádření s hyperbolou a nadsázkou a adekvátně zvolenou výpovědí osoby z lidu vytvořili reportáž s výrazným protiromským vyzněním:

Příklad 12

Moderátorka: *Situace v Břeclavi, která žije útokem na patnáctiletého chlapce, se ještě přiosťřila. Na neděli je ohlášen už druhý pochod. Do města přijedou příznivci Dělnické strany. Redaktor: V ulicích je napětí viditelné už dnes. Městem korzují posílené hlídky policistů i strážníků. Nikdo si zatím nedokáže představit, co se tady odehraje v neděli. Vyjdete do pochodu?*

Osoba: *No, jasný. Budeme protestovat proti cikánům, ať je všechny zavřou.*

Ve vývoji celé kauzy nastal zásadní zlom v okamžiku, kdy se poraněný Petr po výslechu na detektoru lži přiznal, že si zranění přivodil sám při předvádění akrobatických kousků a útok si vymyslel jenom proto, aby předešel trestu za hazardování s vlastním zdravím. Komerční televizní stanici, která do té doby mladíkovi velmi výrazně stranila a celou kauzu svým přístupem de facto vytvořila, teď hrozila obrovská blamáž. Zpráva o Petrově přiznání byla v hlavní zpravodajské relaci odvysílána na prvním místě:

Příklad 13

Moderátorka: *A začneme neskutečnou lží. Tak dopadl případ patnáctiletého Petra z Břeclavi, který celou republiku přesvědčil o tom, že ho napadla skupina Romů. Po údajném útoku přišel o ledvinu.*

Moderátor: *Lidé mu věřili každé slovo, uspořádali pro něj veřejnou sbírku, v Břeclavi vyrazili do ulic a protestovali proti zvyšující se kriminalitě.*

I v tomto případě je evidentní snaha novinářů ovlivnit předpokládané recipienty a minimalizovat vlastní profesní selhání, jehož se dopustili nejenom šířením neověřených zpráv, ale zejména manipulativním zveličováním významu události, jež ve svém důsledku vedly k rozdmýchání rasových nepokojů. Moderátoři spolu s redaktory tak opakovaně ujišťovali recipienta o tom, že *Petr celou republiku přesvědčil o tom, že ho napadla skupina Romů; případ vyvolal vlnu emocí a také solidarity* nebo že *kauza poslední měsíc hýbala republikou*. I nadále se v reportážích objevovaly prostředky hyperbolizace a zveličování (*tento neuvěřitelný příběh se začal odvíjet v polovině dubna; chlapcova lež poznamenala celé město; víc než měsíc žil celý národ v jedné velké lži; mladická nerozváženost [...] během mžiku vyvolala ve společnosti obrovské reakce*). Jejich užití tentokrát ale bylo motivováno zejména potřebou bagatelizovat srovnáním s ohromným ohlasem události vlastní profesní selhání. Informační přínos byl opět snižován užitím subjektivních a hodnoticích výrazových prostředků (*patnáctiletý Petr i jeho máma právě prožívají zřejmě nejhorší období jejich života; když vyšlo najevo, že si vše vymyslel, nastalo to pravé peklo i pro jeho mámu; bez trestu nezůstanou ani tři kamarádi, kteří pravdu celou dobu tajili. Čekají je velmi chudé Vánoce*) a neověřených informací od nekonkretizovaných svědků (*místní obyvatelé se podle Břeclavského deníku teď cítí velmi podvedeni; místní obyvatelé a hlavně místní romská komunita celou situaci vnímají jako obrovskou křivdu; na breclavskou kauzu mají poměrně rozdílné názory, Romové, kteří nepokoje a protesty zažili na vlastní kůži, zatím prahnou po trestu jak pro Petra, tak pro matku*).

Obrat perspektivy v pojmání do té doby kladných a záporných „hrdinů“ kauzy se projevil také ve výpovědích zúčastněných osob. O názor byli opět požádáni romští i neromští obyvatelé města, jeho starosta a osoby spojené s vyšetřováním případu, kromě nich byl ale do jedné z reportáží včleněn také názor klinické psycholožky:

Příklad 14

Redaktorka: *Podle odborníků celá záležitost ale jen odrazila žalostný stav naší společnosti.*

Klinická psycholožka: *To rozvířilo něco, co už tam stejně možná nějakou dobu vřelo nebo bobtnalo.*

Redaktorka: *Petrova lež by podle nich ale mohla přinést alespoň jedno malé pozitivum. A to, že mnoho lidí se teď nad svými postoji nejspíše hluboce zamyslí.*

Vyjádření prizvané odbornice bylo účelově vytrženo z kontextu (v podstatě má přidělen prostor pro jednu výpověď) a posloužilo k minimalizaci odpovědnosti televizní stanice; protiromské smýšlení a šíření protiromských nálad zde totiž bylo prezentováno jako nežádoucí celospolečenský postoj, a tak odpovědnost za ně tak mohla být přesunuta z média na společnost.

Výrazně persvazivní roli v reportážích hrají pasáže, v nichž se komerční stanice snažila zachovat obraz nezávislého a investigativního média a zbavit se odpovědnosti za medializaci neověřené kauzy spojené s účelovou manipulací s recipientem. V nich byla zdůrazňována zejména skutečnost, že mladíkově verzi události uvěřila celá republika (viz výše). Vlastní selhání médiem bagatelizovalo jednak poukazem na všeobecně rozšířené protiromské postoje, jednak opakovaným zdůrazňováním toho, že (nejenom) novináři uvěřili dojemnému příběhu mladého člověka. Akcentování Petrova věku pak bylo použito pro vyjednání pochopení a odpuštění nejenom pro něj, ale vlastně i pro mediální organizaci:

Příklad 15

Redaktor: *On ale stále trval na svojí verzi, že ho napadla skupinka Romů kvůli cigaretám a brutálně ho zbili. Tato historka nakonec vyústila v masový pouliční pochod Břeclavi a teprve poté se Petr přiznal, že si všechno vymyslel. Jeho příběh jasně ukazuje, že stačí opravdu jedna jediná lež od patnáctiletého kluka. A když se na ni nabalí dostatečně velké množství populismu, tak nakonec se nabobtná do obřích rozměrů. Pojdte se podívat, jaké to mělo následky. Patnáctiletý Petr neudělal nic horšího než to, co většina jeho*

vrstevníků provede každý den minimálně jednou. Zalhal své matce. Spadl z balkonu a ze strachu před výpraskem a domácím vězením vymyslel historku, která obletěla celou republiku. Napadli ho Romové.

[...]

Je neuvěřitelné, s jakou věrohodností dokázal patnáctiletý kluk vodit za nos všechna média, policisty a nakonec i celebrity.

[...]

Ještě víc ale zaráží, jak málo stačí k tomu, aby se v lidech probudila nenávist. Týden po útoku už poklidnou Břeclaví pochodují radikálové. Romové pro změnu tvrdí, že chlapce určitě napadli gadžové, protože prodával marihuanu.

Česká televize jako médium veřejné služby při medializaci identické události zaujala naprosto odlišný postoj. O incidentu poprvé informovala až 19. 4., tedy pět dnů po údajném útoku, a to v souvislosti s plánovanými demonstracemi v Břeclavi, zaměstnanci média sice referovali o brutálním napadení, explicitně jej ale nespojovali s romskými útočníky (*incident, při kterém neznámí útočníci zranili patnáctiletého chlapce; oslovili patnáctiletého Petra Zhyvachivského tři muži, chtěli po něm cigaretu; po brutálním napadení patnáctiletého chlapce třemi neznámými útočníky*) a etnický původ domnělých agresorů byl zmíněn pouze ve výpovědi Petrovy matky. I v tomto médiu byl tematizován věk oběti domnělého útoku, událost ovšem nebyl medializována jako lidsky jímavý příběh a byl akcentován zejména její celospolečenský aspekt, zejména možné ohrožení menšiny pravicovými extremisty:

Příklad 16

Moderátor: Centrem Břeclavi prošlo na 2000 lidí. Mezi nimi asi 500 pravicových radikálů. Pochodovali na podporu brutálně napadeného patnáctiletého chlapce. Jeho matka vypověděla, že na něj zaútočili Romové. Na bezpečnost ve městě dohlížely stovky policistů a situaci celý den sledoval Petr Malý. Petře, jak celá akce probíhala?

Redaktor₁: Navzdory všem obavám se pochod nakonec obešel bez násilností a vážných konfliktů s policií. Nejrazantnější zásah měla policie v samotném závěru demonstrace v Riegrově ulici, kde těžkooděnci museli zabránit zhruba dvěma stovkám pravicových radikálů v jejich snaze proniknout k domům obývaným romskými rodinami. Teď už je ve městě klid, Břeclav ale zažila mimořádně rušné odpoledne.

Redaktor₂: Bojově naladěni do Břeclavi přijíždějí hlavně pravicoví radikálové. Na hlavním nádraží se schází kolem půl dvanácté. Tento muž si s sebou přivezl tonfu. Policisté mu ji okamžitě zabavují. K protestu se připojují až dva tisíce místních lidí. Mezi nimi i matka zbitého chlapce. Od radikálů z Dělnické mládeže se ale distancuje, rozdává modré stužky.

Veřejnoprávní televize usilovala o zachování objektivitu a o dosažení maximální míry informativnosti, jelikož událost nebyla zpracována jako příběh jedince, byla ve všech reportážích potlačena emocionálna a s ní spojené užití příznakových výrazových prostředků. Snaha o vyváženost byla patrná i z výběru svědků a zúčastněných osob. Ve srovnání se stanicí Nova bylo mnohem méně prostoru věnováno přímo poraněnému Petrovi a jeho matce a osoby z lidu byly vybírány s větším ohledem na vyváženost prezentovaných názorů. Romské etnikum tak např. reprezentoval asistent prevence kriminality a jeho žena, z jejichž výpovědí jasně zaznívaly zejména obavy z plánovaných útoků extremistů a touha po obnovení pořádku:

Příklad 17

Iveta Danihelová: Mám děti, o které se bojím, manžela mám v práci, budu sama doma.

Jaroslav Danihel: Ta komunita romská si přeje, aby co nejdříve byli dopadeni pachatelé a byli potrestáni.

Pokud se vyskytl extrémní názor zástupce většinové společnosti, byl proti němu okamžitě postaven podobně vyhocený názor zástupce břeclavských Romů:

Příklad 18

Účastník manifestace₁: *Museli byste s téma cikánama tady žít a určitě byste to viděli stejnýma očima, jako my.*

Účastník manifestace₂: *Kdyby mě zbil, nebo tady toho kluka, zbila nějaká bílá rodina, nikdo si toho ani nevšimne.*

O serióznosti přístupu svědčí i společenská role dalších hostů ve vysílání, ke kterým patřila například vládní zmocněnkyně pro lidská práva, člen jezuitského řádu nebo právník, na celospolečenský rozměr kauzy poukázaly výpovědi představitelů Ústeckého kraje. Vyjádření pozvaných svědků a zúčastněných osob vždy směřovala k tomu, aby mírnila růst sociálního napětí a aby byl tento konkrétní případ nahlížen v celorepublikovém kontextu, a to i po Petrově přiznání, kdy moderátorka připomněla i další podobné kauzy, ve kterých byli představitelé romského etnika neprávem označeni za viníky kriminálních činů. Vyústěním celé kauzy bylo opakované připomenutí faktu, že rasově motivované sociální napětí ve společnosti existuje a kauza získala celospolečenský rozměr informací o schůzce zástupců romských organizací s premiérem, na které byl vznesen i požadavek na zřízení nové funkce vládního zmocněnce pro romskou menšinu.

Vedle užitých výrazových prostředků plní persvazivní funkci rovněž prostor, který médium události věnovalo, a pořadí, v němž se reportáž na dané téma ve zpravodajské relaci objevila.

Případu patnáctiletého Petra věnovala větší prostor stanice Nova, jeho poranění a s ním spojené následné události byly předmětem zájmu celkem v šestnácti případech, nadpoloviční většina příspěvků byla odvysílána mezi prvními pěti reportážemi a časová dotace až na výjimky neklesla pod tři minuty. Mnohem rezervovanější postoj od začátku zaujala veřejnoprávní Česká televize. Informace o incidentu se objevila až ve chvíli, kdy občané Břeclavi začali plánovat demonstraci, a událost tak získala širší společenskou platnost. Česká televize odvysílala celkem deset reportáží, které nějak souvisely s daným případem, objevily se mezi nimi ale i příspěvky věnované např. posíleným hlídkám v místech incidentů nebo informace o funkci romského vládního zmocněnce. Reportáže byly obvykle odvysílány až v druhé desítkě příspěvků (výjimku tvoří aktuální informace o demonstraci v Břeclavi a o výše zmiňované funkci romského vládního zmocněnce) a jejich dotace se pohybovala kolem dvou minut.

ZÁVĚR

Analýza autentických zpravodajských textů ukázala, že výběr jazykových prostředků i komunikačních strategií může vést k významnému posunu v objektivitě a informační kvalitě sdělení. Přístup média a užitá prezentace mohou způsobit, že identická událost získá naprosto odlišné vyznění a její účelově ovlivněná interpretace získá ve vztahu k recipientům silný persvazivní až manipulativní potenciál.

Komerční stanice Nova událost zpracovala jako jímavý lidský příběh a využila jeho serialitu. V jednotlivých reportážích byl sledován příběh poraněného chlapce od jeho hospitalizace a náročné operace přes postupnou rekonvalescenci, spojenou s ohromnou podporou zvenčí, až po jeho propuštění do domácího ošetřování. V jednotlivých reportážích byl nadstandardně velký prostor věnován Petrovi a jeho matce, takže celkové vyznění zpravodajských sdělení bylo výrazně subjektivizované a expresivní. Z výpovědí poraněného chlapce byly médii využívány zejména pasáže, ve kterých mluvil o svých zmařených sportovních ambicích a omezeních, která mu zranění přineslo, Petrově matce médium vytvořilo obraz obětavé, soucitné a zejména trpící ženy (mezi jinými se objevila i informace o tom, že Petra a jeho staršího bratra vychovávala sama). Z hlediska celospolečenského působení média ale za mnohem závažnější pokládáme skutečnost, že incident byl pouze na základě výpovědi nezletilého mladíka od samého počátku spojován s romským etnikem a celkově protiromské vyznění

zpráv bylo umocňováno i výběrem svědků a zúčastněných osob. Opakované informování o přesném čase a místě konání protiromských demonstrací v daném kontextu získalo charakter navádění.

Česká televize si po celou dobu vývoje kauzy udržela k jejím hlavním aktérům rezervovaný a zdrženlivý postoj. Případ byl prezentován v širším celospolečenském rámci a primární snahou média bylo vyhnout se jeho personalizaci. Poraněný Petr a jeho matka tak dostali mnohem menší prostor a ve zprávách (zřejmě i díky tomu) se neobjevovaly subjektivní ani jinak příznakové výrazové prostředky. Evidentní byla i snaha nestranit nikomu ze zúčastněných a výpovědi svědků byly vybírány tak, aby se v nich neobjevovaly extrémní názory a stanoviska (v ojedinělém případě byla etnicky nekorektní poznámka okamžitě vyvážena výpovědí příslušníka romského etnika). Oznámení o plánovaných demonstracích byla vždy spojována s informacemi o bezpečnostních opatřeních a recipienti byli od účasti na nich spíše zrazováni, Česká televize tak v tomto případě beze zbytku splnila roli média veřejné služby.

V.2

ROZDÍLNÁ PREZENTACE UDÁLOSTÍ V RŮZNÝCH MÉDIÍCH

Texty médií mají z hlediska jazykové prezentace mnoho společného. Je zde řada společných jazykových prostředků, které slouží základní funkci žurnalistického textu – rychle předávat aktuální informace a přesvědčit příjemce o jejich přijetí. Jsou to prostředky a výstavbové principy, jež zároveň odlišují tuto oblast od jiných funkčních stylových oblastí. Můžeme zde pozorovat i stejné vidění světa a na základě toho i obdobné zpracování jednotlivých informací. Na druhé straně pracují jednotlivá média s vlastní představou zobrazovaných událostí. Ta může být ovlivněna individuálním přístupem některého z autorů, ale vyplývá především z celkového charakteru a zaměření daných médií, jež tak mnohdy pracují s odlišnými prezentacemi různých subjektů a aspektů světa. Roli v rozdílnosti zpracování informací hrají rovněž možné různé zdroje informací a jiné okolnosti, např. i to, s kým má autor mediálního textu dobré vztahy a s kým nikoliv, v jakých časoprostorových konstelacích se vzhledem k dané události nachází atd.

Pro mediální texty se předpokládá věcná neboli faktická správnost a objektivita, přičemž nástrojem obojího má být vyváženost jednotlivých složek tvořící „informační základ“ zobrazovaných událostí a vyváženost zdrojů. Objektivita nebo určitá míra subjektivity informace a tím i její pravdivost či nepravdivost, resp. míra validity, tzn. platnosti vzhledem ke skutečnosti, je spojována jednak s věcnou stránkou informace, jednak s hodnotícími (v nejširším slova smyslu) složkami události. Podle teoretičky médií B. Osvaldové platí, že „v důsledku lidského faktoru nemůže existovat žádný zcela neideologický, apolitický, nestranný systém zpravodajského výběru a referování“ (OSVALDOVÁ a kol. 2005: 13). Absolutní objektivnosti nelze dosáhnout, ale měla by být zdůrazňována vyváženost, vědomá nezaujatost. Předpojatosti, neobjektivnosti se na druhé straně rozumí záměrné zkreslení reality, preferování určitého výkladu, zdůrazňování jedněch názorů na úkor jiných, manipulace s pojmy. Osvaldová také mluví o „úskalí ve výběru jazykových prostředků“ (TAMTÉŽ: 12). Vedle výběru faktů a slov, rozmístění a frekvence pojmenování jde především o „modalitu vypovídání“, jež je dána výběrem gramatických prostředků a stylistických variant.

Je zřejmé, že každá situace může být nahlížena z mnoha úhlů pohledu. Ukázkou toho, jak lze zpracovat jednu a tutéž informaci různě, ev. jak sdělit různé postoje k ní, najdeme např. u Bartoška: titulky *Pokuty pomohou hlavně korupci* v podstatě vyjadřuje nesouhlas s pokutami na rozdíl od titulku *Vyžeňme piráty ze silnic*. Tento titulek vyjadřuje souhlas s pokutami (BARTOŠEK 1997: 57). Můžeme uvést i jiné příklady: *Popularita prezidenta klesá* vs. *Prezident stále nejoblíbenějším politikem*. Rozdílné výpovědi zobrazují skutečnost, že došlo k procentuálnímu poklesu prezidentovy oblíbenosti, přesto prezident zůstává na prvním místě popularity. Rozdílný popis téhož může být formulován i drobnými obměnami, např. pomocí částic nebo grafických prostředků, jež se podílejí na pozměněném smyslu: *Barakova loď se potápí* vs. *Barakova loď se už potápí*; *Mafie prala úvěry v Praze* vs. *Mafie prala úvěry i v Praze*; *Rodina se třemi dětmi není normální* vs. *Rodina se třemi dětmi není „normální“* atd. (SCHNEIDEROVÁ 2001).

Příkladů, kdy jsou informace zpracovány nebo prezentovány v jednotlivých médiích různě, ať už z hlediska žánru, stylu, výběru jednotlivých faktů, nebo věcných údajů, najdeme mnoho, ale záleží

na motivaci takového odlišného zpracování. Podle Fairclougha v mediální analýze člověk vždy srovnává a hodnotí prezentace podle toho, co zahrnují a podle toho, co vylučují, co dávají do popředí a co do pozadí, odkud přicházejí a jaké faktory a zájmové vlivy formulace ovlivňují. V souvislosti s tím se vynořuje i otázka pravdy. Pravda v absolutním smyslu je podle Fairclougha vždy problematická, avšak tím, že prezentace mohou být srovnávány, můžeme dospět k relativní pravdivosti nebo relativní nepravdivosti (FAIRCLOUGH 1995: 47). Podívejme se na příklady:

Příklad 1

[...] *jde o případ, který v naší justici nemá obdoby.* (TV NOVA, Televizní noviny, 26. 7. 2006) vs. [...] *za posledních deset let byli odsouzeni dva představitelé justice. V současné době běží ještě tři neukončená trestní řízení se soudci.* (ČT, Události, 26. 7. 2006)

Příklad 2

1. *U sochy svatého Václava v Praze se večera sešly asi dvě stovky příznivců Holešovské výzvy.* (Metro, 8. 4. 2013)
2. *Asi 300 lidí na Václavském náměstí demonstrovalo proti Nečasově vládě.* (Prima Family, Zprávy, 7. 4. 2013)
3. *Na čtyři stovky lidí dorazily podle policie večera večer na pražské Václavské náměstí na protivládní demonstraci.* (Právo, 8. 4. 2013)
4. *Na pražském Václavském náměstí se podle odhadů policie sešlo večera po poledni asi 500 lidí [...]* (Lidové noviny, 8. 4. 2013)

V prvním případě je výpověď ovlivněna snahou média působit na příjemce v tom smyslu, že v rámci jeho vysílání sleduje (téměř vždy) mimořádné události, a tato strategie je součástí diskurzu vytvářeného TV Nova. V této chvíli je pak jedno, zda jde v podstatě o falešnou informaci, neboť případ, který je popisován, není – jak vyplývá ze srovnání téže události a její prezentace na ČT – tak zcela mimořádný.

Druhý příklad je ukázkou prostého zacházení médií zejména s věcnými fakty, kdy – máme-li možnost porovnat informace v jednotlivých médiích – zjistíme, jak se podstatně liší. Ne nezajímavé je však i srovnání titulků týkající se výše uvedené události: např. *Stovky lidí chtěly svrhnout vládu* (Metro) vs. *Na Václavském náměstí demonstrovalo asi jen 300 lidí* (Prima Family). Každý z těchto dvou titulků předkládá čtenáři vlastně úplně jinou informaci, přestože jde o stejnou událost.

Věcná informace a její tzv. objektivita je narušována mnoha vnějšími faktory, ale i vlastními záměry médií, z nichž jedním z těch nejdůležitějších je to, aby byla událost pro příjemce atraktivní. Týká se to jak složky obsahové z hlediska výběru jednotlivých obsahových prvků, tak složek jazykového výrazu. Na atraktivitě výrazu se podílí zejména kolokviálnost a expresivita výrazu, jež ovšem ve své podstatě zapřičiňuje složitější dešifrování sdělení a jeho případnou nejednoznačnost, odvádí rovněž pozornost od věcné stránky sdělení a převádí sdělení z jeho racionální polohy do polohy emocionální. Uvedme příklad:

Příklad 3

(Prima Family, Zprávy) – Koaliční vláda ODS, TOP a Věcí veřejných bude pokračovat (titulek)

Lenka Pastorčáková, redaktorka:

Nejprve věčkaři zamávali demisemi, pak jim na rozloučenou začali mávat koaliční partneři. Od té chvíle se nad Českou republikou vznáší předčasné volby. Už v půl sedmé ráno proto spěchají zástupci ODS na rande s TOP 09 a ladí noty. O hodinu a půl později zasedají věčkaři. Nálada u jejich stolu je jako v ranní tramvaji. Jako první úprkem mizí ministři Jankovský a Dobeš. Za zavřenými dveřmi zůstává vedení a potí se nad padesátistránkovým programovým prohlášením. Ekonomické záležitosti jsou prý v suchu. (Prima Family, Zprávy, 10. 4. 2012; úryvek)¹

¹ Vzhledem k rozsáhlosti jednotlivých příspěvků uvádíme jen relevantní části textu. Celý text je možno dohledat na Anopress.cz.

V tomto textu je řada kolokviálních frazémů a nepřímých pojmenování, jež jsou však vzhledem ke svému obecnému nebo přenesenému významu pro příjemce méně průhledné než by bylo jednoznačné vyjádření neutrální. Např. frazém „ladí noty“ lze vyložit jako „připravují se na jednání“, „chystají taktiku pro jednání“ atd., stejně tak „nálada jako v ranní tramvaji“ záleží na zkušenosti příjemce, i když lze předpokládat, že toto přirovnání má vyjadřovat alespoň v té nejobecnější představě negativní atmosféru. Podobně „ekonomické záležitosti jsou v suchu“ nic neříká o konkrétních aspektech daného jevu.

Věnujme nyní pozornost dvěma ukázkám zpracování jednotlivých událostí a jejich srovnání v odlišných typech médií. První z nich je příkladem toho, jak ve snaze po tom, aby byla informace pro příjemce atraktivní, jsou voleny prostředky, jež přispívají k dramatizaci události a podílejí se na působení emocionální složky (Příklad 4). Druhá z nich je dokladem toho, jak se výběr faktů a výběr způsobu vypovídání podílí na široké škále zobrazení události od výrazného stranění jednomu subjektu události až po eventuální vyváženou informaci o dané události (Příklad 5).

Příklad 4

(ČT, Události) – Čeští horolezci a zemětřesení (titulek)

*Sedm českých horolezců, kteří byli už před zemětřesením v pákistánských horách, se zatím neozvalo svým rodinám. Mají u sebe mobilní telefony a jsou v oblasti Karákorámu. Příbuzní proto požádali **ministerstvo zahraničí** o pomoc. [...] Horolezci se v době zemětřesení **zřejmě** pohybovali v okolí Nanga Parbat, což je asi tři sta kilometrů od epicentra zemětřesení. [...] Českou výpravu **vede** 65letá Dina Štěrbová, která zdolala už několik osmitisícovek. [...] Rodiny horolezců kontaktovaly i české velvyslanectví v Pákistánu. Ani tam ale nevědí, kde přesně horolezci jsou. Nikdo z nich se totiž na ambasádě nehlásil. [...] Češi do Pákistánu odjeli jen s mobilními telefony, **podle ministerstva** je tedy pravděpodobné, že **pouze nemají signál, a zatím není důvod je považovat za pohřešované.** [...]*

Vít Kolář, mluvčí ministerstva zahraničí:

*Ti lidé se neozvali od pátého, to znamená tři dny před zemětřesením svým rodinám. **Z toho se nedá usuzovat, že by byli v nějakém potenciálním nebezpečí.***

Pokud se ukáže, že se horolezci dostali do potíží, Česko je připravené jim pomoci. Premiér Paroubek nevyloučil ani speciální záchranný tým.

(ČT, Události, 9. 10. 2005; úryvek)

(TV Nova, Televizní noviny) – Pohřešování (titulek)

*Dnes byla také potvrzena zpráva o tom, že se v Pákistánu **pohřešuje** skupinka českých horolezců. Se čtyřmi muži a třemi ženami, kteří by se měli pohybovat někde kolem hory Nanga Parbat, tedy tři sta kilometrů od epicentra ničivého zemětřesení, se příbuzným **stále** nedaří navázat jakýkoliv kontakt.*

*Nanga Parbat, devátá nejvyšší hora světa. Právě kolem ní se v těchto dnech pohybovala skupina českých horolezců z Hradce Králové. **Vedla** je tato žena – Dina Štěrbová. Jedna z nejslavnějších horolezkyň. Už čtyři dny nemají o ní a dalších šesti lidech příbuzní žádné zprávy. Obrátili se proto na ministerstvo zahraničí. [...] Oblast, kde by česká skupina měla být, je **navíc** od epicentra zemětřesení vzdálena tři sta kilometrů.*

Jan Zedník, seismolog, Geofyzikální ústav AV ČR:

*Účinky zemětřesení se se vzdáleností rychle tlumí, takže by se na vzdálenost 300 km už nemělo horolezcům tolik stát. **Na druhou stranu je ale podle seismologů možné, že otřesy způsobily v horách sesuvy půdy.***

Například Josef Rakoncaj zažil zemětřesení u Mont Everestu.

Josef Rakoncaj, horolezec:

Prakticky popadaly veškeré laviny v okolních stěnách.

Už zítra by měl do oblasti dorazit Otakar Štěrba, manžel vedoucí výpravy. Právě na jeho zprávy teď doma všichni netrpělivě čekají.

(TV Nova, Televizní noviny, 9. 10. 2005; úryvek)

V podstatě „nevinně“ vyhlížející příspěvek v Televizních novinách na TV Nova ve srovnání s prezentací téže události na České televizi ukazuje některé typické rysy, kterými TV Nova zpracovává informace jako záměrně dramatické. Rozdíl se týká použití přítomného a minulého času (*vedla je / vede je*), dále vyjádření míry času, během něhož jsou horolezci pohřešováni (*už čtyři dny/zatím čtyři dny; zatím/stále*), a v úhlu pohledu týkajícího se základního faktu, tedy faktu pohřešování a obavy z něj (*se pohřešuje skupinka horolezců / není důvod je považovat za pohřešované*) atd.

Zřejmá je také orientace na sféru osobní (mluví se o Otakaru Štěrbovi, manželu vedoucí výpravy; je uveden příklad Josefa Rakoncaje, jehož citát přispívá zejména k dramatickosti situace). V textu TV NOVA je také konkrétní určení, odkud horolezci pocházejí (z Hradce Králové), naproti tomu v textu ČT je patrná orientace na sféru „státnosti“ (*Česko, premiér Paroubek, ministerstvo zahraničí*).

Příklad 5

(TV Nova, Odpolední Televizní noviny) – Protest pilotů ČSA (titulek)

Z pražského ruzyňského letiště dnes neodletělo na 40 spojů. Provoz ochromil první velký protest pilotů ČSA u nás. Nelíbí se jim, že společnost převádí třetinu svých letadel do dceřiné firmy a pustili se do obstrukcí. Část jich kvůli náhlé zdravotní indispozici nepřišla do práce. Další odmítají dělat cokoli nad rámec pracovní smlouvy. [...] Že už dnes do práce nenastoupí desítky z nich tak vedení firmy zaskočilo. Nátlaková akce je bolestivá nejen pro šéfy ČSA, ale zejména pro cestující, pro které musel být nápis „zrušeno“ u téměř 2 desítek destinací pořádnou ranou pod pás. [...] Piloti chtějí nebyvalou obstrukcí upozornit na to, že jejich šéfové převádějí z ČSA do dceřiné firmy 11 letadel, což prý ohrožuje existenci společnosti. [...] [Piloti] Tvrdí, že se údajně tuneluje [...].

(TV Nova, Odpolední Televizní noviny, 1. 12. 2011; úryvek)

Reportáž TV Nova, byť jen v úryvku, je příkladem nekritické jednostranné interpretace určité události, jejíž vyznění podporují prostředky, jako jsou adjektiva nebo slovo „údajně“. Základní úhel prezentace události je nastaven proti jedné straně konfliktu. Autor hovoří o „nátlakové akci“ ze strany pilotů a „bolestivé“ situaci pro vedení ČSA. Vůči pilotům je prostřednictvím nepřímé řeči a modalitou prezentovaná nedůvěra: *Piloti chtějí nebyvalou obstrukcí upozornit na to, že jejich šéfové převádějí z ČSA do dceřiné firmy 11 letadel, což prý ohrožuje existenci společnosti. [...] [Piloti] Tvrdí, že se údajně tuneluje [...]; [...] to jejich sdružení si ale stojí za svým, tvrdí, že jinou možnost nemají a hodlají takové obstrukce a vlastně problémy ČSA a celému letišti způsobovat ještě během dneška a také i zítra.*

Je podporována emocionální rovina prezentace události pomocí adjektiv a formulací jako je např. „pořádná rána pod pás“. Odstup od jedné strany konfliktu je signalizován užitím zájmen namísto plnovýznamového pojmenování (*nelíbí se jim; to jejich sdružení*), což působí také nezdvořile. Negativní postoj vůči pilotům je podpořen i výběrem citátů zasažených osob:

Cestující:

Tady akorát na tabuli se podíváte, máte to zrušený a pak musíte řešit, že jo, no.

Cestující:

Večer ještě tvrdili, že během několika dní, a nastoupit do stávky během několika hodin mi přijde takový trošičku sprostý.

Cestující:

Nezlobte se, já jsem bohovský nasratý, jinak se to nedá říct.

Obdobný text přinesly i večerní Televizní noviny na TV Nova. Z uvedených citátů byl první z nich vypuštěn a přibyl další: *Já jsem byla děsně teda rozčilená.*

Obdobnou „rétoriku“ použila i TV Prima Family ve Zprávách:

(TV Prima, Zprávy) – Piloti ČSA splnili své hrozby a zahájili protest (titulek)

Piloti ČSA splnili své hrozby a zahájili protest proti údajnému vyvážení majetku z ČSA. Vedení společnosti tvrdí, že jde o nelegální akci a chce piloty potrestat. Má v tom i podporu ministra financí Miroslava Kalouska. [...] O co jde? Piloti protestují proti údajnému tunelování českého aeroholdingu.

(Prima Family, Zprávy, 1. 12. 2011; úryvek)

Naproti tomu Česká televize sice svoji reportáž formuluje z pozice „viny“ pilotů, přesto je „první slovo“ dáno právě jim:

(Česká televize, Události) – Piloti vs. ČSA: desítky zrušených letů (titulek)

Piloti ČSA ochromili provoz na největším českém letišti v Ruzyni. Ráno nepřišli do práce a stroje zůstaly kvůli nim na zemi. [...]

Sedm hodin ráno, letiště Praha Ruzyně. Dlouhé fronty, nejistota a zmatek. Piloti ČSA nepřišli do práce na protest proti krokům, které podle nich vedou k likvidaci společnosti a aerolinky ruší první let, do Milána. (Česká televize, Události, 1. 12. 201; úryvek)

Celkový charakter reportáže je spíše informativní, neboť informuje především o řešení nastalé situace: *Vedení ČSA se na rychlo domlouvá se zahraničními aerolinkami, které jsou stejně jako ČSA sdruženy v alianci Sky Team. Například Air France nebo KLM. Potřebují, aby letadla, která vyšlou do Prahy, měla víc sedaček. [...] Management aerolinek tvrdí, že obnoví létání pomocí posádek z jiných společností. V první řadě ze sesterské HOLIDAYS Czech Airlines. Atd.*

Výběr citátů zasažených osob je vzhledem k jejich obsahu také informativní a neutrální:

Cestující:

Chtěli jsme letět do Amsterdamu, ale teď jsme zjistili, že náš let je zrušen a čekáme na další informace.

Cestující z Kanady:

Je to pro mě velké překvapení, nic o tom nevím. Koukala jsem na zprávy, viděla jsem, že problémy jsou v Londýně, a říkali jsme si, jak jsme rádi, že neletíme přes Londýn.

V některých jiných médiích, např. v Českém rozhlasu, je situace popisována tak, že je upřednostněna informace o důvodu stávky, tedy o možnosti rozprodeje letadel, a prostor je dán především zástupcům stávkující strany. Zde se alespoň částečně dozvídáme o některých podstatných okolnostech daného problému, např. o existenci restrukturalizačního plánu, ev. o jeho možném nedodržování. Bohužel ani v jedné ze zpráv a reportáží nebyla situace z tohoto „věcného hlediska“ nijak přiblížena (alespoň částečně a na úrovni zpravodajství), takže „informování“ zachycovalo pouze aktuální nepříznivý dopad, jenž stávka měla na cestující a na ekonomickou ztrátu ČSA.

(Český rozhlas, Zprávy) – Pilotům se nelíbí další rozprodej majetků ČSA (titulek)

Karel Pěška, moderátor:

Dnes neodletí až 40 spojů Českých aerolinií. Piloti zahájili protest tím, že nepřišli do práce kvůli indispozici. Zatím se to dotklo asi 18 spojů. Pilotům se nelíbí další rozprodej majetku ČSA, hlavně vyvedení 11 letadel do dceřiné společnosti. Říká výkonný sekretář Českého sdružení dopravních pilotů Filip Gaspar. Filip Gaspar, výkonný sekretář Českého sdružení dopravních pilotů:

My protestujeme proti vyvážení podstatné části letadel z flotily ČSA, vlajkového dopravce. Jedná se o více než třetinu, jedná se o celou regionální letku. A my to vidíme jako přípravu na likvidaci ČSA a je to na prostu v rozporu s restrukturalizačním plánem, který by měl probíhat a který schválila vláda. A zcela určitě je to i proti dlouhodobým zájmům firmy.

Karel Pěška, moderátor:

Protest by měl být dvoudenní. Piloti vyzvali vedení ČSA, aby stáhlo své rozhodnutí o vyvedení majetku. Jsou připraveni vrátit se k jednacímu stolu. Další zprávy najdete na internetových stránkách zpravy.rozhlas.cz.

(Český rozhlas, Zprávy, 1. 12. 2011)

Poměrně vyváženě působí zpráva na TV Metropol, jejíž charakter je nejbližší prostému informování o události.

(TV Metropol, Zprávy) – Piloti Českých aerolinií dnes zahájili protest proti vyvedení třetiny letadel z majetku aerolinek (titulek)

Karolína Kočí, moderátorka:

Hezký večer, vítíte u zpráv televize Metropol, jediné pražské televize. Piloti Českých aerolinií dnes zahájili protest proti vyvedení třetiny letadel z majetku aerolinek. Někteří z nich nepřišli do práce kvůli údajné zdravotní indispozici. To může podle Českého sdružení dopravních pilotů ČSA zapříčinit zrušení asi poloviny dnešních letů. Podle mluvčí ČSA Hany Hejskové bylo zatím zrušeno 38 spojů ze 113. Piloti ČSA tímto vyhroceným způsobem protestují proti probíhající změně struktury letecké společnosti. Ministr financí Miroslav Kalousek, jehož ministerstvo je majoritním akcionářem českého AERO holdingu, protesty označil za neopodstatněné a nelegální a chce, aby došlo k vyvození důsledků vůči pilotům, kteří nenastoupili do práce. Momentálně probíhá jednání mezi odborovými svazy a společností ČSA.

(TV Metropol, Zprávy, 1. 12. 2011)

SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

LITERATURA

- BACHMANOVÁ, J. a kol. (2002). *Encyklopedický slovník češtiny*. 1. vydání. Praha: Lidové noviny.
- BARTOŇ, M. (2004). Ústavní zakotvení Rady pro rozhlasové a televizní vysílání. In: Hloušek, V. – Šimíček, V. (eds.). *Výkonná moc v ústavním systému České republiky*. 1. vydání. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně.
- BARTOŠEK, J. (1992). Syntax přímé sportovní reportáže. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica. Studia bohemica 6*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- BARTOŠEK, J. (1993). *Jazyk současné české politiky*. 1. vydání. Olomouc: UP.
- BARTOŠEK, J. (1997). Jazyk žurnalistiky. In: Daneš, F. a kol. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, s. 42–67.
- BARTOŠEK, J. (2001). *Zpravodajství a publicistika*. 2. přepracované vydání. Olomouc: Univerzita Palackého.
- BARTOŠEK, J. (2002). Tlak profese – specifický faktor ovlivňující jazyk žurnalistiky. *Naše řeč*, roč. 85, č. 2, s. 68–78.
- BARTOŠEK, J. (2004). Znaky důvěryhodné žurnalistické zprávy. In: Minářová, E. – Ondrášková, K. (eds.). *Spisovnost a nespisovnost – zdroje, proměny a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, s. 216–221.
- BEČKA, J. V. (1973). *Jazyk a styl novin*. 1. vydání. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Novinář.
- BEČKA, J. V. (1986). *Sloh žurnalistiky*. 1. vydání. Praha: Novinář.
- BEČKA, J. V. (1988). Sloh konkrétní a abstraktní. *Naše řeč*, ročník 71, č. 5, s. 225–231.
- BEČKA, J. V. (1992). *Česká stylistika*. 1. vydání. Praha: Academia.
- BEDNAŘÍKOVÁ, B. (1987). K jedné specifické oblasti posesivnosti a jejímu vyjadřování v češtině a angličtině. In: *STUDIA BOHEMICA IV*, AUPO, Fac. Phil. Philologica, 55, Praha, s. 115–124.
- BEDNAŘÍKOVÁ, B. (1996). O jednom (ne)valenčním doplnění slovesa. In: *STUDIA BOHEMICA VII*, AUPO, Praha, s. 117–123.
- BEDNAŘÍKOVÁ, B. (1998). *Kapitoly o posesivitě*. Olomouc: UP (nepublikovaná disertační práce).
- BEDNAŘÍKOVÁ, B. (2001). Nad tzv. třetím syntaktickým plánem. In: *Sborník prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě*, řada jazykovědná. Opava, s. 132–136.
- BEDNAŘÍKOVÁ, B. (2009). *Slovo a jeho konverze*. 1. vydání. Olomouc: UP.
- BEDNAŘÍKOVÁ, B. – JÍLEK, V. (2013). Information Quality Violations in the Mass Media and Its Impact on Communication. *Refereed Program of the E-Leader Slovenia*. Chinese American Scholars Association, New York, USA, June 2013. P. 1–27.
- BUCHER, H. J. – ALTMEEPEN, K. D. (Hrsg.) (2003). *Qualität im Journalismus. Grundlagen – Dimensionen – Praxismodelle*. 1. Aufl. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- ČECHOVÁ, M. a kol. (2000). *Čeština – řeč a jazyk*. 2., přepracované vydání. Praha: ISV.
- ČECHOVÁ, M. a kol. (2008). *Současná stylistika*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- DANEŠ, F. – GREPL, M. – HLAVSA, Z. (eds.) (1987). *Mluvnice češtiny 3: Skladba*. Praha: Academia.
- DOKULIL, M. a kol. (eds.) (1986). *Mluvnice češtiny 1*. 1. vydání. Praha: Academia.
- FAIRCLOUGH, N. (1995). *Critical discourse analysis: the critical study of language*. London/New York: Longman.

- FILIPEC, J. (1968). *Zur Theorie der lexikalischen Synonyme in synchronescher Sicht*. Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl Marx Universität Leipzig, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe 17, s. 189–198.
- FILIPEC, J. – ČERMÁK, F. (1985). *Česká lexikologie*. 1. vydání. Praha: Academia.
- FILIPEC, J. – DANEŠ, F. – MACHAČ, J. – MEJSTŘÍK, V. a kol. (2010). *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 3., opr. vydání. Praha: Academia.
- GREPL, M. (1967). *Emocionálně motivované aktualizace v syntaktické struktuře výpovědi*. Brno: Universita J. E. Purkyně.
- GREPL, M. a kol. (2003). *Průruční mluvnice češtiny*. 2., opr. vydání. Praha: Lidové noviny.
- GREPL, M. – KARLÍK, P. (1986). *Skladba spisovné češtiny*. 1. vydání. Praha: SPN.
- GREPL, M. – KARLÍK, P. (1998). *Skladba češtiny*. 2. vydání, Olomouc: Votobia.
- HÁLA, B. (1967). *Výslovnost spisovné češtiny 1*. 2. vydání. Praha: Academia.
- HAUSER, P. (1980). *Nauka o slovní zásobě*. 1. vydání. Praha: SPN.
- HAVRÁNEK, B. (1932). Úkoly spisovného jazyka a jazyková kultura. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich, s. 32–84.
- HAVRÁNEK, B. – BĚLIČ, J. – HELCL, M. – JEDLIČKA, A. (2011). *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Ústav pro jazyk český České akademie věd [online]. Dostupný z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>.
- HLAVSA, Z. (1990). K jazykovědné analýze komunikace v hromadných sdělovacích prostředcích. *Slovo a slovesnost*, roč. 51, s. 124–130.
- HRABÁK, J. (1977). *Poetika*. 2. vydání. Praha: Československý spisovatel.
- HRABÁK, J. – ŠTĚPÁNEK, V. (1987). *Úvod do teorie literatury*. 1. vydání. Praha: SPN.
- CHALOUPEKOVÁ, H. – HOLÝ, P. (2009). *Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání a předpisy související. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck.
- CHLOUPEK, J. (1986). *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*. 1. vydání. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.
- CHLOUPEK, J. (1991). *Stylistika češtiny*. 1. vydání. Praha: SPN.
- JEDLIČKA, A. (1971). Spisovná výslovnost a její stylová diferenciacie. *AUC Philologica*, 2–3, s. 219–226.
- JEDLIČKA, A. – FORMÁNKOVÁ, V. – REJMÁNKOVÁ, M. (1970). *Základy české stylistiky*. 1. vydání. Praha: SPN.
- JÍLEK, V. (2009). *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. 1. vydání. Olomouc: UP.
- JÍLEK, V. (2013). Normativní koncept zpravodajství jako specifický zdroj stylové normy a prostředek analýzy zpravodajských textů. In: Klímová, K. – Kolářová, I. – Tušková, J. M. (eds.). *Stylistika v kontextu historie a současnosti*. Brno: Masarykova univerzita, s. 175–180.
- JIRÁK, J. (2006). Diskuse o užívání spisovné češtiny z hlediska medializace veřejné a soukromé komunikace. *Naše řeč*, roč. 89, s. 15–20.
- KARLÍK, P. – NEKULA, M. – RUSÍNOVÁ, Z. (eds.) (1995). *Průruční mluvnice češtiny*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J. (2002). *Encyklopedický slovník češtiny*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství LN.
- KRČMOVÁ, M. (2008). *Fonetika a fonologie*. Brno: Masarykova univerzita.
- KRČMOVÁ, M. (2002). *Výzkum funkčních stylů*. Brno: Masarykova univerzita.
- KURYŁOWICZ, J. (1974). Problém třídění pádů. In: *Principy strukturní syntaxe I*. Praha: SPN, s. 95–111.
- LAKOFF, G. – JOHNSON, M. (2003). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- LYONS, J. (1967). A Note on Possessive, Existential and Locative Sentences. *Foundations of Language* 3, s. 390–396.

- LYONS, J. (1979). Knowledge and Truth: A Localistic Approach. In: *Function and Context in Linguistic Analysis*. Cambridge, s. 111–141.
- MACHÁČKOVÁ, E. (1992). Je posesivní dativ volný, nebo vázaný? *Slovo a slovesnost*, roč. 53, s. 185–192.
- MARTINCOVÁ, O. (1972). K problematice lexikálních neologismů. *Slovo a slovesnost*, roč. 33, č. 4, s. 283–293.
- MARTINCOVÁ, O. a kol. (1998). *Nová slova v češtině. Slovník neologismů 1*. 1. vydání. Praha: Academia.
- MCQUAIL, D. (2005). *McQuail's Mass Communication Theory*. 5th Edition. London: Sage.
- MCQUAIL, D. (1999). *Úvod do teorie masové komunikace*. 1. vydání. Praha: Portál.
- MCQUAIL, D. (2009). *Úvod do teorie masové komunikace*. 4. vydání. Praha: Portál.
- MIČIENKA, M. – JIRÁK, J. (2007). *Základy mediální výchovy*. Praha: Portál.
- MINÁŘOVÁ, E. (2011). *Stylistika pro žurnalisty*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing.
- MISTRÍK, J. (1985). *Štylistika*. 1. vydání. Bratislava: SPN.
- MISTRÍK, J. (1997). *Štylistika*. 3. vydání. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- NĚMEC, I. (1987). Obrazné výrazy a jejich lexikalizace. *Slovo a slovesnost*, ročník 48, č. 2, s. 110–123.
- NOVÁKOVÁ, J. (2009). *Prostředky persvaze a manipulace ve válečném zpravodajství*. Brno: Masarykova univerzita (nepublikovaná dizertační práce).
- OSVALDOVÁ, B. (2005). *Zpravodajství v médiích*. Praha: Karolinum.
- PALKOVÁ, Z. (1994). *Fonetika a fonologie češtiny*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova.
- POLDAUF, I. (1964). The third syntactical plan. *Travaux linguistique de Prague I*, s. 241–255.
- PORÁK, J. (1958). O neurčitěm významu číslovek určitých. *Naše řeč*, ročník 41, č. 9–10, s. 241–251.
- PRAVODOVÁ, M. – SVOBODOVÁ, I. (eds.) (2014). *Akademická příručka českého jazyka*. 1. vydání. Praha: Academia.
- PÜRER, H. (2003). *Publizistik- und Kommunikationswissenschaft*. 1. Aufl. Konstanz: UVK UTB.
- REIFOVÁ, I. a kol. (2004). *Slovník mediální komunikace*. 1. vydání. Praha: Portál.
- RUŠ-MOHL, S. – BAKIČOVÁ, H. (2005). *Žurnalistika. Kompletní průvodce praktickou žurnalistikou*. Praha: Grada.
- SCHNEIDEROVÁ, S. (2001). Jak se mění titulky z první strany listu. In: *Konec a začátek v jazyce a v literatuře*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 49–55.
- SCHNEIDEROVÁ, S. (2008). *Informace – text – kontext. Nad současnou situací médií*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- SLOUKOVÁ, D. (2003). Vágně o vágní vágnosti. In: *Vágnost, věda a filozofie*. Praha: Filozofia, s. 72–83.
- Slovník českých synonym a antonym* (2009). 1. vydání. Brno: Lingea.
- SRPOVÁ, H. (1998). *K aktualizaci a automatizaci v současné psané publicistice*. 1. vydání. Ostrava: OU.
- STANĚK, V. (2002). Okazionalismy v současné české publicistice. *Naše řeč*, ročník 85, č. 2, s. 57–67.
- ŠMILAUER, V. (1939). Výklady slov. *Naše řeč*, ročník 23, č. 2, s. 46–49.
- ŠTÍCHA, F. a kol. (2013). *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia.
- TORST, P. (1997). Jazyk ironie. *Slovo a slovesnost*, ročník 58, č. 2, s. 81–85.
- TRAMPOTA, T. (2006). *Zpravodajství*. 1. vydání. Praha: Portál.
- UHLÍŘOVÁ L. (1987). *Knížka o slovosledu*. 1. vydání. Praha: Academia.
- VONDRÁČEK, M. (1999). Příslovce a částice – hranice slovního druhu. *Naše řeč*, ročník 82, č. 2, s. 72–79.
- WEISCHENBERG, S. (1995). *Journalistik: Theorie und Praxis aktueller Medienkommunikation, Band 2*. 1. Aufl. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag GmbH, Nachdruck 2002.
- WESTERSTÄHL, J. (1983). Objective News Reporting: General Premises. *Communication Research*, 10, s. 403–424.
- ZIMA, J. (1961). *Expresivita slova v současné češtině: studie lexikologická a stylistická*. Praha: Nakladatelství ČSAV.

PRAMENY

Český národní korpus – SYN2010. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Cit. březen–listopad 2014. Dostupný z: www.korpus.cz.

ETICKÝ KODEX. Syndikát novinářů České republiky [online]. [2014-20-02]. Dostupné z: <http://www.syndikat-novinaru.cz/etika/eticky-kodex/>.

Rozsudek NSS ze dne 26. 5. 2010, čj. 3 As 6/2010 – 71 [online]. [2012-06-12]. Dostupné z: www.nssoud.cz.

Zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi.

Zákon č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlase.

Zákon č. 517/1992 Sb., o České tiskové kanceláři.

Zákon č. 273/1993 Sb., o audiovizí.

Zákon č. 401/1995 Sb., o regulaci reklamy.

Zákon č. 35/1996 Sb., o dílech literárních, vědeckých a uměleckých (tzv. autorský zákon).

Zákon č. 148/1998 Sb., o utajovaných skutečnostech.

Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

Zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku (tzv. tiskový zákon).

Zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání.

NOVINOVÉ ČLÁNKY

Analytička Spencerová: Tak dlouho nás budou krmit nesmysly o Ukrajině, až zjistíme, že je zle.

Putin měl zásadní návštěvu. A pozor, vše se mění [online]. [Parlamentní listy.cz](http://www.parlamentnilisty.cz) [2014-14-08]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/kauzy/Analyticka-Spencerova-Tak-dlouho-nas-budou-krmit-nesmysly-o-Ukrajine-az-zjistime-ze-je-zle-Putin-mel-zasadni-navstevu-A-pozor-vse-se-meni-330653>.

Autentický středověk: sami si tkají, šijí, vaří na ohni a bojují mečem [online]. [Hobby.iDnes.cz](http://www.hobby.idnes.cz) [2014-28-02]. Dostupné z: http://hobby.idnes.cz/autenticka-stredoveka-druzina-dzr-/hobby-dilna.aspx?c=A140227_140734_hobby-dilna_mce.

Bionické oko už není science fiction. Pomůže nevidomým [online]. [Lidovky.cz](http://www.lidovky.cz) [2014-11-07]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/bionicke-oko-svetlo-nadeje-ve-svete-nevidomych-flp-/veda.aspx?c=A140710_101051_ln_veda_ape.

Bratislavské noviny opěvovaly Husáka, jako kdyby totalita neskončila [online]. [Lidovky.cz](http://www.lidovky.cz) [2013-25-02]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/husak-slovensko-bratislava-dpc-/zahranicni.aspx?c=A130225_182734_zahranicni_pul.

Bulvár působí jako anestezie [online]. Česká pozice [2014-21-05]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/bulvar-pusobi-jako-anestezie-di9-/tema.aspx?c=A140520_112219_pozice-tema_paja.

Celá řada afér [online]. Respekt [2007-01-10]. Dostupné z: http://service.ihned.cz/respekt/data/2007/Respekt_PDF_2007_40-5377-a5237a3b88576.pdf.

Dřív jsem dřel jako magor. Teď se šetrím, říká badmintonista Koukal [online]. [Rungo.cz](http://www.rungo.cz) [2014-04-04]. Dostupné z: http://rungo.idnes.cz/petr-koukal-badminton-0ur-/behani.aspx?c=A140402_164123_behani_fro.

- Euro se propadá díky problémům v eurozóně aneb kdo bude po Irsku další na řadě? [online]. Hospodářské noviny [2010-06-12]. Dostupné z: <http://byznys.ihned.cz/c1-48479190-euro-se-propada-diky-problemum-v-eurozone-aneb-kdo-bude-po-irsku-dalsi-na-rade>.
- Filip se zlobí na nedemokratické praktiky ČSSD a ANO, přirovnává je k Nečasově vládě [online]. Parlamentní [listy.cz](http://www.parlamentnilisty.cz) [2013-23-11]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Filip-se-zlobi-na-nedemocraticke-praktiky-CSSD-a-ANO-prirovnava-je-k-Necasove-vlade-294520>.
- Horská (KDU-ČSL): Současná podoba zákona o dětských skupinách vylívá s vodou z vaničky tisíce dětí [online]. Parlamentní [listy.cz](http://www.parlamentnilisty.cz) [2014-23-07]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-voicum/Horska-KDU-CSL-Soucasna-podoba-zakona-o-detskyh-skupinach-vyliva-s-vodou-z-vanicky-tisice-deti-327987>.
- Hnyková (Úsvit): Z úředníků nevolníci [online]. Parlamentní [listy.cz](http://www.parlamentnilisty.cz). [2014-19-07]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-voicum/Hnykova-Usvit-Z-uredniku-nevolnici-327568>.
- Italům chybí v kampani nosná témata [online]. Hospodářské noviny [2006-09-03]. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/c1-17989460-italum-chybi-v-kampani-nosna-temata>.
- Jak odklonit sto milionů ve prospěch provozovatelů hazardu [online]. Česká pozice [2012-08-02]. Dostupné z: <http://www.ceskapozice.cz/byznys/podnikani-trhy/jak-odklonit-sto-milionu-ve-prospech-hazardnich-provozovatelu>.
- Juncker je s grilováním komisařů spokojen, přes menší problémy [online]. [Týden.cz](http://www.tyden.cz) [2014-02-10]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/juncker-je-s-grilovanim-komisaru-spokojen-pres-mensi-problemy_320012.html#.VDAOVewStk.
- Kalousek: Kdo by chtěl u nás čunkovat, skončí za pár hodin [online]. [Novinky.cz](http://www.novinky.cz) [2009-28-09]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/180150-kalousek-kdo-by-chtel-u-nas-cunkovat-skonci-za-par-hodin.html>.
- Kauza Oleo Chemical. Byl jsem otrokem mafie, koupili si mě, promluvil podnikatel [online]. [Lidovky.cz](http://www.lidovky.cz) [2014-28-07]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/byl-jsem-otrokem-mafie-koupili-si-me-rekl-podnikatel-ktery-se-zapletl-s-podsvetim-ggz-/zpravy-domov.aspx?c=A140726_201458_ln_domov_sk.
- Kauza úniku Bémových odposlechů uvízla na mrtvém bodě, nedaří se prolomit šifry [online]. [Novinky.cz](http://www.novinky.cz) [2014-16-10]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/350685-kaucha-uniku-bemovych-odposlechu-uvizla-na-mrtvem-bode-nedari-se-prolomit-sifry.html>.
- Koaliční smlouva se už „peče“. Lidovci chtějí pojistku na taktiku [online]. [Týden.cz](http://www.tyden.cz) [2013-26-11]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/koalichni-smlouva-uz-se-pece-politici-ukoluji-odborniky_290107.html#.UzVQEc7In_c.
- LN: Čunkovat – zbohatnout a nakrást [online]. [Lidovky.cz](http://www.lidovky.cz) [2008-22-05]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/ln-cunkovat-zbohatnout-a-nakrast-d4h-/zpravy-domov.aspx?c=A080522_220334_ln_domov_mel.

- Ministr Heger chce znárodnit pojišťovnam miliardy a přerozdělit je [online]. **iDNES.cz** [2011-06-06]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/ministr-heger-chce-pojistovnam-znarodnit-tri-miliardy-ty-se-brani-10c-/domaci.aspx?c=A110606_100908_domaci_taj.
- Mobilní Internet pouští operátorům žilou, lidé se učí „tunelovat“ telefonní hovory [online]. **Lupa.cz** [2012-05-07]. Dostupné z: <http://www.lupa.cz/clanky/pusti-mobilni-internet-operatorum-zilou/>.
- NASA našla v souhvězdí Labutě exoplanetu s oblaky vodních par [online]. **Lidovky.cz** [2014-27-09]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/nasa-nasla-v-souhvezdi-labute-exoplanetu-s-oblaky-vodnich-par-pua-/veda.aspx?c=A140925_100836_ln_veda_ape.
- Na smlouvách s Wanemi je podpis místostarosty [online]. **Deník.cz** [2010-12-11]. Dostupné z: http://sumpersky.denik.cz/zpravy_region/na-smlouvach-s-wanemi-je-podpis-mistostarosty-radn.html?reakce=862235.
- Odklonit peníze. Ministr Kocourek „obohatil“ politický slovník [online]. **Lidovky.cz** [2011-09-11]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/odklonit-penize-ministr-kocourek-obohatil-politicky-slovník-pu9-/zpravy-domov.aspx?c=A111109_183421_ln_domov_ogo.
- Pomůžeme vám odklonit kradené miliony, slibuje na webu recesistická právní kancelář [online]. **IHNED.cz** [2012-01-03]. Dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/c1-54894750-pomuzeme-vam-odklonit-kradene-miliony-slibuje-na-webu-recesisticka-pravni-kancelar>.
- Přímí prodejci vzkazují: „Nejsme žádní šmejdi“ [online]. **Podnikatel.cz** [2013-05-08]. Dostupné z: <http://www.podnikatel.cz/clanky/primi-prodejci-vzkazuji-nejsme-zadni-smejdi/>.
- Připadala jsem si, jako by mi spadly klíče do kanálu, říkala Soukalová [online]. **iDNES.cz** [2014-20-03]. Dostupné z: http://sport.idnes.cz/rozhovor-soukalova-04x-/biatlon.aspx?c=A140320_143601_biatlon_tm2.
- Recenze: Šmejdi odhalují praktiky lidských hyen [online]. **Aktuálně.cz** [2013-18-04]. Dostupné z: <http://magazin.aktualne.cz/kultura/film/recenze-smejdi-odhaluji-praktiky-lidskych-hyen/r~i:article:772959/>.
- Šamanova listárna: ...a možná i střelbou [online]. Neviditelný pes [2001-22-09]. Dostupné z: http://archiv.neviditelnypes.lidovky.cz/clanky/15743_20_0_0.html.
- Šedá ekonomická teorie a zelený strom života bez peněz [online]. Deník Referendum [2012-19-10]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/14163-seda-ekonomicka-teorie-a-zeleny-strom-zivota-bez-penez>.
- Tádžikistán má staronového prezidenta. Vítěze nedemokratických voleb [online]. **Lidovky.cz** [2013-07-11]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/tadzikistan-ma-staronoveho-prezidenta-viteze-nedemokratickych-voleb-1er-/zpravy-svet.aspx?c=A131107_133941_ln_zahranici_msl.
- Tak dlouho prý chtěl kupovat, až kradl [online]. Pardubický **deník.cz** [2014-04-09]. Dostupné z: <http://pardubicky.denik.cz/zlociny-a-soudy/tak-dlouho-pry-chtel-kupovat-az-kradl-20140903.html>.

- Tak dlouho kradl, až skončil ve vazbě [online]. **Policie.cz** [2014-20-08]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/tak-dlouho-kradl-az-skoncil-ve-vazbe.aspx>.
- Tunelování americké ústavy a základní práva v ohrožení [online]. **Reformy.cz** [2014-08-01]. Dostupné z: <http://www.reformy.cz/zpravy/martin-panek-tunelovani-americke-ustavy-a-zakladni-prava-v-ohrozeni/>.
- Tuneluji, tuneluješ, tunelujeme: jak a k čemu [online]. **Root.cz** [2003-10-07]. Dostupné z: <http://www.root.cz/clanky/tuneluji-tunelujes-tunelujeme-jak-a-k-cemu/>.
- Ukrajina a znovuzrození fašismu v Evropě [online]. **AC24.CZ** [2014-31-01]. Dostupné z: <http://www.ac24.cz/zpravy-ze-sveta/3430-ukrajina-a-znovuzrozeni-fasismu-v-evrope>.
- Vláda schválila návrh rozpočtu fondu pro dopravní stavby [online]. České noviny [2014-22-09]. Dostupné z: http://www.ceskenoviny.cz/tema/zpravy/vlada-schvalila-navrh-rozpocet-fondu-pro-dopravni-stavby/1126030&id_seznam=8146.
- Vývoj podzemního stavitelství v České republice [online]. **Silnice-železnice.cz** [2010-04-07]. Dostupné z: <http://www.silnice-zeleznice.cz/clanek/vyvoj-podzemniho-stavitelstvi-v-ceske-republice/>.

ANALYZOVANÉ POŘADY

- Události, Česká televize, vysílané dne 7. 10. 2013
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 7. 10. 2013
Události, Česká televize, vysílané dne 15. 10. 2013
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 15. 10. 2013
Události, Česká televize, vysílané dne 23. 10. 2013
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 23. 10. 2013
Události, Česká televize, vysílané dne 31. 10. 2013
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 31. 10. 2013
Události, Česká televize, vysílané dne 8. 11. 2013
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 8. 11. 2013
Události, Česká televize, vysílané dne 16. 11. 2013
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 16. 11. 2013
Události, Česká televize, vysílané dne 24. 11. 2013
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 24. 11. 2013
Události, Česká televize, vysílané dne 25. 11. 2013
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 25. 11. 2013
Události, Česká televize, vysílané dne 3. 12. 2013
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 3. 12. 2013
Události, Česká televize, vysílané dne 11. 12. 2013
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 11. 12. 2013
Události, Česká televize, vysílané dne 19. 12. 2013
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 19. 12. 2013
Události, Česká televize, vysílané dne 27. 12. 2013
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 27. 12. 2013
Události, Česká televize, vysílané dne 4. 1. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 4. 1. 2014

Události, Česká televize, vysílané dne 12. 1. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 12. 1. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 13. 1. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 13. 1. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 21. 1. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 21. 1. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 29. 1. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 29. 1. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 6. 2. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 6. 2. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 14. 2. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 14. 2. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 22. 2. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 22. 2. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 2. 3. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 2. 3. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 3. 3. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 3. 3. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 11. 3. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 11. 3. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 19. 3. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 19. 3. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 27. 3. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 27. 3. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 4. 4. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 4. 4. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 12. 4. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 12. 4. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 20. 4. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 20. 4. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 21. 4. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 21. 4. 2014
Události, Česká televize, vysílané dne 29. 4. 2014
Televizní noviny, TV Nova, vysílané dne 29. 4. 2014

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

aj.	A jiné	TN	Televizní noviny
atd.	A tak dále	TV	Televize
č.	Číslo	tzv.	Takzvaný
čj.	Číslo jednací	U	Události
čl.	Článek	vs.	Versus, oproti
ČT	Česká televize	zast.	Zastaralé
ČTK	Česká tisková kancelář		
G (v tabulce)	Genitiv		
gen.	Genitiv		
hanl.	Hanlivě	×	Versus, oproti
hov.	Hovorová čeština	-->	Návaznost, naznačení vývoje
Ipl. (v tabulce)	Instrumentál plurálu	1. os.	První slovesná osoba
„J“	Časopisy – zkratka omezení vyhledávání v korpusu Syn2013pub	1. tř.	První slovesná třída
		3. tř.	Třetí slovesná třída
kap.	Kapitola	2. os. pl.	Druhá osoba plurálu
kniž.	Knižní		
kol.	Kolektiv		
lok.	Lokál		
Lpl (v tabulce)	Lokál plurálu		
min.	Minut		
mj.	Mimo jiné		
N	Nova		
n. (v citaci)	Nebo		
např.	Například		
nom.	Nominativ		
Npl. (v tabulce)	Nominativ plurálu		
NSS	Nejvyšší správní soud		
„NWS“	Noviny – zkratka omezení vyhledávání v korpusu Syn2013pub		
odst.	Odstavec		
pl.	Plurál		
popř.	Popřípadě		
pozn.	Poznámka		
příp.	Případně		
red.	Redakce		
resp.	Respektive		
řidč.	Slovníkové označení slov řídkých		
Sb.	Sbírky		
SČSA	Slovník českých synonym a antonym		
sg.	Singulár		
srov., srv.	Srovnej		
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého		
SSČ	Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost		
tj.	To je		

REJSTŘÍK

A

- absence hodnocení 5, 14, 35, 43–44, 57–59, 63, 76–77, 105, 126, 154, 156–157, 165–166, 170–171
- adherentní kvalitativní neurčitost 35, 41–42
- adherentní kvantitativní neurčitost 41–42, 58
- aktivizace 4, 27, 76, 78, 148, 173
- aktualizace, aktuální 4, 11, 27, 30, 33, 49, 51–53, 57–58, 62, 66, 76–78, 83–86, 88, 91–92, 95, 99–102, 104–106, 108, 111, 114–116, 118–120, 122, 126, 163, 168–173, 187, 191–192, 195–197, 207, 209, 213, 216–217
- anakolut 112, 176, 179
- antikadence 23–25, 128, 130, 133, 136
- apostrofa 114, 116, 182, 185
- apoziopeze 114–115, 184, 186
- argotismus 64, 72, 75, 88–89, 106, 108, 159, 161, 167, 169
- archaismus 50, 64–66, 69–70, 73, 90–91, 100, 106, 162, 169
- zastaralý 60, 65, 91, 99–100
- zastarávající 65, 91, 99–100
- artikulace 21, 25
- aspekt (faktor)
- faktičnosti 5, 13, 20, 35, 37, 76–77, 79–80, 84–85, 88, 90, 94–95, 98–100, 102, 104–105, 107–109, 130, 132, 140–141, 147–148, 150, 138, 153, 157, 164, 167
  - informativnosti 13, 18–19, 21–22, 24, 32, 35, 38, 64, 74, 88–91, 98–100, 106–107, 132–134, 141, 148–149, 151, 157, 161, 164, 167–168, 170–171, 173, 185
  - nestrannosti 5, 13, 18, 20, 35, 45, 55, 58, 60–61, 66, 70, 72, 76, 107–109, 135, 138, 143, 148–149, 160, 168, 171
  - neutrality 13–14, 18–19, 21, 23, 32–34, 45, 55, 58, 61, 66, 70, 72, 76–77, 86, 89, 91, 106, 128, 130, 132–133, 135–137, 143, 148–151, 165, 168, 171, 180
  - pravdivosti 13, 15, 18–19, 22–23, 27, 32, 34–35, 37, 42, 58, 62, 66, 69–70, 74, 76–77, 80, 84–85, 94–95, 102, 104–105, 107, 126, 130–132, 135–137, 140, 147–151, 153, 164, 170
  - relevance 13–15, 18–20, 23, 25, 27–28, 35–36, 46–47, 118–120, 122, 166, 171, 190, 193, 199–200, 210–233
  - vyváženosti 12–13, 15, 18–20, 25, 27–28, 35, 111, 122, 197, 199–201, 203, 206, 209
- atrakce 112, 176, 179
- atribut implicitní 114–115, 183, 186

C

- citát 53, 87, 91, 212–213
- citoslovce 30, 33, 70, 80, 83
- cizí akcent 23, 133, 136

Č

- čas 4, 11, 13, 15–16, 32, 35, 92, 120, 130–131, 201, 204, 212
- číslo 5, 28, 32, 179

D

- dativ commodi 28
- dativ etický 28, 31
- dativ posesivní 28, 147, 217
- denotace 36, 48, 60, 103, 106

deminutivum 29–30, 34, 79, 82, 140, 144, 147–148, 150–151
 derivace 33, 53, 56, 81–83, 94, 99
 derivační inovace 94
 derivované, derivační zkratkové slovo (lexikální jednotka) 66–68, 73
 derivované zkrácené slovo (lexikální jednotka) 66–68, 73
 determinace 78, 83, 134, 194
 deverbativní adjektiva 115
 dezinterpretace 54, 85
 dialektismus 64, 72, 74, 106, 108, 159, 161, 167, 171, 173
 diateze 122, 150, 192, 196
 diftongizace 24
 dílčí stylová oblast 11, 18, 58, 78, 171
 dílčí stylový typ 14, 64, 77–78, 104, 171
 důraz 18, 22, 24, 77, 113, 119, 171, 179, 195
 dysfemismus 48, 77, 80–82

E

edukativní 7, 11, 58, 61, 77, 120 121, 193, 195; viz také funkce edukativní
 ekonomie jazyková/vyjadřování/výrazová 34, 37, 43, 94, 115, 122, 149, 190
 elipsa 114–115, 183, 186
 emfázie 22, 25, 111, 132, 134, 137
 eufemismus 45, 48, 54, 77, 80–82, 85
 expresivita 13, 21, 23–25, 27–28, 31, 33, 45, 59–61, 66, 76–84, 86, 110–113, 115, 122, 135–136, 149, 165–166, 168–173, 185–186, 191, 197, 210, 217
     adherentní 77–78, 81–82, 85, 170
     hlásková 78–79, 83
     inherentní 78–85, 170
     kontextová 25, 27–28, 34, 48, 59–60, 78, 86, 105, 122
     lexikálně sémantická 78, 80, 83–84
     slovotvorná 78–79, 83
 expresivum, expresivní (lexikální/pojmenovací) jednotka 19, 44, 49, 50, 58, 61, 63, 77–86, 106–107, 112, 122, 160–161, 165–166, 168–170, 172, 190

F

faktičnost 18–19, 27, 201
 faktor (aspekt)
     faktičnosti – viz aspekt faktičnosti
     informativnosti – viz aspekt informativnosti
     nestrannosti – viz aspekt nestrannosti
     neutrality – viz aspekt neutrality
     pravdivosti – viz aspekt pravdivosti
     relevance – viz aspekt relevance
     vyváženosti – viz aspekt vyváženosti
 fatický; viz také funkce fatická 7, 11, 13–14, 76, 114, 125–126, 182, 186
 flexe 26, 32–34, 142, 148–151
 follow-up news 119, 195
 foném 21, 24
 fonetika 21, 216–217
 frazeologismus (frazém), frazeologická (lexikální/pojmenovací) jednotka 15, 43, 45, 47–48, 50–53, 61–63, 66, 69–70, 73–74, 77, 80–81, 83–85, 87–88, 95–98, 100–101, 104–107, 109, 121–122, 155–156, 158, 160, 162–163, 165–171, 191–193, 197, 211
     aktualizovaný 53, 66, 83, 85, 99–100, 105, 197
     nevětný 61–63, 87, 104, 107, 155–156, 166
     přechodový 61
     větný 61–63, 87, 104, 107, 155, 165–166

fráze 52–53, 66, 70, 73, 83–85, 87–88, 92, 95–100, 104–105

fráze kulturní 69, 74, 91, 158

funkce

dokumentární 7, 11, 14, 58

edukativní 7, 11, 58, 77, 120–121, 193, 195; viz také edukativní

fatická 7, 11, 114, 182, 186; viz také fatický

informativní 4–5, 7, 11, 14, 18–20, 36, 58, 86, 99–100, 110–112, 116–117, 120, 127, 171, 173, 185, 187, 190, 193, 195

komunikační 4, 22–23, 130, 138, 196

konativní 7, 11, 45, 77–78, 170

persvazivní 4, 7, 11, 15, 18, 38–39, 58, 61, 77, 111–112, 115, 117, 165–166, 168–170, 172–173, 179, 187, 205, 207; viz také persvaze

zábavní 7, 11, 77

získávací 7, 11, 15, 18, 58, 61, 77, 116–117, 165–166, 168–170, 172, 187; viz také získávání

funkční stylistika 7–8, 12, 14

futurum 28, 32

G

generalizace 193

genitiv záporový 28, 31

genus verbi 28, 32

H

headline 119, 189

hierarchizace informací 130, 135

historismus 61, 64–66, 73–74, 99–100, 106–108, 157, 162, 167, 169, 171

terminologický 66, 99–100

neterminologický 66, 74, 99, 157, 167

hlasitost 25, 130, 131, 136

hodnocení 4–5, 12–15, 19–20, 22, 25, 27–28, 31–37, 44–45, 57–62, 66, 73, 76–78, 80–84, 105–106, 120, 122, 130–132, 136, 147–151, 165, 180, 189–191, 193–196, 201

hromadění genitivních vazeb 113

human interest story 119, 189; viz také lidsky jímavý příběh

hyperkorekce 21

hyperonymum, hyperonymní (lexikální/pojmenovací) jednotka 41–42, 46–47, 62, 102, 108, 153, 164, 166; viz také pojmenování hyperonymní

hyperonymní monosémní (lexikální) jednotka 46

hyperonymní zástupná (lexikální) jednotka 46

hysterologie 112, 176, 179

CH

chladná média 118

I

idiom 47–48, 51, 63, 74, 77, 95, 100, 104–106, 108, 121, 156, 160, 163, 166–167, 169, 171, 191

informativnost 16, 19–22, 24, 27, 33, 38, 64–74, 89–90, 99, 107–109, 112, 114–115, 128, 138, 168, 175–179, 181, 183–185, 187, 196, 206

infotainment 118, 190

inherentní kvalitativní neurčitost 43, 63, 165

inherentní kvantitativní neurčitost 43–45, 51–52, 54, 58, 61, 63, 79, 155, 165

inkongruence 57, 60–61, 86, 106

internacionalismus, internacionální (lexikální/pojmenovací) jednotka 64, 67–70, 73–74, 87, 93–94, 108, 158–159, 167–168

internacionální 53, 64, 67–70, 73–74, 87, 93–94, 103, 105, 108, 158, 167–168

intenzifikace (označení) 15, 44, 59, 61, 83
intenzita hlasu 25, 131, 136–137; *viz také* síla hlasu
intenzita pojmenování 44
intonace 21–24, 114–116, 130
    klesavá 23–25, 130, 135
    stoupavá 23–25, 128, 130, 133
intonační centrum 22–23, 130–131
intonační model 22–24, 136
invariant, invariantní 46–47, 54, 56, 65, 72–73, 78, 81–83, 85, 87–89, 94, 98, 102
ironie 27, 48, 60, 115, 190, 196, 217

J

jazykový význam 35–36

K

kadence 23–25, 130–131, 135, 137
klišé 92, 98
kodex (etický) 9–10, 16, 120, 171, 218
koherence 113
koheze 113
kompletace 114–115
kompetence 31, 36, 69, 86, 170
    jazykové 57, 64, 86, 168, 170, 172
    věcné 13, 57, 64–65, 168, 173
kompozitum 24, 51, 66–68, 84
komunikační dynamismus 23
konotace 13–14, 19, 27–28, 31–33, 36, 58, 60–61, 64, 74, 76–77, 80–83, 85–86, 90, 93–96, 98, 100, 102, 106, 109, 140, 143, 147–151, 159, 167–168
kontaminace vazeb 112, 176, 179
kontext bezprostřední 40–41, 48–49, 59–60, 66–68, 71, 75, 83, 125, 138, 152, 159, 168
kontrastivní metoda 22, 130–131, 133
koordinace 134
knižní lexikum/slova, knižní (lexikální/pojmenovací) jednotka 50, 60, 65, 67, 69–70, 73–74, 86, 90–93, 95, 100, 106–109, 158–159, 161–162, 167–169, 171
kvantitativní sém intenzity 44–46, 61; *viz také* sém intenzity

L

líčení 122
lidsky jímavý příběh 119, 201–202, 206–207; *viz také* human interest story

M

melodická modulace 22
metafora, metaforická (lexikální/pojmenovací) jednotka 15, 19, 38, 43–45, 47–55, 59, 69, 76, 94–96, 98, 100–101, 103, 122, 190–192, 196–197
metonymie, metonymická (lexikální/pojmenovací) jednotka 15, 19, 38, 41, 44, 47–50, 52–53, 56, 85, 89, 95, 100–101, 103–104, 122, 190–193
modalita (jistotní) 32, 115, 120–121, 185, 192–193, 196–197, 209
modulace řeči 20, 128, 130
morfologie flexivní 3, 26, 28, 34, 138–151
morfologie lexikální 3, 26, 28, 33–34, 138–151
motivace zaniklá 101–103
motivace zastřená 101–103

N

- nářeční varianta 23, 133, 136
- nasycenost výrazu 113, 115
- neologická zkratka 67
- neologismus 64, 66, 67–69, 73–74, 90, 93, 100, 173, 217
  - derivační 67–68
  - frazeologický 69, 75, 107, 109, 162, 167, 169, 171
  - slovotvorný 67–68, 75, 157, 167
  - souslovný 68, 75, 167, 173
  - terminologický 67, 77, 86, 98–100
  - vlastní 62–63, 66, 75, 99–100, 106–107, 109, 153, 155, 162–163, 167, 169, 171, 173
- nepravá parataxe (větných členů) 112–113, 177, 179
- nepravá personifikace 114–115, 182, 185–186
- nepravá vedlejší věta 112–113, 177, 179–180
- nepřesnost 25, 28, 37, 41, 43–45, 48–49, 52–54, 57, 74, 79–80, 104–105, 112, 122, 164, 172, 179, 193
- nepřesnost podmíněná kontextově 40
- nepřesnost zástupných pojmenovacích jednotek 48, 50–52, 55, 62, 66, 69, 80, 94, 102, 104–105
- nepřesnost okazionálních pojmenovacích jednotek 52–54, 84–85
- nerespektování kongruence podstatného jména 113
- nesoustavné vyjadřování morfosyntaktické shody 112, 177, 179
- nestrannost 12, 18–19, 27, 100, 148, 201
- neurčitost 41, 43, 45–46, 48–49, 120, 165–166
- neurčitost podmíněná situačně, neurčitost situační 41, 46, 102
- neutralita 13–15, 19–22, 24–25, 27–28, 31–36, 60, 76–77, 86, 98–99, 101, 106–109, 111–112, 114, 122, 127–128, 138, 143, 148, 150, 171–172, 175, 177–179, 182–185, 187–188, 200
- nocionální charakter 19, 79, 128
- nominální vazba 115
- nominativ jmenovací 28, 31, 145, 150
- normativní teorie masové komunikace 18
- normativní teorie médií 12, 18
- normativní teorie sociální (společenské) odpovědnosti 5, 9, 18

O

- obecná čeština 72, 87, 89, 106, 161
- objektivita 5, 12–13, 27, 107, 111, 118, 124, 138, 186, 189, 196, 199–201, 203, 206–207, 209–210
- obrácení sdělné perspektivy 114, 116, 180, 183, 185–186
- obsah pojmu 35, 37–40, 43, 45–49, 52–57, 63, 66, 67–68, 70–71, 74–75, 84, 86, 101, 105, 107–108, 154, 157–158, 164, 167–168, 172
- oddálení větných dvojic 112, 116, 178–180
- okazionalismus, okazionální (lexikální, pojmenovací) jednotka 53–55, 62–63, 66, 74, 83–86, 89–90, 92, 99–100, 102, 106–108, 155, 157, 162, 164–165, 167–169, 171, 217
- onomaziologický přístup 35
- ortoepie 20, 137
- ortofonie 20–21
- osamostatnění 114
- otázka
  - doplňovací 23
  - vylučovací 23, 130
  - zjišťovací 23, 130

P

- pád 31, 33, 140, 147, 150, 216
- pád sémantický 31, 143, 147, 150
- parcelace 114

- participace 118, 199
 pasivum perifrastické 32, 142, 144, 150–151
 pasivum reflexivní 32, 150
 pauza 22, 24, 134
 percepce 18–19, 27, 36, 89, 112
 persvaze 5, 15, 43, 111, 114, 148, 185, 217
 plurál 28, 41, 140, 143, 147–148, 150–151, 223
 plurál majestatikus 28, 32
 poetismus 60, 65–66, 70, 74, 86, 89–90, 100–101, 106–107, 109, 157, 161–162, 169, 171
 poetismus původní 70, 74, 90–91, 100, 107, 158, 162
 pojem 8, 12, 20, 35–40, 42, 47, 49, 56, 76, 111, 125, 191, 193, 196, 209
 pojmenovací jednotka
     s obecným obsahem pojmu 37–38, 47, 63, 108, 154, 165
     s účelově posunutým obsahem pojmu 39, 63, 108, 166
     se zobecněným obsahem pojmu 37–39, 47, 63, 70, 108, 154, 165, 172
     ne zcela lexikalizovaná 55, 62–63, 66, 69, 83, 94, 96, 98, 101–102, 106, 108, 153, 155, 163–165, 169–170
 pojmenování
     hyperonymní 62, 102, 108, 164, 166; viz také hyperonymum
     individualizující 40–41, 50
     neurčité 41–45, 47–48, 58, 61–63, 108, 153–155, 164–166; viz také neurčitost
     určité 37, 41, 46, 102
     zástupné, zástupná (lexikální/pojmenovací) jednotka 38, 41, 43–53, 61–63, 66, 69, 80, 83, 94–95, 100–102, 104–105, 155, 165–166, 169
     zobecňující 15, 40, 50, 104
 pojmový význam 35, 37, 39–44, 47–49, 50–57, 60–61, 64–66, 69–70, 80–81, 84–85, 93–94, 96–98, 102–106, 156, 164, 168
     potenciální 49, 61–62, 102
     variantní 46–47, 52, 81, 101–102
 polokadence 23–25, 136
 polysémie, polysémní (lexikální/pojmenovací) jednotka 38, 40, 43, 46, 48, 50–51, 53, 55, 61–63, 69, 77–78, 81–83, 85–87, 93–95, 98–109, 153, 155–156, 163–166, 169, 171
 postoj
     emoční 131, 134, 136
     mluvčího 62, 112, 115, 194
     volní 131, 134, 136
 pravdivost 12–14, 16, 19–22, 24–25, 27–28, 37, 107–109, 112–114, 122, 128, 138, 147, 176–178, 180–183, 185, 187, 190, 194–196, 200, 210
 preferované čtení 11, 19, 22, 130–131, 137
 prefix 24, 30, 34, 68, 145, 150–151
 préteritum 28, 32, 143, 150
 přezens 28, 32, 116, 143, 150–151
     historický 28, 32
     registrující 114, 116, 182, 185–187
 profesionalismus 72, 75, 87, 159, 170
 procesuální přístup 5, 8, 14, 35, 86
 produkční limit 15–16
 proprium 32, 46, 52, 70, 77, 103, 141, 148
 proprium apelativizované 49, 103
 prostředky prozodické 24
 proud řeči 20, 22, 24
 předěl
     terminální 24–25, 134
     vnější 24–25, 131, 134
     vnitřní 24–25, 134
 předložka 24, 33, 57, 113, 146, 149
     nepůvodní 113

předsouvání 114
přechodník 30, 33, 144, 151
ne/přechylování 30, 34, 142, 145, 149–150
přesnost 16, 19, 35–38, 41–42, 47–50, 58, 60–64, 66, 69–70, 74, 79–80, 84–85, 94, 102, 105, 119, 126, 153–154, 157, 164, 166, 171, 200
přetížení spojky 112–113, 177, 179
příznak
časový 60–61, 64–65, 69, 74, 77, 86, 90, 99–100, 106–107, 158, 162
stylový 34, 55, 60, 64–66, 69–70, 72, 74, 87, 100, 102, 105, 107, 158, 162
příznak územní, sociální 64, 67, 72–73, 87–88, 106, 161, 168
přízvuk
slovní 24
vedlejší 24, 134
větný 22–25, 131, 137
přízvukování 21
publicismus 55, 59, 62, 86, 92–102, 106, 109, 162, 168–170, 173
původce individuální 8
původce institucionální 8, 42

R

Rada České televize 10
Rada Českého rozhlasu 10
Rada ČTK 10
Rada pro rozhlasové a televizní vysílání 10
recepce 18–19, 27, 36, 112, 118–120, 191
referenční horizont 195
regionalismus 64, 72, 74, 87, 106, 108, 159, 161, 167, 171
regulace 9–10, 218
rektifikace 45, 49, 114–115, 181, 185
réma 22–23, 195
relevance 13–15, 19–20, 25, 27–28, 120, 122, 166, 193
reportáž 110, 113, 118–121, 130–133, 190–191, 193, 195–196, 200–207, 212–213, 215
respirace 24
rod 28, 31, 52, 143, 150–151
rovina artikulační 21
rovina zvuková 3, 18–25, 127
rozkazovací věty 116, 186
rytmické členění řeči 21

Ř

řečnická otázka 114–115, 183, 185–186
řečové tempo 22, 130–131, 133
řečové tempo pomalé 22, 25, 130–131, 133
řečové tempo rychlé 22, 25, 133–134, 137
řečový proud, proud řeči 22, 24

S

samoregulace 10
segmentální rovina (prostředky) 21
sém
expresivní 53, 77–78, 80–82, 165
hodnocení 43–44, 53, 58, 61, 83, 165–166, 168–170, 172
intenzity 44, 61, 63, 155, 165
(intenzity) neurčitého množství, velikosti, rozsahu a míry 58, 165
stylový 64, 69, 72–73, 86, 89–92, 100, 103; viz také stylém

sémantické zdvojení 113
 síla hlasu 22, 25, 131, 136–137; viz také intenzita hlasu
 singulár 28, 31, 147, 150, 197, 223
 slabika tónická 22–23
 slangismus 50, 64, 72, 75, 87–88, 93, 106, 108, 159, 161, 167, 169–170
 slovesná konstrukce ve 2. osobě množného čísla 116, 187
 slovosled subjektivní 22, 114, 122, 183, 186, 189
 sousloví 46, 48, 73–75, 95, 109, 158, 167, 189
 souvětí parataktické 113, 193
 srozumitelnost 22, 27, 31, 33–35, 64, 66, 70, 115, 119, 127, 134, 148–149, 185
 stupňování 30, 34, 190
 styl
     explicitní 20
     implicitní 20
     neutrální 20–21
 stylém 36, 60, 86, 98; viz také sém stylový
 stylově aktivní prostředek 61, 76, 117
 sufix 32–34, 68, 84, 140, 145, 147–148, 150–151
 suprasegmentální rovina (prostředky) 20–22, 24
 synekdocha 46, 48, 89, 104, 191, 193
 synestézie 45, 47–48
 Syndikát novinářů 10, 16, 171, 218
 synchýza 112, 116, 178–179
 synonymum ideografické 48–49, 51–52, 103, 168
 syntaktická neúplnost 42

T

taxonomie 5, 14, 18, 20, 25, 27, 62, 74, 86, 89–90, 106–107, 124, 128–129, 137–138, 150, 152, 175, 187
 téma 5, 8, 15, 19, 22, 28, 31, 70, 78–79, 92, 97, 99, 105, 119, 125–126, 128, 138, 170, 173, 195, 200, 207, 219
 termín 4, 9, 35, 38, 40, 53, 59–61, 64–71, 73, 75–77, 86, 91, 93–94, 98–99, 109–111, 158, 167
 terminologická jednotka 8, 13, 38–39, 50, 59, 70–71, 86, 92–94, 98–99
 tlak času 15–16, 196
 tlak prostoru 15–16, 196
 tvar dubletní 26, 32

U

univerbizace 30, 34, 103, 149–150
 uzuální 61, 86, 100–104, 107, 109, 119, 163, 169, 171, 173
 úplnost 16, 18–19, 21, 35, 37, 42, 114, 137
 úvahová otázka 116

V

vada výslovnosti 21, 25, 132–133, 135
 variant, variantní význam 23, 31–33, 46–48, 52, 54, 56–57, 61, 65, 69, 72–73, 78, 81–83, 85, 87–89, 93–96, 98, 100–103, 136
 varieta 49, 80, 83–85, 94, 96–97, 102, 104
 veřejný zájem 9, 12
 větná melodie 21
 výpovědní takt 22
 výpovědní úsek 22, 125–127, 138, 175
 výpovědní úsek nekoncový 23, 136
 výrazová nápadnost 60, 89, 98–100, 102–106, 169, 171–172
 výslovnost nářeční 21, 25, 133, 135
 výslovnost nedbalá 21, 25, 128, 133–135, 137

výslovnostní styl 20
výslovnostní úzus 20
výška hlasu 22–23, 130
vytčení 19–20, 22, 24, 114, 122, 130–131, 137, 196
vytýkáčský opis, vytýkáčská konstrukce 114, 148, 181, 185–186, 196
vyváženost 12–13, 15, 19–20, 25, 27–28, 111, 122, 197, 199–201, 203, 206, 209
významový odstín 39, 49, 51–53, 55, 62–63, 80, 83, 94, 102, 107–108, 155–156, 165

W

Westerstahl, Jürgen 5, 12, 18–19, 27, 217, 233

Z

zabarvení hlasu 25, 131–132, 136–137
zákon mediální 9, 171
zákon obecný 9
zásady informační kvality 3, 5, 11–16, 19–20, 25, 28, 35–37, 58, 60, 64, 76–77, 79, 86, 107, 121–124, 128–132, 138, 152, 167–168, 171, 174–175, 196
zdůraznění 19–20, 22–24, 60, 80, 111, 114–115, 130, 137, 165, 202
zeugma 112, 122, 176, 179
zkratka 3, 30, 34, 67–68, 72–75, 89, 109, 142, 149, 159, 167, 223
zkratkové slovo 30, 34, 67–68, 72–73, 75, 109, 149, 159, 167
zkrácené slovo 67–68, 72–73, 75, 109, 159, 167
zobecněný obsah pojmu 39; viz také pojmenovací jednotka se zobecněným obsahem pojmu
získávání 5, 7, 15, 43, 200
zvolací věta 114, 116, 182, 185–187

Ž

žádací věta 114, 116, 181, 185–187

SUMMARY

The book is based on the university research project called *The taxonomy of language means breaking the norm of media news – an analytical tool to assess the news reporting*. The main underlying prerequisite is that identity of media communication refers to its purpose (to inform), its form (language, structure) and its meaning (relation to reality). The book based on the project deals with the role of television news in the relationship of society and media, especially in the context of the asymmetric relationship between the recipient and media companies. Media present the news as purely informative and fully objective, but the texts fail to meet these criteria. Starting points of the project cover a) the emphasis on the author, i.e. the agent of communication (consciously adjusts the form of communication to the anticipated effects on the recipients), b) accepting the requirements for predetermined qualitative values of media communication (news reporting), c) understanding the informative function as constitutive factor of the news reporting texts.

There are two underlying theories: the normative theory of mass media (namely the information quality concept), and functional stylistics. According to functional stylistics the basic role of the news reporting is the informative function. The normative theory of mass media explores the social frame in which the media, including the news, operate. The information quality concept established by Jörgen Westerståhl shows a full compatibility with the linguistic view of informative function. According to that concept a news reporting text must be truthful, relevant, informative, balanced and neutral. Having in mind their position on the marked – unmarked scale it is then possible to describe individual language devices.

On those theories the main hypotheses of the project are based, namely a) the information quality concept shows a full compatibility with the linguistic view of informative function, b) position of individual language devices on the marked – unmarked scale may be stated, c) it is possible to establish taxonomies of language means showing a potential to implement into the news reporting a function other than informative and/or to make the message of the news reporting incomprehensible, d) it is possible for the means showing potential to break the norm of news reporting texts to be analysed and listed, e) the proposed taxonomy may serve as a universally applicable tool to identify language means interfering with the rules of news reporting information quality.

The tool for the analysis was constructed on the basis of symptomatic/marked language means of individual language levels, i.e. phonological, morphological, lexical, syntactical and textual levels. The basic observed unit for the analysis of news reporting was a television report, namely a communication unit forming a closed thematic/content whole. Surveyed were absolute and relative frequencies and occurrences of observed linguistic means in a given sample. The measured absolute and relative frequencies of different language means were assessed in relation to the various levels of language. The analytical framework was applied to a sample of thirty randomly selected days over a period of one year. The research sample consisted of sixty news programs, thirty for both of the television stations. Thus the taxonomy was used to analyse the TV news broadcasted by public-service television in comparison with the commercial television station TV Nova. For both stations the results of the analyses identify actual language means interfering with the rules of information quality and show the individual trespasses, thus detecting the breaches of TV news reporting identity.

The total of six members were involved in the project, of which there were three students of Czech philology (Ph.D. Programme), one student of Social Studies (Master Programme), and two teachers – one member of the Department of Journalism and one member of the Department of Czech Studies.

Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství
Viktor Jílek – Božena Bednaříková a kol.

Odpovědná redaktorka Jana Kreiselová
Výkonná redaktorka Agnes Hausknotzová
Technická redakce Lenka Pořízková
Jazykové korektury Soňa Olejárová
Obálka Mirka Bednaříková

Vydala Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

www.vydavatelstvi.upol.cz
www.e-shop.upol.cz
vup@upol.cz

1. vydání

Olomouc 2015

ISBN 978-80-244-4896-1

VUP 2015/0121